

XYSTUS SCHIER

DISSERTATIO DE REGIAE
BUDENSIS BIBLIOTHECAE MATHIAE CORVINI ORTU,
LAPSU, INTERITU ET RELIQUIIS

ÉRTEKEZÉS CORVIN MÁTYÁS BUDAI KIRÁLYI KÖNYVTÁRÁNAK LÉTREJÖTTÉRŐL,
HANYATLÁSÁRÓL, PUSZTULÁSÁRÓL ÉS MARADVÁNYAIRÓL

DISCUSSION OF THE ESTABLISHMENT, DECLINE, RUIN, AND THE REMAINS
OF MATTHIAS CORVINUS' ROYAL LIBRARY IN BUDA

Supplementum Corvianum
V.

Ediderunt / Editorial board:
BOKA László, FÖLDESI Ferenc, MONOK István, ZSUPÁN Edina

A sorozat korábbi kötetei / Previous volumes of the series:

Ex Bibliotheca Corviniana. *Die acht Münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus.* [Hrsg. von Claudia Fabian und Edina Zsupán.] Országos Széchényi Könyvtár – Bayerische Staatsbibliothek, Budapest, 2008. (Supplementum Corvianum I.)

De Bibliotheca Corviniana. *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'État modern.* [Publié par Jean-François Maillard, István Monok, Donatella Nebbiai.] Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2009. (Supplementum Corvianum II.)

Corvina Augusta. *Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel.* [Hrsg. von Edina Zsupán unter Mitarbeit von Christian Heitzmann.] Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2014. (Supplementum Corvianum III.)

A Home of Arts and Muses. *The Library of King Matthias Corvinus.* [Edited by Edina Zsupán.] Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2017. (Supplementum Corvianum IV.)

XYSTUS SCHIER

**DISSERTATIO DE REGIAE
BUDENSIS BIBLIOTHECAE MATHIAE CORVINI ORTU,
LAPSU, INTERITU ET RELIQUIIS**

**ÉRTEKEZÉS CORVIN MÁTYÁS BUDAI KIRÁLYI KÖNYVTÁRÁNAK LÉTREJÖTTÉRŐL,
HANYATLÁSÁRÓL, PUSZTULÁSÁRÓL ÉS MARADVÁNYAIRÓL**

**DISCUSSION OF THE ESTABLISHMENT, DECLINE, RUIN, AND THE REMAINS
OF MATTHIAS CORVINUS' ROYAL LIBRARY IN BUDA**

Az utószót írta, a kötetet szerkesztette / Afterword written and volume edited by:
MONOK István

A magyar fordítást sajtó alá rendezte / The Hungarian translation ed. by:
EKLER Péter

Bibliotheca Nationalis Hungariae
Budapest, 2019

Készült az Országos Széchényi Könyvtár
és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ
együttműködésében.

A latin szövegeket fordította / Latin texts translated by:
ÁBRAHÁM Zoltán

A jegyzeteket írta / Annotated by:
ÁBRAHÁM Zoltán, EKLER Péter, MONOK István

A könyvtörténeti konkordanciát összeállította / The concordance of book history compiled by:
EKLER Péter

Az angol összefoglalót és az utószót fordította / English summary and afterword translated by:
HUTAI Zsófia

A mutatót összeállította / Index compiled by:

BUDAI-KIRÁLY Tímea

Korrektúra / Proof-reading:

GULYÁS Orsolya

Tördelés / Layout editor:

VINCZE Judit

A borítón
részlet a közreadott műből.

A címlapon
részlet az Augustinus-corvinából (Budapest, OSZK, Cod. Lat. 121., f 404v)

© Szerkesztők, 2019

© Országos Széchényi Könyvtár, 2019

www.oszk.hu/kiadvanyok

A kiadásért felel az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója /
Responsible publisher: the Director General of the National Széchényi Library

ISSN 1789-5421

ISBN 978-963-200-700-7

Nyomta és kötötte / Printed by:

Dürer Nyomda Kft., Gyula / Dürer Printing House Ltd., Gyula

Felelős vezető / CEO: Aggod István

TARTALOM

XYSTUS SCHIER DISSERTATIO DE REGIAE BUDENSIS BIBLIOTHECAE MATHIAE CORVINI ORTU, LAPSU, INTERITU ET RELIQUIIS, VIENNAE, [1766].....	8
XYSTUS SCHIER ÉRTEKEZÉS CORVIN MÁTYÁS BUDAI KIRÁLYI KÖNYVTÁRÁNAK LÉTREJÖTTÉRŐL, HANYATLÁSÁRÓL, PUSZTULÁSÁRÓL ÉS MARADVÁNYAIRÓL, BÉCS, [1766]	75
XYSTUS SCHIER DISCUSSION OF THE ESTABLISHMENT, DECLINE, RUIN, AND THE REMAINS OF MATTHIAS CORVINUS' ROYAL LIBRARY IN BUDA, VIENNA, [1766]	101
XYSTUS SCHIER MONITUM AD BENEVOLUM LECTOREM PRO HAC ALTERA EDITIONE (VIENNAE, 1799).....	109
XYSTUS SCHIER INTÉS E MÁSODIK KIADÁS JÓINDULATÚ OLVASÓJÁHOZ (BÉCS, 1799).....	113
MARTIN ROSNACK VITA CL. AUTHORIS (SC. XYSTI SCHIER) COMPENDIO DATA, ET ACCURATA NOTITIA OMNIUM OPERUM EJUS, TAM EDITORUM, QUAM MANUSCRIPTORUM, VIENNAE, 1776	117
MARTIN ROSNACK UGYANEZEN JELES SZERZŐ ÉLETÉNEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA MINDEN KIADOTT ÉS KÉZIRATOS MŰVÉNEK PONTOS JEGYZÉKÉVEL, BÉCS, 1776	147
FELHASZNÁLT KÖNYVÉSZET / BIBLIOGRAPHY	167
KONKORDANCIA A SCHIER ÉRTEKEZÉSÉBEN EMLÍTETT KÓDEXEKRŐL / CONCORDANCE OF THE CODICES MENTIONED IN SCHIER'S <i>DISCUSSION</i>	183

MONOK ISTVÁN XYSTUS SCHIER TANULMÁNYÁNAK JELENTŐSÉGE – UTÓSZÓ A HASONMÁS KIADÁSHOZ.....	187
ISTVÁN MONOK THE IMPORTANCE OF XYSTUS SCHIER'S <i>ESSAY</i> – AFTERWORD TO THE REPRINT EDITION.....	191
SZEMÉLY- ÉS HELYNEVEK MUTATÓJA / INDEX OF NAMES AND PLACES.....	195

Magne compositionis Claudii Ptolemei libri a Georgio trapecu
tio traducti Incipiunt Capitula primi libri Felicitate

Prefatio auctoris
De ordine huius doctrine
Quod sphaera ac globi modo celi
conuoluitur
Et terra quoque sphaerica sit
ad sensum quantum ad uniuersas
partes
Quod terra in medio celi sita est
Quod terra quasi punctus est ad caelestia
Quod terra nullo motu progressiuo
mouetur
Quod duplex in celo primorum
motuum differentia sit
De quantitate rectarum linearum
que in circulo producuntur

Tabula cordarum et arcuum
De arcu qui est inter tropicos
Theorematum que ad sphaericas
demonstrationes pertinent
De arcibus qui sunt inter equino-
ctialem atque obliquum circulum
Tabula solaris obliquationis
De ascensionibus in recta sphaera

**Sequitur Capitulum primum
Prefatio Auctoris**

ER OPTIME MIHI VI
dentur o syre qui bene philosophati
sunt speculatiuam philosophie partem
ab actiua seperasse. Nam et si actiue
accidat parti ut prius speculatiua sit
magnam tamen differentiam in ipsis in-
uenies. non solum quia nonnullae uirtu-
tes morales absque disciplina et multis
inesse possunt. cum speculatiuam sciencia
sine doctrina consequi impossibile sit.
Verum et quia maxima utilitas in altera
ex frequenti actione que in ipsis rebus ha-
betur. in altera ex progressu speculacionu
fieri solet. Hinc opus esse nobis putauimus ut actiones quidem cogitandi mo-
tibus sic temperemus. quod ne in minimis quidem considerationis eius obliuiscer-
mur. que ad pulchram ordinatamque mentis constitutionem perducatur. Otium
autem maxime ad doctrinam theorematum que plurima pulcherrimaque sunt
et precipue illorum que proprie mathematica dicuntur. conuertamus. Con-
mode namque ad modum Aristoteles speculatiuam partem in tria rursus genera
partitue. physicum. Mathematicum. Theologicum. Nam cum res omnes
ex materia et forma et motu constant quorum singula quis minime scorsim
a subiecto inspicere possunt. intelligi tamen sine reliquis possunt. Primam
quidem primi omnium motus causam si quis in summa simplicitate accipiat. diu

XYSTUS SCHIER
DISSERTATIO DE REGIAE
BUDENSIS BIBLIOTHECAE MATHIAE CORVINI ORTU,
LAPSU, INTERITU ET RELIQUIIS
VIENNAE, [1766]

Amo Dno Iosepho Nagy, C. E. Sabariensis
Cantori et Canonico &c. &c. Fautori suo Gra-
tiosissimo, Particulam hanc litterariam jam
multum raram

demisse offert

Sabaria XIX Junii.
MDCCXCVI.

Obstrictissimus Servus
P. Martinus Roznaky
Augustinianus Leukensis

DISSERTATIO
DE
REGIAE BVDENSIS BIBLIOTHECÆ
MATHIÆ CORVINI
ORTV, LAPSV, INTERITV,
ET
RELIQVIIS
AVTHORE F. X. S. A. *

** , Petrus Xyffe Schior Augustiniano.*

VINDOBONÆ, *1766.*

TPPIS VIDVAE GEORGII LVDOVICI SCHVLZII,
TYPOGRAPHI ACADEMICI.

Scriptioni, quam cernis L. B. occasionem præbuit Joachimi Vadiani, viri ab operibus suis celebrati, de hac Budensi Bibliotheca dictum: *quam posteri diripuere*, adeo confidenter prolatum, ut non aliud asserturus fuisse videatur, quamvis nulla clades urbi ab hostibus evenisset, aut perpetua incolumitate frui licuisset. Stupui primum, quod id adversaretur traditioni, qua a teneris annis, cum humanioribus literarum studiis in Hungaria operam navarem, imbutus fueram: nec erat in promptu expedita difficultatis solutio; attentior tamen factus sum, ut variorum scriptorum, quos in alium usum mihi pervolvere contigisset,

set, sensum & relationem observarem. Natae sunt hinc adnotationes, quae pedentini auctae dissertationi huic sufficere autumabam. Impellebat etiam, quod aliquod gratitudinis testimonium ita praestiturus mihi videbar, non illud quidem, ut deberem, sed quod viribus meis & succisivarum horarum laboribus par esset; haud dubius, quidquid demum id foret, velut optimae voluntatis signum saltem accipi posse. Utcunque vero conatus mei successerint, non alia ex causa factos esse certus esto. VALE.

Mathias Corvinus, quemadmodum
 plerisque Hungariæ Regibus bel-
 lica fortitudine & operum mag-
 nificencia antecelluit, ita littera-
 rum culturam antecessoribus suis
 (si Ludovicum I. Quinque-Ecclesiensis studii
 (a) & Sigismundum Budensis Academiae (b)
 conditores, quorum tamen cogitata maturitatem
 non attigerunt, demas) non admodum curatam,
 regno suo præcipue intulit. Bibliotheca certe,
 si sola esset, quam maximis, & quos Rex unus
 sustinere poterat, sumptibus extruxit, suffice-
 ret ad ipsum inter summos bonarum artium fau-
 tores efferendum. Ea siquidem fuit, quæ, dum
 staret, spectatores in admirationem abripuit; ut
 periit, posteros dolore nondum extincto affe-

A

cit,

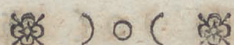
cit, totque in laudes suas scriptores animavit, ut nulli Bibliothecarum fortem istam obtigisse sciamus. Naldus Naldius primus nascentis incubula quatuor Carminum libris (c) cecinit; Nicolao Olaho Strigoniensi Metropolitæ (d) apparatus descriptum debemus; Joannes Alexander Brassicanus (e) facundiæ suæ nervos in congerendis præconiis eo intendit, ut prope modum excessisse videretur, nisi conatus hi in pensum cederent, quo damna eidem illata resarciverit. De reliquiis ab interitu Paulus Taffernerus (f) Petrus Lambecius (g) & Julius Pflugius (h) memoratu digna tradidere. Nostro tempore Joannes Guil. Bergerius (i) Georg. Mathias Bose (k) Paullus Fabri (l) aliique de ipsa tractandum susceperunt. Attamen (ut resumpti argumenti causam proponam) rariora illa sunt, & plurimum majoribus operibus conjuncta, ut multam operam impensurus sit, qui integram gloriosi hujus Corviniani moliminis notitiam nancisci desideraverit; ista nihil novæ lucis addunt, quin sæpe variis figmentis dubiam ejus gloriam prostituunt. Sileo amplificatam orationem, exaggerationesque Rhetoricas, quæ quidem laudationem augent, impediunt tamen
velut

velut speciosa diverticula rem ipsam cognoscere paratum.

- a) Paulus Fabri in commentat. de Bibl. Budensi p. VII.
 b) Cl. Georg. Pray S. J. Annal. Reg. Hung. P. II. p. 186. Ex Professoribus unicum deprehendi M. Joannem de Horaw an. MCCCXCVI. ex Universitate Viennensi accersitum.
 c) Eos Mathias Belius Tom. III. Hung. nov. adjecit.
 d) In *Hungaria* sua cap. V. Illam cit. Belius in apparatu ad Hung. Vet. & nov. monumento I. & rursus Cl. Franc. Adamus Kollarius S. C. M. a Conf. & Bibl. Vindobon. Aug. Custos primarius conjunctam ejusdem Olahi *Attilæ* publicavit Vindobonæ MDCCLXIII. in 8. quam editionem sequor. Locum de Buda huc pertinentem jam antea ex Ms. Codice P. Martinus Szent-ivanyi attulit in dissert. Paralipomenonica rer. memorab. Hung. Catal. IV. p. 14.
 e) Præfixit Brassicanus *Salviano* suo (ed. Basileæ MDXXX. fol.) ad Christophorum a Stadion Antistitem Augustensem longam epistolam de hac Bibliotheca; quæ etiam in editione Norimbergenfi MDCXXIII. recusa est, & iterum inserta habetur collectioni Madavianæ de Bibliothecis p. 145. Excerpta dederunt, quicumque posterorum hujus Corviniani in litteras studii meminere.
 f) De Cæsarea Legatione ad Portam Ottomanicam Com. de Leslie. P. IV.
 g) Lib. II. Comment. de Cæs. Bibl. Vindobon. cap. IX. cujus & Taffernerii verba Pflugius ac Belius Hung. nov. p. 366. & antea de Litteratura Hunno-Scythica p. 44. etiam exhibuerunt.
 h) Hujus extat epistola ad Vitum Ludov. à Seckendorf Præter fata Bibliothecæ Budensis, librorum in expugnatione ultima repertorum catalogum recensens primum separatim excusa, inserta dein novæ accessioni ad Colle-

4

- tionem Maderianam p. 309. ed. Helmæstadii MDCCHII. in 4.
- i) In programmate de Budensi Mathiæ Corvini Bibliotheca. ed. Lipsiæ MDCCXLVIII. quod postmodum recusum est in Eloquentia publica p. 345.
- k) In programmate ed. Vitembergæ MDCCXLVIII.
- l) Postrema hujus est de Augusta Budensi Bibliotheca commentatio ed. Lipsiæ MDCCLVI. in 4. His adnumeretur opusculum inscriptum: *Bibliotheca Veterum deperditæ in Augusta Vindobonensi instauratæ ed. Viennæ MDCCXXIX.* in 8. ubi P. I. caput VIII. *Bibliotheca Budensis Regia* facit. Struvii item introductio in notitiam rei litterariæ & usum Bibliothecarum cap. II. §. XVIII. aliique.

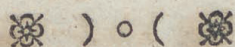
I.

Principio quidem, ut eorum morem amplecterer, qui res ab exordio repetunt, annus ille statuendus esset, quo Mathias Rex ad condendam hanc Bibliothecam animum adjecerit; verum nihil in acta relatatum est. Si tamen conjecturæ locus est, annum MCDLXXVI. natalem figendum existimo. Quamvis enim Augustus conditor studiis semper addictus (a) fuerit, plerique nihilominus eum elegantioribus moribus, & quod sequitur litterarum splendori excolendo amplius se permisisse asserunt, postquam Beatricem Aragoniam Ferdinandi Siciliae Regis filiam conjugem (b) accepit; quod dicto anno (c) perfecit. Tum enim Regium illud Palatium, quod

quod imperfectum hostibus stupori fuit, molitum esse cum historiae testantur, tum affixa inscriptio Austriacarum Victoriarum testis: *Magnanimum Principem Victoria sequitur anno 1484.* (d) Animadverto etiam, perpaucos exterorum, qui ad litterarum honestatem evocati, aut praemiorum spe allecti, imperante Mathia, Hungariam illustrarunt, ante hunc annum appulisse, praeter nonnullos Mathematicos aut Professores Vindobonenses (e), quos tamen, uti & alios, potius favore Joannis Strigoniensis Archiepiscopi frequenti eruditorum virorum hospitio (f) clari, sociorumve Antistitum id fecisse autumo. Hoc vero constituto Paullus Fabri annum LXVI. dicti seculi natalem hujus Bibliothecae statuens (g) nullo suffragatore se tuitus, asserto suo non subsistet. Utcunque autem fuerit, etiamsi decennium praevertamus, exiguum tamen est temporis intervallum, quo ea praestitit Mathias, quae seculorum esse potuissent.

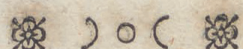
a) Jac. Philippus Bergomensis Erem. Aug. Lib. XV. Supplementi Chron. ad an. MCDLXIII. *Hoc unum de hoc Rege vulgatissimum habemus, quod merito cum Julio Cesare, & Alexandro Magno in omni re conferri possit. Sepenumero (cum legendi avidus) in ipsius pulvinaribus inveniebatur Livius, aut Curtius, aut alius historicus, legebatque ardentissime sacras literas, & ea, quae in his continentur, memoriae adeo commendabat, ut plerique admirarentur.* b)

- b) Ant. Bonfinius rer. Hungar. Dec. IV. Lib. VII. p. 494. ed. Pofonii MDCCXLIV. fol.
- c) Conf. Narratio nuptiarum istarum T. I. p. 519. Scriptor. rer. Hung. quos Cl. Schwandnerus edidit. Bonfinius Dec. IV. Lib. IV. p. 457.
- d) V. Steph. Gerlachii Diarium p. 12. ed. Germ. Francof. MDCLXXIV. fol.
- e) Georgium Peurbachium magni nominis Mathematicum, etsi à morte Ladislai Regis Austriacos Principes fuerit secutus, in Hungariam tamen regnante Mathia excurrisse disco ex litteris ejusdem Peurbachii ad M. Georg. de Egenburga super morte M. Reimperti Müllwanger, quæ sub an. MCDLIX. accidit. Debeo istas adhuc anecdotas Cl. Raymundo Duellio illustris Canonix ad S. Hippolytum decori, viro jam grandævo, nunquam vero in operibus suis eruditis emorituro; quod grati animi ergo commemorasse juvat. Joannem Müller Regiomontanum muneribus, stipendioque donatum, imo & mensæ Regiæ adhibitum a Mathia ferunt; opus tamen ille suum *de directionibus* Joanni Strigoniensi Archiepiscopo inscripsit, & tandem Ephemerides Mathiæ. M. Nicolaum de Hittendorf in Istropolitana seu Pofoniensi Academia Professore publicum (Mentionem hujus faciunt acta facult. Artium & Theologiæ Univ. Vienn.) ejusdem Præfulis, utpote Fundatoris, evocatione munus adivisse, palam est.
- f) Galeotus Martius lib. II. de homine §. de ves. *Tempestate nostra Musas ex toto orbe fugatas ad se revocavit, Hungariamque novum Musarum domicilium constituit; unde factum est, ut, qui dispersi fuerant docti, ad ipsum tanquam ad litterarum parentem turmatim confluerint.*
- g) Op. cit. pag. X.

II.

Budæ itaque regni Metropoli in arce regia interiori locum Bibliothecæ designavit tanto quidem

dem digniorem, quanto ampliorem hæc ipsa aulae splendidissimæ ornatum adjectura esset. Et illa vero ex prima constitutione unius camerae per alta fornice constructa tribus partibus complenda erat, ita ut quartam fenestræ duæque portæ occuparent, quarum altera hospitibus admittendis, altera Regi pateret in eum præcipue usum servitura, cum in pone adjuncto sacello S. Joannis Eleemosynarii exuviis sacro, quo secretus aperiebatur aspectus, devotioni suæ vacare decrevisset (*a*). Crescente tamen librorum numero accessit & altera camera & alius librorum ordo, ea partitione, ut una linguas orientales, puta: Græcam, Hebraicam, Syriacam, Chaldaicam &c. (*b*) contineret, altera Latinis authoribus repleretur (*c*). Ad ingressum velut in atrio camera erat signis & globo cœlesti ad Bohemicam Mathiæ coronationem perpetuandam picto (*d*) fortassis etiam instrumentis mathematicis (*e*) artefactis, & picturis (*f*), quemadmodum reliquæ aulae nobiliores partes, conspicua. Occurrebant quoque in Palatio duæ aliæ minores Bibliothecæ (*g*), quæ, ut arbitror, ad manum præsto essent. Naldius (*b*) inter sacra litterarum ornamenta computat duos fontes pone exstructos,

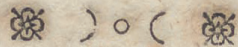
ctos, quorum unus ex marmore Florentia adve-
ctus (i) alter ex argento domi fusus erat. Ve-
rum Poetae in gratiam suarum Musarum positos
sibi fingere placuit, ne illae sua Hippocrene ca-
rerent, cum potius totius regiae splendor inde
quæreretur (k).

a) Naldius Lib. II. v. I. p. 611. edit. Belianæ.

*Quadratus mediis locus in penetralibus ergo
Existens, cameras testudine sustinet altas
Incurva; paries quam cinxerat undique fortis
Decocti lateris, durique a robore saxi;
Cui geminae lucem fundunt a fronte fenestra
Compositæ vitreisque coloribus: in nova certe
Cunctis, qui veniunt illuc, spectacula rerum.
Inter utramque manens ima sub parte resedit
Lectulus auratis stratis: ubi regius heros
Sæpe solet placidam membris captare quietem.
Ostia bina manent illic, quorum altera mittit
Intro quosque viros: mittunt quorum altera Regem
Inde foras; quotiens secreta in sede locatus
Sobus adesse cupit sacris, hymnisque canendis.
Atque triplex muri facies, quæ restat ibidem
Integra, neve aliis ullis obnoxia rebus,
Illa triplex triplici tabulatum ex ordine sumit.*

b) Harum linguarum testes Velius, Brassicanus, Simo-
nius infra.

c) Olahus loc. cit. *Qua itur ad stationem ex latere interioris
Bibliothecæ, ad sacellum Divi Joannis perforatum, unde Rex
Sacrum audire consuevit, duæ obviae sunt ædes concameratæ,
quarum altera voluminibus Græcis partim e medio Græciæ, par-
tim ex aliis Orientis regionibus non minori cura, quam labore eo
conge-*

congestis referta erat; altera interior continebat codices totius latinæ linguæ a primis rudimentis ad arcem usque scientiarum.

- d) *Ante hanc, ait Bonfinius Dec. IV. lib. VII. p. 495. cubiculum est in absida curvatum, ubi cælum universum suspicere licet versus austrum. Gerlachus op. cit. præter Zodiaci signa ad globum cœlestem ibi pictum distichon sequens se legisse testatur:*

*Cum Rex Mathias suscepit sceptræ Bohemæ
Gentis, talis erat lucida forma poli.*

- e) *Henricus Ranzovius in catalogo Imperatorum, Regum & Principum, qui Astrologiam amarunt, teste Lomeiero, refert, Davidem Ungnadium Cæsareum ad Turcas legatum an. MDLXXII. (legendum MDLXXIII. eo siquidem anno legatione hac functus est) invenisse ex adverso januæ Bibliothecæ inter rudera cœlestem globum duobus geniis suffultum, & compositum ad tempus suscepti per Mathiam regni Bohemici cum iisdem versibus, quos supra legationis hujus verbi minister Gerlachus ad globum pictum retulit.*
- f) *Henricus Scherer S. J. in Geographia polit. T. II. p. 508.*
- g) *Olahus loc. cit. Præter has & aliæ duæ Bibliothecæ in locis diversis arcis, sed prioribus inferiores.*
- h) *Lib. IV. v. 341. p. 637.*

*. binos modo surgere fontes
Optimus ille jubet Musis, Phœboque sacros.
Ex illis alter pario de marmore constat,
Vestus ab Hetruscis oris; argenteus alter,
In quo celando multum consumpsit & artis
Pannoniæ populus.*

*Quam eandem rationem jam in epistola præfixa dederat:
Gemini fontes illi abs te parati sunt pro uno vetere pegaseo fonte, in quorum altero Musæ sub sidere Cancri se aqua lavent frigida, in altera unda se foveant calida, eo tempore, quo terra riget nivibus.*

B

i) In-

i) Inter Angeli Politiani epigrammata duo sunt, digna, quæ huc transferantur:

In fontem Ungari Regis.

*Usque Fluentina vestum est hoc marmor ab Urbe,
Mathiæ ut Regi largior unda fluat.*

Et alterum.

*Thusca manus, Thuscum marmor, Rex Ungarus auctor,
Aureus hoc Ister surgere fonte velit.*

* Bonfinius loc. cit. p. 495. *retractiorem aulam nimis exornavit: quippe qui a Danubii parte adiculam statuit, hydraulicisque organis, item sacro fonte duplici marmoreo & argenteo decoravit.*

III.

Structuram internam hanc accepimus: libri secundum classes in forulos erant dispertiti, suis titulis adjecto indice insignes, ut notarentur ea, quæ hic reperirentur. Tegebantur isti velis sericeis auro intertextis. Imam partem, quæ pavimentum contingit, formabant arcæ ad recondendos codices, qui in suis tabulatis locum non habuerunt (a). Neque arculariæ, neque sculptoriæ artis aliquid intermissum, ut scrinia eleganter conficerentur (b). Ipsi libri potissimum membrana constabant, sæpe serico, argento, & auro illigati (c): omnes vero insignibus Corvinianis suis, corvo scilicet annulum gerente, quibus adhuc superstites dignoscuntur, adpictis notati; sic enim Mathias insignia sua

sua a Paternis distinxit, ut Corvi rostro annulum infereret, cum Joannes Hunnyades Pater corvo simplici uteretur: quod in numo aureo, dum is gubernatorem ageret, cuso mihi ostendit Cl. Schwandnerus. Omnia denique, ut de apparatu finiam, ita ornata fuere, ut Musarum hoc domicilium pulcherrimo templo (d) æquiparetur. An autem peculiarem inscriptionem præfulerit, nondum inveni; nam illa, quam Paullus Fabri (e) memorat, alibi affixa legebatur.

a) Olahus loc. cit. Continebat codices per capsulas & loculamenta ordine quosque suo distinctos. Tegebat horum quodlibet velum sericeum, coloribus auroque variegatum cum indice disciplinæ & professionis, in quas libri erant discreti. Naldius in epist. præfixa p. 599. Adhibita Cortina ex auro per artem intertexto & purpura confuta, quæ libros a pulvere subtiliori vindicarent. In parte ima, quæ pavimentum attingit, collocata sunt scrinia gravi arte elaborata, in quibus volumina, quæ in tabulatis superioribus præ multitudine locum non haberent, plura simul conderentur.

b) Idem Naldius lib. II. v. 15. p. 612.

*Ille triplex triplici tabulatum ex ordine sumit
Arte laboratum, fulvi splendentibus auri
Braçtea: quod pinxit foliis, tenuique refulsit
Auratis: hæc facta quidem pretiosa metallis.
Non ego narrarim, quanta exornatus ab arte
Ille locus fuerit: prisci fuit Alchimedontis
Ille operi similis, vel Mentoris artibus idem
Par fuit egregiis; nec plus valuisse feratur
Dædalus ingenio, quam qui se exercet in illis
Celandis lignis, incidendis que figuris.*

B 2

e) Bon-

- c) Bonfinius loc. cit. *Cultus librorum luxuriosissimus. Olahus cap. cit. Magna pars voluminum constabat membranis, colligata serico, umbilicis, fibulisque argenteis, auro lucidis.*
- d) Brafficanus ep. cit. *Afinius Pollio primus Romæ Bibliothecam in fano Herculis dedicavit. Hanc laudem Patrum nostrorum memoria, si non superavit, æquavit tamen inchtus ille, ac nunquam satis laudatus Pannoniæ Rex Mathias, qui Bibliothecam suam, quam ex omni scriptorum genere confertissimam instruxerat, in amœnissimo etiam templo dedicavit.*
- e) Adfert is Epigramma Bibliothecæ auctore Bonfinio incisum:
*Atria cum statuis ductis ex ære, foresque
 Corvini referunt Principis ingenium.
 Mathiam partos tot post ex hoste triumphos
 Virtus, æs, marmor, scripta perire vetant.*
 Verum ipso fatente Bonfinio epigramma hoc veteri palatio per Mathiam restaurato inscriptum fuit, sicut nec statuæ Herculis & Apollinis ad bibliothecam pertinebant alio loco positæ. V. infra §. XI.

IV.

Quoniam vero adolescente Typographia, librorum impressorum optata copia negabatur (etsi ad mortem ejus usque facile aliquot millia obvenerint) ad suppellectilem litterariam coëmendam Mathias peritos viros in Græciam, ipsam Asiam, aliasque regiones misit, quos inter Thaddæus Ugoletus Joannis Corvini filii Præceptor Florentiam legatus (a) tantam Regi famam conciliavit, ut certatim gens litterata non solum veterum authorum, quæ postulaverat, scripta (b), sed sui etiam ingenii fœtus dedicaret,
 ope-

operamque ad servendum Bibliothecæ absens (c) offerret. Et sane, si uspiam terrarum hujusmodi merx requirenda erat, ea ex Florentino emporio tum optima sperari poterat, quod Medicei omnium eruditorum patrocinium affectarent, & doctorum quique apud ipsos hospitium haberent (d). His vero non satiatus Mathias Florentiæ quatuor librarios (e) aluit, quorum correctioni & nitore Naldius, aliique multiplicitate scientia perpoliti viri (f) invigilabant; domi autem triginta, qui libros describerent, pingentque sub Felice Ragusino Præfecto, harum artium intelligentissimo (g); unde non potuit non brevi temporis spatio immensus & selectus codicum cumulus aggregari. Auxit enimvero pretium hæc ipsa Bibliothecæ utiliter instituendæ sollicitudo, sed & ipsum accendit aliquando, ut videbimus, aliorum studium ejus rebus inhians, cum quædam prope esset certitudo librum isthinc sumptum nec inter quisquilias numerandum, nec sphalmatibus admodum esse obnoxium, quod ab illis collectores, ab istis correctores, utrique eruditi, singulariter cavissent. Fabulatur nihilominus Paullus Fabri de Mathia asserens: *Cæsis barbaris ac ultro pacem flagitan.*

tantibus reliquias Bibliothecae Constantinopolitanae a flammis & saevitie Turcarum superstites extorsit (b). Ubi enim conditiones istae? ubi postulata haec leguntur? Redemptos plurimos libros e manibus Barbarorum assentiuntur omnes, extortos nemo somniavit. Sed libuit aliquid dicere, quod alius nondum protulisset.

- a) V. Naldium in cit. epist. & pœmate.
- b) Philippus Valor varia authorum veterum opera Mathiae inscripsit, quarum aliqua supersunt in Guelpherbitana.
- c) Angelus Politianus lib. IX. Epist. 1. qua poema suum *Nutritia* dictum Regi consecravit: *vehementer cupio aliquo labore meo tuam celsitudinem demereri; cupio studiis ingenioque meo, si datur, commendare me tibi Rex invicte. . . . si quid igitur ipse mandaveris, obibo libens; sin minus, eligam tamen pro judicio, captique meo, quod tibi fore arbitrer quam gratissimum. Bibliothecam video jam pridem comparas omnium (sicut expectamus) non ornatissimam solum, sed etiam copiosissimam. Possumus igitur multa, si res postulat, e graeco vertere in latinum tibi, multaue rursus quasi nova cadere, quae nec ab eruditis forsitan respiciantur.*
- d) Degebant tunc Florentiae, praeter jam laudatos, primi litterarum & Philosophiae Platonicae restauratores Marsilius Ficinus, Christophorus Landinus, Georg. Merula, Petrus Crinitus, Ugolinus & Michael Verini, Bartholomaeus Scala, Demetrius Chalcondylas Atheniensis, aliique, de quibus abunde Angelus Maria Bandinius in specimine Florentiae litteratae seculi XV.
- e) Brassicanus loc. cit. *Mathias Rex, quem recte librorum Heluonem appellaveris, quatuor insignes librarios Florentiae magnis impendiis alebat, quorum is unus & unicus labor erat, ut omnes melioris notae auctores & graecos & latinos, quos commodum*

dum ex Græcia habere non poterat, exscriberent. Nam ipsa Typographia (ut exigua sunt omnium rerum principia) nondum tam late radices egerat, ut ardentissimis illis & vere regis votis Regis omnium excellentissimi satisfacere posset. Memoriam nostram meretur Gherardus Colorator Florentinus, quem Vasarius (in vita hujus Gherardi p. 454.) narrat complures libros minio colorasse pro Bibliotheca Mathiæ Corvini. Conf. Ant. Mar. Bisconii Bibliotheca Mediceo-Laurentiana p. XXXV.

f) Naldius in cit. epist. n. II. p. 596. in emendandis voluminibus tuo jussu, e scriptis occupamur. Qualis quantusque hic fuerit, ex sequenti Politiani epigrammate, quod in libellum epigrammatum Naldii scripsit, bene arguitur:

Dum celebrat Medicem Naldus, dum laudat amicam,

Et pariter gemino raptus amore canit.

Tam lepidum unanimes illi ornare libellum

Phebus, amor, Pallas, gratia, Musa, fides.

g) Olahus loc. cit. *Audivi a Majoribus Mathiam Regem, dum viveret, aluisse semper ad triginta servos amanuenses pingendi peritos, quorum ego plerosque illo mortuo noveram. Horum erant opera omnes fere & græci & latini codices conscripti. Præfectus his Felix Ragusinus Dalmata, & ipse jam senex mihi cognitus, qui non modo græce & latine, sed chaldaice & arabice doctus: præterea in ipsa quoque pictura exercitatus sedulo advertebat, ne quis error in describendis libris committeretur.*

h) Op. cit. pag. X.

V.

Numerus voluminum in supremo, quo pergit, gradu dimensus a nonnullis ad quinquaginta millia extenditur; quod pace illorum permittitur. falso tamen idem Fabri (a) culpam impingit Lomeiero, velut tantam impressorum copiam

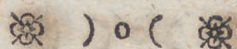

piam divinasset, cum hic de universa tam manu, quam typis expressorum summa (b) sit locutus. Multitudinem autem stupuere omnes, in qua extollenda prae ceteris est Brassicanus (c) qui se Bibliothecam hanc non semel excussisse, & exactissima diligentia inspexisse alias jactavit, plena etiam fide recipiendus, modo ut omnes Sophisticos libros procul ablegatos tacuisset. Si enim hoc nomine Theologos Scholasticos, aut Philosophos Peripato addictos intellexit (ut quidem hæc formula vulgari acceptione sonat) horum certe non pauci in Bibliotheca ista cernebantur (d), tamen utilium librorum abundantia longe superarentur.

a) In com. cit. p. XIII.

b) In opere de Bibliothecis p. 156. ut in accessione altera Maderiana reperitur.

c) *Quot libros, ait ille, tot etiam thesauros isthic inspexi. Dii immortales! Quam jucundum hoc spectaculum fuisse quis credat? Tunc certe non in Bibliotheca, sed in Jovis gremio, quod ajunt, mihi esse videbar. Tantum hic erat antiquorum, Græcorum simul & Hebraicorum voluminum, quæ Mathias ille Rex capta jam Constantinopoli, everfisque multis aliis amplissimis Græciæ Urbibus e media Græcia inestimandis sumptibus coemerat, ac tanquam mancipia ex Barbarorum catastis atque compedibus receperat. Tantum hic erat latinorum librorum & veterum & recentiorum (procul tamen ablegatis omnibus sophisticis) ut nusquam alibi, quod ego quidem sciam. Enumeratis dein pluribus nominatim Græcis authoribus, omitto, ait, Poetas, Ora-*

Oratores, Philosophos atque Historicos, quorum hic immensam vim inspicere licuisset. Vidimus auctores græcos innumerabiles, infinitaque in Poetas fere omnes commentaria, nemini Doctorum, aut paucis omnibus visa.

d) V. Catal. libror. residuor. apud Pflugium.

VI.

Nec vero tanta moles Præfectis & Custodibus caruit, quorum primum existimo nominandum Thaddæum Ugoletum. Is Parmæ natus, juvenis adhuc in aulam Ungaricam adscitus, & Joanni Regio Principi erudiendo præpositus fuit. Cum deinde Rex Florentinis Cimeliis literariis Bibliothecam augere constituisset, Thaddæo demandatum est, ut ea in civitate cuncta dirigeret. Mathiam diu supervixit in Patria, veterum authorum, quos undique conquieserat, emendatione & editione honeste districtus (a). Alter a præfectura ista celebris est Bartholomæus Fontius (b) Bernardi Nuthii Florentini Professoris Rhetoricæ artis discipulus, & ipse jam an. MCDLVIII. ejusdem scholæ Professor institutus; quod officium etiam, ubi in Patriam ex Hungaria regressus est, resumpsit. Vitam reliquit mense octobri an. MDXIII. natus annos LXVII. (c) Opera Fontii multiplicia, pleraque tamen artis suæ sunt testimonia (d) Hunc excepsisse videtur Galeotus

C

Mar-

Martius Narniensis (*e*) vir robusti, sed paradoxo ingenii, quo ingens famæ & vitæ discrimen sibi accivit. Facetus cæteroquin, qua gratia Mathiam sibi potissimum addictum fecit, & aliquando se ab infamia liberavit. Dum enim in foro Veneto (*f*) ad geminas columnas perductus esset, ut impetrata venia se falsa aliqua scripsisse fateretur, id iudicium exortus in turbaris evertit, falso ac repentino Galeoti dieterio excitatus: nam cum forte non ignobilis Venetus e turba proximus strigosa proceritate, & uxorio probro notatus traductum ludibrio præpinguem porcum appellasset; extemplo Martius renidentique ore, pinguis, ait, porcus quam macer hircus esse malo. Erat enim usque adeo tumenti abdomine, ut rheda curruli veheretur, quod sub vasto obesi corporis pondere vel prægrandia iumenta fatiscerent. Bohemiam, Ungariam, Germaniam & Hispaniam peragravit, parum stabili loco versatus, nisi quod Bononiæ Rhetoricam & Poësim longiori tempore docuerit, alias medicinam exercens (*g*). Atque hæc quidem minime dubia sunt. An vero Mathiæ Regis præceptor, epistolarumque Magister & in castris miles fuerit (*b*), non modice hæreo, quod
tem-

tempora non satis congruant, & ipse in suis operibus, ubi maxime posset, nullam horum mentionem afferat. Falsum autem omnino est, eum in itinere ad Ludovicum XI. Galliarum Regem, a quo fuerat evocatus, mortem oppetiisse, dum Regi obviam factus ex equo descensurus, in terram gravi lapsu allisus esset (*i*); nec plus veritatis habet, quod Götze (*k*) opinatur, eum anni MCDLXXVIII. limites non fuisse transgressum, siquidem adhuc vixit Austria per Mathiam occupata, id est. post an. MCDLXXXVI. Vicissim, ut Justo (*l*) fides sit, eum an. MDXXXV. inter vivos egisse, nuda assertio non sufficit. Vero simillimum est Martium senem ad montem Anianum circa Ateste arvina suffocatum interiisse, quæ Pauli Jovii (*m*) est narratio. Scripta ejus ampliori recensione digna sunt (*n*) ob variam diversorum de iis relationem. Ultimus sub Mathia Bibliothecæ præfuit Felix Ragusinus Dalmata vir Græcæ, Latinæ, Chaldaicæ & Arabicæ linguarum peritus, multum de præstantia codicum meritis: de quo supra actum fuit. Operæ pretium foret, si quispiam reliquos eruditos viros sub hoc Rege Hungariam illustrantes accuratius inquireret, eorumque doctos labores con-

scriberet, næ ille multum ad historiam litterariam Patriæ suæ conferret.

a) Operum hujus & emendationum aliquam recensioem adjiciam: *Quintiliani declamationes CXXXVI. Thadeo Ugoletto recognitore. Parmæ per Angelum Parmensem olympiade quinquagesima octava, qui est annus a salute Christiana M. CCCC. XCIII. quinto Non. Jul. Dicavit Thaddæus laborem suum Anselmo nepoti. Refert Maittaire Tom. I. anal. Typogr. p. 327.*

Claudius emendatus per Thadæum Ugoletum Parmensem. Impressit Ioannes de Tridino, alias Tacuinus VI. Junii 1495. in 4. recusus est idem autor ex hac emendatione per Christophorum de Pensis. Venetiis 1500. XXIII. Maji in 4. fortassis etiam editio prior per Angelum Ugoletum Parmæ 1493. in 4. ad nostrum pertinet. De his Maittaire op. cit. Tom. I. p. 322. 333. & 367.

Ausonii Pæonii Poetæ opuscula a Thadeo Ugoletto recognita. Parmæ per Angelum Ugoletum Parmensem X. Julii. 1499. in fol. Eodem recensente p. 361.

M. Aëtii Plauti Asinii comoediæ viginti nuper emendatæ: & in ea: Pyladæ Brixiani lucubrationes. Thadæi Ugoleti & Grapaldi virorum illustrium scholia. Anselmi Epiphyllides. fol. Ugoletus dicavit librum Joanni Lucino Arnutio, Alexandria nato, Leonis X. P. M. postea Datario; defendit autem Merulam contra Pyladem, cujus tamen annotationes non improbat. Libet adjectam singularem Typographorum clausulam integram recudere: Plauti hæc viginti comoedias excusserunt formis solertissimi ac integerrimi juvenes Octavianus Saladius & Franciscus Ugoletus, quorum quinque prioribus Pyladis glossata circumsuderunt: Undecim vero sequentibus cum principio Rudentis doctissima Hypponemata Thadæi Ugoleti & Grapaldi virorum illustrium: deinceps ad exitum usque Anselmi etiam Epiphyllides addiderunt. Qui etsi literas ipse non profectus, gravissimo tamen atque amicissimo homini Thadeo Ugoletto
non

non obsequi, ultra aras quoque, non potuit. Impressores ipsi homines se fatentur, nihilque, quod humanum sit, alienum a se putare aiunt: propterea, quæ eorum solertiam suffugerunt, placuit adscribere. Leviora inter legendum per se studiosi emendabunt: quos valere optant, & ut rem litterariam bene gerant, plurimum hortantur: bene gesturos autem eos non ambigunt, si Plautinas comoedias nocturna manu atque diurna versaverint. VII. Id. Martii IDX. Parmæ. Demonstratur ex his totam fere Ugoletorum familiam, Thaddæum, Angelum, Franciscum, Anselmum se litterarum servitiis dicasse.

In Bibl. civ. Vindobonensi existit Joannis Crafftonii Dictionarium græcum impressum Vicentiæ 1483. in fol. cum additionibus Mss. quæ (verba sunt Cl. Lambacheri) videntur esse Thadæi Ugoleti. Nam eadem manu subscriptum legitur: *Relectum XX. Junii MCCCCLXXXIV. Thadæi Ugoleti: Paulus Romulæus dono dedit.*

His addenda sunt, quod in iis partem aliquam habuerit Thaddæus, *Bucolica Calpurnii & Nemesiani*, in quorum Parmensi editione ad calcem habetur: *Impressum Parmæ per Angelum Ugoletum e vetustissimo atque emendatissimo Thadæi Ugoleti codice e Germania allato, in quo Calpurni & Nemesiani, uti impressi sunt, tituli leguntur.*

- b) Lomeierus op. cit. cap. XIII. Menkenius in notis ad vitam Angeli Politiani p. 74.
- c) Hæc aliaque plura de eo Bandinius op. cit. sparsim utroque tomo.
- d) *Persius cum com. Bartholomæi Fontii. Venetiis per Baptistam de Tortis XIV. Martii 1482. fol. recusum eodem adhuc anno ibidem per Renaldum de Noviomago Theutonicum. XXIV. Decembr. fol. Idem addito Joannis Britannici Brixiani commentario ex recognitione Bartholomæi Merulæ Venetiis sumptu Joannis de Tridino. fol. De his editionibus videndus est Maittaire Tom. I.*

Bartholomæi Fontii opuscula. Francofurti 1612. in 12. Quid in iis contineatur, ignoro; nondum enim vidi.

In Bibliotheca Guelpherbytana, teste Pflugio, extat codex complectens sequentia Fontii opera, Mathiae Corvino R. U. dicata, duobus libris & certis sectionibus comprehensa. 1. agit de Tadeo seu de locis Persianis. 2. dicitur saxettus. 3. est de satyra & de studiis humanitatis. 4. de sapientia. 5. de Poetice. 6. de bonis artibus. 7. de historia. 8. de eloquentia. 9. de Pauli Ghiaccii vita. 10. de Donato vel pœnitentia. 11. de mensuris & ponderibus. 12. est commentarius in Persum.

Bandinius op. cit. sparsim hæc ejus opera Florentiæ in Bibliotheca Riccardiana existentia refert: *Epistolarum libros tres Americo Cursino dicatos*, cui codici catalogus operum Fontii adscriptus est; *Annales suorum temporum*; *silvam variae lectionis*, *vitam Pauli Diacetti*; *Orationes XVIII.* quarum una est, qua Christophorum Landinum in funere laudavit; *excerpta de rebus naturalibus ex diversis auctoribus*; *adnotationes in Livium & Juvenalem*; *Castigationes in Persum*; *Praelectiones in eundem*; *excerpta ex Landini opere de animabus*; *vocabula & observationes grammaticæ*; *Etymologiæ ex diversis auctoribus*; *emendationes in Valerium Flaccum.* Legenti clarum est, aliqua horum jam supra recensita, imò fortassis plura in laudatis opusculis impressa esse. Conf. Bayle, Negri scrittore Florentini, Massa della vita di Persio.

- e) Sigism. Torda ad libr. de dict. & fact. Mathiæ; ipse vero Galeotus id innuit cap. XXIV. dicti operis.
- f) Hæc de periculo & corporis constitutione fere ad verbum Paulus Jovius in elogiis Doctorum virorum p. 104. ed. Basileæ MDLXI. 8.
- g) Ipse Galeotus lib. de promisc. doct. cap. XV. p. 140.
- h) Paulus Jovius loc. cit. Gerdesius in Florilegio libror. rarior. p. 102.
- i) Pierius Valerianus lib. I. de literat. infelic.
- k) In memorabilibus Bibliothecæ Dresdensis ed. germ. T. I. p. 252.

l) In Chron. Med. apud Mangetum in Bibl. Scriptor. Med.

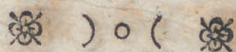
m) Loc. cit. p. 105.

n) *Galeoti Martii Narniensis de homine libri duo.* fol. sine anno & loco. Götze op. cit. T. I. p. 252. putat Venetiis apud Rubeum ante an. MCDLXXVI. editos. Dicat author Joanni Archiepiscopo Strigonienfi. De se & eloquentia sua hoc in opere testatur: *hæc hominis pars (lingua) viros doctos ad culmen dignitatis vexit; hæc Galeotum multis Principibus junxit, & maxime Regi Mathiæ Viro invictio, qui nondum octavum & vicesimum annum egressus &c. Hæc eadem mihi Galeoto & divitias paravit, & honores tribuit, & amicos conciliavit.* Conficitur ex hoc loco, opus istud sub anno MCDLXXI. natum fuisse. At quia Laurentium Vallam vehementius exagitaverat, in Georgio Merula adversarium invenit, & extat ejusd. ætatis *Georgii Alexandrini in librum de homine Galeoti Narniensis opus impressum cum ejusdem interpretatione in epistolam Saphus & emendationibus in Plinium & Virgilium.* in 4. Non tamen ex arena cessit Galeotus rursus edita *refutatione objectorum.* Quæ tam Galeoti quam Merulæ scripta conjuncta postmodum prodierunt *Mediolani 1490. fol. Basileæ 1517. in 4. Oppenheimii 1610. 8. Francofurti 1619. 8.* refutatione plerumque prætermissa. Plurimi asserunt, Galeotum in hoc opere Ethnicis & illis, qui ad lumen naturæ vitam exigunt, salutem æternam promississe; quare ad revocationem fuerit compulsus. Verum hæc ad sequentem librum pertinent.

Galeoti Martii liber de incognitis vulgo. Opus, in quo, dum nimium philosophatus est, in exoticas & periculosas opiniones incidit. Götze loc. cit. existimavit interiisse, inductus forsan, quod, ut infra ostendam, exemplar Joannis Alexandri Brassicani perditum fuerit; extat tamen in Regia Taurinensi teste catalogo Tom. II. p. 1397. tum in Civica Vindobonensi Bibliotheca Ms. codex, ex quo Cl. Lambacher ejus contenta p. 170. recenset. Meminit

minit ipse Galeotus hujus sui operis in libro de dict. & fact. Mathiæ R. cap. XII. & XXIV. fata vero sua ibidem cap. XXVII. his enarrat: *contigit Galeotum Martium, qui propter suam universalem disciplinam & facundiam lepidam atque jocosam Regi erat charissimus in discrimine vitæ & rerum suarum sæpe fuisse, & propter librum de incognitis vulgo, hæreseos damnatum: sed tandem causa devoluta est ad Xystum Pontificem (fuerat is, teste Jovio, in minoribus discipulus Galeoti) virum eruditissimum, cujus jussu e teterrimo carcere exemptus Romam commigravit, ubi Galeotus multos reperit æmulos & inimicos acerrimos; sed summus Pontifex ex indicio doctrinæ suæ Galeotum dijudicans pristino honore & rebus recuperatis absolvit, ita, ut in pristinam dignitatem divitiasque Galeotus Xysti opera & judicio & auctoritate redierit. Sed inter agendum (diu enim causa agitata est) Joannes Vitez & propter veierem cum Galeoto benevolentiam, & maxime propter Regem Mathiam, cui sciebat Galeotum ob singularem cum virtute doctrinam cordi esse, plurimum in hac re desudavit, effecitque, ut gratis omnia Romæ a Galeoto haberentur, quæ ad ejus honorem ac salutem pertinebant. His peractis Galeotus ad Regem Mathiam convolavit. Duo hinc deducuntur, primum operis compositi tempus, scilicet post casum Joannis Archiepiscopi Strigoniensis, cui Joannes Vitezius involutus gratia Regis exciderat; hoc autem factum, quod tantopere respectu Regis pro Galeoto laboraverat, iterum receptus est, paulo post ad legationem Gallicam, inde ad Episcopalem Sirmiensem sedem promotus. Deinde quid Xystus Pontifex, quid Mathias R. præstiterit, quamvis Galeotus in dedicatione hujus libri, quam postea ad hunc Regem præfixerat, totum ei adscribat, quod solum auctoritate Mathiæ prætexta fuerat adjutum: *Cruciamenta enim, ut ex cit. codice exscripsit Cl. Lambacher, & teterrimus carcer & vitæ pericula (ter enim de capite agitatum est) & ignominiosa ludibria, quæ toto spectante populo Venetiis passus immerito sum, itemque bonorum meorum, quæ satis ampla erant, amissio, filiabus, filioque hæ-*
*redi-**

reditate privatis, spoliata & diu in vinculis habita uxore charissima, in gaudium, libertatem, salutem, honorem, omniumque meorum integram recuperationem Majestate tua cooperante conversa sunt. Visum est hæc longius referre, ad litem inter eruditos, quorum alii huic, alii alteri Galeoti operi fata ista assignarunt, terminandam.

Galeoti Martii de egregie, sapienter, jocosè dictis & factis **Mathie Regis** ad inchoatum **Ducem Joannem** ejus filium. *Viennæ apud Michaelem Zimmermannum. MDLXIII. 8.* Scriptum est, ut ex dedicatione liquet, cum **Mathias Austriam** sibi jam subjecisset. **Sigismundus Torda** primus editor illud **Maximiliano II. R. & B. Regi** inscripsit. *Recusum Viennæ MDCCXXIII. in 12.* Habetur etiam in collectione scriptor. rer. Hungar. ed. **Francofurti MDC. uti & Cl. Schwandneri Tom. I. p. 528.**

Galeoti Martii Narniensis de doctrina promiscua liber varia multiplicique eruditione refertus, ac nunc primum in lucem editus. *Florentiæ apud Laurentium Torrentinum MDXLVIII. 8.* Auctor Opusculum scripsit ad **Laurentium Medicem, Innocentio VIII. P. M.** jam aliquamdiu regnante, attamen ante annum **MCCCCLXXX.** quo astrum **Veneris** retrogradum futurum ait p. 432. *Recusum Lugduni apud Joh. Tornæsium 1552. 16. & Francofurti 1612. in 12.*

Meditabatur Galeotus & alia plura; sic enim lib. I. de homine tit. de pectore ait: *Sed dicendum de hac re censeo, cum Astrologiam ad latinitatem revocabimus; est enim nobis in animo, cum absolverimus commentarios in Vergilium, scribere in Astrologia, & barbariem, qua omnes fere Astrologi imbuti sunt, penitus delere, docereque omnes latinam linguam non indigere in omni disciplinarum genere barbaris vocabulis. An perfecerit, aut ubinam lateant hæc opera, me fugit.*

VII.

Quantumcunque vero ita consultum fuerit
accendendis, juvandisque Hungariæ litterarum

D

stu-

studiis, ut etiam supra omnes cultiores populos principatus spes affulgeret, non tamen aliam fortunam hi Mathiae conatus habuere, quam bellica ejus gloria, felicitasque, ut simul cum ipso exspirarent. Tametsi enim Vladislaus successor aliqua Corviniana opera non impari splendore ac magnificentia (a) profeceretur, imo eruditionis ac doctorum virorum fautorem non fegnem (b) se ostenderet, nihilominus haec ipsa brevi elanguere. Sic namque saepius evenit, ut inertes virtutem velut se ipsis superiores ad captandam famam aliquamdiu mentiantur, mox ad pristina vitia redituri, cum id, quod cupierant, fuerint consecuti. Bibliotheca quidem haec regia a morte Authoris sensim defluere, passibus initio tacitis, postea pleno cursu in ruina ire, antequam aperte hostiles manus experiretur. Res a paucis animadversa: unde factum est, ut plerorumque posterioris aetatis scriptorum, qui thesaurum hunc expilatum deplorabant, indignatio tota in Turcas effunderetur.

a) Gerlachus loc. cit. parti aulae superstiti inscriptum legit:
Wladislai Regis hoc est magnificum opus.

b) Extare aliquos libros Bohemicis & Hungaricis insignibus notatos in Bibl. Civ. Vindob. me docuit Cl. Lambacher, qui

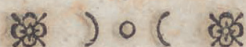

qui utique Wladislao debentur. Huc facit ipsa continuatio Bonfinianæ historiæ ad an. usque MCDXCV. & opusculum, quod idem Bonfinius Dec. V. lib. III. p. 552. se scripsisse testatur Casimiro Vladislai Patre defuncto: *Antonius Bonfinius, qui has scripsit historias, totius regii generis serie altius ad laudem familiæ repetita, ejus (Casimiri) vitam, quam ornatissima potuit, oratione laudavit.*

VIII.

Primam ergo universam cladem sub Mathiæ successoribus Wladislao & Ludovico Regibus accepit, quod hi, cum cetera muneris sui remisse, neque pro majestate tractarent, ille exiguo animo, iste juventute sua, nulla prope cura conservandi, augendive hujus litterarum ornamentum tangerentur; nullos, quæ conjectura est Belii (a) ex Olaho, scriptores aluerint, qui pessumdata resarcirent, perdita restituerent, aut futuris damnis præcaverent: forsitan ne Custode quidem peculiari, aut saltem alicujus nominis præposito, quod mihi silentium Vadiani, Tanstetteri, Spiegellii, Cuspiniani, Brassicani (de quibus postea plura) virorum in laudandis sui ævi melioribus ingeniis non parcorum persuasit. Causa vero sic constituta non potuit non sequi, ut complures & meliores codices furto auferrentur (b) aut perirent.

a) In Notit. Hung. nov. T. III. p. 225.

b) Casparus Urfinus Velius lib. I. de bello Pannonico p. 16. *Præcipuum*, ait in descriptione Urbis & arcis Regiæ Budensis, inter hæc ornamentum Bibliotheca altissimo fornice a Mathia sumptuosissime comparata, ac omnium linguarum libris, præcipue græcis ac latinis selectioribus referta, quam complures Bibliocleptæ postea expilarunt, Rege Vladislao ac filio, ut aliarum rerum negligentibus, ita & conservandæ rei incomparabilis parum studiosis. Tale fatum codicis MS. Græci historiæ Ecclesiasticæ Nicephori Calisti Xantophuli refert Joannes Langus (& ipse quondam in Budensi gymnasio Professor) in dedicatione versionis suæ ad Ferdinandum I. Cæs. Quum ante annos multos ex Budensi regia Bibliotheca, quam Mathias Corvinus Pannonum Rex pulcherrimam græcis & latinis libris lectissimis refertam instituit, surreptus, diu in privati hominis bonis fuisset, & postea per milites Turcicos in miserabili casu & direptione Pannoniæ inter reliquam prædam Constantinopolim deportatus in foro ibidem scrutario venisset, perquam commode accidit, ut a Christiano eoque studioso homine emptus postliminio in eandem Pannoniam sit reversus; ubi tandem in Dominium præclari & eruditi viri Georgii Logi . . . concessit. Omnes, quos legi, hanc codicis nobilissimi surreptionem Turcis adscripserunt, quam tamen stante adhuc & incolumi regno factam fuisse ex Langi dictis luce clarius demonstratur.

IX.

Crediderim vero, me non erraturum, si alterum huic proximum detrimentum adscripsero ipsis Musis alibi, præprimis Viennæ Austriæ renascentibus, quæ, quod in Bibliothecis patriis (a) sua quidem, non tamen desiderio sufficientia deprehenderent alimenta, Budensem hanc omnibus gentibus celeberrimam respexerunt.

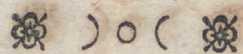
runt. Commodum illis accidit, ut in Vladislai Regis aulam varii Academiae suae alumni assumerentur, qui viam aperuerunt, ut Bibliothecam istam spectare primum & perscrutari, dein etiam deflorare aliquantum liceret. Horum e numero praecipui fuerunt Augustinus Moravus (b) & Hieronymus Balbus (c), ille Praepositus Olo-mucensis & Brunensis, iste Praepositus Vacien-sis, inde Albensis, ac demum Pofoniensis, uter-que Vladislao, iste etiam Ludovico Regibus a secretis, donec ad Episcopatum Gurcensem fuisset evectus. Hos laudati Vadianus, Collimitius, Spiegellius, Gremperius, alique amicos hujus consilii ac Patronos invenerunt.

- a) Libet nonnullarum Bibliothecarum seculi XVI. initio per Austriam frequentatarum meminisse, idque in gratitudinis testimonium, quod & nunc studiis meis illas patere voluerint nulla non laude digni Praefecti. De Bibliotheca Fr. Fr. Praedicatorum Viennae Joach. Vadianus in epist. ad Rudolphum Agricolum juniorem an. MDXII. scripsit: *Anno abhinc quarto, cum ego & Petrejus meus Aperbachius magni ingenii & plurimae lectionis homo Bibliothecam Fratrum Praedicatorum Viennae honorum librorum innumera multitudine confertam essemus ingressi, dum Poetas diligentius excutio, incidi in Persii codiculum perquam vetustum &c.* Cuspinianus ex Bibl. ad Scotos Ottonem Frisingensem & Radevicum an. MDXIV. primus edidit. Bibliothecam ad S. Dorotheam a Sigismundo Kuglsberger Praeposito tunc fundatam (an potius, ut insignis codicum MSs. & edi-

tionum veterum multitudo superstes docet, instauratam) fuisse narrat Joann. Basilius Küchelbecker in descriptione urbis Viennensis p. 589. & 721. Præterea Academicas Facultatum Bibliothecas, quo omnibus membris certa conditione aditus aperiatur, tanta copia instructas, ut, cum post tempora in unum corpus coaluissent, adhuc an. MDCCLVI. supra mille codices MSs. numerarentur. Claustroneoburgensi eximium testimonium dedit Bonfinius Dec. IV. lib. V. pag. 466. *Ibi fecundissima scientiarum omnium Bibliotheca, ubi multa ex Italicis urbibus erepta volumina spectantur, quæ antiquitatis autoritate permagni aestimantur.* Benedictus Chelidonium ad Scotos Abbas in editione Bandini ex codice Mellicensi an. MDXIX. curata Sigismundum Abbatem Mellicensem ita alloquitur: *Ad Bibliothecæ tuæ, quam novam construxisti, pervetustis, manuque scriptis codicibus plenam, digressi sumus memoriam &c.* Digna profecto, quam Joann. Eckius Viennensem Universitatem disputandi causa accessurus inviseret. Legendus de ea est eruditissimus Kropfius, cujus nunc in eodem officio successor est Cl. Beda Schuster, vir ad litteraria servitia promptissimus.

- b) Joach. Vadianus Argentorati MDXIII. in 4. edidit Bessarionis Cardinalis orationem de SS. *Eucharistiæ sacramento, & quibus verbis Christi corpus perficiatur*, & ejusdem epistolam ad Græcos, utrumque beneficio Augustini Moravi, qui orationem quidem e pulverulentis Panneniæ Bibliothecis, epistolam vero ex libro sinceræ fidei Bibliothecæ regię Budensis eruerat, recensente Cl. Lambachero in *Bibl. antiq. Civ. Vindobon. T. I. p. 103.*
- c) Georgius Tanstetter Collimitius Matheos & Medicæ artis apud Viennenses Professor Alberti Magni de natura locorum opus Viennæ an. MDXIV. typis dedit, dedicavitque Hieronymo Balbo Vacienti Præposito, ac humanitatem ejus extollit, qua anno præterito ipsum & Vadianum Budæ hospites exceperat. De horum ibidem actis etiam Spiegellius infra referet. X. Am-

X.

Ampliolem autem Musis Viennensibus se in hanc Bibliothecam insinuandi occasionem præbuit illa post plurimorum annorum labores inter Vladislaum Regem & Maximilianum Imperatorem contracta arctior necessitudo, liberorumque illius, ac hujus Nepotum Principum fœdera matrimonialia, quæ dum tractarentur, nihil non a se impetrari permisit Vladislaus, communi fere parentum sorte, qui filiorum commoda procuraturi sæpe cæcutiunt, & quamvis in propriam Domum peccent, parum tamen esse existimant, modo ut liberis aliquid ultra accedat. Usus ventis adeo faventibus, & oblata opportunitate Joann. Cuspinianus Maximiliani in his negotiis orator præcipuus (vigiesies & quater decursu quinque annorum se in Hungariam ex hac ratione missum ipse alicubi *(a)* meminit) præclara illa rarissimaque Philostrati *(b)* Diodori Siculi, Procopii, Joannis Monachi opera *(c)* & alia quædam *(d)* qua dono regio accepta, qua mutuo solum primitus obtenta, in Bibliothecam suam, congregatis undique libris satis divitem, transcripsit. Atque hæc sub Vladislao.

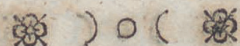
a) In

- a) In diario de congressu Maximiliani Imp. cum tribus Regibus: *quinque enim annis, ut scis, volvo hoc saxum, quibus vigesies & quater in Hungariam orator ivi, atque hæc negotia tractavi.*
- b) *Sunt enim (narrat Jacobus Spiegellius in præfatione ad Jac. Wimphelingi Selestatenfis expurgationem ed. cum Isocrate de regno & aliis Viennæ MDXIV. 4.) in mundo nonnulla, quæ nisi me animus fallit divulgata gratiam inveniunt in studiosorum oculis; & non (ut puto) proletariam. Et imprimis Philostrati Flavii Heroicorum, Iconum, Sophistarum, & epistolarum bracteata, aureaque opera ab Aldo antea græce impressa, nuper jussu Mathiæ Corvini Regis Hungariæ, ut multa alia, traducta per Antonium Bonfinium, virum, ut scriptis apparet, utriusque linguæ admodum eruditum (mentionem hujus trimestris laboris sui facit ipse Bonfinius Dec. IV. lib. VII. p. 499.) reperta vero & indicata a Vadiano nostro amico vultus tectorio nihil simulante, quum cum Georgio Colimatio & Mathematico itidem amico haud protrito, Budæ autumnæ exacto ageret, & illustrem illam (ut mihi retulit) Bibliothecam cursim lustraret, quam & ego his Februis, quamvis obiter, summa tamen cum jucunditate vidi. Philostrato Joan. Cuspinianus vir discretæ prudentiæ jam fruitur, qui eum pulchro Jo. Gremperii accedente ministerio ex Pannonia inferiori Viennam advexit. Superest hic Philostrati codex elegantissimus in Bibliotheca Cæsarea Vindobon. inter histor. profan. LXVI. in quo adhuc Joannis Gremperii manu adscriptum legitestatur Cl. Kollarus (in notis ad Casp. Ursini Velii de bello Pannonico lib. I. p. 16.) Mibi hunc librum dari jussit Serenissima Regia Majestas Hungariæ & Bohemiæ Vladislaus in præsentia D. Wolfgangi Pulsperger, Camerarii intimi & Generosi Stephani de Zintzendorf anno XIII. penultima Decembris.*
- c) *Cuspinianus in Coff. p. 569. (ed. Basileæ apud Oporinum MDLIII. fol.) Nuper, cum Oratorem agerem Cæsaris Maximiliani apud Hungariæ Regem Vladislaum, Diodori Siculi,*

culi, Procopii, & Joannis Monachi historias haec nu. latinitate non donatas & nostris incognitas e tenebris erui, ut Latinos adirent, ac multa, quae nos fugerant, edocerent. Obvenisse autem haec ex ipsa Bibliotheca Regia Budensi alibi instruimur; & de Diodoro quidem eodem in opere p. 160. ipse refert: Sex ego libros Graecos a decimo sexto usque vigesimum reperi Buda in Bibliotheca regia, cum illic Oratorem agerem. De Procopio ibidem p. 528. Buda, dum illic Oratorem Caes. Maximiliani apud Vladislaum Regem agerem, nihil vetustatis Procopium reperi, quem mihi Rex mutuo dedit: in quo cum conferrem cum Latino, multa deesse observavi; tam laer & mancus venit ad manus interpretis: quod & crebro lamentatur. De Joanne Monacho seu Zonara luculentum Maximiliani Imp. habemus testimonium in litteris ad Wilibaldum Pirckheymerum die XX. Augusti an. MDXIV. datis: Dum his superioribus temporibus honorabilis Joannes Cuspinianus Consiliarius noster ageret Oratorem nostrum apud Sereniss. Regem Hungariae Consanguineum & fratrem nostrum charissimum, monuit nos in Bibliotheca regia comperisse Joannem Monachum, auctorem Graecum, quem dicunt egregie scripsisse de Imperio & gestis Graecorum Imp. usque ad tempora Justinii junioris &c. Doctiss. Franciscus Constantinus de Khautz integras has litteras ex Pirckheymeri operibus depromptas inseruit suo tentamini historiae Eruditorum Austriacorum patria lingua edito p. 115. Quantum vero, quo interprete & loco, vivente adhuc Maximiliano ex Diodori & Joannis Monachi libris in lucem prodierit, jam in dissertatione de duobus sermonibus B. Augustini Gauthi primo Zagrabienensis, tum Lucerini Episcopi p. 30. monstravi.

- d) Extat, quem fortuito in Bibl. Caesarea reperi: *Libellus de lapidibus preciosis nuper editus. Viennae Pannoniae MDXI. 4.* Cuspinianus e legatione Viennam redux inseribit hoc Marbodi Redonensis Episcopi poema Augustino Moravo supra memorato. Non vane mihi videor conjicere libel-

bellum istum legationis hujus apud Hungaros fructum fuisse. Atque his similes sunt illæ reliquiæ (si Diis placeat) Bibliothecæ Budensis, quas Cuspinianum Cæsareæ intulisse asserit Lambecius lib. I. comment. Bibl. Cæs. Vindobon. p. 33. Nequierat autem hic multa ex Turcicis spoliis redimere, qui teste marmoreo monumento in templo Cathedrali ad S. Stephanum jam die XIX. Aprilis an. MDXXIX. e vivis abierat, Barbaris eo primum anno Joannis Regis auxiliaribus.

XI.

Neque vero melior lux affulsit, cum Ludovicus filius a morte Patris habenas regni moderandas suscepisset. Ætas tenera primum adhuc sub Tutore acta, educatio remissa, mores tum aulam evertentes nullo modo sinebant, ut Rex hic litterariæ rei penitus cognoscendæ, quantumque ea Reipublicæ necessaria foret, perpendendo operam dignam daret. Unico autem exemplo manifestum fiet, quam indiligenter hæc pars curæ publicæ fuerit administrata. Joannes Alexander Braslicanus Viennensis studii jam alumnus & Juris Professor pro immensa libros nondum editos conquirendi cupiditate varias Germaniæ Bibliothecas percurrebat, angusti tamen hi termini videbantur amplam collectionem meditati. Hungariam igitur, Budensemque regiam Bibliothecam sibi ad-

eun.

eundam (a) delegit, qua visa non tantum obstupuit, sed more etiam aliorum in ejus desiderium vehementer exarsit, adeoque propitia sibi habuit sidera, ut concedente Rege complures tum græcos (b) tum latinos (c) codices abstulerit; ut non mirandum sit, in questus & lamenta eum prorupisse misero thesauri hujus in Turcarum manus lapsu audito, graveque tulisse spem præcisam aliquando iterum videndi (d). Quamquam utcumque id ferre potuisset, cum hujus loco Austriacas perscrutandi indultum (e) obtinuerit a Ferdinando Rege, fatis in his privilegiis largiendis postea quoque liberali (f). Ut ut vero sit, inter direptores plures a Velio (g) & Vadiano (h) accusatos, qui nos latent, non minimum locum meruit Brassicanus.

a) Ipse Brassicanus in cit. ep. *Superioribus annis, cum Wilhelmus ex Eberstein Cæsareus Legatus me sibi comitem adjunxisset Recta Vienna Budam descendimus. Regnum adhuc sartum vidimus. Legatus ibi negotiorum suorum rationem summa cura habuit; mihi vero, ne succisivis horis plane nihil agerem, inspiciendæ isthic Bibliotheca beneficio Serenissimæ ac inculpatissimæ Reginae Mariæ potestas facta est. Quid multis? Inspexi libros omnes.*

b) Ibidem: *Ex munificentiâ atque liberalitate optimi Regis Ludovici quosdam Græcos auctores consecutus sum, nec protritos, nec etiam aspernandos. Fortassis iidem sunt, quos deinde idem velut suos enumerat.*

c) Silet Brassicanus altum de latinis codicibus inde quoque sublati; his tamen eum opes suas litterarias, quibus multum gloriabatur, non minus auxisse certi sumus. Galeoti Martii (refert Michael Neander in praefatione ad Erotemata Græca) libros tres de vulgo incognitis, cum aliquando a Joanne Brassicano, qui eos ex Budensi Bibliotheca, illos quidem Mathia Regi inscriptos, nactus fuerat, excudendos recepisset Oporinus, & quia nullum aliud exemplar extare videbatur, Philippo Becchio optimo atque doctissimo juveni describendos dedisset, priusquam typis committerentur, Itali cujusdam Bibliopola fraude interceptos perisse non semel itaque merito conquestus est. Ne tamen unus aliquis libellum istum fors post hostilem Bibliothecæ hujus direptionem Brassicano obvenisse respondeat, clariorem, cuique nemo refragetur, produco testem volumen membranaceum Cæsar. Bibliothecæ in fol. quo continentur P. Papini Statii Sylvarum libri V. in cujus codicis principio hæc legitur inscriptio: *Liber est Joannis Alexandri Brassicani Philosophi ac Jcti Buda. anno MDLXXV. die VI. Decembris.* Volumen hoc Corvinianis insignibus decoratum recenset Lambecius comm. Bibl. Cæsar. lib. II. cap. VIII. §. CCCXXVI. p. 985. An vero istud ipsum Salviani Massiliensis Presbyteri opus, ex cujus epistola præfixa tam multa in præsentem dissertationem transtuli, ex hac eadem Budensi Bibliotheca prodierit, quanquam id Conradus Rittershusius in epistola dedicatoria operum Salviani ad Ludovicum XIII. Galliarum Regem affirmet, nullo stabilire possum argumento, quod ipse Brassicanus in cit. ep. nullam faciat mentionem; etsi haud procul a vero videatur, cum etiam de aliis latinis codicibus suspectam taciturnitatem observet.

d) Ipse cit. ep. *Quod Cicero de conjuratis dixit: vixerunt, quo jam sublato esse significare voluit; ita recte diximus nos vidisse, quippe qui verear, ne possum ullo unquam tempore videre, aut consequi.*

e) Lit-

- e) Litteras Ferdinandi Regis pro admissione Brassicani ad Bibliothecam Monasterii Mellicensis dat. 13. Octobris an. 1528. exhibet integras P. Philibertus Hueber in Austria ex archivis Mellic. illustrata. p. 167.
- f) Wolfg. Lazius Reipubl. Rom. lib. IX. cap. XI. *Onnes Bibliothecas provinciarum suarum cenobiorum mihi & aliis doctis viris perlustrandis atque inquirendis potestatem & mandatum dedit.* Tametsi adversus bibliocleptas hoc velamine Bibliothecarum adyta rimantes multæ & graves fuerint querelæ. Conf. Nic. Winmanni Syncretism. p. 195. ed. Colonia MDXLI. 4.
- g) V. supra §. VIII. ad not. b.
- b) Vadianus in Epitome trium terræ partium p. 85. (ed. Tiguri MDXXXIV. 8.) *In regia interiori Bibliothecam e græcis, latinisque codicibus magna cura conquistis Mathias Corvinus incomparabilis Ungrorum Princeps adornaverat, quam posteri diripuerunt. Sed & urbs cum arce proximis annis a Turcis capta, dirutaque (ut audio) clarissimis monumentis regie magnificentie spoliata est.* Prioris partis testis *αυτοπτης* est ipse Vadianus, qui ad ann. usque MDXVIII. Viennæ eloquentiæ Professore egit stipendio publico, ipse quoque Bibliothecam hanc invisit atque perscrutatus est, nec minus partem in spoliatione habuit, & diu, postquam hinc demigrasset, cum Viennensibus Professoribus litterarum commercium coluit. Posteriora falsa ex vaga (ut patet) relatione narranti ignoscendum est.

XII.

Successit porro infelix illa periodus, qua Ludovicus temeritate suorum an. MDXXVI. IV. Kal. Septembris in campis Mohacsianis profligatus cum majore Nobilitatis flore misere oc-

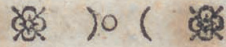
cubuit. Eo siquidem tristi eventu, cum totam Hungariam Jaurinum usque immanis barbarorum furor depopulatus fuisset, Buda quoque devastationi involuta Bibliothecæ huic, quantum a direptione suorum adhuc supererat, extrema quæque timenda erant, servata tamen illa fuit cum arce regia, ferarum vivario, & regio stabulo (a) ulterioribus adversis casibus. Neque enim veritati undequaque consentaneum videtur, thesaurum istum a Turcis incensum fuisse, quod nonnulli (b) aut eo tempore direptum, quod complures fama potius quam visu testes (c) asseruere. Non equidem ibo omnino inficias, aliqua damna vel invito Solymano a militibus Turcicis illata fuisse, eorum præsertim codicum splendore rapaces manus alliciente, qui aureis aut argenteis laminis vestiti erant, aliove pretioso inuolucro, ut ipsa scrinia velis purpureis auro intertextis, tegebantur; verum quemadmodum hi adeo copiosi esse non poterant, ita horum spoliatio neque priori sub Regibus Vladislao & Ludovico, ubi rarioribus inhiabatur, neque posteriori militum germanorum, aliorumque, quibus quæcunque præda arridebat, me iudice, erat comparanda. Sed

Tur-

Turcis imputabatur, quidquid mali actum fuerat, sic ferente populari arguendi consuetudine, ut omnia crimina in illos, qui alioquin a similibus infames sunt, transferantur. Cur autem tanta moderatione Solymanus Imperator cum arce regia ceterisque se gesserit, an ut reverfurus locum dignitati suæ congruum reperiret (*d*), an vicissitudine rerum humanarum commotus (*e*), aut, ut verbo suo staret, quo indemnitate arci & incolis spondit (*f*) (cujus quidem fidei nonnulla exempla in Imperatore isto commendantur) nemo facile deciderit. Nullum profecto maleficium a Turcis adversus regiam patratum certo demonstratur, quam quod tres nobiles statuas, Herculis scilicet, Dianæ & Apollinis, quas Jacobus Tragurinus Dalmata insignis statuarius & Architectus ex orichalco fuderat, Constantinopolim avexerint in Hippodromo reponendas.

a) Velius op. cit. lib. VII. p. 136. *Vix inito praelio omnes repente Pannonii sese fugæ mandaverunt; Rex ipse in fuga voragine paludis resupinato equo, dum crepidinem præaltam superare conatur, absorptus interiit. Exin totam Pannoniam Turcarum arma pervagata usque Faurinum ultra citraque flumen Danubium late omnia ferro atque igni vastantium. Tyrannus Buda potitus, urbem ut cætera oppida incendit, arce seu regia conservata. Hujus testimonium, qui sequente anno cum Ferdinando*
Re.

Rege Budam venerat, omnibus aliorum ex incerto rumore relationibus scribentium præhabendum est. Concordat ei Gaspar Ens rer. Hungar. lib. IV. p. 188. Budam omni præsidio nudatam nullo negotio cepit & combussit; arci vero, itaque stabulo regio ac vivario pepercit. Eadem habet Joann. Haug de Freistein in chronico Hungarico germanice edito Viennæ 1534. fol. Ceteri testes huc facientes infra recurrent.

- b) Annales Brassoviæ seu Coronæ Transylvaniae in Ecclesiæ pariete descripti (Tom. I. Scriptor. rer. Hung. Cl. Schwandneri p. 887.) ad an. MDXXVI. *Buda regia urbs diripitur, Bibliotheca Mathiæ Regis incenditur.* Wolfgangus Drechsler lib. I. de reb. Turcicis apud Gualterium ad h. a. *Buda regia urbs direpta & nobilis Bibliotheca Mathiæ Regis succensa.* Et ut prætermittam silentio Henr. Spodanum in continuatione annal. Cæs. Baronii, Anselmum Schrambium in Chron. Mellicensi, aliosque plures recentiores, quorum alter alterum exscribentes nihilo plus autoritatis rei controversæ addunt, novissime Joann. Ferdinandus Müller in Epitome vicissitudinum urbis Budensis p. 53. (ed. Budæ MDCCXLVI. 4.) Solymanus, ait, *ab ea (Buda) ædificiis, regia residentia, & Mathiæ Corvini Bibliotheca prævie incensis abscissit.*
- c) Nicolaus Olahus in Chronico brevi (In apparatu Belli monum. I. p. 39. *Solymanus victor post conflictum ascendens civitatem Budensem cepit, combussit, & arcem integram quidem, sed vacuam reliquit mense Octobri.* Idem clarius in *Hungaria* sua loc. cit. cum retulisset, quæ superius de Bibliothecis Budensibus sparsim inserui, claudit: *quas omnes Turca, capta Buda, partim dilaceravit, partim in alios usus argento detracto dissipavit.* Hanc eandem narrationem, quamvis ceteroquin videatur Olahum verbis exprimere, mitigavit Petrus de Rewa centur. V. de Monarchia & sacra Corona regni Hungariæ (Tom. II. Scriptor. rer. Hung. Cl. Schwandneri p. 688.) *quæ post occisum quidem in Mohacs*
Ludo.

Ludovicum majori ex parte rabie Turcica dilaniata fuit. Admodum vereor, ne Olabus unquam Budam viderit ab illa clade; semper enim Mariæ Reginae adhæsit cum ea extra patriam versatus, & Hungariam suam an. MDXXXVI. Bruxellis scripsit, rumoribus æque ac alii nimium auctis obnoxius. Alter direptionis assertor Brassicanus, cujus fidei tantum tribuerat Morhofius, ut (in Polyhistore lib. I. c. IV. §. 21.) de fama residuorum post Budæ receptionem inventorum librorum dubitaret, ep. cit. ait: Furejurando affirmare ausim, nos hac etiam infelicissima ætate longe plus dispendii accepisse, quam vel cogitatione consequi, vel oratione possit aliquis exprimere: quippe qui Budensem Bibliothecam, quando in rem præsentem ventum est, non semel excusserim, & exacta diligentia inspexerim, & jam infelicissime, nec sine magno Christianorum omnium malo perditam atque deletam esse comperitissimum habeo. Hæc ille, qui tamen sibi non satis constat; cum enim alias (V. supra §. XI. ad not. d.) dixerit, se timere, ne illam possit ullo unquam tempore videre, utique perditam atque deletam non cogitavit. Eo minus ad direptionem stabiliendam juvat Author Partis II. Conspectus historiae Univ. Vien. p. 128. verba actorum facultatis artium (magnæ alioquin auctoritatis, quia synchrona) ad an. MDXXVI. recitans: Turca non contentus hac victoria & fortunam sibi favere præsentens ultro progressus Budam Metropolim cum arce regia 9. Septembris cepit, inestimabilem rerum & divitiarum copiam invenit, majore populi civitatis multitudine partim capta, partim gladio cæsa. Qui quidem Turca, spoliata & exusta civitate, & maxime pulcherrima Corvini Mathiæ Regis Bibliotheca direpta, fabricato per Danubium ponte versus Transylvaniam exercituum duxit. Perlustraveram in alium finem acta ipsa, quod Cl. P. Josephus Walcher, e S. J. Mechanices Professor publicus, vir eruditione & morum candore conspicuus singulari benevolentia indulserat; cursu lectionis perveni in hunc locum ex cit. opere memoriæ meæ alioquin ob res Hungaricas

ricas altius impressum. Verum licet cetera, ut hic de urbe referuntur, haberentur, aberant tamen controversa verba: & maxime pulcherrima Corvini Mathia Regis Bibliotheca direpta; quin acta ne Syllaba quidem Bibliothecae Budensis meminere. Fortassis eruditissimus conspectus Scriptor publico docendi munere oppressus excerptionem actorum alteri delegavit, qui rerum Hungaricarum studiosus isthac textui pro libitu suo inseruerit, ignorante suppositionem authore, cui Germano nulla ratio fuisset hæc adsuendi.

- d) Causam hanc Ibraimus Vezirius Hieronymo Laszkio Joannis Regis legato de Imperatore suo insinuavit: *Quare Dominus tuus non cogitavit videns civitatem Budam exustam, & domum Regis integram, quin brevi ad eam redire statuerit? V. Acta legationis hujus in Belii apparatu momentum. IV. p. 159.*
- e) Joannes Zermegh in commentario rer. gestar. inter Ferdinandum & Joannem Reges lib. I. (Tom. II. Scriptor. rer. Hung. Cl. Schwandneri p. 383.) *Urbem desertam ingreditur, occupat, diripit, incendit; arci soli admiratus ingentem structuram, & ædificiorum pulchritudinem, magnificentiamque, vel reputans secum fortunæ vicissitudinem, quod multorum potentissimorum Regum alumna fuerit, jam tandem in suam potestatem devenisset, idem posse suæ quoque regiae contingere successu temporum, pepercit.*
- f) Cuspinianus in oratione protreptica ad S. R. I. Principes ed. Viennæ per Joannem Singrenium in 4. antequam adhuc Ferdinandus Austrius exercitu in Hungariam ad tuenda jura tua tot pactis nixa movisset: *Priusquam Solomet Turcus Budam intraret, ducenti forte ex pauperibus, quibus fuga non erat concessa ob inopiam, regiam arcem occupabant. Et cum Imperator vellet ingredi, tanto ardore ac impetu tormentorum ingressum ejus arcuerunt (licet annonæ in paucos dies iis sufficeret) ut vitam iis salvam promitteret, si ejus ingressum haud impedirent; quod ratum habuit, quoad occupata arce in folio*

con-

confedit. Tandem suasionibus induxit, ut secum in Turciam proficiscerentur. Paul. Jovius in vitis viror. illustr. de Solymano T. II. p. 455. (ed. Basileæ MDLXVII. 8.) Budam profectus arcem his conditionibus se dedentem, ut & homines & res privatae incolumes servarentur, benigne accepit, ac firmiter conditionibus stetit. Similia Casp. Hedio in chron. ad h. a.

g) Paulus Hönigerus in Solymano (rebus suis ex Broderico de clade Mohacsiana mutuatis) eam Budam sine omni praesidio relictam reperit & combussit, arce sola cum stabulo regio, ac vivario ferarum relicta. Nihil plus ibi ad victorie suae momimentum sustulit, quam aeneas statuas tres ingentes, quae Mathiae bello paceque inclyti Regis fuerant. Eae Byzantii in Hippodromo collocatae hodie visuntur. Laurentius Surius in commentario rer. in orbe gestarum ad an. MDXXXVI. Solimanus Buda occupata arcem invisit, eamque mirifice laudavit, nec quidquam inde abstulit, nisi statuas tres ingentes, quae Mathiae Regis fuerant. Urfinus Velius vir ut omni scientiarum genere apprime eruditus, sic quodcumque librorum damnum gravius, quam rei cuiusvis jacturam laturus, accusata tum Bibliocleptarum infamia, tum Vladislai ac Ludovici Regum postremorum negligentia, Bibliothecam stantem referens (ut supra §. VIII.) Turcarum unicum hoc factum ibidem narrat: ante eam (arcem) area ingens est, cujus in medio signum positum erat Herculis, opus Mathiae Regis cura & impensis conflatum, ac cum quovis opere vetusto conferendum. Id cum aliis signis duobus intra arcem pro foribus locatis Turcae avulserunt, basibus tantummodo marmoreis relictis. Signa autem a Velio non nominata Dianae & Apollinis statuas fuisse discimus ex Michaelis Sigleri lib. I. Chronologiae rer. Hungar. Cap. VI. (in appar. Belli monum. II.) Sethus Calvisius & Petrus de Rewa in comm. de sacra corona regni Hungariae p. 59. perperam has statuas appellarunt columnas. Conf. Zach. Hogelii Buda urbium atque arcium per Europam celeberrima p. 27. ed. Erfurti MDCLXXXVII 4.

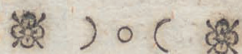
XIII.

Quamvis autem Solymanus modicum in hac urbium Hungaricarum Principe moratus cum exercitu e regno decesserit, ea tamen vices suas experiri ultra non desit. Mox enim ingressus Joannes Zapolya ex parte suorum Rex appellatus, quidquid obsequii erat, imperabat, mense Augusto sequentis anni iterum à Ferdinando possessione dejectus. At vero neque isti supra biennium in hac regia sede dominari dabatur, prævalentibus Turcarum armis, & urbem cum arce an. MDXXIX. sub jugum mittentibus; quæ quidem tum Joanni cesserunt, sed ita, ut eodem vix e vivis sublato, ejecta Isabella regia conjuge & filio infante Sigismundo an. MDXLI. a Solymano occuparetur, non alio, quam copioso sanguinis litro redimendæ. Atque tunc Bibliothecæ hujus supremis fati parentandum fuit. Equidem (fatendum enim est) prope extra dubium videtur, illam duorum annorum spatium, quo Ferdinandus urbem ac arcem possedit, multa gravioraque dispendia subiisse tam à viris literatis (a) hujusmodi mercem exoptantibus, quorum in numero si Joannem Fabrum (b) computavero, injuriam me tanto viro non existimabo

mabo, quam a militibus præfidiariis germanis more suo, ut ea ferebat tempestas, æque civi ac hosti infestis. Unde enim jactata librorum spolia, quæ illis annis in Germania doctis emptoribus passim offerebantur? an fortassis Turcis, quorum neminem an. MDXXVII. & XXVIII. viderunt, extorta? an ab istis an. MDXXIX. in Hungariam reportata? Addamus his milites, dum arcem hosti traderent, salva impedimenta raptis rebus certe non vacua pactos, & fere ibimus in sententiam: Barbaros in direptione horum primum codices inter spolia recensuisse (c). Neque mitiora porro sub Zapolyæ decennali imperio Bibliothecæ huic exspectanda fuerant, ob impeditam omnem studiorum curam, bellum pene continuum, iteratam obsidionem, societatem Turcarum, sub quod tempus, Ludovico Gritto regni Hung. gubernatorem agente, Mss. Codices Hebraicos, Syriacosque hinc Venetias (d) translatos fuisse suspicor. Id unum in tristi hac voluminum Corvinianorum dispersione solamen apparet, raptos esse, ut iterum a doctis viris, qui pretium nossent, redimerentur; simul vero ac urbs penitus barbara effecta est, deficientibus æstimatoribus, quod reliquum (e) erat,

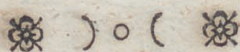
aperto interitui proſtabat. Perſeveravit tamen ſua in ſtatione Bibliotheca, neque ea niſi multos poſt annos (*f*) fuit deturbata; forte ubi flammaram periculum imminebat (*g*), aut dum urbs & arx a noſtris exercitibus acriori oppugnatione premerentur.

- a) Huc facit Græcorum librorum, qui à doctis amplius deſiderabantur, ſpoliatio ante alios patrata. V. infra Brenneri relationem.
- b) Inter eos, qui Ferdinandum Regem initio in Hungariam comitati ſunt, Joannes Faber tum Regi a conſiliis & ſecretis, dein Episcopus Viennensis ob propugnatam contra ſectarios cauſam Catholicam notiffimus, eminuit; atque is eſt, qui, Velio teſte, Ferdinando auctor extitit noſocomii militaris Budæ inſtituendi, cui etiam præfeſtus fuit, ſimul Budenſis Præpoſitus creatus, neutro in officio diu duraturus. Hac occaſione Faber libris melioribus colligendis ſemper intentus Bibliothecæ ſuæ alioquin jam ditiffimæ varia adjeciſſe videtur ex Corviniana. Etenim Nicolaus Winmannus in epiſtoja ad Simonem Eckium Episcopi hujus in ſpiritualibus Vicarium (extat impreſſa cum ejuſdem Winmanni Syncretiſmo, Germaniæ) dum Fabrianum litterarium theſaurum extollit, ait: *Cernas ibi & vetuſtiſſimos libros ac præſtantiſſima volumina ex Bibliotheca uſque Regis Pannoniæ Mathiæ allata.* Qui modus loquendi non redemptionem ex ſpolio barbaro, ſed gratuitam acceptionem indicat, ut ex Spiegellii & Cuſpiniani verbis ſ. X. patet. Habetur vero in Bibl. Cæſarea ſuperſtes codex Ms. Græcus S. Joannis Chryſoſtomi de ſacerdotio Corvinianis inſignibus notatus, quem Fabri fuiſſe conſuetæ atteſtatio, qua libros ſuos Collegio ad S. Nicolaum Viennæ à ſe fundato tranſcripſit, præfixa demon-

monstrat, ut docet Lambecius lib. II. com. cap. VIII. §. LXXXI. Idem etiam lib. cit. §. CCXXII. p. 846. recenset similem codicem membranaceum in quarto majori ex Fabriana ad Aug. Cæsaream translatum, quo Aristotelis Politicorum libri octo, Leonardo Aretino interprete continentur.

e) Exemplo sint *Heliodori Aethiopica*. Ea per militem ad se pervenisse asseruit Vincentius Obsopæus, qui opus istud Norimbergensibus senatoribus an. MDXXXIV. dedicavit: *Servatus, ait de libro, ex clade ista Ungarica, qua serenissimi quondam Regis Mathie Corvini Bibliotheca omnium instructissima superioribus annis a barbarie Asiatica vastata est. Hunc cum aliis nonnullis miles quidam plane gregarius ab omnibus tam Græcorum, quam latinorum disciplinis abhorrentissimus, postea tinctorem agens, tunc illustrissimum Principem Casimirum Marchionem Brandeburgensem laudabilis memorie comitatus in Ungariam, sustulit, quia auro exornatus nonnihil splendebat.* Acta illius temporis inspecta produnt, devastationem istam barbarorum merum militis assertum fuisse, quo rapinam suam velare contendebat. Ierat in comitatu Casimiri Marchionis in Hungariam, igitur anno MDXXVII. illo siquidem Marchio hic expeditioni Hungaricæ adfuit, atque in ea mortem oppetivit. Ductum tum fuerat bellum non adversus Turcas, sed adversus Joannem Zapolya, eique adhærentes. Erepta tum fuit Buda non e barbarorum, qui ultro recesserant, sed ex æmuli Regis manibus. Nihil eo anno, imo nec sequenti contra Turcas actum fuit, quin fortassis miles ille ne hominem quidem Mahometanum (sic saltem ferebant circumstantiæ) viderit. Unde ergo codices hos obtinuit? Non certe ex barbarorum spoliis. Quapropter dispersio famosa librorum Corvinianorum per Hungariam postea a diversis redemptorum accidisse videtur, quod milites raptores partim, antequam Patriam repeterent, fatis cesserint, partim oneris impatientes rem raptam mox, ut fieri solet, iterum

iterum vendiderint, nonnunquam vero incurſu partis ad-
verſæ amiſerint. Haud abſimilis mihi eſt opinio de T.
Alexandri Corteſii poemate de laudibus bellicis Mathiæ
Corvini, quod editurus idem Obſopæus (idibus Junii
an. MDXXXI.) ad Sebastianum Hallerum ſic orditur:
*Eſti ſereniſſimus Rex Ungariæ Mathias Corvinus plurima virtutum
ſuarum ornamenta poſteris reliquerit, ut non admodum earundem præ-
conem & teſtem requirat (nam virtus per ſe ſatis clara & æterna eſt)
tamen cum inter alia litterarum egregia monimenta ex illius Biblio-
theca, maxime beneficio illuſtriſſimi Principis Georgii Marchionis
Brandeburgenſis, Principis noſtri clementiſſimi, hujus eximii Poe-
tæ T. Alexandri Corteſii verſiculi in laudem ejus conſcripti &c.*

- d) Richardus Simonius in rebus ſuis numerabat catalogum
manuſcriptorum Hebraicorum & Syro-chaldaicorum co-
dicum Mantua Budaque Venetias aſportatorum. V. Bib-
lioth. Critique T. III. Chap. XXXIV. p. 416.
- e) Martinus Brennerus Biſtricienſis Tranſylvanus in dedi-
catoria epiſtola, qua Aurelii Lippi Brandolini dialogum
de humanæ vitæ conditione & corporis ægritudine tole-
randa ad Mathiam Regem & Beatricem Reginam exara-
tum Nicolao de Gerend Ep. Tranſilvanienſi inſcripſit (ed.
Baſilæ MDXL. 8.) ait: *Mathias, qui, cum tot variis bellis di-
ſtraheretur, doctiſſimos tamen quosque viros, imo quoscumque do-
te aliqua ingenii virtuteque nobilitatos videret, in ſummo honore
habuit, ampliſſimisque præmiis ornavit. Cujus rei præter inſig-
nem Bibliothecam Budæ in regia a ſe ædificata, quam ſelectiſſime
Græcis & latinis auctoribus ex ipſa Aſia, Græcia, Italia unde-
quaque conſiſtitis non ornatiffimam ſolum, ſed etiam copioſiſſime
omni librorum genere inſtructam ſuperioribus annis Aſiatica bar-
baries devaſtavit (me enim ante biennium diligenter eam perlu-
ſtrante, vix ulla priſtini ornatus, ſi unum atque alterum Auto-
rem Græcum excipias, illic extabant veſtigia) teſtes ſunt tot
doctiſſimorum virorum lucubrationes ac volumina ex omnibus orbis
partibus ipſi nominatim dicata & inſcripta. Hæc facies Biblio-
thecæ triennio, priuſquam plene in poteſtatem Turcarum
tranſiret.*

f)

- f) Steph. Gerlachus, qui, ut supra §. I. & II. monui, in comitatu legationis Cæsareæ an. MDLXXIII. regiam istam sedem invisit, eamque misere neglectam queritur, Bibliothecam adhuc a pulchritudine (an ex visu? an ex fama? non indicat) commendat.
- g) Inter codices juridicos, teste Pflugiano catalogo, in reliquiis repertos num. 25. notatur: *Liber Decretorum S. Stephani Regis Ungar. Codex manuscriptus in pergam. Non est integer, sed ex parte igne combustus. in fol. Kevenhüllerus annalium Ferdinandæorum Tom. VI. p. 3075. arcem anteriorem pridie Calendas Junias an. MDCVI. fulmine percussam, magnis acceptis damnis a periculo integræ everfionis haud procul abfuisse memorat.*

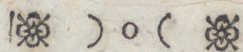
XIV.

Altum posthac de residuorum librorum fortuna & situ est silentium autorum, qui eos oculis suis lustrassent; tanta enim sollicitudine interiora regiæ arcis ipsamque Bibliothecam custodiebant Turcæ, ut capitis poena dignum æstimeretur (*a*) illuc ingredi, nec nisi summa cum difficultate inspectio doctarum istarum reliquiarum vel Turcis (ut quidem in vulgus spargebant, quo facilius Christianis petentibus negarent) indulgeretur, sive quod eas (sic opinatur Petrus de Rewa (*b*) magno honore prosequerentur, sive quod prudentiores puderet ignaviam suam orbi patefieri, qua scientias non colerent, cum copiosas adeo suppetias in una hac Bibliotheca,

G

quan-

quantacunque supererat, possiderent. Ea vero librorum copia seculo XVII. ineunte adhuc restabat, ut Cardinalis Pazmanus ad ornandam Strigoniensem Bibliothecam pro redemptione residui hujus thesauri triginta florenorum millia offerre barbaris (c) non dubitarit, si tanto pretio flecti potuisset gens ceteroquin avarissima; cum tamen ipsi interea illum negligentissime haberent, ut tandem vix umbra clari adeo nominis superaverit. Ab hac enim tractatione sequentibus triginta annis, sicut nihil certum de Bibliotheca ista in litteras relatum occurrit, sic certi sumus eam omnino velut scruta & quisquilias ultimas fuisse relictam; nisi fortassis jam Cardinalis illius ætate parum superfuerit; quod fateri sibi probro ducentes barbari pretium ab eo oblatum ficta generositate respuerint. Ne autem nihilominus sparsæ passim reliquiæ (sive illæ deprædatione militum, sive postea stolido Turcarum contemptu fuerint alienatæ) perirent, eas colligendi opera data fuit a compluribus doctis viris, quorum in censu primus locus debetur Joanni Sambuco (d), & Augerio Gislenio Busbequio, qui qua suis, qua imperatoriis impensis plures in libertatem asseruerunt, omnes tandem Bibliothecæ

cæ Augustæ Viennensi illatos. Nec infra dignitatem suam idem facere judicarunt Brandeburgenses Marchiones, & Guelpherbytini Duces, quemadmodum nostris temporibus regius Saxoniae Princeps inter fructus peregrinationis suæ aliquot tales codices in Bibliothecam Dresdensem repositos numeravit.

- a) Joannes Bocatius Consul Cassoviensis in commentatione epistolica de legatione sua ad Stephanum Botskay §. XXI. (in Belii apparatu monum. VII. p. 333.) *Mox in alteram ingredior arcem, & in penitiorem arcem me intromitti peto. Denegatur, sub poena capitis sibi interdictum esse custodes ajunt.*
- b) De Monarchia & sacra corona regni Hung. ed. cit. p. 688. *Sed & hodie reliquæ quædam ibidem visuntur, & diligenter a Janizeris magno honore custodiuntur, difficulterque aliquis vel Turcarum vel Christianorum ad eam collustrandam admittitur.* Ita Rewa sub an. MDCX. scribens.
- c) P. Nicolaus Schmith S. J. de Archiepiscopis Strigon. P. II. 114. ed. Tyrnaviæ MDCCLVIII. 8. At Lomeierus op. cit. p. 157. & post ipsum Julius Pflugius in laudata epistola, aliique referunt Bozmanum (Pazmanum intelligunt) ducenta millia numerum Imperialis monetæ obtulisse, quæ relatio admodum aucta est. Paullus Fabri commentat. cit. p. XVI. ut in pluribus singularis esse cupivit, sic & in hoc multo amplius dixit, scilicet a Pazmano ducenta aureorum millia fuisse promissa; pretium, super quo profundendo vel regius thesaurus deliberaret, & quod integræ Corvinianæ collectioni redimendæ par fuisset. Nescio vero, quod vivendi tempus Pazmano idem Fabri tribuerit, cum hunc primum pro recuperanda ista Bibliotheca conatum, feliciores ipso fuisse Busbequium,

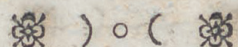

Joannem Fabrum, & Sambucum afferuit. Faber mortuus est an. MDXLI. Sambucus an. MDLXXXIV. Busbequius an. MDXCII. Pazmano an. MDLXX. nato, MDCXVI. ad Archiepiscopatum Strigoniensem promotus, & an. MDCXXXVII. defuncto. Priorum anni apud plerosque Eruditorum biographos obvii sunt, postremi apud cit. Schmithum.

- d) Ex his laudat Lambecius lib. II. comment. p. 126. Codicem Græcum S. Basilii Magni homilias novem in hexameron continentem, & lib. IV. p. 78. alterum Græcum habentem S. Joannis Chrysofomi homilias in Evangelium S. Matthæi a Sambuco redemptos.

XV.

Quo arctius vero restantia fragmenta custodiebantur, eo vehementius accendebatur multorum desiderium ad ea oculis propriis inspicienda. Impetravit demum Lambecius an. MDCLXV. ut Leslæo Cæsareo ad Turcas Legato ipsorum inquirendorum, & si e re foret, redimendorum etiam cura imponeretur; ne autem deesset, qui librorum pretium exactius cognosceret, jussus est ipse Lambecius Budam descendere. Accessu post longas tergiversationes obtento totum quantum in crypta subterranea reconditum, trecentis circiter vel summum quadringentis voluminibus definitum, idque inter pulveres & blattas certans deprehenderunt. Adeo jam defluserat hic The-
faurus.

faurus. Quare intermissa super iis recuperandis tractatione, concessum est Lambecio, ut tres Mss. codices memoriæ causa secum auferret (*a*). Mercurius Batavus referens jussu Imperatoris Turcici Leslæo ex legatione reduci libros residuos Albam Græcam obviam translatos, & ibidem exhibitos fuisse, plures (*b*) fefellit.

a) Iter hoc Budense, situm librorum, inspectionem totam, acceptos codices fuscè describit Lambecius lib. II. com. cap. IX. & ex parte Paulus Taffernerus P. IV. p. 173. Quorum verba Jul. Pflugius epistolæ suæ & Belius Tom. III. Hung. novæ p. 365. inseruerunt.

b) Facilitas hæc relationibus incertis credendi illisit Lomeiro Loc. cit. & Theophilo Spizelio dissert. de Bibliothecis p. 191. Maderus manumissæ Bibliothecæ fama indutus epistolam Brassicani collectioni suæ adjecit.

XVI.

Tandem felicissimum illud temporis punctum advenit, quo an. MDCLXXXVI. recepta post acerrimam obsidionem Buda, quidquid librorum fata iniqua superaverat, ad Cæsaream Vindobon. Bibliothecam transportatum est; quamvis ne tunc quidem, cum proximæ a sylo essent, his reliquiis ita fortunatas esse licuerit, ut prædantium manus cohiberentur. Eorum tamen, qui in censum venerunt, numerabantur

G 3

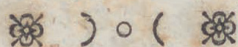
codi-

codices circiter CCLXXX. quorum catalogum, sicut a Patre S. J. Missionario campestri apud Legionem Salmianam tumultuarie confectus fuerat, dedit (a) Pflugius. Illo inspecto constat græcum unicum, latinos Mss. paulo supra centum, cæteros typis impressos, plurimos male adeo affectos fuisse, ut indigni fuerint, qui ultra conservarentur. Rem studiis litterariis, cum primis Hungaricis, gratissimam fore nemo inficiabitur, si aliquando syllabus eorum librorum, qui multifariam ex hac Bibliotheca dispersi vagantur conderetur. De Cæsarea, ubi plurima horum suppellex est, suo tempore istud sperandum; quamquam enim Lambecius plures nominaverit, & productus a Pflugio elenchus aliquid præstet, illum tamen multos prætermisisse certum est, istum vero plures complecti libros, qui a Corvinianis excludendi (b) sunt, percurrenti satis apertum erit. Guelpherbytanæ tredecim codices idem Pflugius epistolæ suæ adjunxit; alii alibi (c) asservantur, resque inter rariores advenis exhibentur.

a) Accuratioꝛ Pflugio promissus fuerat catalogus, sed, ut fit in mercibus ad nundinas parandis, properata epistolæ editio alterius diligentia rem transmit. Verum alium non factum esse, vel saltem non supereſse mihi asseveravit

vit Cl. Kollarius, exhibito illius e S. J. Patris autogra-
pho, cui Nesselii manu prænotata est sequens inscriptio:
*Reliquia celeberrimæ olim Bibliothecæ Budensis serenissimi Regis
Hungariæ Mathiæ Corvini, sive subitanea & extemporalis con-
signatio librorum manuscriptorum & impressorum, qui post glorio-
sissimam occupationem Budæ in crypta subterranea Palatii Corvi-
niani reperti, & deinde in aulam Imperatoriam Viennensem, se-
quente autem die in Augustissimam Bibliothecam translati fuerunt,
Mens. Octob. A. C. 1686. Ingrati animi nota afficiendus
esset, si tacerem, eundem Cl. Kollarium mihi ea, quæ
in hanc Corvinianam Bibliothecam subsidia adnotaverat,
utenda concessisse.*

- b) Hujusmodi sunt: *Ambrosii Calepini Erem. Aug. Dictiona-
rium, Erasmi Roterodami adagiorum chiliades tres cum tribus cen-
turiis, Lutherus adversus decreta Conciliorum, Pontificumque*
qui utique, ut alios præteream, ætatem Mathiæ Corvi-
ni non attingunt. Forsitan tamen sub postremo Ludovi-
ci II. annos illuc repositi fuerunt, quod editio non si-
gnata temerarium iudicium interdicat. Eo minus vero
hac benigna interpretatione excusare fas est Biblia Hun-
garica impressa in fol. quæ nulli Regum Hungaricorum
attribui possunt, quantumcunque tempus ad Joannis Re-
gis mortem usque extendamus. Si editionis annus in
catalogo adjectus legeretur, ulteriore disputatione vaca-
re liceret. Interim tamen Albertus Molnárus (in præf.
gramm. Hung.) confessus est, se antiquiorem Hungarica
lingua scriptum librum non reperisse Chronico Stephani
Székely ed. Cracoviæ MDLVIII. Mathias Belius (de lit-
teratura Hunno-Scythica p. 66.) Novum Testamentum
MS. a Joanne Sylvestro an. MDXLI exaratum velut an-
tiquius, quod nosset, hujus linguæ monumentum produ-
cit. Quamquam vero uterque paulo altius ascendere po-
tuisset, cum le Long (Tom. I. Bibliothecæ sacre p. 447.
ed. Parisiis MDCCXXIII. fol.) adferat Hungarice editas
epistolas D. Pauli Apostoli Cracoviæ apud Hieronymum
Vieta

Vietorem. MDXXXIII. primam nihilominus Bibliorum integram Hungaricam versionem adornavit Caspar Caroli ineunte sec. XVII. recognovit vero idem Albertus Molnár, quo curante prima in folio editio prodiit Francofurti MDCVIII. Kaldiana in fol. lucem vidit Viennæ MDXXVI. Conf. le Long loc. cit. Czwitinger in specimen Hungariæ litteratæ p. 193. & 194. Igitur Biblia hæc fero admodum ad dictam Bibliothecam accesserunt, aut a Turcis in prædando conquista & illuc rejecta, aut ab alio, in locum commodati alterius codicis, fraude substituta.

c) *Roberti Valturii de re militari libri XII.* MS. fol. membr. codex centum figuris pictus in Bibl. Dresdensi, quem a regio Saxonæ Principe in peregrinatione emptum recenset Götze Tom. I. n. 37. p. 41.

M. T. Ciceronis epistolarum ad familiares libri XVI. MS. membr. 4. Ibidem, eadem fortuna repositum codicem recensente Götze T. I. n. 348. p. 319.

C. Tranqu. Suetonii Cæsares. MS. in Bibl. Berolinensi, de quo Belius T. III. not. Hung. nov. p. 590.

Naldi Naldii Carminum de Bibliotheca Corviniana libri IV. MS. membr. pretiose vestitus codex in Bibl. Thorun. de quo supra.

Baptistæ Guarini libellus de ordine docendi & studendi. MS. in Salana teste Pflugio, & Struvio in introductione ad notit. rei lit. cap. II. §. XVIII.

Petronii fragmentum, quod typo prodiit, aliaque plura in Hungariæ ac Transylvaniæ Bibliothecis latentia.

Magnæ Compositionis Cl. Ptolemæi libri a Georgio Trapezuntio traducti. Codex membranaceus in folio, in prima pagina excellentissimis picturis ornatus, in quibus inter alia conspiciuntur insignia Mathiæ Corvini Regis Hungariæ cum corvo in medio. Ad calcem legitur. *Finit 17. Mart. 1467.* Accedit quadrata figura cœli, cui inscribitur: *Figura*

gura cæli hora institutionis Universitatis Histropolitana anno Domini 1467. in Junio tempore equato II. hor. 20. post meridiem præcise. In Ecclesia Cathedrali Strigoniensi, & erat dies Saturni & finis horæ Martis. Hæc verbis Cl. Lambacheri, ut mihi communicaverat, referre visum est. Adjecta huic codici Bibliothecæ Civ. Vindobon. ut notatu digna sunt propter natalem diem & horam Academiæ Pofonienfis, ita innuunt eum primitus Joannis Strigoniensis Archiepiscopi fuisse.

Missale. In Bibl. PP. Franciscanorum Viennæ ad S. Hieronymum, quod vero proprie ad Bibliothecam Corviniam non pertinet, cum a Mathia Austriae dominante his Patribus affectu, quo alias eos complectebatur, singulari donatum sit. Codex interim eo majoris pretii, quod Regem hunc eleganti penicillo expressum sistat.

XVII.

Exactior horum notitia evadet, si adjungantur codices, quos exploratum est ibidem extitisse, quamvis amplius, supervivantne, aut ubi locorum delitescant, ignoretur (a). Non raro enim præstantissimis codicibus evenit, ut, postquam ad editionem adhibiti fuerint, velut officio suo jam defuncti projiciantur ab imperitis, non advertentibus, fidem majorem laboribus suis adstruendam, si ad codicis adhuc existentis inspectionem provocare lectorem dubium, falsique crimen temere impactum a se avertere possint. Denique ad indicis comple-

H

men-

mentum adponi jus esset libris a diversis aucto-
ribus Mathiæ Regi, Beatrici Reginae, aut Joani
filio (*b*) inscriptis, quos in regia Bibliotheca
locum habuisse, nullum omnino dubium est.
Unum id cavendum foret, ne fortassis mox in
hunc numerum referatur liber aliquis, quod Bu-
da aut ex Hungaria fuerit allatus, siquidem pe-
riculo non careret, ne multi ab ipsis Turcis
longe post occupationem urbis, etiam in usum
suum illuc delati (*c*), monasteriorum quoque
& Collegiorum Cathedralium privatae Bibliothecæ,
qualis erat Strigoniensis (*d*) a Joanne Ar-
chiepiscopo erecta, raptique hinc libri velut
Corvinianæ magnificentiae monumenta habe-
rentur; quod, quam erroneum sit, nemo est,
qui nesciat.

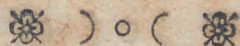
a) I. *Helidori Æthiopica*, de quibus supra §. XIII.

II. *Galeoti Martii libri duo de homine*, uti &

III. *Ejusdem de incognitis vulgo*. De his ipse Galeotus lib.
de dict. & fact. Mathiæ cap. XXIV. *Tunc Rex ait, in-*
strumenta tua sunt, quos edidisti, libri, quibus Bibliotheca no-
stra ornatur. Hoc intelligens Galeotus inivit filio suo Joanni
Martio, ut librum de homine & incognitis vulgo ex regia Biblio-
theca afferret.

IV. *Bessarionis Card. epistola ad Græcos*, de qua supra §. XII.

V. *Vidimus* (ait Brassicanus ep. cit.) *isthic, id, quod syl-*
labo nostro recensere possumus, & oculata fide (atque utinam
hic

hic faltem syllabus superesset, quam multa nossemus) vidimus integrum Hyperidem cum locupletissimis scholiis, librum multis etiam censibus redimendum. Vidimus grandem librum Apostolicorum canonum, opus incomparabile; vidimus Theodoretum Cyrensem in Psalterium integrum. Vidimus Chrysostomi, Athanasii, Cyrilli, Nazianzeni, Basilii Magni, Gregorii Nysseni, Theophanis, Dorothei infinita opera. Vidimus Marcum Monachum, cognomento Anachoritam.

VI. Wilibald. Pirckheimerus nonnulla possidebat, teste epist. CIX. inter hujus opera: Cum nuper inspiciendum mihi obtulisset ex Bibliotheca tua, Bilibalde charissime, Georgius Lentius codicem Epistolarum Basilii & Gregorii, quem cum ob litterarum characteres, tum ob vetustatem vehementer videre cupiebam. Est enim, ut mihi conjecturam facienti visum est, ante ducentos & amplius annos descriptus, inque Bibliothecam Regis Hungariae repositus.

VII. Albobali Arabis Astrologi de judiciis Nativitatum liber, cum pluribus aliis ad astrologiam pertinentibus eodem codice contentis. Ita Joachim. HELLERUS, qui istud Albobali opus primus Norimbergae an. MDXLVI. 4. edidit, in nuncupatoria ad Melanchtonem asseruit: Incidit in manus meas archetypus aliquando commentariorum de rebus caelestibus admirandae vetustatis, olim ex Bibliotheca Mathiae Regis Ungariae, tandem venale ad me delatum. In eo tum alii veterum Astrologorum libelli, tum vero is, qui humili stilo scriptus, & hic primum sub Melanchtonis auspicio prodit Arabicus Astrologus. Recenset J. G. SCHWINDL in Thes. Biblioth. vol. III. p. 274.

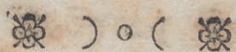
b) Cum libri plurimi Mathiae Regi, Beatrici conjugii, Joanni filio ex omnibus orbis partibus fuerint dicati, priusquam numerum eorum, quos cognitos habeo, proponam, duo mihi excipienda sunt opera. Primum Jacobi Philippi Bergomensis Eremitae Augustini. de claris mulieribus Christianis ad Beatricem Hungarum & Bohemorum Reginam. Opus nondum vidi, cum tamen, Gandolfo testante,

Ferrariae expensis Laurentii de Rubeis de Valentia MCDXCVII. fol. prodierit, Beatrice jam a folio Hungarico remota, ad Bibliothecam Corvinianam ex conjectura referri nequit. Alterum sunt *Petri de Crescentiis libri XII. de agricultura*, quos Joach. Camerarius (in opusculis de re rustica) dicit ad Mathiam Corvinum scriptos. Vixit Petrus sec. XIV. ineunte, inscripsit opus suum cum Carolo Regi Neapoleos, tum Aymerico de Placentia ordinis Praedicatorum Generali, qui an. MCCCIV. ad hoc officium evectus est; ipse Petrus laborem suum an. MCCCXI. finivit. Verisimile tamen mihi videtur opus istud in Bibliotheca Budensi extitisse, quod Florentiae an. MCDLXXVIII. in fol. typis excusum fuerit, unde cum aliis litterariis mercibus ibidem comparatis exemplar aliquod Budam pervenerit; de quo cum fortassis alicubi mentionem reperisset Camerarius, originale ipsum Mathiae putaverit inscriptum fuisse; aut Scriptor aliquis peculiari cum dedicatione exemplar suum Regi munifico obtulerit. Neque hic repeto jam alibi laudata: Naldi Naldii libros IV. de Bibliotheca, Galeoti Martii de incognitis vulgo; Bartholomaei Fontii opuscula; stellarium item Joannis Tolhopf, Sinesii libros de somniis, Marsilii Ficini epistolarum libros VIII. T. Alexandri Cortesii poema de laudibus bellicis Mathiae, quae quinque postrema supersunt in Guelpherbytana, alioquin cum aliis ejusdem librarii thesauri codicibus, si aliquando integer Corvinianus catalogus texatur, recensenda. Reliqua adjectis editionibus, ut occurrerunt, proponam.

- I. *Angeli Politiani Nutritia*, cujus tamen poematis dedicatio in collectis ejus operibus inter epistolas rejecta est, quod Politianus a morte Mathiae illud typis Florentiae an. MCDXCI. commissurus dedicationem aliam ad Antonium Gentilem Card. Auriensem praefixerit, uno opusculo duos libi obstringens. Neque etiam commentaria, quae in hoc poema cudenda Regi spondit, lucera viderunt.

II.

- II. *Joannis Regiomontani ephemerides* saepius excusæ, ob quas autorem octingentis aureis numis a Mathia donatum ferunt.
- III. *Hermogenis Rhetorica cum Apthtonii progymnasmatibus a Bonfinio latinitate donata ad Mathiam Regem.* ed. Lugduni apud Sebastianum Gryspium. 1538. 8.
- IV. *Herodianus ab eodem e græco versus ad Mathiam.*
- V. *De Corviniæ domus initiis libellus Mathiæ inscriptus.*
- VI. *Sympeston Trimeron de virginitate & pudicitia conjugali ad Beatricem Reginam.* ed. a Sambuco. Basileæ MDLXXII. 8.
- VII. *De historia Asculana libellus Beatrici Regine dicatus.*
- VIII. *Libellus epigrammaton Joanni Corvino filio dedicatus, cum præfatione de instituendo novo Principe.* Hæc a se, ut primum Retzii Austriæ Regem convenerat, oblata fuisse narrat ipse Bonfinius Dec. IV. lib. VII. p. 499.
- IX. *Liber de architectura in latinum traductus a Bonfinio in usum Mathiæ, cujus ipse iterum meminit loc. cit. p. 497.*
- X. *Galeoti Martii de sapienter, egregie & jocosè dictis & factis Mathiæ Regis ad Joannem Corvinum; de quo supra §. VI.*
- XI. *Aurelii Lippi Brandolini dialogus de vitæ humanæ conditione &c.* ut supra §. XII. ad not. e.
- XII. *Petri Nigri ord. Prædicatorum Clypeus Thomistarum adversus omnes Doctrinæ Doctoris Angelici obtrectatores Regi Mathiæ dicatus.* ed. Venetiis 1481. fol. & iterum ibidem 1504. fol.
- XIII. *Ant. Torquati prognosticon ad Mathiam Regem.*
- XIV. *Petri Ranzani Ord. Præd. Epitome rerum Hungaricarum Mathiæ Regi dicata, ut quidem Jac. Echard Tom. I. Scriptor. Ord. Præd. p. 876. & Sigismund. Ferrarius de rebus Hung. ordinis ejusdem p. 455. affirmant; neque enim in editionibus hujus operis ulla ad hunc Regem extat dedicatio, aut in decursu narrationis aliqua allocutio: scriptum tamen est vivente Mathia, & Petro in Aula regia legati munus agente.*

- c) Götze op. cit. Tom. II. n. 261. p. 201. recenset *Gulistan Scheich Sâdi*, seu Scheich Sâdi rosetum lingua persica compositum cum versione Arabica in codice sericeæ papyri an. MDLXVI. in 8. exarratum, cui adscriptum est: *Liber hic in direptione Urbis regalis Ungariæ Budensis 1686. a milite Saxonico in prædam ælius ad me pervenit mens. Dec. dicti anni. Quem in memoriam tantæ victoriæ seruo.* Sic plures Turcici, Persici & Arabici codices fuerint reperti, quemadmodum tres magnæ cistæ manuscriptorum Turcicorum res æconomicas & militares Budenses concernentium ad Bibliothecam Cæsaream tunc sunt translati, ut Nesselius ad cit. catalogum reliquiarum Budensium manu sua notavit.
- d) De ea Galeotus Martius lib. II. de homine: *non referam, quantis impensis construxerit illam omnibus fere mortalibus celebrem Bibliothecam, in quam omnium disciplinarum monumenta congeffit. Similis est locus Pirckheymeri apud Pflugium: Nactus sum codicem græcum ejusdem Gregorii Nazianzeni ex Ungariæ spoliis ultra quinquaginta opuscula ejusdem sanctissimi ac doctissimi viri continentem. Pflugius quidem hunc codicem Corvinianæ attribuit: sed res incerta est.*

XVIII.

Huc ergo devoluta est ingens Bibliothecæ Corvinianæ gloria, ut ex multis codicum millibus ne quadringentos quidem reperias, quos sive superstites, sive hac olim sede notatos nomine suo appellare possis; nisi etiam istud inter rariores felicitatis gradus numerandum sit, esse saltem adhuc fragmenta & reliquias, quæ certa sint; cum nec Alexandrinæ Ptolemæorum, nec
By-

Byzantinæ aut Romanis antiquis contigerit, ut in uno volumine fuisse se testari queant. Nihil hæ præter famam posteritati transcripserunt, ista laudes, quas a selectu, ornatu, & pretio externo mutuata est, nonnullis codicibus insigniter vestitis aut venuste pictis tuetur: ex quibus convincimur, non vana fuisse præconia, quæ unanimi ore spectatores ejus quondam effuderunt. Etsi vero nunc ad splendorem istum nulla Bibliotheca aspirare possit, non est tamen, quod magnopere nostris indoleamus temporibus, qui Bibliothecas Hungaricas non modo aliunde conquistis, sed in ipso quoque patrio solo enatis, auro cedroque ac Corviniana regia non indignis operibus in dies cernimus illustrari & augeri.

1099 2

**ÉRTEKEZÉS CORVIN MÁTYÁS
BUDAI KIRÁLYI KÖNYVTÁRÁNAK LÉTREJÖTTÉRŐL,
HANYATLÁSÁRÓL, PUSZTULÁSÁRÓL
ÉS MARADVÁNYAIRÓL**

A szerző F. X. S. A.

[Xystus Schier testvér, Ágoston-rendi szerzetes]

Bécs, [1766]

Georgius Ludovicus Schulzius egyetemi nyomdász özvegyének a betűivel*

* Kiadásunkban Schier eredeti jegyzeteinek fordítását az ő szakirodalmi utalásaival együtt ✂ jellel zárjuk. Az azt követő szövegrész a jegyzetekben már a mostani kiadók megjegyzése, javítása vagy pontosítása. A [...] megjegyzések a fordító értelmezései. Amennyiben egy lábjegyzet ✂ kezdődik, az a mostani kiadók jegyzete.

[A SZERZŐ ELŐSZAVA AZ ELSŐ KIADÁSHOZ]¹

A kezében tartott értekezés megírására, jóakarátú olvasó, Joachim Vadianusnak, a művei miatt ünnepezt férfiúnak a budai könyvtárra vonatkozó alábbi megfogalmazása szolgált indítékul: *amelyet az utódok szertehordtak*.² Olyan magabiztosan jelentette ki ezt, hogy láthatólag akkor sem mondott volna mást, ha semmilyen kárt nem tett volna a városban az ellenség, vagy ha megadatott volna a városnak örök sértetlenséget élveznie. Először megdöbbenem, mivel annyira ellentétes az engem az ifjúkoromtól – amikor Magyarországon belefogtam a bölcsészettudományok tanulmányozásába – átitató hagyománnyal; nem tudtam azonnal feloldani ezt a nehézséget, de jobban kezdtem ügyelni arra, hogy megvizsgáljam, mit mondanak, miről tudósítanak különböző szerzők, akiket más vonatkozásban történetesen végigolvastam. Ebből az igyekezetből születtek az egyre terjedelmesebbé váló jegyzetek; végül úgy ítélem meg, egy egész értekezést kitesznek: ezt tartja most a kezében az olvasó. Az is sarkallt az értekezés megírásában, hogy úgy láttam, így hálámnak is némi tanújelét fogom adni; ha nem is olyat, amilyennel tartozom, de olyat mindenképpen, amilyen erőmből és a gyorsan múló órák fáradozásaiból tellett; bármiképp sikerült is a munkám, aligha kétséges,

hogy elfogadható a legjobb szándék tanúbizonyosságként. Bármilyen sikerrel járt is igyekezetem, légy bizonyos afelől, jóindulatú olvasó, hogy ez a cél vezérelt. Üdv.

[BEVEZETŐ]

Ahogy katonai erő és a tettek nagysága tekintetében Corvin Mátyás fölülmúlta Magyarország királyainak a többségét, úgy a tudományok addig nem különösebben fontosnak tartott művelését – kivételként I. Lajost, a pécsi egyetem³ és Zsigmondot, a budai akadémia⁴ alapítóját említhetjük meg, ám az ő elképzeléseik nem öltöttek kiforrott formát – is különösen nagy erővel indította meg országában. Az igen nagy költségekkel létrehozott könyvtár, amelynek fenntartását csakis király vállalhatta, önmagában elegendő volna ahhoz, hogy a jó művészek legnagyobb támogatói között méltassuk őt. Olyan volt ugyanis a könyvtár, hogy – ameddig állt – ámulatba ejtette a szemlélőket; pusztulása pedig máig nem enyhülő fájdalommal sújtotta az utódokat, s annyi szerzőt lelkesített dicséretét zengeni, mint tudomásunk szerint egyetlen könyvtár esetében sem történt. Elsőként Naldius énekelte meg a megszülető könyvtár kezdeteit négy könyvben;⁵ Oláh Miklós esztergomi érseknek⁶ a könyvtári berendezés leírását

1 ✂ Schier értekezése két – cím és megszólítás nélküli – fejezettel kezdődik. Előbbi valószínűleg az olvasónak szól jegyzetek nélkül. Utóbbihoz jegyzetek is kapcsolódnak. Ezeket követően 18 számozott fejezet következik. Schier az értekezéshez kapcsolódó jegyzeteket az egyes fejezetek végén közli. Az alábbiakban – az értekezés fejezetebeosztását követő – magyarázatok és bibliográfiai utalások következnek. A bibliográfiai utalások feloldása a *Bibliográfia* alatt található, amely mind a régi források, mind a modern szakirodalmi tételek címeit tartalmazza. Kiadásunkban Schier eredeti jegyzeteinek fordítását az ő szakirodalmi utalásaival együtt ✂ jellel zárjuk. Az azt követő szövegrész a jegyzetekben már a mostani kiadók megjegyzése, javítása vagy pontosítása. A mű latin címe: *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis*, auctore F. X. S. A., Vindobonae, Typis viduae Georgii Ludovici Schulzii, typographi Academici, [1766].

2 ✂ A Joachim Vadianus által megfogalmazott szavakra („*quam posteri diripuere*” [‘amelyet az utódok szertehordtak’]) lásd alább a XI. fejezet h) pontjához írt jegyzetet: Vadianus 1534, 85.

3 a) Ezzel kapcsolatban lásd Paul Fabri, *Commentat. De augusta Budensi bibliotheca*, p. VII. ✂ Fabri 1756, VII; vö. Gastgeber 2014, 81–83.

4 b) Lásd kegyelmes Pray György S. J., *Annal. Reg. Hung.*, P. II, p. 186. Tudomásom szerint 1396-ban csak Joannes de Horaw hívatott el a bécsi egyetemről a professzorok közül. ✂ Pray, *Annales*, II, 1764, pars II, p. 186.

5 c) E művet Bél Mátyás közli: *Hung. nov.*, Tom. III. ✂ Naldi (ed. Bél), 1737, 589–642; Naldo Naldi (1436–1513 k.) költeménye, amelyben Mátyás könyvtárát méltatja a firenzei költő, a királyi könyvgyűjtemény legfontosabb kortárs leírásának nevezhető. A hatalmas terjedelmű (összesen 1850 soros) műről folytatott tudományos diskurzus kezdettől fogva alapvetően a hitelesség körül forgott: mennyiben lehet Naldi költeményének a segítségével a Corvina könyvtár épületét és könyvállományát rekonstruálni (Bolonyai 2010b, 429); lásd még Karsay 1991, Pajorin 2004.

6 d) A *Hungária* című művének V. fejezetében. A könyvet Bél idézi, *Apparatu ad Hung. Vet. et nov. monumento*, I, valamint a kegyelmes Franciscus Adamus Kollaricus, a szent császári felség tanácsosa és a bécsi könyvtár első őrje is megjelentette Bécsben 1763-ban (8°), és pedig

köszönhetjük; Johannes Alexander Brassicanus⁷ annyira túlfeszítette ékesszólása húrjait a dicsőítések halmozásában, hogy – ha nem épp a könyvtárat érő veszteségek érzékeltetését tekintette volna a feladatának – már-már mintha túl is lőtt volna a célon. A pusztulás utáni maradványokról Paulus Taffernerus,⁸ Petrus Lambecius⁹ és Julius Pflugius¹⁰ hagytak említésre méltót az utókorra. Legújabbban Joannes Guil. Bergerius,¹¹ Georg Mathias Bose,¹² Paul Fabri¹³ és mások vállalkoztak arra, hogy írjanak róla. Azonban (hogy azt is megindokoljam, miért vállalkozom magam is e téma kifejtésére) ezek az írások nehezen hozzáférhetőek, többnyire terjedelmesebb művekben jelentek meg, s így elolvasásuk nagy

erőfeszítést igényelne attól, aki Matthias Corvinus nemes erőfeszítésének teljes megismerésére vágnék; ezek semmi újat nem adnak hozzá az ismereteinkhez, hanem többnyire csak különböző szóképekkel keverik kétes hírbe a dicsőségét. Én nem folyamodom a fennkölt ékesszóláshoz, kerülöm a retorikai túlzásokat is, hiszen ezek az eszközök bár fokozzák a dicsőítést, de megannyi pompás kitérőként akadályozzák a magát a dolgot megismerni vágyót.

I.

Először is, azok szokását követve, akik a legelőjéttől mesélnék mindent újra, azt az évet kell megadnunk, amelyben Mátyás király el-

a nevezett Oláh *Attila* című művéhez illesztve: ezt a kiadást követem itt. A Budára vonatkozó idevágó helyet már korábban átemelte kéziratos kódexből Szentiványi Márton atya a *Dissert. Paralipomenonica rer. memorab. Hung. Catal.* című művében, IV, p. 14. ✠ Oláh, Hungaria, 1985, Ötödik fejezet, 26; Oláh, Hungaria (ed. Bél) 1735, 8–9; Oláh, Hungaria (ed. Kollár), 1763, 19–20; Szentiványi, *Dissertatio paralipomenonica*, 1699, 14–15. – Oláh Miklós (1493–1568) esztergomi érsek, történetíró. 1526-ban királyi titkár volt, a csata után elkísérte az özvegy Mária királynét Németországba, majd 1531-ben, amikor Máriára rábízták Németalföld kormányzóságát, Brüsszelbe követte. Az elhagyott szülőföld emléke arra készítette, hogy egy nagyszabású magyar történetbe fogjon. Ennek azonban csak két fejezete készült el, 1536-ban a *Hungaria*, egy széles ívű, forrásértékű, kissé nosztalgikus körkép, és 1537-ben a történeti elbeszélés indító epizódja, az *Athila*. 1542-ben a honvágy hazazúzte. A királyi Magyarországon 1543-ban kancellár lett, zágrábi, majd egri püspökség után 1553-ban esztergomi érsek, 1562-ben királyi helytartó.

7 e) A Salvianus-kiadás (ed. Basileae MDXXX, fol.) elejére Christophorus a Stadion augsburgi püspöknek címzett, e könyvtárról szóló hosszú levelet illesztett Brassicanus, amely az 1623-as nürnbergi kiadásban is szerepelt, csakúgy, mint Joachim Johann Mader könyvtárakra vonatkozó megnyilatkozásokból összeállított gyűjteményében (p. 145). A későbbi szerzők közül mindenki közölt belőle részleteket, aki csak megemlékezett Mátyás tudományok iránti buzgalomáról. ✠ Brassicanus 1530, fol. az recto–fol. [α5] verso; Brassicanus 1623, *b4–[*c7recto] levél; Brassicanus 1666 (Mader), 135–143; Brassicanusra lásd még Földesi 2002, Németh 2013b és Németh 2013c. – Johannes Alexander Brassicanus (1500 k.–1539) volt az egyik, a corvinákra leginkább figyelő humanista a 16. század legelején. Hunyadi Mátyás könyvtára 1490 és 1526 közti történetéhez a leghosszabb elbeszélő szöveg Brassicanus leírása 1525. évi budai látogatásáról. Ebben számos kódexet felsorol, amelyet ott látott. Ez a leírás az általa megjelentetett Salvianus Massiliensis-kiadásban (1530), a Christophorus a Stadion augsburgi püspökhöz címzett ajánlásban található. A marseilles-i püspök műveit tartalmazó corvina volt a kiadás alapja is (Monok 2008, 265–266). – A corvina ma megtalálható: Wien, ÖNB Cod. Lat. 826 (*De vero iudicio et providentia Dei* = Csapodi 1973, 349, nr. 583 = Csapodi–Csapodiné 1990, 65, nr. 185 – Madas 2009, 61, nr. 113).

8 f) *De Caesarea legatione ad Portam Ottomanicam Com. de Leslie*, P. IV. ✠ Tafferner 1672, pars IV, 176.

9 g) Lib. II. *Comment. de Caes. Bibl. Vindobon.*, cap. IX. E könyv és Tafferner megállapításait is idézi Pflugius és Bél, *Hung. nov.*, p. 366, illetve korábban *De Litteratura Hunno-Scythica*, p. 44. ✠ Lambeck, liber II (1669), capitulum IX, 989–996. – Peter Lambeck (Lambeckius, 1628–1680) filológus, történész, császári udvari könyvtáros Bécsben; életére és tevékenységére lásd Viskolcz 2008; Gastgeber 2014, 117–119, 129–143, Németh 2013a, 12, 9. jegyzet, 67. – Julius Pflug (Pflugk, Pflugius) idézi Taffernert (Pflugius 1688a, 334), és gyakran említi Lambeciust. Lásd továbbá Csapodi 1984, 42–44; lásd még a következő, h) jegyzetet. – Bél Mátyás (Matthias Belius, Matej Bel, 1684–1749) evangélikus lelkész, földrajz- és történelemtudós – Bél, *Notitia*, 1737, 366; Bél, *De vetere*, 1718, 44; Bél Mátyás életművére összefoglalóan lásd Tóth G. 2013.

10 h) Fennmaradt tőle egy Vitus Ludovicus a Seckendorffhoz írott, *Praeter fata Bibliothecae Budensi...* című levél, amely az utolsó ostrom után talált könyvek katalógusát ismerteti. Ez először külön jelent meg nyomtatásban, később azonban Mader átdolgozott *De Bibliothecis*-ével egy kötetben Helmstedtben 1703-ban, p. 309 (in 4). ✠ Pflug 1688a és Pflug 1688b; Pflug 1703 (ed. Mader) 1703, 309–352. – Julius Pflug tette közzé az első beszámolót a Corvina állományáról (Csapodi 1969, 122; Gastgeber 2014, 77–80), ezért a Corvina első történetírójának is nevezik.

11 i) A *Programma de Budensi Mathiae Corvini Bibliotheca* című írásban (Lipsiae, 1748), amely később az *Eloquentia publica* című könyvben jelent meg újra nyomtatásban, p. 345. ✠ Berger 1748; Berger 1750, 348–352.

12 k) A *Programma de Bibliothecae Budensis fatis* című írásban. Wittembergae, 1748. ✠ Bose 1748.

13 l) Az utolsó értekezése a *De Augusta Budensi Bibliotheca commentatio*, ed. Lipsiae MDCCCLVI, in 4. Mindezekhez még hozzávehetnénk a *Bibliothecae Veterum deperditae in Augusta Vindobonensi instauratae* című, kis terjedelmű művet (ed. Vienna MDCCXXIX, in 8), amely I. részének 8. fejezete: *Bibliotheca Budensis Regia*. Lásd továbbá *Burcardus Gotthelf Struvius* bevezetőjét a könyvek ismeretébe és a könyvtárak használatába (cap. II, § XVIII) és másutt. ✠ Fabri 1756-ban megjelent kis Corvina-történetére, a *Commentatióra* lásd Csapodi 1969, 122; Gastgeber 2014, 81–83. – Greiner–Kampmiller 1729, pars I, caput VIII, *Bibliotheca Budensis Regia*, 34–38. – Struve 1754, 208–215. Burkhard Gotthelf Struve (Struvius, 1671–1738) történész, jogász, könyvtáros.

határozta, hogy könyvtárat alapít – erről azonban nem tudósítanak források. De ha szabad sejtéssel előhozakodni, úgy vélem, 1476-ban születhetett meg benne a gondolat. Ugyanis bár az alapító királyi felség mindig kötődött a tudományokhoz,¹⁴ sokak szerint mégis azután kezdett egyre inkább kifinomultabb szokásokat elsajátítani, s – ennek folyományaként – állította életét a tudományok ragyogásának szolgálatába, hogy beleegyezett, feleségül veszi Aragóniai Beatrixet,¹⁵ Ferdinánd szicíliai király lányát. A házasságkötésre pedig az említett évben került sor.¹⁶ Arról ugyanis, hogy ekkor

fogtak hozzá a királyi vár építéséhez, amelyet még befejezetlen állapotában is csak ámult az ellenség, egyaránt tanúskodnak a történeti feljegyzések és az osztrákok fölött aratott győzelmekről tanúskodó felirat: „A győzelem követi a nemes lelkű fejedelmet”, 1484-ben.¹⁷ Azzal is számolok, hogy jó néhány idegen, akit a tudományokkal járó megbecsülés vagy a jutalom reménye csalogatott, Mátyás parancsára ragyogó színben tüntette fel Magyarországot, [közvetlenül] ezt az évet megelőzően érkezett a néhány matematikusra vagy bécsi professzorra kívül,¹⁸ aki (s még mások is) vélhetőleg

- 14 I. a) Jacobus Philippus Bergomensis Ágoston-rendi remete így ír 1463-ról a *Supplementum chronicarum* XV. könyvében: „Az az egy közismert erről a királyról, hogy bizvást hasonlíthatjuk mindenben Julius Caesarhoz és Nagy Sándorhoz. Mivel falta a könyveket, ezért gyakran lehetett Liviust, Curtiust vagy más történetírót látni az ágyán; buzgón olvasott továbbá vallási szövegeket, és annyira megtartotta emlékezetében az olvasottakat, hogy sokak csodálatát kivívta.” † Foresti 1535, fol. [378] verso–fol. 379. recto.
- 15 b) Ant. Bonfinius rer. Hungar. Dec. IV. Lib. VII. p. 494. ed. Posonii MDCCXLIV, fol. † Bonfini 1744, col. 494. – Antonio Bonfini (1427–1502) itáliai humanista. Itáliai tanárkodása során kapcsolatba került az Aragóniai-házzal, Beatrixszel is, és 1486-ban felkereste a magyar udvart. Bemutatta műveit, s elnyerte velük a király tetszését, aki 1488-ban megbízta egy korszerű szemléletű, humanista stílusú magyar történet megírásával. 1497-ig dolgozott rajta, akkor már II. Ulászló költéséén. A kezdetektől 1496-ig jutott el. Munkájáért magyar nemességet kapott.
- 16 c) A menyegző elbeszélését lásd a kegyelmes Schwandnerus által kiadott *Scriptor. rer. Hung.* I. kötetének 519. oldalán. Lásd még Bonfinius, Dec. IV. Lib. IV. p. 457. † Bonfini 1744, col. 457; Schwandner 1746, tomus I, pars II, 519–527. – Johann Georg von Schwandner (Schwandner, 1716–1791) történész, könyvtáros.
- 17 d) Lásd Stephan. Gerlachius *Diariumát*, p. 12, német nyelvű kiadás, Francof., MDCLXXIV, fol. † Gerlach 1674, 12; Gerlachot lásd továbbá II. fejezet d), e), VII. fejezet a) és XIII. fejezet f) pontjában. – Az 1573. évi követségről David Ungnad udvari prédikátora, Stefan Gerlach (1546–1612) lutheránus teológus készítette naplófeljegyzéseket. Gerlach az Ungnad által vezetett konstantinápolyi misszió idején (1573–1578) a delegáció lelkésze volt. A feljegyzéseit unokája, Samuel Gerlach (1609–1683) adta ki 1674-ben (Csapodi 1961, 416).
- 18 e) Azt, hogy Georgius Peuerbachius, az ismert matematikus, aki László király [= I. Ulászló] halálától kezdve osztrák hercegeket szolgált, de Mátyás uralkodása alatt mégis Magyarországra ment, ugyanennek a Peuerbachiusnak a Reimbert Mühlwanger 1459-ben bekövetkezett halálakor a nagyságos Georgius de Egenburga részére írott levele alapján állítom. Ezeket az adalékokat a kegyelmes Raymundus Duelliusnak, a Szent Hippolytus jeles kanonoksága kiválóságának, a már szép kort megérő, ám tudós műveit fáradhatatlanul író férfinak köszönhetem, amit örömmel említek meg itt. – Úgy mondják, Johannes Müller Regiomontanus adományokat és fizetséget kapott Mátyás királytól, sőt még a királyi asztalhoz is odaengedte őt; Johannes Regiomontanus azonban mégis [Vitéz] János esztergomi érseknek ajánlotta a *De directionibus* című művét, és csak az *Ephemeridest* Mátyásnak. – Az istropolisi vagy pozsonyi akadémia nyilvános professzora (ezt a tényt megemlíti az *Acta facult. Artium et Theologiae Univ. Vienn.*), a nagyságos Nicolaus Schricker von Hüttendorf nyilvánvalóan ugyancsak megkapta hivatalba lépésekor a vezetői, nevezetesen az alapítói címet. † Johannes Regiomontanus (és Georg Peuerbach) tevékenységére általában lásd Zinner 1990 – *Planctus lugubris M. G. de Peuerbach super morte M. Reinperti* (Georgius de Egenburgának címzett levél egy Sankt Pöltenben őrzött kódexben), lásd Kristeller 1983, 49. – Reimbert Mühlwanger, Georg von Egenburg: vö. Zinner 1990, 18, 30. – Raimund Duellius (1693/1694–1769) osztrák történész, könyvtáros. – Johann Lomeier (Lohmeier, 1636–1699) történész; könyvtártörténeti művében említi Johannes Regiomontanust (Lomeier, 1669, 188). – Johannes Regiomontanus (Johann Müller; Königsberg, 1436 – Róma, 1476) matematikus, csillagász *Tabulae directionum* és *Tabula primi mobilis* című művei nagyon erős magyarországi kötődéssel bírnak. Az előbbi, a *Tabulae directionumot* 1467-ben Esztergomban állította össze, és a lengyel Marcin Bylica z Ilkusza (Ilkusi Márton, Martinus Bylica de Olkus, 1434 k.–1493 k.) segített neki a munkában. Először 1490-ben jelent meg nyomtatásban (Augsburg, Erhard Ratdolt); 1626-ig több mint 10 kiadása volt. A *Tabulae* Wolfenbüttelben őrzött corvinapéldánya (Herzog August Bibliothek, Cod. Guelf. 69.9 Aug. 2°) – az első levél rektóján olvasható tartalomjegyzék után (Cermann 2014) – a Vitéz Jánosnak szóló ajánlással kezdődik (Csapodi 1973, nr. 574, Csapodi–Csapodiné 1990, nr. 206, Madas 2009, 61, nr. 112). Johannes Regiomontanus a magyarországi évek során Mátyás királlyal is kapcsolatba került. 1468-tól Budán élt és Budán készítette el a komoly munkát Mátyásnak ajánlván, a *Tabula primi mobilis* (amit már Velencében elkezdett). A *Tabula* corvinapéldányát az Országos Széchényi Könyvtár örzi (kézirattár, Cod. Lat. 412, Csapodi 1973, nr. 568, Csapodi–Csapodiné 1990, nr. 33, Madas 2009, 61, nr. 111). – Georg von Peuerbach (Peuerbach, 1423 – Wien, 1461) matematikus, csillagász – Mátyás asztrológia iránti érdeklődésére lásd Orbán 2015. – Acta facult. Artium & Theologiae Univ. Vienn. [Acta Facultatis Artium Wiennensis; Acta Facultatis Theologiae Wiennensis]. – A pozsonyi egyetem megalapítására, működésére, tanári karára vonatkozóan általában lásd Klaniczay 1990. – A Passau vidékéről származó Nicolaus de Hüttendorf (teljes nevén Nikolaus Schricker de Hüttendorf) az 1467-ben alapított pozsonyi egyetem *artes* fakultásán tanított, és kanonoki javadalmat élvezett. Pozsonyban halt meg 1480 és 1485 között (Klaniczay, 1990, 586).

inkább a tudós férfiak iránt tanúsított vendégharagságáról híres [Vitéz] János esztergomi érsek és püspöktársai kedvéért tett így.¹⁹ Miután pedig ezt megállapítottuk, a nevezett évszázad 66. évét a könyvtár születésének éveként megállapító Paul Fabri,²⁰ látva, hogy senki és semmi nem támogatja ezt a dátumot, bizonyosan nem fog kitartani véleménye mellett. Akárhogy volt is, egy évtizeddel előbbre datálva is szűkös az az időtartam, amely alatt mindazt létrehozta, ami századok kincsévé lehetett.

II.

Így tehát Budán, az ország metropoliszában, a belső királyi várban jelölte ki Mátyás a könyvtár helyét, különösen méltó helyet, mivel úgy tervezte, a könyvtár az igencsak ragyogó királyi udvarnak fog még nagyobb ékességül szolgálni. Az eredeti elképzelés szerint egyetlen magas boltozatú teremnek kellett volna alkotnia, amely

négy részből állt volna úgy, hogy a negyedik részt ablakok és két ajtó alkotta volna: az egyik ajtó a vendégek bebocsátására, a másik pedig a király számára lett volna nyitva, s különösen akkor használta volna, amikor úgy dönt, áhítatra szakít időt az Elemóziás Szent János ereklyéinek szentelt kápolna hátsó részében, ahonnan rejtett kilátás nyílt oda.²¹ A könyvek számának gyarapodtával azonban egy másik boltíves terem is épült, és a könyvek új rendszerezése valósult meg: az egyik csoportba a keleti nyelveken²² – görögül, héberül, szírül, kaldeusul stb. –, a másikba pedig a latinul²³ író szerzők művei kerültek. A bejárat, mintegy az előtér boltozatát csillagképek és a Mátyás cseh királlyá koronázásának²⁴ csillagállását megörökítő kép s talán még matematikai eszközök,²⁵ műalkotások és festmények²⁶ díszítették, ahogyan a királyi udvar további nemesebb részeit is. A palotában helyet kapott két másik, kisebb könyvtár is,²⁷ úgy gon-

19 f) Galeotus Martius, *De homine*, Lib. II. § *de vesfical*: „Korunkban Mátyás magához hívta a világ összes tájáról menekülő műzsai mesterségeket, és a műzsák új otthonává változtatta Magyarországot: a legkülönfélébb tudósok ezért úgyszólván mint a tudományok atyjához kezdtek özőnlenni hozzá.” ✪ Marzio, *De homine*, liber II, 1610, 216–217. – Vitéz János 1408 körül született feltehetően a szlavóniai Zrednán. 1436-tól 1444-ig a királyi kancellárián dolgozott. 1445-től váradi püspök. Barátja és munkatársa volt Hunyadi Jánosnak, a Hunyadi fiúk nevelését ő irányította. V. László király (1452–1457) idején kancellár. Mátyásnak, aki királlyá választását nagyrészt neki köszönhette, kancellárja, eszmei-politikai irányítója. 1465-ben esztergomi érsek lett. Főpapi székhelyén kulturális központot létesített humanista könyvtárral. 1467-ben Pozsonyban egyetemet alapított. 1471-ben Janus Pannoniusszal együtt a Mátyás elleni összeesküvés élére állt, ennek leleplezése után hunyt el 1472-ben.

20 g) Vö. i. m., p. X. ✪ Fabri, *Commentatio*, X.

21 II. a) Naldius, Lib. II. v. i. p. 611, a Bél-kiadásban. „A palota közepén van egy négyzet alakú helyiség, mely ívelt boltozattal támasztja alá a magas mennyezetet. Égetett téglá és kemény kő erejétől szilárd fal veszi körül minden oldalról. Dupla ablak ereszt be a fényt előlről (= a bejárat felől), és a színes üvegekből készült ablakok újszerű látványt nyújtanak mindenkinek, aki oda belép. Lent, a kettő között arany takarókkal leterített ágy található, a hős király ezen szokta kipihenni fáradalmait. Innen (= ezen a falon) nyílik két ajtó, az egyikben bárki beléphet, a másikon a király távozik, valahányszor külön szobába elvonulva egyedül óhajt lenni, hogy szent énekeket és zsoltárokat/himnuszokat énekeljen. A másik három fal felülete, mely sértetlen és nem bontja meg semmi, nos, ez a hármás felület egy mesterien elkészített hármás polcozatot tart...” ✪ Naldi 1737 (ed. Bél), 611–612. – Bolonyai 2013, 2–3.

22 b) E nyelvekről tanúskodik Velius, Brassicanus és Simonius, lásd alább. ✪ Caspar Ursinus Velius (1493 k.–1539), lásd alább, VIII. fejezet b) jegyzet – Simonius, lásd alább Richard Simon, XIII. fejezet d) jegyzet – Brassicanusra lásd Csapodi 1969, 133; Németh 2013a; Németh 2013b.

23 c) Lásd Oláh, i. m.: „Amerre az út a belső könyvtár oldaláról a Szent János-kápolnához átfúrt fülkéhez vezet, ahonnan a király misét szokott hallgatni, két boltíves termet találunk, az egyik görög könyvekkel volt tele, melyeket részben Görögország szívéből, részben más keleti vidékekről hordatott össze a király nem kis gonddal és fáradsággal. A másik belső terem őrizte a teljes latinság kódexeit az elemi dolgoktól kezdve egészen a tudományok csúcsáig.” ✪ Oláh, *Hungária*, 1985, 26.

24 d) Bonfinius (*Dec. IV., Lib. VII., p. 495*) szerint „a könyvtár előtt, ahol délre néz, bolthajtásos terem van, melyben az egész mennyet látni lehet”. Említett művében arról tanúskodik Gerlachus, hogy a zodiákus jeleken kívül az éggömbre festett alábbi disztichont olvasta: „Midőn Mátyás király a cseh nemzet jogarát felvette, a sarkcsillag ilyen fénylő forma volt.” ✪ Bonfini 1744, 495; Bonfini–Kulcsár, 1995, 869; Gerlach 1674, 12; Balogh 1985, 105.

25 e) A *Catalogus Imperatorum, Regum et Principum, qui Astrologiam amarunt* című művében Lomeierusra [Albert Lomeier] hivatkozva arról tudósít Henricus Ranzovius [Ranzau], hogy David Ungnad, a császár török udvarhoz küldött követe 1572-ben (1573-ként értendő, hiszen ténylegesen akkor kezdte meg követei működését) a könyvtár ajtajával szemben, a törmelékek között talált egy két puttó által tartott, Mátyás Csehország királyává koronázásának időpontját megörökítő éggömböt rajta a már idézett sorokkal, amelyek az e küldetésről beszámoló Gerlachus tudósítása szerint az éggömbre voltak festve. ✪ Ranzovius 1584, 61–64; Lomeier 1669, 189; Gerlach 1674, 12.

26 f) Henricus Scherer S. J., *Geographia politica*, T. II, p. 508. ✪ Scherer 1703, 508.

27 g) Lásd Oláh, i. m.: „Volt ezenkívül még két egyéb könyvtár is másutt a fellegvárban, bár az előbbieknél csekélyebb jelentőségűek.” ✪ Oláh, *Hungária* 1985, 26–27.

dolom, azért, hogy az adott helyen segítséget nyújthassanak. Naldius²⁸ a tudományok szent díszítményei közé számít két, hátul magasra épített kutat: az egyiket, a firenzei márványból készültet²⁹ hozatták, a másikat pedig a ház ezüstjéből öntötték. A költő szerint a kutak valójában a múzsái iránti hálából készültek, hogy ne nélkülözzék Hippocrenéjüket, mivel inkább e kutaknak köszönhető az egész királyi palota ragyogása.³⁰

III.

A belső szerkezetéről ezt tudjuk a forrásokból: a könyvek osztályokba sorolva kerültek a polcokra, s a címükön kívül további jel is volt rajtuk, hogy megjelöltessék, mi található az adott helyen. A könyveket aranyzállal átszótt bőrkötés borította. A könyvszekrények legalsó, a padozattal érintkező részét azoknak a kódexeknek a tárolására szolgáló ládák képezték, amelyek nem fértek el a polcokon, a nekik megfelelő helyen.³¹

Az asztalosok és a kőfaragók mesterségbeli tudásuk javát adták a szekrények elegáns kivitelezéséhez.³² Maguk a könyvek az esetek többségében pergamenből készültek, és selyem-, arany- vagy ezüstzállal voltak összekötve.³³ Mindegyik ráfestett Corvin-címerrel volt megjelölve, tudniillik a csőrében gyűrűt tartó hollóval: e jel segítségével ismerhetők fel a máig megmaradt példányok (Mátyás címere ugyanis abban különbözött atyjától, hogy a holló csőrébe gyűrűt illesztett, míg az atya, Hunyadi János címerében csak egyszerű holló szerepelt: ezt a kormányzósága idején vert aranypénzen a kegyelmes Schwandnerus mutatta meg nekem). Összefoglalva tehát azt mondhatom a könyvtár berendezéséről, hogy díszítését tekintve a legszebb templommal is bátran vetélkedhetett a múzsák e háza.³⁴ Annak azonban, hogy külön felirat lett volna rajta, még nem találtam nyomát; ugyanis a Paul Fabri által említett³⁵ valahol máshol kifüggesztve olvasták.

- 28 h) Lib. IV. v. 341. p. 637. „...majd két kutat / parancsol állítani az igen jó király, a Múzsáknak és Phoebusnak szenteltet; / az egyikük, pároszi márványból készült, / s etruszk partvidékről hozott, a másik pedig ezüstműből / a kifaragására nagy mesterségbeli tudást fordított Pannónia népe.” Ugyanezt a gondolatot már a vers elé írott levélben is kifejtette: „Iker kutakat készítettél Pegazus egy régi forrása helyett: azért, hogy az egyikben a Múzsák a Rák-csillagzat alatt fagyos vízzel mosakodjanak, míg a másikban még akkor is a víz melegét élvezzék, amikor hó fedi a dermedt földet.” ✠ Naldi 1737 (ed. Bél), 637 (IV, 341), illetve 600 (IX).
- 29 i) Angelus Politianus epigrammái közül kettő akad, amelyet itt méltó idéznünk: „A magyar király forrására / I. Firenze városából hozott ez a márvány, / hogy bőségesen folyjék a víz Mátyás király számára. / II. Tuscus kéz, tuscus márvány, magyar királyi gondolat / az aranyló Ister e kúttal szeretne felbugyogni.” ✠ I: Poliziano, *Perseus*, 1867, *Epigrammata, In fontem Ungari regis* (num. 97). – II: Poliziano, *Perseus*, 1867, *Epigrammata, In eundem* (num. 98). – Angelus Politianus (Angelo Ambrogini Poliziano 1454–1494) itáliai humanista, költő.
- 30 k) Bonfini, i. m., p. 495: „a hátsó palotasort szépen kiépítette, tudniillik a dunai oldalon egy kis kápolnát emelt víziorgonával, a kettős keresztelőkutat márvánnyal és ezüsttel díszítette.” ✠ Bonfini 1744, 495.
- 31 III. a) Oláh, i. m.: „A másik belső terem őrizte a teljes latiniség kódexeit az elemi dolgoktól kezdve egészen a tudományok csúcáig, könyvtartó dobozokban és állványokon a maguk rendje szerint megkülönböztetve. Mindegyiket selyemborítás fedte, színes és aranyos díszítésű, rajta volt a tudományág és tudományszak jelzése, ezek szerint voltak a könyvek osztályozva.” Naldius a verse elé bocsátott levélben így ír (p. 599): „Aranyzállakkal mesterien összeillesztett, bíborból szőtt függönyök is fedték a polcokat, hogy megvédjék a könyveket a finomabb portól. A legalsó, a padozattal érintkező részt nagy műgonddal kimunkált ládák foglalták el, s egyszerre több olyan kötetnek is helyet adott, amelyek a felsőbb polcokon a könyvek sokasága miatt már nem fértek el.” ✠ Oláh, *Hungária*, 1985, 26; Oláh (ed. Bél), 1735, 599.
- 32 b) Szintén Naldius így ír, Lib. II. v. 15. p. 612: „A másik három fal felülete, mely sértetlen és nem bontja meg semmi, nos, ez a hármast felület egy mesterien elkészített hármast polcozatot tart, melyet sárga aranylemez díszít ragyogó lapokkal, és a vékony [lemez] az aranyozott fémeknek köszönhetően értékesen csillog. Nem tudnám elmesélni, micsoda művészettel lett berendezve ez a terem! A régi Alchimedon alkotásaira hasonlít, vagy Mentor remekléseihez fogható, de Daedalusról sem mondhatná senki, hogy nagyobb tehetséggel rendelkezett, mint az, aki ezt a fabútort faragja ki és vés bele mintákat.” (Bolonyai Gábor fordítása) ✠ Naldi (ed. Bél), 1737, 612 (II, 15); Bolonyai 2013, 3.
- 33 c) Bonfini, i. m.: „csodás gazdagságú könyvtár”, Oláh, i. m.: „A könyvek legnagyobb része selyemmel összefűzött pergamenlapokból készült, sarkaik és csatjaik aranyozott ezüstműből ragyogtak.” ✠ Bonfini IV, VII, 495; Oláh, *Hungária*, 1985, 26. – Schwandnerus = Johann Georg Schwandner (1716–1791) történész, a Bécsi Udvari Könyvtár (Hofbibliothek) könyvtárosa.
- 34 d) Brassicanus, i. m.: „Rómában elsőként Asinius Pollio avatott fel könyvtárat Hercules templomában. Az atyák e dicséretes tettevel felérőt, ha nem felülmúltot vitt véghez napjainkban Pannonia nemes, de mégsem kellően méltatott királya, Mátyás, aki a mindenféle írók műveivel zsúfolásig tömött könyvtárát a leggyönyörűbb templomban avatta fel.” ✠ Brassicanus 1530, fol. [a2 verso].
- 35 e) Ó Bonfini kőbe vésett könyvtárepigrammájáról tudósít: „Bronzból öntött szobrokkal teli csarnokok, ajtók / Jelzik Corvinus nagyszerű lelkületét. / Virtus, márvány, bronz meg az írás tartja örökké / Életben Mátyást, nemcsak a sok diadal.” Azonban maga Bonfini elismeri, hogy ez az epigramma nem a Mátyás által helyreállított régi királyi palota falába volt vésvé, és Hercules és Apollo

IV.

Mivel pedig a tipográfia hajnalán nem állt rendelkezésre a kívánt nyomtatott példányszám (bár Mátyás haláláig néhány ezer igencsak könnyen készülhetett), ezért tudományos könyvek felvásárlása céljából tapasztalt férfiakat küldött Mátyás Görögországba, sőt Ázsiába és még más vidékekre is. E férfiak közül Thaddaeus Ugoletus [Taddeo Ugoletto], Jánosnak, Mátyás fiának a követként Firenzébe küldött³⁶ tanára akkora hírt szerzett a királynak, hogy a tudományokban jártasak egymással versengve nem csupán a régi szerzők általa megvásárolni kívánt írásait,³⁷ hanem saját szellemük termését, valamint a könyvtárért végzendő – jelenlétüket nem igénylő – szolgálatukat³⁸ is felajánlották. S csakugyan, ha a világon bárhol is efféle portéka beszerzése volt a feladat, Firenze

piacában lehetett leginkább reménykedni, annál inkább is, mivel a Mediciek a csiszolt elmék pártfogójának a szerepében tetszelegtek, s minden tudós számíthatott a vendégszeretetükre.³⁹ Mátyás azonban, aki nem érte be mindezzel, Firenzében négy könyvtárosnak⁴⁰ adott munkát, amelynek magas színvonalára Naldius és más, több tudományban kiválóan jártas férfiak⁴¹ ügyeltek; otthon pedig harmincnek, a könyvek leírására és festésére, az e mesterségekben kiváló Felix Ragusinus [Raguzai Félix] prefektusi felügyeletével;⁴² így tehát rövid idő alatt nyilvánvalóan hatalmas mennyiségű válogatott kódexnek kellett felhalmozódnia. A könyvtár értékét csakugyan fokozta a törekvés a hasznos és gyakorlatias kialakításra, s mint majd látjuk, az értéke olykor mások abbéli igyekezte miatt szökkent az egekbe, hogy megsze-

szobra sem a könyvtárhoz tartozott, hanem másutt voltak felállítva, lásd alább, XI. §. ✚ Fabri, *Commentatio*, XIII; Bonfini 1744, IV, VII, 495–496.

36 IV. a) Lásd Naldius idézett levelét és költeményét. ✚ Naldi (ed. Bél) 1737, 597.

37 b) Philippus Valor különböző régi szerzők műveinek birtoklását tulajdonította Mátyásnak, amelyek közül egyesek a guelpherbytumi [Wolfenbüttel] könyvtárban találhatók meg. ✚ Filippo Valori (Philippus Valor, 1456–1494) itáliai humanista, neoplatonikus gondolkodó által Mátyásnak ajánlott művek, amelyek ma Wolfenbüttelben találhatók: Cod. Guelf. 2 Aug. 4° Synesius, *Liber de uaticinio*... (Csapodi 1973, 362, nr. 618; Csapodi–Csapodiné 1990, 69, nr. 210; Madas 2009, 62, nr. 124; Zsupán 2014, 82–94). – Cod. Guelf. 73 Aug. 2° Marsilius Ficinus, *Epistolarum libri VIII* (Csapodi 1973, 219, nr. 262; Csapodi–Csapodiné 1990, 68, nr. 207; Madas 2009, 54, nr. 54; Zsupán 2014, 43–59). – Cod. Guelf. 10 Aug. 4° Priscianus Lydus, *In Theophrastum interpretatio de sensu et phantasia* (Csapodi 1973, 332, nr. 544; Csapodi–Csapodiné 1990, 69, nr. 211; Madas 2009, 60, nr. 104; Zsupán 2014, 95–103).

38 c) Lásd Angelus Politianus, lib. IX, Epist. 1. E levéllel ajánlotta Mátyás királynak a *Nutritia* című költeményét: „heves kívánságom valamilyen erőfeszítéssel megnyerni felségedet; arra vágyom, hogy buzgalmammal és csekély tehetséggel a figyelmedbe ajánljam magam, legyőzhetetlen Király. [...] Ha tehát elrendelsz valamit, szíves örömet teljesítem; ha pedig mégsem, akkor olyan megoldást találok, amely megítélésem és fogalmaim szerint a számodra a legkedvezőbb lesz. Régóta látom már, hogy olyan könyvtárat létesítesz, amely (ahogyan reméljük) nem csupán a legkésebb, hanem a leggazdagabb is. Ha tehát szükséges, sok művet le tudunk fordítani neked görögről latinra, sok olyan új alkotást is létre tudunk hozni, amelyeket talán nem vetnek meg a művelt és a csiszolt elmék”. ✚ Polizianus 1499, az *Epistolarum liber nonus* (IX, 1) Mátyásnak szóló levéllel kezdődik, fol. kiiij–kiiij; lásd továbbá a XVII. fejezet b) 1. jegyzetét.

39 d) A már méltottakon kívül Firenzében éltek akkoriban a tudományok és a platonikus filozófia első számú képviselői: Marsilius Ficinus, Christophorus Landinus, Georg. Merula, Petrus Crinitus, Ugoletus és Michael Verinus, Bartholomaeus Scala, Demetrius Chalcondylas Atheniensis és mások, akikről lásd Angelus Maria Bandinius művét: *Specimen Florentiae litteratae seculi XV*. ✚ Wolfenbüttelben négy corvinát őriznek, amelyek Marsilio Ficino által írt vagy fordított művet tartalmaznak – ezekről legújabbban lásd Rees 2014. – Angelo Maria Bandini (1726–1803), a firenzei Biblioteca Mediceo-Laurenziana tudós könyvtárosa (Bandinius, I–II, 1747–1751, passim).

40 e) Brassicanus, i. h.: „Mátyás király, akit joggal nevezhetnénk könyvekben tobzódónak is, a költségeken nem takarékoskodva négy neves firenzei könyvtárost szerződtetett, akiknek az volt az egyetlen feladatuk, hogy lemásoljanak minden nevesebb görög és latin szerzőt, akiket akkor nem lehetett beszerezni Görögországból. A könyvnyomtatás ugyanis – mivel minden dolog kezdete szűkös – ekkor még nem eresztett olyan széles körben gyökeret, hogy eleget lehessen tenni a királyok legkiválóbbika igen sürgető és csakugyan királyi kívánságainak.” Erdemes megemlékezünk Gherardus Colorator Florentinusról, aki Vasarius [Giorgio Vasari] (Gherardus-életrajzában olvasható, p. 454) tudósítása szerint több könyvet festett meg cinóberrel Corvin Mátyás könyvtára számára. Vö. Ant. Mar. Biscionii Bibliotheca Mediceo-Laurentiana, p. XXXV. ✚ Brassicanus 1530, fol. a3 recto; Vasari 1568, 454; Biscioni, 1752, XXXV. – Antonio Maria Biscioni (Biscionius, 1674–1756) itáliai tudós, filológus, a firenzei Biblioteca Mediceo-Laurenziana könyvtárosa.

41 f) Lásd Naldius idézett levelét, n. II, p. 596: „parancsodra azzal foglalkozunk, hogy az iratokból javítjuk a köteteket”. Hogy milyen és mennyi irat és kötet volt itt, az jól látható Politianus alábbi, Naldius epigrammájában olvasható epigrammájából: „Ünnepl Médicit Naldus, dicséri a barátját, / és kettős szerelemről elragadva énekel: / Annyira finoman megmunkált könyvet készítettek számára / Phoebus, a szerelem, Pallas, a grácia, a Múza és a hit.” ✚ Politianus 1546, 341; Naldi (ed. Bél) 1737, 596.

42 g) Lásd Oláh, i. h.: „Hallottam az idősebbektől, hogy Mátyás király, amíg élt, mindig tartott vagy harminc festéshez értő íródeák szolgát, ezek legtöbbször az ő halála után én még ismertem. Csaknem az összes másolt görög és latin kódex az ő munkájuk volt. Felügyelőjük, a dalmát Raguzai Félix – magát is ismertem már öreg korában, nemcsak görögül és latinul, de szíriul és arabul is tudott, ezen kívül magában a festészetben is volt gyakorlata – szorgosan figyelte, nehogy hiba történjen a könyvek másolásában.” ✚ Oláh, Hungária, 1985, 26; Cf. Csapodi 1969, 132. A budai kódexkészítő műhely működéséhez legújabbban átfogóan: Kalauz/Guide 2018.

rezzék annak kincseit. Csaknem bizonyosnak számított ugyanis, hogy az itt vásárolt könyv nem a silány minőségűek közé számítandó, és hibák sem igen akadtak bennük, így sem a kényes ízlésű gyűjtőknek (az előbbi miatt), sem a művelt korrektoroknak (az utóbbi miatt) nem kellett különösebben óvakodniuk tőlük. Mindazonáltal legendát sző Paul Fabri, amikor így fogalmaz: „Miután a legyőzött barbárok önszántukból békéért könyörögtek, [Mátyás] kicsikarta tőlük a konstantinápolyi könyvtárnak a törökök tüzeinek lángjától és dühétől megmenekült maradványait.”⁴³ De hol olvashatunk e feltételekről, hol e követelésekről? Azt sokan megerősítik, hogy Mátyás sok könyvet megmentett a barbárok kezétől, de azt senki nem említi, hogy kizsaratolta volna belőlük. De a szerzőnek kedve támadt olyasmit mondani, amivel más még nem hozakodott elő.

V.

A kötetek száma senki becslése szerint sem érte el az ötvenezretet, még akkor sem, amikor a legnagyobb volt az állomány – ezt az ő beleegyezésükkel elfogadjuk. A már idézett Fabri⁴⁴ azonban hamisan vádolja meg azzal Lomeierust, hogy úgymond csak a nyomtatásban megjelent köteteket vette számításba, hiszen a kézzel írott és a nyomtatott könyvekről együtt⁴⁵ beszélt.

A mennyiségük viszont mindenkit lenyűgözött, s dicsőítésében mindenkit felülmúl Brassicanus,⁴⁶ aki azzal dicsekedett, hogy nem is egyszer tüzetesen átvizsgálta, és egyébként is a legaprólékosabban átkutatta ezt a könyvtárat; s feltétlenül hitelt is kell adnunk a szavainak, leszámítva azt, hogy elhallgatta volna a szofisták messze elkerülni tanácsolt könyveit. Ha ugyanis a skolasztikus teológusokat vagy az arisztotelianus filozófusokat értette rajtuk (ahogyan legalábbis a közönséges felfogás érti), közülük bizonyosan nem kevesen fellelhetők voltak a könyvtárban,⁴⁷ ha a hasznos könyvek száma messze fölülmúlta is ezekét.

VI.

De prefektusok és örök is voltak ugyanennyien, akik közül, úgy gondolom, Thaddaeus Ugoletust kell elsőként megemlítenem. Pármában született, és már fiatalon befogadta őt a magyar királyi udvar, ahol János királyi herceg nevelésének felügyelete lett a feladata. Mivel ezután úgy határozott a király, hogy firenzei tudományos kincsekkel gazdagítja a könyvtárat, Ugoletus kapta feladatul, hogy az egész városban irányítsa a beszerzésüket. Jóval túlélte Mátyást Magyarországon a mindenfelől beszerzett régi szerzők műveinek javításával és kiadásával elfoglalva.⁴⁸ Egy másik nevezetes személyiség az említett elől-

43 h) I. m., p. 10. ✠ Fabri 1756, X.

44 V. a) Az idézett *Commentatió*ban, p. XIII. ✠ Fabri 1756, XIV.

45 b) A *De bibliothecis*ben, p. 156, az *Accessio altera Maderiana* szerint. ✠ Mader 1705, 156; Johann Joachim Mader (1626–1680) történész, tanár, a schöningeni gimnázium rektora.

46 c) „Hány könyvet, s köztük hány kincset érőt pillantottam meg itt! Halhatatlan istenek! Ki hinné el, mily gyönyörűséges volt ez a látvány? Bizony, úgy éreztem akkor, nem is könyvtárban vagyok, hanem Juppiter ölében ücsörgök. Annyi antik, görög és héber kötet volt itt, amelyeket a szóban forgó Mátyás király, miután már elesett Konstantinápoly és sok, igen gazdag görög város is megsemmisült, Görögország kellős közepéből felbecsülhetetlenül nagy költséggel felvásárolt, úgy szabadítva ki őket, ahogyan a rabszolgákat szokás a barbárok rabszolgáiványáról és bilincseiből. Annyi régi és új latin nyelvű könyv volt itt (kivéve a kerülendő szofistákéit), mint tudomásom szerint sehol másutt.” Ezt követően felsorol sok, jelesül görög szerzőt, majd így folytatja: „Nem beszélek a költőkről, a szónokokról, a filozófusokról, sem a történetírókról, akik hatalmas jelentőségét világosan lehetett látni. Láttunk számtalan görög szerzőt, csaknem minden költőkhöz írott, szinte minden tudós számára ismeretlen, legalábbis csak néhány által ismert kommentárok végtelen sorát.” ✠ Brassicanus 1530, fol. 23 recto.

47 d) Lásd *Catal. libror. residuorum*, Pflugiusnál. ✠ Pflugius 1688a, 1688b, 347–348; Csapodi 1984, 75–77.

48 VI. a) Hadd adjak rövid áttekintést a műveiről és szövegkiadásairól: [1] *Quintiliani declamationes CXXXVI Thadeo Ugoletto recognitore. Parmae per Angelum Parmensem olympiade quinquagesima octava, qui est annus a salute Christiana M.CCCC.XCIII. quinto Non. Jul. Thaddaeus unokatestvérének [unokaöccsének?], Anselmusnak ajánlotta a művét. Ismerteti: Maittaire, Tom. I. annal. Typogr., p. 327. [2] *Claudius emendatus per Thadaeum Ugoletum Parmensem. Impressit Joannes de Tridino, alias Tacuinus VI. Junii 1495*, in 4. E szövegkiadás alapján Christophorus de Pensis is megjelentette újra nyomtatásban a szerzőt (*Venetis 1500. XXIII. Maji*, in 4), s talán Angelus Ugoletus korábbi kiadása (Parmae 1493, in 4) is idetartozik. Ezekről lásd Maittaire, i. m., Tom. I. p. 322, 333 és 367. [3] *Ansonii Paeonii Poetae opuscula a Thadaeo Ugoletto recognita. Parmae per Angelum Ugoletum Parmensem X. Julii*, 1499, in fol. Ugyanő ismerteti a kiadást, p. 361. [4] *M. Actii Plauti Asinii comoediae viginti nuper emendatae, et in ea: Pyladae Brixiani lucubrations. Thadaei Ugoleti et Grapaldi virorum illustrium scholia, Anselmi Epiphylides*, fol. Ugoletus az Alexandriában született Joannes Lucinus*

járok közül Bartholomaeus Fontius,⁴⁹ a retorikaprofesszor Bernardus Nuthius tanítványa, aki 1458-ban maga is ugyanannak az intézménynek a professzora lett; ezt a hivatalát, miután visz-

zatért hazájába Magyarországról, újra ellátta. 1513 októberében halt meg, 67 éves korában.⁵⁰ Fontius számos művet írt, a többségük azonban tudománya, a retorika tárgykörébe vág.⁵¹ Látha-

- Arnutiának, X. Leó pápa későbbi datáriusának ajánlotta a könyvet. Megvédte Merulát Pyladesszel szemben, akinek a jegyzeteit azonban nem vetette el. Hadd idézzem itt teljes egészében a szöveg közreadóinak egyetlen jegyzetét: „Plautus e hűz komédiáját a betűformák használatában igen jártas és hozzáértő ifjak, Octavianus Saladius és Franciscus Ugoletus szedték; az első öthöz Pylades magyarózó megjegyzéseit tették hozzá, a következő tizenegyhez, illetve a *Rudens* elejéhez pedig a jeles férfiak, Thadaeus Ugoletus és Grapaldus igen tudós kommentárjait, a többiekhez pedig még Anselmus *Epiphylides*-ét. Bár ő maga nem tekinti magát a tudományokban jártasnak, mégsem lehetett nem feltétlenül követnie Thadaeus Ugoletust, e tekintélyes, ugyanakkor rendkívül barátságos férfit. Maguk a nyomdászok bevallják, semmi, ami emberi, nem áll távol tőlük; ennél fogva úgy döntöttünk, ami mesterségbeli tudásuk ellenére elkerülte figyelmüket, hozzáírjuk. Az egyszerűbb hibákat az igyekvők maguk ki fogják javítani olvasás közben: a nyomdászok minden jót kívánnak nekik, és buzdítják őket, hogy műveljék jól a tudományokat, s nem kelt bennük rossz érzést, ha éjjel s nappal [Horatius: *Ars poetica*, 268sk.] forgatják a plautusi vígjátékokat. VII. Id. Martii IDX. Parmae.” Ebből világosan kiténik, hogy csaknem az egész Ugoletus család (Thadaeus, Angelus, Franciscus, Anselmus) a tudományok szolgálatának szentelte magát. [5] A Bécsi Városi Könyvtárban megvan Joannes Crastonus *Dictionarium graecuma* (Vicentiae 1483, in fol.) a kegyelmes [Philipp Jakob] Lambacher szerint valószínűleg Thadaeus Ugoletustól származó kézírásos kiegészítésekkel. Ugyanis ugyanettől a kéztől származik az aláírás: „újra átnézte 1484. VI. 20-án Thadaeus Ugoletus; Paulus Romulaeus ajándéka”. [6] E művekhez hozzá kell tennünk a következőket, mivel szerepet játszott bennük Thadaeus: *Bucolica Calphurnii et Nemesiani*, amelynek páрмаi kiadásában a lap alján ez olvasható: „Nyomtatta Pármában Angelus Ugoletus, a legrégebbi, Thadaeus Ugoletus által igen gondosan javított, Németországából hozott kódex alapján, amelyben Calphurnius és Nemesianus művei úgy olvashatók, ahogyan a nyomtatásban.” * [1] [Pseudo-]Quintilianus, *Declamationes CXXXVI*, 1494. – Maittaire 1719, tom. I, 327; Affo 1781; vö. Csapodi 1973, 340, nr. 563. – Taddeo Ugoletus Corvin János nevelője, tanítója volt. Fontos szerepet játszott a Corvina könyvtár szervezésében, gyarapításában, hírnevének megalapozásában. A király megbízásából Firenzébe ment könyveket másoltatni. „Mindenesetre a humanista könyvtárost nem a mai nézőpontból kell elképzelnünk, mint hivatalos munkaidőben adminisztráló, katalogizáló szakembert, hanem utazó, tárgyaló, mindenhol kódexek után nyomozó, másolókat, könyvfestőket szervező, ellenőrző udvari humanistaként.” (Csapodi–Csapodiné 1990, 11.) – Michel Maittaire (1667/1668–1747) francia származású brit tudós, filológus, bibliográfus. [2] Claudius Claudianus, 1495; Maittaire 1719, tom. I, 333. – Claudius Claudianus, 1500; Maittaire 1719, tom. I, 367. – Claudius Claudianus, 1493; Maittaire 1719, tom. I, 322. [3] Ausonius, 1499; Maittaire 1719, tom. I, 361. [4] Plautus 1510. [5] Crastonus 1483. – Philipp Jakob Lambacher (1700–1774) osztrák tudós, könyvtáros, történész. [6] Calpurnius Siculus, 1493/1494 k.
- 49 b) Lomeierus, op. cit. cap. XIII. Menkenius a *Vita Politiani* jegyzeteiben, p. 74. * Lomeier 1669, 301–329; Mencke 1736, 74. – Friedrich Otto Mencke (1708–1754) jogász, közreadó, szász udvari tanácsos. – Mátyás életének utolsó két évében különösen megszorodott a Magyarországra érkező itáliai humanisták száma. Kiemelkedik közülük a Ficino közvetlen környezetéhez tartozó Bartholomaeus Fontius, aki Garázda Péter régi barátja és több corvinakódex másolója volt (Klaniczay 1993, 46; Klaniczay 2010, 48). – Bartolomeo della Fonte (Bartholomaeus Fontius, 1447–1513) firenzei humanista, az 1480-as években a firenzei *Studio* retorika- és poétikatanára volt. Fonte már az 1470-es évek elején is szeretett volna Budára jönni, a Vitéz János és Janus Pannonius vezette összeesküvés azonban, amelynek során éppen pártfogói váltak kegyvesztetté, elképzeléseit megghiúsította. 1489-ben viszont terve valóra vált, az év tavaszán–nyarán körülbelül fél évet töltött Budán (Zsupán 2011, 108–111). A budai könyvtár létrehozásában Janus Pannonius egykori barátja, Bartolomeo Fontio is részt vett (Pajorin 2004, 11). – Fontius és Mátyás kapcsolatára lásd Daneloni 2014; vö. még Szilágyi 2011, 190–191.
- 50 c) Míndezt és még sok egyebet vele kapcsolatban lásd Bandinius, i. m., a két kötetben elszórtan. * Fontiusról ír Bandini I, 1747, 146–147; Fontius Persius-kommentárjára legújabbán lásd Takács 2015.
- 51 d) [1] *Persius cum com. Bartholomaei Fontii. Venetiis per Baptistam de Tortis XIV. Martii 1482*. fol. Ugyanabban az évben és ugyanott Renaldus de Noviomago Theonicus újra kiadta december 24-én, fol. Ez tartalmazza még Joannes Britannicus Brixianus – Bartholomaeus Merula [Merula, Bartolomeo] által átnézett és Velencében Joannes de Tridino [Tacuino Giovanni] költségen kiadott – kommentárját (fol.). E szövegkiadásokról lásd Maittaire, Tom. I. [2] *Bartholomaei Fontii opuscula. Francofurti 1612*, in 12. Nem tudom, mit tartalmaz a kötet, ugyanis még nem járt a kezemben. [3] A guelpherbyumi könyvtárban Pflugius tanúsága szerint fennmaradt a Fontius következő, Corvin Mátyásnak, Magyarország királyának ajánlott – két könyv terjedelmű, bizonyos számú szakaszra tagolódó – műveit tartalmazó kódex. A kódexben 1. *szó esik Júdás apostolról vagy perzsa helyszínekről*; 2. *olvasható a Saxettus*; 3. *szó esik a szatíráról és a human tudományok tanulmányozásáról*; 4. a bölcsességről; 5. a költészetéről; 6. a szépművészetekéről; 7. a történelemről; 8. az ékezsőlásról; 9. *Paulus Ghiaccitus életéről*; 10. *Donaturól vagy a bűnbánatról*; 11. a mértékekről és súlyokról; valamint 12. *olvasható a Persius-kommentár*. [4] Bandinius idézett műve különböző helyeken az alábbi, a firenzei Bibliotheca Riccardiana-ban fellelhető műveire hivatkozik: *Epistolarum libri tres Americo Cursino dicati* – e kódexben olvasható Fontius műveinek a katalógusa; *Annales suorum temporum, Silva variae lectionis, vita Pauli Diacetti, Orationes XVIII* (ez a gyűjtemény tartalmazza a Christophorus Landinus temetésén elmondott megemlékező méltatást); *excerpta de rebus naturalibus ex diversis auctoribus; adnotationes in Livium et Juvenalem, Castigationes in Persium, Praelectiones in eundem, excerpta ex Landini opere de animabus; vocabula et observationes grammaticae, Etymologiae ex diversis auctoribus; emendationes in Valerium Flaccum*. Az olvasó számára világos, hogy e főntebb számba vett művek egynemelyike, sőt talán a többségük nagy elismerésnek örvendő művekben újra megjelent nyomtatásban. Vö. Bayle; Negri, Scrittore Fiorentini; Massa della vita di Persio. * [1] Persius 1482a; Maittaire 1719, tom. I, 169. – Persius 1482b; Maittaire 1719, tom. I, 169; vö. Persius 1494; Maittaire 1719, tom. I, 328; Persius 1497. [2] Bartholomaeus Fontius 1621. Megjegyzés: Schier szövegében megjelenési évként 1612 szerepel (1621 helyett) és tizenkettedrét-nagyság. Maga Schier sem biztos az adatban, mivel a kiadás nem volt a kezében. Frankfurtban 1621-ben jelent meg tizenkettedrét-nagyságú Fontius-kiadás. Schiernek valószínűleg erről lehetett tudomása. [3] Pflugius 1688a; Pflugius 1688b; vö. Zsupán 2014, 31–42. [4] Bandinius I, 1747, 146–147; Bayle 1697; Negri, 1722; Massa, 1667. Az 1621-es kiadáshoz lásd részletesen E. Zsupán, Die Corvinen in der Repräsentation von Herzog August, in Zsupán–Heitzmann, hrsg. ... Corvina Augusta 2014, 257–295 (262–269).

tólag őt követte Galeotus Martius Narniensis,⁵² e rendkívül markáns, de különös gondolkodású férfi, aki gondolkodásával veszélybe sodorta hírnevét és életét. Egyébként kellemes férfiú, s ennek köszönhetően Mátyást igen szorosan magához kötötte, illetve olykor megmenekült a rossz hírbe keveredéstől. Például amikor Velence főterén⁵³ elvezették a két oszlopig, s felszólították, vallja be, hamisságokat írt, s ennek fejében kegyelemben részesül, ezt az ítéletet megsemmisítette a tömeg Galeotus szellemeskedése által kiváltott nevetése. Ugyanis amikor egy nem alacsony származású, a tömegben hozzá közel álló, közismerten sovány és magas velencei, akinek a felesége köztudomásúan romlott erkölcsű volt, kövér disznónak nevezte őt, Martius arca felragyogott, és visszavágott: inkább vagyok hízott disznó, mint lennék sovány kecskebak. Akkora potroha volt ugyanis, hogy hintón kellett járnia, amelyet csak igen nagy termetű lovak tudtak húzni. Bejárta Csehországot, Magyarországot, Németországot és Spanyolországot, ám sehhol nem állapodott meg, csak Bolognában, ahol hosszabb ideig tanított szónoklaltant és költészetet, egyébként pedig

az orvosi mesterséget gyakorolta.⁵⁴ S mindez pedig a legkevésbé sem kétséges. Abban azonban, hogy Mátyás király tanára és titkára lett volna, s még aktívan katonáskodott is, nos, igencsak kételkedem, mivel nem vágnak egybe eléggé az időpontok, és ő maga sem utal ezekre a mozzanatokra a műveiben, ahol leginkább alkalom kínálkozott volna rá. Az azonban teljes egészében hamis, hogy az őt az udvarába hívó XI. Lajoshoz, a franciák királyához tartó útján érte a halál, tudniillik amikor a királlyal találkozva leesett a lováról,⁵⁵ és az eséstől súlyosan megsérült; s [Johann Christian] Götze vélekedésében sincs több igazság,⁵⁶ nevezetesen amely szerint 1478 után már nem élt, hiszen még élt akkor, amikor Mátyás elfoglalta Ausztriát, azaz 1486 után. Abban viszont igazat kell adnunk Justusnak,⁵⁷ miszerint nem elegendő a pusztá állítás, hogy 1485-ben még az élők sorában volt. Az a legvalószínűbb, hogy az idős Martius az Ateste közelében emelkedő Annianus-hegy környékén a zsírjába belefulladva halt meg Paulus Jovius⁵⁸ elbeszélése szerint. Írásai behatóbb vizsgálatra méltók,⁵⁹ mivel különböző szerzők más és más módon számolnak be róluk.⁶⁰ Mátyás uralko-

- 52 e) Sigism. Torda [Gelous, Sigismund] ad libr. de dict. et fact. Mathiae; maga Galeotus utalt erre az említett mű XXIV. fejezetében. ☞ Galeottus Martius, *De egregie*, caput XXIV; magyarul Galeottus Martius, *Mátyás királynak...*, 1977, 24. fejezet. – Galeotto Marzio humanista költő, író, orvos. Narniban született valószínűleg 1427-ben. 1461-ben Janus Pannonius meghívására jött Magyarországra. 1463-ban Padovában, 1464-ben Bolognában tanított. 1465-ben érkezett újból Magyarországra. Itt írta és Vitéz Jánosnak ajánlotta *De homine (Az ember)* című orvosi művét. A Mátyás elleni összeesküvés leleplezése, 1471–1472 táján hagyta el Magyarországot. 1477 körül írt *De incognitis vulgo (A közönségesen ismeretlen dolgok)* című művének eretnek tanai miatt az inkvizíció Velencében börtönbe zárta. Lorenzo de' Medici és Mátyás közbenjárására szabadult 1478-ban. Budára jött, magával hozva eretnek művét, amelyet a királynak ajánlott. 1485-ben Itáliában írta *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis regis Mathiae (Mátyás király kiváló, bölcs, tréfás mondásai és tettei)* című könyvét, amelyet Corvin Jánosnak ajánlott. 1492-ben Franciaországban próbált szerencsét. Valószínűleg 1497-ben halt meg (Békés 2014). – Gyalui Torda Zsigmond (1510 k.–1569) királyi kamarai hivatalnok; az említett szöveghelyre vonatkozóan lásd alább a VI. fejezet n) 3. jegyzetét.
- 53 f) Arról, hogy milyen veszélyben forgott, s milyen testalkatú volt Galeotus, lásd Paulus Jovius [Paolo Giovio], *Elogia doctorum virorum*, p. 104, ed. Basileae MDLXI. 8. ☞ Jovius 1561, tom. II, 104–105.
- 54 g) Maga Galeotus ír erről, *De promisc. doctr.*, cap. XV, p. 140. ☞ Galeottus Martius, *De doctrina promiscua*, 1548, cap. XV, p. 140.
- 55 h) Paulus Jovius, i. h., illetve Gerdesius [Daniel Gerdes], *Florilegium libror. rarior.*, p. 102. ☞ Jovius 1561, tom. II, 104; Gerdes, *Florilegium* 1747, 102.
- 56 i) Pierius Valerianus, lib. I. de literat. infelic. ☞ Valerianus, 1620, 30.
- 57 k) In memorabilibus Bibliothecae Dresdensis, német kiadás, T. I, p. 252. ☞ Götze 1744 (3), 252, nr. 281.
- 58 l) Chron. Med., a Mangetus [Jean-Jacques Manger] által szerkesztett kötetben: Bibl. Scriptor. Med. ☞ Mangetus 1731, 270.
- 59 m) I. h., p. 105. ☞ Jovius 1561, tom. II, 105.
- 60 n) [1a] *Galeoti Martii Narniensis de homine libri duo*, fol., évszám és hely nélkül. Götze, i. m., T. I, p. 252 szerint Velencében adta ki Rubeus 1476 előtt. A szerző János esztergomi érseknek ajánlja a művét, amelyben ekképp nyilatkozik önmagáról és ékesszólásáról: „az ember e része (a nyelv) a tanult férfiakat a megbecsültség csúcsára juttatta; ez kapcsolta Galeotust sok fejedelemhez, s kivált Mátyás királyhoz, a győzhetetlen férfiúhoz, aki akkor még nem múlt el huszonnyolc éves stb. stb. Ugyanez gazdagságot és megbecsülést hozott, valamint barátokat is szerzett számomra, Galeotus számára.” E hely alapján az hámozható ki, hogy a szóban forgó mű 1471-ben készült. [1b] De mivel Laurentius Vallát igen vehemensen gáncsolta, ezért Georgius Merulában ellenfelére akadt, és ekkoriban íródott a *Georgii Alexandrini in librum de homine Galeoti Narniensis opus a Szapphó panaszlevele szerelmeséhez* című műhöz írott értelmezéssel és a Pliniushoz és Vergiliushoz írott javításokkal együtt (in 4). [1c] Galeotus azonban nem hátrált meg, ő is kiadott egy *Refutatio obectorumot*.

dása alatt utolsóként a dalmát Felix Ragusinus, a görög, latin, kaldeus és arab nyelvben jártas, a kódexek jeles ismerőjeként nagy érdemeket

szező férfi állt a könyvtár élén, akiről az imént már szóltam. Érdeemes volna valakinek tüzetesebben megvizsgálni a Mátyás király alatt

[1d] E két mű, Galeotus eredeti műve és Meruláé utóbb egy kötetben is megjelent: Mediolanumban 1490-ben (fol.), Basileában 1517-ben (in 4), Oppenheimben 1610-ben (8°), Francofurtumban 1619-ben (8°), a *Refutatio* azonban többnyire nem. E művében Galeotus sokak szerint örök üdvösséget ígért a pogányoknak és azoknak is, akik a természet fénye szerint éltek az életüket, s ezért írása visszavonására kényszerítették. Mindez azonban egy következő könyv témája lehet. [2] *Galeoti Martii liber de incognitis vulgo*. E műben azonkívül, hogy túlzottan bölcselkedett, nagyon különös és veszedelmes elképzeléseket is megfogalmazott. Götzte az idézett helyen azt a sejtést fogalmazta meg, hogy elveszett, talán attól indítva, hogy Joannes Alexander Brassicanus példánya elveszett; a katalógus szerint (Tom. II, p. 1397) fennmaradt azonban a Torinói Királyi Könyvtárban és a Bécsi Városi Könyvtárban a kéziratos kódex, amelyből a kegyelmes Lambacher (p. 170) beszámol a könyv tartalmáról. Maga Galeotus a „Mátyás királynak kiváló, bölcs, tréfás mondásairól és tetteiről” szóló könyvében megemlékezik e műről (cap. XII és XXIV), a saját sorsát pedig e szavakkal beszéli el (cap. XXVII): „Egyszer azonban az történt, hogy Galeotto Marzio, akit mindent felölelő műveltségéért, valamint ízes, tréfás beszédéért a király nagyon szeretett, főbenjáró veszedelemben került minden tulajdonával egyetemben, sőt eretnekségéért el is ítélték *A közönségesen ismeretlen dolgokról* című könyve miatt. Végül Sixtus pápa (Jovius szerint az elemi tudományokban Galeotus tanítványa) elé került az ügye, aki igen nagy műveltségű ember; az ő parancsára zárandokolt Galeotto a börtönből kiszabadulva Rómába, és bár itt tömérdek vetélytársra és bösz ellenségre akadt, a pápa a maga pallérozott ítélőképességével felmentette Galeottót, és javait is visszaadva feloldozta. Becsületét és vagyonát Sixtus segítségével és tekintélyével visszakapta tehát. De míg ezek a tárgyalások folytak (mert sokáig húzódtott a pör), Vitéz János sokat fáradt ez ügyben Galeotto iránti régi barátságából is, meg Mátyás király kedvéért is, akiről tudta, hogy erőnnyel párosult egyedülálló tudásáért szereti Galeottót. Elérte, hogy Galeotto mindent ingyen kapjon meg Rómában, amire testi-lelki jólétének szüksége volt. Galeotto repesve szaladt Mátyás királyhoz, mihelyt ügye elrendeződött.” Két következtetés adódik ebből. Először is a mű megírásának az időpontja, tudniillik az után az ügy után, amelybe János esztergomi érsek belebonyolódott, s így kiesett a király kegyéből. Ezt követően azonban, tekintettel arra, amit „Galeotto érdekében az ő kedvéért tett”, a király ismét „nyájasan fogadta”, s nem sokkal később „Franciaországba küldte követnek igen fontos államügyekben”, „majd mikor visszatért, gazdag püspökséget adományozott neki, ő lett ugyanis a szerémi püspök” (uo.). Ezután (tudniillik Galeotto velencei elítélése után) részben Sixtus pápa, részben Mátyás cselekedett. Bár később e könyv királynak címzett ajánlásában mindent a királynak tulajdonít, ám ez csak is Mátyás adottnak vett hatalma támasztja alá: „Ugyanis a gyötrelmek – ahogyan az említett kódexből idézi a kegyelmes Lambacher –, valamint az iszonyatos börtön és az életveszély (ugyanis háromszor néztem szembe halálbüntetéssel) és a szegényteljes gyalázkodások, amelyeket Velence népének a szeme láttára szenvedtem el méltatlanul, továbbá sok javam elkobzása, lányaim és fiam örökségtől való megfosztása, drága feleségem, akivel oly hosszú ideig éltem a házasság kötelékében, halála, felséged közreműködésével változott örömmé, szabadsággá, üdvösséggé, megbecsüléssé, ennek köszönhetően vált újra mindenem teljes egészé.” Azért idéztem mindezt hosszabban, hogy véget vessék a tudósok vitájának, akik közül egyesek Galeotus e művének, mások pedig másoknak tulajdonították ezt a sorsot. [3] *Galeoti Martii de egregie, sapienter, jocose dictis et factis Mathiae Regis ad inclitum Ducem Joannem ejus filium. Viennae apud Michaellem Zimmermannum, MDLXIII*. 8. Mint az ajánlásból kiténik, azután íródott a mű, hogy Mátyás leigázta Ausztriát. Sigismundus Torda, a szöveg első kiadója már II. Miksának, a rómaiak és Csehország királyának ajánlotta a könyvet. Újranyomva *Viennae MDCCXXXIII*, in 12. Megtalálható még gyűjteményes kötetben is: *scriptor. rer. Hungar.*, ed. Francofurti MDC, illetve a kegyelmes Schwandner-féle kiadás, Tom I, p. 528. [4] *Galeoti Martii Narniensis de doctrina promiscua liber varia multiplicique eruditione refertus, ac nunc primum in lucem editus. Florentiae apud Laurentium Torrentinum MDXLVIII*. 8. A szerző Laurentius Medicinnek írta a művet, amikor egy ideje már VIII. Ince ült a pápai trónon, de mindenképpen 1490 előtt, hiszen azt állította (p. 432), hogy a Vénusz abban az évben visszafelé fog haladni a pályáján. Újranyomva Lyonban Joh. Tornaesiusnál, 1552 (16), illetve Frankfurtban, 1612 (in 12). [5] Sok másról is töprengett Galeotus; így például az emberről szóló művének I. könyvében a kebelről ezt írja: „Azt gondolom azonban, akkor kell beszélnünk erről a témáról, amikor a csillagászatot visszavezetjük majd a latin műveltséghez; az a szándékunk ugyanis, hogy miután végeztünk a Vergiliushoz írott kommentárokkal, a csillagászatához is fogunk írni, gyökerestül kiirtva a barbárságot, amellyel szinte minden csillagász át van itatva, s arra tanítva mindenkit, hogy a latin nyelv egyik tudományágban sincs híján a barbár kifejezéseknek.” Nem tudom, megírta-e, s esetleg valahol rejtőznek-e ezek a művek. § [1a] Götzte 1744 (3), 252, nr. 281; Marzio, *De homine*, 1474; Marzio, *De homine*, 1499; Marzio, *De homine*, 1490; Marzio, *De homine*, sine anno. – A Schier által idézett szöveg: Marzio, *De homine*, 1517, Liber secundus, *De lingua*, fol. 56. recto és verso. [1b] Merula 1474 k.; Merula 1477. – Merula, sine anno. – Georgius Merula (1430 k.–1494) itáliai humanista, filológus. [1c] Marzio, *Refutatio*, 1476a; Marzio, *Refutatio*, 1476b. [1d] Marzio, *De homine*, 1499; Marzio, *De homine*, 1490; Marzio, *De homine*, 1517; Marzio, *De homine*, 1610. – Az 1619. évi frankfurti nyolcadrét-megjelenésre (Galeotus Martius, *Liber de homine* – Georgius Merula, *In Galeottum annotationes*) nem találtunk példányt. – Említést érdemel: Giorgio Merula, *In librum de homine Galeotti Narniensis*, Modena, Biblioteca Estense, Cod. Lat. 441 (Csapodi 1973, 231, nr. 296; Csapodi–Csapodiné 1990, 50, nr. 97; Madas 2009, 55, nr. 60). [2] Götzte 1744, 253, nr. 281; CMBRTA 1749, tom. II, 1397; Lambacher, 1750, 169–171. – A magyar fordítások: Marzio, *Mátyás királynak...*, 1977, 12. fejezet, 40, 121 (17. jegyzet); 24. fejezet, 73, 124 (33. jegyzet); 27. fejezet, 81–83. [3] Gyalui Torda Zsigmond az erdélyi Gyalun született 1510 körül. 1535-től Krakkóban, 1539-től Wittenbergben, 1546–1549 közt Padovában járt egyetemre. Hazatérte után, 1551-től Eperjesen iskolarektor, 1553-tól pozsonyi kamarai tanácsos. 1556-tól a szepesi kamara elnöke. 1565-től haláláig, 1569-ig Pozsonyban élt. Gyalui Torda Zsigmond, a szöveg első kiadója II. Miksának ajánlotta a könyvet (az ajánlás szövege: Humanistes du Royaume de Hongrie 2017, 491–500.) – Marzio, *De egregie...*, 1600, 365–390; Marzio, *De egregie...*, 1723; SRH 1746, tomus I, pars II, 528–568 (Schwandtner). – A *De egregie...* kiadástörténetére lásd a Humanistes du Royaume de Hongrie 2017, 483–486. Lásd továbbá a VI. fejezet e) jegyzetét, valamint a XVII. fejezet b) 10. jegyzetét. [4] Marzio, *De doctrina promiscua*, 1548, 432; Marzio, *De doctrina promiscua*, 1552; Marzio, *De doctrina promiscua*, 1602 (elképzelhető, hogy Schier az 1602. évi frankfurti tizenkettedrét-nagyságú [in 12°] megjelenésre gondolt, és nem 1612. évet szándékozott írni). [5] Marzio, *De homine*, 1517, liber I, *De pectore*, fol. 22 verso.

Magyarország fényét növelő többi művelt férfiút, s összeírni tudós munkáikat, hiszen ezzel nagyban hozzájárulna hazája tudománytörténetének feltáráshoz.

VII.

De bármennyire szeretne volna is a király anynyira buzdítani és segíteni a tudományok művelését Magyarországon, hogy felragyogjon a remény, Magyarország a műveltebb népeknek is fölé emelkedve vezető szerephez juthat, Mátyás ebbéli törekvéseinek is ugyanaz lett a sorsuk, mint hadi dicsőségének és szerencsésének: halálával minden semmivé foszlott. Ugyanis ha az őt a trónon követő Ulászló ugyanolyan nagyszabásúan és bőkezűen igyekezett is végezni bizonyos, a könyvtárral kapcsolatos teendőket,⁶¹ sőt a művelt és tudós férfiak buzgó pártfogójának mutatkozott,⁶² e törekvések mégis gyorsan elerőtlenedtek. Viszonylag gyakran előfordul ugyanis, hogy hírnévre törekedve a tehetetlenek, mintegy magukon túllépve, az erény színében tetszelegnek, ám céljukat elérve hamarosan újra beleesnek a régi hibáikba. A királyi könyvtár legalábbis az alapítója halálától kezdve lassú hanyatlásnak indult – eleinte alig-alig észrevehetően, majd pedig feltartóztatlan gyorsasággal –, még mielőtt nyíltan ellenséges kezek martalékává lett volna. Keve-

sen figyeltek fel erre: a későbbi korok szerzőinek többsége, aki kifejezte, mennyire fájjalja e kincstár kifosztását, a törökökre zúdította méltatlankodását.

VIII.

A könyvtár tehát a Mátyást követő királyok, Ulászló és Lajos alatt szenvedte el az első átfogó veszteséget. Nevezetesen amiatt, hogy mivel a hivatalukkal járó egyéb kötelességeket lazán kezelték, a könyvtárral sem a méltósága szerint bántak (az előbbi király kicsinyes gondolkodása, az utóbbi fiatal életkora miatt). Nem fordítottak gondot a megőrzésére, sem a tudományok ékes tárházának a gyarapítására. Bél Mátyás Oláh Miklós alapján megfogalmazott sejtése szerint⁶³ egyetlen szerzőt sem foglalkoztattak, aki kijavítsa, ami megsemmisült, pótolja, ami elveszett, vagy igyekezzen megakadályozni a jövőbeli károsodásokat. Talán még külön ő is vigyázta, de még névleg sem volt felelős érte senki: ezt erősíti meg Vadianus, Tanstetterus, Spiegelius, Cuspinianus, Brassicanus (akiről később még többet mondok) hallgatása, olyan férfiaké, akik különben nem fukarkodtak koruk kiemelkedőbb elméinek a dicséretével. Ez pedig nem járhatott más következménnyel, mint azzal, hogy rengeteg kódexet, ráadásul a jobb állapotúakat, ellopták,⁶⁴ vagy pedig elpusztultak.

61 VII. a) Gerlachus az udvar megmaradt részén ezt a feliratot olvasta: „Ulászló királyé ez a nagyszerű alkotás” (lásd i. h.). ✠ Gerlach 1674, 12.

62 b) A kegyelmes Lambacher úrtól megtudtam, hogy a Bécsi Városi Könyvtárban mindmáig van néhány cseh és magyar címerrel jelölt, mindenképpen Ulászlónak köszönhető könyv. Közéjük tartozik Bonfini történeti művének a folytatása 1495-ig, valamint az a kis mű, amelyről ugyanez a Bonfini a *Decades* ötödik évtizedet taglaló részének III. könyvében (p. 552) azt állítja, hogy Ulászló atyja, Kázmér halálát követően írta: „Bonfini Antal, aki ezt a történetet írta, a tőle telhető legékesebb beszédben dicsőítette életét, a család magasztalására részletesen ismertette az egész dinasztia leszármazását.” ✠ Bonfinius, *Decades*, 1744, V, III, 552–553, vö. Csapodi 1973, 165, nr. 130 (II. Ulászló elveszett Bonfini-kódexe).

63 VIII. a) In *Notit. Hung. nov.*, T. III, p. 225. ✠ Bél, *Notitia*, III, 1737, pars I, 225–226.

64 b) Casparus Ursinus Velius, lib. I. *De Bello Pannonico*, p. 16, így írja le a várost és a budai királyi várat: „Mindezek között a legkiemelkedőbb ékesség a nagyon magas boltozatú, pompásan kivitelezett, mindenféle nyelveken írott könyvekkel, de kivált görög és latin szerzők műveivel zsúfolásig megtöltött Könyvtár, melyet aztán sok-sok könyvtolvaj kifosztott, miközben Ulászló király és fia, akik ahogyan más egyebekben is hanyagok voltak, úgy a páratlan anyag megőrzésére sem igen mutattak törekvést.” Mint Joannes Langus (a budai gimnázium egykori tanára) a saját beszámolójához I. Ferdinánd császárnak írott ajánlásában tudósít róla, ez lett a sorsa Nicephorus Callistus Xanthopoulos *Egyháztörténete* görög kéziratának is. „Mivel sok évvel ezelőtt a Corvin Mátyás, a pannonok királya által létrehozott, gyönyörű, válogatott görög és latin nyelvű könyvekkel zsúfolásig tömött budai királyi könyvtárból elraborták, [a kódex] sokáig magánember vagyonát képezte, és később, Pannonia nyomorúságos eleste és kifosztása után az egyéb zsákmánnyal együtt Konstantinápolyba szállították, ahol zsigvársárbá került, s így egykönnyen megtörténhetett, hogy egy keresztény, éspedig tudós férfiú megvásárolta, s így visszakerült Pannoniába, ahol is végül Georgius Logus, e nevezetes és művelt férfiú birtokába került.” Az általam olvasott szerzők mind a törökök számlájára írják e nagyon nemes kódex eltulajdonítását, noha Langus szavaiból a napnál világosabban kitűnik, hogy még az ország sértetlensége idején hajtották végre a tettet. ✠ Nicephorus 1553, 6; Velius 1762, 16. – „Ha összevetjük egymással azt a négy forrást, amelyet szemtanúk hagytak ránk az 1526–1541 közti időből, ugyanerre a következtetésre jutunk: 1526 után a könyvtár már nem lehetett eredeti helyén, legfeljebb jelentéktelen töredékei, amelyek a fosztogatás után elszórtan ottmaradtak. Ez a négy forrás: Ursinus Velius: *De bello Pannonico libri decem*, Oláh Miklós: *Hungária*, Brenner Márton előszava Brandolinus Lippus kiadásához és Brassicanus ajánlása Salvianus *De vero*

IX.

Úgy hiszem azonban, nem tévedek, ha az ímént taglalhoz nagyon hasonló veszteséget a másutt, mindenekelőtt Bécsben, Ausztriában újjászülető műzsák számlájára írom, akik találtak ugyan táplálékot hazájuk könyvtáraiban, de nem annyit, amennyit szerettek volna, s ezért erre a népek körében igen nevezetes budai könyvtárra irányították a figyelmüket. Kapóra jött nekik, hogy Ulászló király idején az udvar, illetve a budai akadémia egyes tagjai megnyitották az utat előbb a könyvtár szemügre vétele és tüzetes

át kutatása, majd megdézsmálása előtt. Közülük is Augustinus Moravust [Olmützi Ágoston]⁶⁵ és Hieronymus Balbust⁶⁶ kell megemlítenünk első helyen – az előbbi olmützi és brünni, az utóbbi pedig váci, majd székesfehérvári, végül pozsonyi prépost volt; mindkettő szolgált Ulászló alatt; az utóbbi Lajos király alatt is, és a királyi titkár pozíciójától a gurki püspökségig ívelt a pályája. A dicső Vadianus, Collimitius,⁶⁷ Spiegelius, Gremperius és mások bennük találtak segítőt és pártfogót a könyvtárat illető törekvésükhöz.

iudicio című munkájához.” (Csapodi 1961, 412.) Ursinus Velius humanista, bécsi egyetemi tanár, udvari történetíró egy évvel a mohácsi csata (1527) után Ferdinánd király kíséretében ment Budára. Bejárta a felégetett várost, az egész királyi palotát, és beszámolt a látottakról (Csapodi 1961, 412). Casparus Ursinus Veliusra lásd még Monok 2004, 46; Velius 2013. – Niképorosz, *Ekklesiastiké historia* (ÖNB Hist. gr. 8.): Csapodi 1973, nr. 455; Csapodi–Csapodiné 1990, 67, nr. 198; Madas 2009, 70, nr. 182. A kéziratra és a kiadásra lásd továbbá Monok 2008, 267–268. és 87–88. lábjegyzetek; Németh 2013a, 129–131; Gastgeber 2014, 291–310. – Johannes Langus (Lange, 1503–1567) a tescheni Freistadtból származó latintanár, aki Krakkóban és Bécsben járt egyetemekre, majd több helyütt, talán Budán is latint tanított (Rothkegel 2005, 296–298).

- 65 IX. a) Hadd említsek meg néhány, Ausztria-szerte a 16. század elején sokak által használt könyvtárat, és pedig hálám jeléül azért, hogy most is hajlandók voltak megnyitni kutatásaimhoz a nagy elismerésre méltó előjárók. Joachim Vadianus így írt 1512-ben az ifjabb Rudolphus Agricolának a domonkos testvérek bécsi könyvtáráról: „Négy évvel ezelőtt, amikor az igen tehetséges és olvasott Petrejus Aperbachiusszal beléptünk a jó könyvek felmérhetetlen sokaságával telezsúfolt domonkos testvérek bécsi könyvtárába, miközben szorgosan vizsgálom a költőket, belebotlottam egy kis, igencsak régi Persius-kódexbe stb.” Cuspinianus adta ki először a bécsi Miasszonyunk skót bencés apátság könyvtárában található példány alapján Otto Frisingensis és Radevicust 1514-ben. A Szent Dorottya-kolostor könyvtárát Joannes Basilius Küchelbecker Bécs városáról adott leírása szerint (p. 589 és 721) akkoriban alapította (vagy inkább, mint a fennmaradt kéziratok kódexek rendkívüli mennyisége mutatja: helyreállította) Sigismundus Kuglsberger prépost. Nem tárgyalom az egyetemi fakultások könyvtárait, amelyek bizonyos feltételekkel mindenki előtt nyitva álltak: ezek olyan sok könyvvel voltak felszerelve, hogy amikor hosszú idő elteltével egyesítették az állományt, még 1756-ban is több mint 1000 kézirat kódexet lehetett összeszámolni. Kiváló áttekintést adott a claustroneoburgi [Klosterneuburg] könyvtárról Bonfinius (Dec. IV. lib. V. pag. 466): „... van egy valamennyi tudománnyal gazdag könyvtára, amelyben sok, itáliai városokból elhordott kötet látható, melyeket a régiség becsénél fogva igen nagyra értékelnek” (4.5, p. 461). Benedictus Chelidonius, a skót bencés apátság apátja a *codex Mellicensis*-ből 1519-ben készített Bandinius-kiadásban így szól Sigismundus melki apáthoz: „Az általad újonnan épített, igen régi kéziratok kódexekkel is teli könyvtár emlékeztetést örökített meg e fejtegetésben stb.” Csakugyan méltó a megemlékezésre a könyvtár, amelyet a disputa céljából a bécsi egyetemre tartó Johannes Eckius [Johann Maier von Eck] is felkeresett. Erről az igen tudós Kropfiust olvashatjuk, akinek az utóda ugyanabban a hivatalban a kegyelmes Beda Schuster, a tudomány szolgálatára kész férfiú. ✠ Joachim Vadianus (Joachim von Watt, 1484–1551) Sankt Gallenből származó svájci humanista, orvos, reformátor, a város polgármestere. Az 1510-es években Johannes Cuspinianus (1473–1529) utóda a bécsi egyetemen, a *Sodalitas litteraria Danubiana* meghatározó tagja. „Jól” ismerte a budai könyvtárat és annak állományát: a Bessarion-kiadás (Strasbourg, 1513) az ő közbenjárása nyomán készült korvinapéldány nyomán. – A Vadianus által Agricolának írt levélben található hely megjelent: Pomponius Mela, 1518, fol. 122 verso. – Johannes Cuspinianus (Johann Spisshheimer, 1473–1529) humanista, költő, diplomata I. Miksa császár szolgálatában. A *Sodalitas litteraria Danubiana* fontos tagja, Conrad Celtis (Konrad Celtes, Protucius, 1459–1508) utóda a bécsi egyetemen, a poétika és retorika tanszékén. A Corvina bennfentes ismerője: több korvina poszszozora (együttal „megmentője”). Életére, tevékenységére lásd Földesi 2002, illetve Cuspinianus 2012. – Otto Frisingensis 1515, fol. Aa iij recto. Schier 1514. évi megjelenési adatáról nincs ismeretünk – az 1515. évi megjelenésről tudunk. Küchelbecker 1732, 589, 721; Bonfinius, *Decades* 1744, 466; Bandinus 1519, fol. [a3] verso. – Franz Xaver Kropf (1691–1746) német jezsuita, történész.
- 66 b) Joach. Vadianus 1513-ban (in 4) Argentoratumban [Strasbourg] kiadta Bessarion bíboros beszédét *de SS. Eucharistiae sacramento, et quibus verbis Christi corpus perficiatur*, valamint a görögökhöz írott levelét, mindkettőt Augustinus Moravusnak köszönhetően, aki legalábbis a beszédet Pannónia poros könyvtáraiból, a levelet pedig a budai királyi könyvtár őszinte hitről tanúskodó könyvéből ásta elő – a műveket a kegyelmes Lambacher ismertette, in *Bibliotheca antiq. Civ. Vindobon.* T. 1, p. 103. ✠ Bessarion, *Epistola ad Graecos*, OSZK, Cod. Lat. 438 (Csapodi 1973, 160, nr. 115; Csapodi–Csapodiné 1990, 42, nr. 50; Madas 2009, 51, nr. 23). – Az 1513. évi strasbourgi kiadásban olvasható Bessarion-művek (valószínűleg mindkét szöveg, tehát az *Epistola ad Graecos* és a *De sacramento Eucharistiae*) alapjául a magyar nemzeti könyvtárban őrzött kódex (OSZK Clmae 438) szolgált. A szöveget Augustinus Moravus Olomucensis (1467–1513) Budán másolta le egykor a kódexből a későbbi strasbourgi kiadás számára. A kiadás: Bessarion 1513 (Lambacher 1750, toms I, 103; Monok 2008, 264 és 60. jegyzet; Monfasani 2011, 29–30; Zsupán 2015; Ekler 2015; Ekler 2016; Augustinus Moravusra általában lásd AMO 2015).
- 67 c) Georgius Tanstetter Collimitius, a matematika és az orvostudomány professzora Bécsben kiadta Albertus Magnus *De natura locorum* című művét (Wien, 1514), amelyet Hieronymus Balbus váci prépostnak ajánlott, méltarva az akkor tanúsított emberségességét, amikor az előző évben vendégként fogadta őt és Vadianust Budán. Arról, hogy mit csináltak itt, lásd alább még Spiegelium. ✠ Albertus Magnus 1514, fol. [a] verso-az recto; Spiegelium lásd alább a X. fejezet b) jegyzetében.

X.

De még nagyobb lehetőséget kínált a bécsi múzsáknak e könyvtárba behatolni a több év megfeszített igyekezetét követően Ulászló király és Miksa császár között létrejövő szorosabb kötelék: az előbbi gyerekeinek és az utóbbi herceg unokáinak a házassági szövetsége. Ulászló már a tárgyalások alatt igyekezett mindent teljesíteni, ami csak lehetséges, azokhoz a szülőkhöz hasonlóan, akik a gyerekeik jövődjéről elvakultan annak sem tulajdonítá-

nak jelentőséget, ha közben saját dinasztiájuk ellen vétének csak azért, hogy valami több jusson a gyerekeiknek. Az ennyire kedvező körülményeket kihasználva, amikor lehetőség adódott, Joannes Cuspinianus, Miksa ezekben az ügyletekben kiemelkedően fontos követe (aki valahol megemlíti,⁶⁸ hogy öt év leforgása alatt huszonnégy alkalommal járt Magyarországon ebből a célból), Philostratus,⁶⁹ Diodorus Siculus, Procopius, Joannes Monachus⁷⁰ és bizonyos más szerzők nevezetes és ritkaság-

68 X. a) A Miksa császár három királlyal folytatott találkozójáról így ír naplójában Cuspinianus: „ugyanis, mint tudod, öt éve görgetem e sziklát, s ez idő alatt huszonnégyezer megfordultam követként Magyarországon, ahol ezeket az ügyleteket ütöttem nyélbe”. ✠ Cuspinianus 1515, fol. [a_{ij}] verso.

69 b) [1] „Vannak ugyanis szép számmal olyan művek a világon – meséli Jacobus Spiegelius a Jacobus Wimphelingus Selestatensis *Expurgatiójához* (ed. cum Isocrate de regno et aliis Viennae MDXIV. 4) írott előszavában –, amelyek közkinccsé tételét, hacsak nem tévedek, köszönettel, s (gondolom) nem is közönséggel fogadják tudósok. Vadianus mindenekelőtt Flavius Philostratus korábban Aldus által görög nyelven kinyomtatott, aranykötéses műveire – *Heroica, Imagines, Vitae sophistarum, Epistolae* – bukkant rá és tudósított róluk; ezeket Corvin Mátyás, Magyarország királya parancsára a minap fordította latinra sok más művel együtt Antonio Bonfini, a – miként az írásaiból kitűnik – mindkét nyelvben fölöttébb képzett férfiú (aki maga is megemlékezett a három hónapos fordítói munkájáról [*Dec.*, IV. lib. VII, p. 499 {494}]); barátunk arca semmit sem színlelt, midőn Georgius Collimitiusszal, a matematikussal és nem épp közönséges barátjával a múlt ősszel azért járt Budán, hogy gyorsan szemügyre vegye azt a – mint fogalmazott nekem – nevezetes könyvtárat, melyet nekem is megadatott látnom idén februárban, s bár csak futólag sikerült szemügyre vennem, mégis igen nagy gyönyörűségemre szolgált. [2] Philostratust már Joan. Cuspinianus, az igen megfontolt férfiú élvezi, akinek azt Jo. Gremperius [Johann Gremper] szíves segítségével sikerült alsó Pannóniából Bécsbe juttatnia.” Ez az igen szép Philostratus-kódex most a Bécsi Császári Könyvtárban található, a világi történeti munkák között (LXVI), és a kegyelmes Kollarus [Adam František Kollár] tanúsága szerint (a *Casp. Ursinus Velius De bello Pannonicojához* írott jegyzetek között, lib. I, p. 16) még mindig olvasható benne Joannes Gremperius kézírása: „Ezt a könyvet Magyarország és Csehország felséges királyi felsége parancsára kaptam 13. december 30-án, D. Wolfgang Pulsperger belső kamarás és a nemes Stephanus de Zintzendorf jelenlétében.” ✠ [1] Spiegelét lásd fent a IX. fejezet c) jegyzetében is. – Spiegel 1514, fol. [H_{ijj}] verso. Megjegyezzük, hogy a nyomtatvány Strasbourgban jelent meg. A Spiegel által írt ajánlólevél előtti fólió alján, a „FINIS” után „Viennae” olvasható. Schier talán ezért írt bécsi megjelenésről. Vö. Bonfinius, *Decades* 1744, 499. [2] Philostratus-kódex, Budapest, OSZK, Cod. Lat. 417 (Csapodi 1973, 316, nr. 503; Csapodi–Csapodiné 1990, 40, nr. 37; Madas 2009, 59, nr. 95; Mikó 1991; Kalauz/ Guide 2018, 164–171 [Zsupán Edina]); Velius 1762, 16–17. A Philostratus-kódex Johann Gremper birtokában is volt. Gremperre lásd Földesi 2002. Bonfini Philostratos-fordítására lásd Bolonyai 2010a, Bolonyai 2012b, 31–42.

70 c) [1] Cuspinianus így számol be a *Cos.*-ban p. 569 (ed. Basileae apud Oporinum MDLIII, fol.): „A minap, amikor Miksa császár követeként jártam Ulászlónál, Magyarország királyánál, Diodorus Siculus, Procopius és Joannes Monachus latin fordításban eddig hozzá nem férhető, a mieink számára nem ismert műveit bányásztam elő a sötétségből azért, hogy készüljön belőlük latin fordítás, és sok mindent megtudjunk belőlük, amit eddig nem ismertünk.” Arról pedig, hogy e művek magából a budai királyi könyvtárból származtak, másutt értesülünk. [2] Diodorusról pedig ugyanebben a műben (p. 160) ezt mondja a szerző: „Hat görög nyelvű könyvet találtam Budán, a királyi könyvtárban, 16-ától 20-áig, amikor ott követként ténykedtem.” [3] Procopiusról ugyanott (p. 528): „Budán, midőn ott Miksa császár követeként jártam Ulászló királynál, rendkívül régi Procopius-kiadást találtam, melyet kölcsönadott nekem a király: összevetvén a latin fordítással, azt láttam, hogy sok minden hiányzik az utóbbiból, olyan elrongyolódott állapotban és csonkán került a könyv a fordító kezébe, ami miatt gyakran panaszkodnak is.” [4] Joannes Monachusról vagy Zónarusról ragyogó tudósítást kapunk Miksa császártól, a Wilibaldus Pirckheimerushoz [Willibald Pirckheimer] 1514. augusztus 20-án írott leveléből: „Midőn az elmúlt időkben a tiszteletben álló Joannes Cuspinianus tanácsnok követünként tevékenykedett Magyarország felséges királyánál, igen kedves rokonunknál és testvérünkknél, felhívta a figyelmünket arra, hogy a királyi könyvtárban rábukkant Joannes Monachusra, a görög nyelvű szerzőre, aki mint mondják, kiváló forrás a görög birodalom történetét és a görög császárok viselt tetteit illetően, egészen az ifjabb Iustinus időszakáig stb.” [5] Az igen tudós Franciscus Constantinus de Khautz [Constantin Franz Florian Anton von Kauz] ezt a Pirckheimerus műveiből vett levelet teljes egészében beillesztette az ausztriai tudós és művelt férfiak történetét feldolgozó, az anyanyelvén írott művébe, p. 115. Azt pedig, hogy Diodorus és Joannes Monachus hány könyve, kinek a fordításában és hol látott napvilágot még Miksa császár életében, a boldog Augustinus Gazothus – előbb zágrábi, majd lucerai püspök – két beszédéről írott értekezésében ismerttettem (p. 30). ✠ [1] Cuspinianus 1553, 569 („Diodori Siculi, Procopii et Joannis Monachi historias...”). [2] Diodorus Siculus, *Bibliothéké* Wien, ÖNB Suppl. Gr. 30 (Csapodi 1973, 205, nr. 225; Csapodi–Csapodiné 1990, 68, nr. 203; Madas 2009, 69, nr. 180). – Gastgeber 2014, 337–346; Németh 2013a, 86–89. [3] Procopius, *Historiai* (Csapodi 1973, 334, nr. 547; Németh 2013a, 220–221). – Cuspinianus 1553, 160 (Diodorus); Cuspinianus 1553, 528 (Procopius). [4] Johannes Monachus = Zonaras Johannes, *Epitomé historiôn* Wien, ÖNB, Hist. gr. 16 (Csapodi 1973, 397, nr. 708; Csapodi–Csapodiné 1990, 67, nr. 199; Madas 2009, 70, nr. 188). – Gastgeber 2014, 311–326; Németh 2013a, 81–84. [5] Von Kauz, Versuch 1755, 115. – Schier, 1765, 29–30. – Lásd továbbá Monok 2008, 264–265, 62–63. lábjeget, 267, 83. lábjeget.

számba menő műveit⁷¹ – amelyeket vagy a királytól kapott ajándékba, vagy először csak kölcsönkapott – áthelyezte a saját, a mindenfelől összegyűjtött könyveknek köszönhetően már elég gazdag könyvtárába. Ezek történetek tehát Ulászló alatt.

XI.

Akkor sem ragyogott fel azonban erősebb fény, amikor Lajos, Ulászló fia vette át apja halála után az ország irányítását. Fiatal életkora – élete első felét ráadásul gyámság alatt töltötte –, tanulmányai hevenyészettsége, az udvart akkoriban felforgató erkölcsök semmiképp nem tették lehetővé, hogy a király kellő megfontolás után megfelelő buzgalmat fejtsen ki a tudományok és a művészetek mélyebb megismerésére, bármennyire is szüksége lett volna erre az államnak. Egyetlen példával megvilágítható azonban, mi-

lyen hanyagul irányították a közügyek e szeletét. Johannes Alexander Brassicanus – akkor már a bécsi egyetem oktatója, éspedig a jogtudomány professzora – a [latinul] ki nem adott könyvek megszerzésének hatalmas vágyától sarkallva végigkutatott különböző németországi könyvtárakat, ám a nagy gyűjteményben gondolkodó tudós szűknek látta e határokat. Azt a feladatot róttá tehát magára, hogy elmegy Magyarországra, éspedig a budai királyi könyvtárba.⁷² Nem egyszerűen ámulatba esett, amint azt meglátta, hanem mint másokban, akkora vágy lángolt fel benne hevesen, és annyira kedvező volt számára a csillagok állása, hogy a király engedélyével akkor rengeteg görög⁷³ és latin nyelvű⁷⁴ kódexet is elvitt. Így hát nem csoda, hogy jajgatni és siránkozni kezdett, amikor arról értesült, milyen nyomorúságosan végezte a törökök kezében e kincstár, és súlyos teherként nehezedett lelkére

- 71 d) Fennmaradt egy könyv, amelyet véletlenül találtam meg a császári könyvtárban: *Libellus de lapidibus preciosis nuper editus, Viennae Pannoniae MDXI*, 4. A küldetésből Bécsbe visszatérő Cuspinianus dedikálta a fentebb említett Augustinus Moravusnak Marbodus rennes-i püspök [Marbodus Redonensis] e költeményének kiadását. Úgy látom, nem alaptalan a sejtésem, hogy a szóban forgó könyv a magyaroknál végzett követi tevékenység gyümölcse volt. És ehhez hasonló, ha szabad így fogalmaznom, a budai könyvtárnak azok a maradványai, amelyeket Lambecius állítása szerint (lib. 1. comment. Bibl. Caes. Vindobon, p. 33) Cuspinianus vitt a császári könyvtárba. Nem tudott azonban sokat visszavásárolni abból, amit a törökök zsákmányoltak, hiszen a Szent István-székesegyház templomában található márvány emlékmű tanúsága szerint már 1529. április 19-én eltávozott az élők sorából, abban az évben, amikor a barbárok első ízben nyújtottak segítséget János királynak. ✠ Marbodus 1511. – Augustinus Moravus (1467–1513), származását tekintve részben német eredetű morvaországi humanista, 1496–1511 között Budán, II. Ulászló király cseh kancelláriájában hivatalnok, alkancellár (AMO 2015, a Marbodus-kiadásra: Gastgeber 2015, 25). – Lambecius, I (1665), 33. – Cuspinianus 1529. április 19-én halt meg.
- 72 XI. a) Maga Brassicanus így ír az idézett levelében: „Az elmúlt években, amikor Wilhelmus ex Eberstein császári követhez útitársként csatlakoztam, ... Bécsen keresztül Budára ... mentünk. Rendbe hozott országot láttunk eddig. A követ itt nagyon lelkiismeretesen sorban lefolytatta a megbeszéléseit, én pedig, hogy a következő órákat ne kelljen tétlenül töltenem, a felséges és feddhetetlen Mária királynő jóvoltából engedélyt kaptam, hogy ugyanítt szemügyre vegyem a könyvtárat. Főlöleges a sok szó: minden könyvet szemügyre vettem.” ✠ Salvianus (ed. Brassicanus) 1530, fol. a3 recto.
- 73 b) Ugyanott: „Az igen kiváló Lajos király bőkezűségének és nagyvonalúságának köszönhetően kaptunk bizonyos görög szerzőket, nem szétrongyolódottakat, nem is szájalmas állapotúakat.” Talán ugyanazokról a kódexekről van szó, amelyeket a későbbiekben a sajátjaiként emleget. ✠ Salvianus (ed. Brassicanus) 1530, fol. a3 verso.
- 74 c) Brassicanus mélyen hallgat arról, hogy latin nyelvű kódexeket is elvitt innen; bizonyosak vagyunk azonban abban, hogy velük is gyarapította könyvtárát, amellyel sokat dicsekedett. Michael Neander ekképp tudósít az *Erotemata Graeca* előszavában: „Joannes Brassicanustól, aki a budai könyvtárból megszerezte Galeotus Martius *De incognitis vulgójának* három könyvét (a Mátyás királynak ajánlott művet), nyomtatásra megkapta valamikor a művet [Johannes] Oporinus, és mivel láthatólag nem maradt fenn más példány, ezért mielőtt nyomdagépre bízta volna, odaadta lemásolásra Philippus Becchiusnak [Bech], nemegyszer felpanaszolva, s okkal, hogy egy olasz könyvkereskedő csalárdul megszerzett példányai megsemmisültek.” Nehogy azt mondja azonban esetleg erre valaki, hogy a mű e könyvtár ellenséges kifosztása után került Brassicanus kezébe, igen világos, senki által nem vitatott bizonyosságát adom állításomnak: a császári könyvtár egy pergamenkötete (in fol.) tartalmazza P. Papinius Statius *Sylvaeje* öt könyvét. Ez olvasható e kódex elején: „Joannes Alexander Brassicanus filozófus és jogtudós könyve, Budán, 1525. XII. 6-án.” Ezt a Corvin-ház címereivel ékesített kötetet ismerteti Lambecius comm. Bibl. Caes. lib. II. cap. VIII. § CCCXXVI, p. 985. Hogy vajon Salvianus Massiliensis presbiter műve, amelynek az elejére illesztett levélből oly sokat átvettem értekezéseembe, szintén a budai könyvtárból származik-e – mint határozottan állítja Conradus Rittershusius [Konrad Rittershausen] a Salvianus műveinek kiadásához írott, XIII. Lajos francia királynak szóló levelében –, semmilyen más érvel nem tudom alátámasztani, mint azzal, hogy idézett levelében maga Brassicanus nem említi: aligha áll azonban távol az igazságtól, hiszen más latin nyelvű kódexekről is gyanúsan hallgat. ✠ Neander 1565, 219. – Michael Neander (Neumann, 1525–1595) német filológus, tanár. – Statius, *Silvarum libri V* (Lambecius, II [1669], capitulum VIII, CCCCLXVI, 985 [Wien, ÖNB, Cod. 140 {Csapodi 1973, 357, nr. 606; Csapodi–Csapodiné 1990, 63, nr. 173; Madas 2009, 62, nr. 119}]) – vö. Salvianus 1623, fol. *2verso.

a remény, hogy ismét láthatja majd egyszer.⁷⁵ De bárhogy tudta volna is elviselni ezt a terhet, Ferdinánd király – aki kiváltságok adományozásában később is bőkezű⁷⁶ maradt – engedélyezte neki, hogy a budai könyvtár helyett az ausztriaiakat⁷⁷ kutassa át. Mindenesetre a sok, számunkra ismeretlen, Velius⁷⁸ és Vadianus⁷⁹ által vádolt fosztogató mellett nem kis jelentőségű helyet érdemelt ki Brassicanus.

XII.

Ezután következett az a boldogtalan időszak, amikor Lajos király az övéi vakmerősége miatt 1526. szeptember 4-én a mohácsi csatamezőn a

törökök fegyverétől sújtva a nemesség virágjának a nagy részével együtt nyomorultul meghalt. E szomorú esemény következtében pedig, miután egészen Győrig a teljes Magyarországot elpusztította a barbárok mérhetetlen dühe, Buda is ki volt téve a pusztításnak, a könyvtár – illetve az övéik fosztogatása után még megmaradt állomány – tekintetében pedig a legrosszabbtól is kellett tartani, ám a királyi várral, a vadaskerttel és a királyi lovardával⁸⁰ együtt megmenekült a további csapásoktól. Ugyanis mintha az sem csengene egybe az igazsággal, hogy a törökök felgyújtották ezt a kincstárat, mivel egyesek szerint⁸¹ akkorra [amikorra a

75 d) Ugyanő az idézett levelében: „Amit Cicero az összeesküvés szereplőiről mondott: éltek, s ezzel azt akarta jelezni, hogy már nem élnek; s ugyanígy helyesen mondjuk, hogy láttuk, tudniillik attól tartok, sohasem fogjuk már látni vagy megszerezni.” ✠ Salvianus (ed. Brassicanus) 1530, fol. 23 verso; lásd továbbá Schier XII. fejezet c) jegyzetét.

76 e) Ferdinánd király 1528. október 13-i keltezésű levelét, amellyel bebocsátást engedélyez Brassicanus számára a melki monostor könyvtárába, Philibertus Hueber (Phlibert Hüber) atya közli teljes terjedelmében in *Austria ex archivis Mellic. illustrata*, p. 167. ✠ Hueber 1743, 167.

77 f) Wolfg. Lazius, *Reipubl. Rom.* lib. IX. cap. XI.: „Felhatalmazott engem és más tudós férfiakat a tartományaimban működő kolostorok könyvtárainak tüzetes átvizsgálására.” Jóllehet a könyvlopások elleni fellépés ürügyével vizsgálták meg a könyvtárak szentélyeit, sok és súlyos panaszra adott okot tevékenységük. Vö. Nic. Winmannus [Wimmann, Nikolaus], *Syncretism.*, p. 195, ed. Coloniae MDXXI, 4. ✠ Lazius, 1551, 924. – Schier valószínűleg erre a helyre gondolhatott: Wimman, 1541, 193. (Az 1541. évi nyomtatványban az említett helyen hibás a lapszámozás; a vonatkozó hely a nyomtatvány 'a' levelén található.)

78 g) Lásd fentebb, § VIII. not. b. ✠ Lásd fent a VIII. fejezet b) jegyzetét (Ursinus Velius).

79 h) Vadianus így fogalmaz az *Epitome trium terrae partium*ban, p. 85 (ed. Tiguri MDXXXIV, 8): „A palota belső részében található könyvtárát Mátyás király, a magyarok páratlan fejedelme mindenfelől nagy gonddal összevásárolt görög és latin nyelvű kódexekkel ékesítette fel, az utódok azonban szertehordták az állományát. A várost a várral együtt a következő években elfoglalták, (s mint hallom) lerombolták, és a egyszerű palota ragyogó épületeivel együtt kifosztották a törökök. Az előbbinek szemtanúja (σὺτὸπτης) volt Vadianus, aki közközltségen egészen 1518-ig oktatott Bécsben az ékesszólás professzoraként, s maga is ellátogatott ebbe a könyvtárba, át is vizsgálta, és ugyanakkora szerepet játszott a kifosztásában; miután eltávozott Budáról, bécsi professzorokkal üzletelt tudományos művekkel. Az, hogy (nyilvánvalóan) megbízhatóan beszámolóra támaszkodva a későbbi eseményekről hamisan tudósít, megbocsátandó neki.” ✠ Vadianus 1534, 34. (A Schier által említett kiadásban az idézett hely a 34. lapon van, nem a 85. lapon. – A zürichi Zentralbibliothek T 112 jelzetű példányában a 34. lapon „Bibliotheca Budensis” bejegyzés látható.) – Figyelmet érdemelnek Csapodi Csaba sorai: „Vadianus pedig, aki még a Jagellók idejében járt a sértetlen Budán, és tudta, hogy a könyvtárt már az utódok kifosztották (»posterii diripuere«), hiszen maga is a Corvinát nem eredmény nélkül látogató humanisták egyike volt, a következő évben [1534] írja: amint hallom, Budát a törökök elfoglalták és »clarissimis illis monumentis regiae magnificentiae spoliata est«. Nyilvánvalóan főként a könyvtárra érti ezt.” (Csapodi 1961, 415.) – A „kifosztották/szertehordták” megfogalmazásra lásd az *Előljáró szavakat* a mű legelején.

80 XII. a) Velius, i. m., lib. VII, p. 136. „Rögtön az ütközet elején a pannoniiaiak hírtelen mind futásnak eredtek; maga a király menekülés közben, miután a megáradt patakon való átkelés közben megbotlott a lova, leesvén, magába nyelte őt az örvény. Majd pedig egész Pannoniát, egészen Győrig, végigdúlta a törökök serege, a Dunán innen és túl tüzelt-vassal mindent, amit csak értek, mindenütt elpusztította. Amikor a zsarnok elfoglalta Budát, a többiekhez hasonlóan ezt a várost is felgyújtotta, csak a várat vagy a palotát kímélve meg.” Annak a tanúskodása, aki a következő évben Ferdinánd királlyal Budára ment, más írók mendemondákból táplálkozó elbeszélései elé helyezendő. Vele egybehangzóan tudósít Gaspar Ens, *rer. Hungar.*, lib. IV, p. 188. „A minden védelemről megfosztott Budát elfoglalta és felgyújtotta, a várnak azonban, illetve a lovardának és a vadaskertnek megkegyelmezett.” Ugyanezekről számol be Joan. Hauge de Freistein [Hans Hauge zum Freistein] a magyarok németül írott krónikájában, Viennae 1534, fol. Bizonyos idevágó dolgokról beszámoló tanúk alább fognak még felbukkanni. ✠ A csata 1526. augusztus 29-én történt. Velius 1762, 136; Ens 1604, 188, Thuróczy 1534, fol. 165 (helyesen: 65. levél, mivel téves a lapszámozás).

81 b) Az *Annales Brassoviae seu Coronae Transylvanicae in Ecclesiae pariete descripti* (Tom. I. *Scriptor. rer. Hung. Cl. Schwandneri*, p. 887) így számol be 1526-ról: „A királyi város, Buda kifosztatik, Mátyás király könyvtárára felgyújtatik.” Wolfgangus Drechsler lib. I. *De reb. Turcicis apud Gualterium*, 1526: „A királyi város, Buda kifosztása és Mátyás király nemes könyvtárának felgyújtása.” Itt csendben áttörve Henricus Spondanus [Henri de Sponde] Caesar Baronius évkönyveinek folytatásaként megírt művét, Anselmus Schrambius melki krónikáját, valamint több más mostani, egymást másoló szerzőt, akik semmi érdemlegeset nem tesznek hozzá a vitatott témához, hadd említsem meg a legutóbbi időkből Joann. Ferdinandus Müller *Epitome vicissitudinum urbis Budensis*ben (ed. Budae MDCCXLVI, 4.) megfogalmazott megállapítását (p. 53): mint mondja, Szulejmán „tartózkodott tőle (Budától), hiszen épületei, a királyi rezidencia és Corvin Mátyás könyvtára már korábban a lángok martaléka lett”. ✠ SRH 1746, pars II, 887; Drechsler 1550, 38–39; Baronius–Spondanus 1659, 382; Schramb, *Chronicon Mellicense*, 1702; Müller 1760, 53.

törökök bevették Budát] már széthordták a könyvtár állományát, illetve mivel a többség⁸² inkább szóbeszéd alapján s nem szemtanúként adott hírt az eseményekről. De nem tagadom mindenestül, hogy akár Szulejmán akarata ellenére is pusztítottak török katonák (és hogy különösen arany- vagy ezüstlemezekkel vagy más értékes anyaggal – például aranyvirágokkal átszótt bíborszínű bársonnyal, amiből a szekrényeket védő függöny is készült – bekötött kódexek csillogása csábította rabló kezüket), akár nem, nagyon sok nem lehetett már belőlük, ezért ezek elrablása szerintem nem hasonlítható össze sem a korábbi, László és Lajos király alatt

elkövetett fosztogatásokkal, amelyek célpontjában a ritkaságok álltak, sem a későbbi, német és más katonák által elkövetettekkel, akik számára minden zsákmány egyformán kedves volt. De minden rossztett a törökök számlájára íródott, mivel úgy diktálta a közvélekedés, hogy minden bűn azokra háríttassék, akik különben is ilyen tettekről hírhedtek. Azt azonban, hogy miért bánt oly önmegtartóztatóan a várral és másokkal is Szulejmán szultán – azért, hogy ha majd visszatér, a méltóságához illőként lássa viszont a helyet;⁸³ azért, mert megindították őt az emberi viszontagságok;⁸⁴ vagy azért, hogy ígérete szerint biztosítsa a vár és lakói

- 82 c) Oláh Miklós a *Chronicon brevē*ben (In apparatusu Belii monum. I, p. 39): „A győztes Szulejmán az összecsapás után megerősödvén elfoglalta és felújította Buda városát, a várat pedig épségben hagyta ugyan, de októberben kiürítve hagyta ott.” Ugyanő miután a *Hungáriában*, az idézett helyen világosabban elmesélte mindazt, amit fentebb a budai könyvtárakról szólva szétszórta idéztem, így zárja mondanivalóját: „Buda elfoglalása után a török mindezeket részben szétszórta, részben pedig – az ezüstöt róluk leszaggatva, más célokra felhasználva – elpusztította.” Ugyanezt – noha egyébként szinte szó szerint azt mondja, mint Oláh – némileg enyhébb változatban adja elő Révai Péter centur. V. de Monarchia et sacra Corona regni Hungariae (Tom. II, *Scriptor. rer. Hung. Cl. Schwandneri*, p. 688): „... amelyet Lajos mohácsi megölését követően nagyrészt elpusztított a törökök dühe.” Fölöttébb tartok tőle, hogy az után a csapás után Oláh nem látta többé Budát; ugyanis mindig Mária királynéhoz kötődött, vele együtt a hazán kívül forgolódva a *Hungariát* is Brüsszelben írta 1536-ban, másokhoz hasonlóan egyre inkább kiszolgáltatva a híreszteléseknek. Egy másik személyiség, aki a török fosztogatást emlegeti, Brassicanus, akinek a szavára oly sokat adott Morhofius [Daniel Georg Morhof] (a *Polyhistorban*, lib. I. c. IV. p. 21.), hogy kételkedett a Buda visszavételét követően ott megtalált könyvekről szóló híradásokban; az idézett levelében így fogalmaz: „... esküvel merném állítani, hogy még ebben az igen szerencsétlen korban is jóval több veszteség ért bennünket, mint amennyit el lehetne gondolni vagy szavakkal ki lehetne fejezni: tudniillik a budai könyvtárat, midőn a jelen állapotba került, nem egyszer átkutattam, nagy buzgalommal átvizsgáltam, és immár világosan látom, hogy elveszett és megsemmisült, ami nagy szomorúsággal tölt el, és minden keresztény számára is nagy kárt jelent.” Nos, ezeket mondja ő, aki azonban önmagával sincs eléggé összhangban, hiszen másutt (lásd fent XI. § d) lj.) azt mondta, attól tart, talán sosem látja többé a könyvtárat, de egyáltalán nem gondolt arra, hogy „elveszett vagy elpusztult” az állománya. Még kevésbé segít a szerző a bécsi egyetem történetét áttekintő II. részben (p. 128) a könyvtár állománya széthordásának határozott megállapításában, amikor is a bölcsészettudományi fakultás iratainak (egyébként nagy súlyjal a latba eső, mert az eseményekkel egy időben íródott) szavait idézi 1526-tal kapcsolatban: „A török nem érte be e győzelemmel, s ráérezve, hogy kedvezni fog neki a szerencse, tovább haladva előre szeptember 9-én elfoglalta Budát, a fővárost, a királyi várral együtt, s miután a város lakosságának nagy többségét részben foglyul ejtette, részben lekasabolta, hatalmas mennyiségű és felbecsülhetetlen értékű vagyontárgyat és kincset talált. Majd pedig a város kifosztása és felújítása, valamint Corvin Mátyás gyönyörű könyvtárának széthordása után, hidat ácsolt a Dunán, és Erdély felé vezette a hadsereget.” Más célból búvároltam át ezeket az iratokat a kegyelmes Josephus Walcher atya (S. J.), a mechanika nyilvános tanára, e képzettség és erkölcs tekintetében kiemelkedő férfiú páratlan jóakaratainak köszönhetően; olvasásuk során bukkantam rá erre az idézett műből vett helyre, amely a magyar vonatkozások miatt egyébként is mélyen bevésődött az emlékezetembe. Jóllehet más szavak jelen voltak a városról adott e leírásban, nem található azonban az alábbi vitatható megfogalmazás: „és Corvin Mátyás gyönyörű könyvtárának széthordása”, sőt az iratok egy szóval sem említették a budai könyvtárat. Az áttekintés igen művelt, a tanítás nyilvános feladatával megterhelt szerzője mintha másra bízta volna az iratok kivonatolását, aki a magyar ügyek buzgó tanulmányozójaként önkényesen illesztette bele a szövegbe e szavakat, tekintet nélkül a szerző szándékára, akinek mint németnek semmi oka sem lett volna beleszólni őket. ✠ Oláh, *Chronicon*, 1735, 39; Oláh, *Hungaria*, 1735, 8–9; Révay 1746, 688; Morhof 1695, 32–33; Salvianus (ed. Brassicanus) 1530, fol. 03 verso; vö. Schier XI. fejezet d) jegyzet; Brassicanus beszámolójára, visszaemlékezésére lásd még Csapodi 1961, 413; Mitterdorfer 1724, 128–129. – Josef Walcher (1719–1803) osztrák jezsuita, a matematika és a mechanika professzora a bécsi egyetemen. – „... és Corvin Mátyás gyönyörű könyvtárának széthordása” („maxime pulcherrima Corvini Mathiae regis bibliotheca direpta”): Mitterdorfer előbb említett szavaira utal Schier, lásd pár sorral feljebb Mitterdorfer, 1724, 128–129.
- 83 d) Ezt az okot Ibrahim vezír fogalmazta meg János király küldötte, Laszky Jeromos számára az uralkodójával kapcsolatban: „Miért nem gondolt arra az urad, miután látta, hogy a várost tűzvész pusztította el, a királyi palota viszont sértetlen, hogy úgy döntsön, gyorsan visszatér oda?” A küldetés iratait lásd Bél Mátyás könyvében: *Apparatus monum.* IV, p. 159. ✠ Lasky 1735, 159.
- 84 e) Joannes Zermegh így ír a *Commentarius rer. gestar. inter Ferdinandum et Joannem Regem* című művében, lib. I. (Tom. II, *Scriptor. rer. Hung. Cl. Schwandneri*, p. 383): „Behatol az elhagyott városba, elfoglalja, kifosztja, felgyújtja; egyedül a királyi várat kímélte meg, mert csodálta a nagy ívű szerkezetét, az épületek szépségét és pompáját, vagy mert végiggondolta magában a sors forgandó természetét, hogy végül az ő hatalmába került az egykor sok hatalmas királyt tápláló vár, s ugyanez megtörténhet később a saját palotájával is.” ✠ SRH 1746/II, pars I, 383–384.

sértetlenségét⁸⁵ (bár annak, hogy tartotta volna magát a szavához, egyetlen példáját sem őrzi az emlékezet e császárt illetően) –, senki nem tudná egykönnyen eldönteni. Valójában nem bizonyítható egyetlen, a törökök által a királyi palota ellen elkövetett gaztett sem, leszámítva, hogy három nemes szobrot – tudniillik Herculesét, Dianáét és Apollóét, a híres szobrász és építész Jacobus Tragurinus Dalmata aranylósárgarézéből készült alkotásait – Konstantinápolyba szállítottak, és a lóversenypályán helyezték el.⁸⁶

XIII.

Jóllehet Szulejmán kevés ideig tartózkodott a magyar városok fejedelmében, majd távozott seregével az országból, a város azonban a továbbiakban is változatos eseményeket élt át. Hamarosan bevonult ugyanis az övéi által királynak tartott Szapolyai János, és azonnal parancsolni

kezdett mindenkinek, aki csak engedelmességet mutatott iránta, ám a következő év augusztusában Ferdinánd kiűzte őt a birtokáról. Azonban neki sem adatott meg két évnél tovább uralkodnia e székesfővárosban, mert felülkerekedett a törökök serege, és 1529-ben igájuk alá hajtották a várost a várral együtt; a török seregek ugyan meghátráltak János elől, ám rögtön miután eltávozott az élők sorából, Szulejmán eltávolítva a király hitvesét, Izabellát és csecsemő fiukat, Zsigmondot, 1541-ben elfoglalta Budát, hogy csak rengeteg vér árán lehessen majd visszavenni. S ekkor már csak e könyvtár sorsának beteljesedéséről lehetett megemlékezni. Hiszen (el kell ismerni) szinte kétségtelennek látszik, hogy az alatt a két év alatt, amíg Ferdinánd uralkodott a városban és a várban, a könyvtár sok és súlyos károsodást szenvedett, és pedig a tudományokban jártas férfiak által,⁸⁷ akik efféle fizetséget követeltek (ha közējük számítom Johannes Fabert,⁸⁸ úgy

- 85 f) A Szent Római Birodalom fejedelmeihez intézett buzdító beszédében (ed. Viennae per Joannem Singrenium in 4) így fogalmazott Cuspinianus, mielőtt Ausztriai Ferdinánd jogai védelmében hadseregével sok-sok szerződésre hivatkozva bevonult volna Magyarországra: „Mielőtt Solomet [Szulejmán], a török, bevonult volna Budára, mintegy kétszázan a szegények közül, akiknek vagyontalansága nem tette lehetővé a menekülést, elfoglalták a királyi várat. És amikor a Császár be akart oda vonulni, akkora ágyútűzzel és lövöldözéssel akadályozták meg bejutását, jóllehet alig pár napra való élelemmel rendelkeztek, hogy a szultán megígérte nekik, megtarthatják életüket, ha nem akadályozzák bevonulását; és ezt be is tartotta mindaddig, amíg a vár bevétele után elfoglalta a trónt. Végül rábeszéléssel elérte, hogy vele mentek Törökországba. [Komoróczy 1995, I/37. – a fordítást módosítottam.] Paulus Jovius így ír Szulejmánról a nevezetes férfiak életét tárgyaló művében (T. II, p. 455, ed. Basileae 1567, 8): „Budára érvén jóságosan elfogadta, hogy azzal a feltétellel adja meg magát a vár, hogy az emberek és a vagyontárgyaik is sértetlenül maradnak, és szilárdan tartotta is magát hozzá.” Hasonlókat ír erről az évről Casp. Hedio, *Chron.* ☿ Cuspinianus 1526, fol. [B_{iii} verso]; A zsidó Budapest, 1995, I/37; – Jovius 1567, tomus II, 455. Joviusra lásd továbbá Csapodi 1961, 415. – Caspar Hedio (Kaspar Heydl, Kaspar Bock, Kaspar Böckel, 1494–1552) történetíró: Hedio 1537.
- 86 g) Paulus Hönigerus [Nikolaus Höniger] így ír a Szulejmán tetteit taglaló művében (az ábrázolt eseményeket Brodarics mohácsi vereségről szóló művéből kölcsönözve): „a minden védelem nélkül hagyott Budát felgyújtotta, csak a várat kímélte meg, a királyi lovardával és a vadaskerttel együtt. Semmi mást nem vitt el győzelme emlékéül, mint három hatalmas részszobrot, az egykor háborúban és békében is messze földön híres Mátyás király tulajdonát. Ezeket ma Bizáncban, a lóversenypályán láthatjuk.” Laurentius Surius [Lorenz Sauer] így ír 1526 kapcsán, *Commentarius rer. in orbe gestarum*: „Buda elfoglalása után Szulejmán megtekintette a várat, nagy elismeréssel szólt róla, s nem is vitt el onnan semmit, csak három hatalmas szobrot, amelyek egykor Mátyás királyéi voltak.” A tudomány minden fajtájában jelesül művelt férfiú, Ursinus Velius, aki a könyvekben okozott kárt bármi másban okozottnál nehezebben visel el, a könyvtolvajok gyalázatos magatartásának és Ulászló és Lajos király hanyagságának elítélése után arról számol be, hogy áll a könyvtár (ld. fenn, VIII. §), és a törököknek csak egyetlen tetteről számol be: „(a vár) előtt húzódó hatalmas terület közepén helyezkedett el Hercules Mátyás király felügyeletével és költségére állított szobra, amelyet bátran egybe lehetett vetni bármely régi, nemes munkával. Ezt két másik, a váron belül, az ajtó előtt elhelyezett szoborral együtt a törökök eltávolították, csak a márványtalapzatukat hagyva meg”. Tudjuk azonban Michael Sigler művéből (lib. I, *Chronologia rer. Hungar.*, Cap. VI. [Appar. Belii monum., II.]), hogy a Velius által meg nem nevezett két szobor Diana és Apollo szobra volt. Sethus Calvisius és Révai Péter, *Comm. de sacra corona regni Hungariae* (p. 59), tévesen oszlopoknak tartották a szobrokat. Vö. Zach. Hogelius, *Buda urbium atque arcium per Europam celeberrima*, p. 27, ed. Erfurti MDCLXXXVII, 4. ☿ Höniger 1577, pars II, 91; Surius 1586, 149; Caspar Ursinus Velius, lásd a VIII. fejezet b) jegyzetét; Velius 1762, 16; Sigler 1735, 67; Révai 1652, 59; Hogel 1687, 27.
- 87 XIII. a) Idetartozik, hogy elsősorban a tudósok által mohóbban vágyott görög nyelvű könyvek voltak a fosztogatás célpontjai. Lásd alább Brennerus beszámolóját. ☿ Lásd alább a XIII. fejezet e) jegyzetét.
- 88 b) Azok között, akik kezdetől fogva Ferdinánd támogatóiként léptek fel Magyarországon, kitűnt Joannes Faber, aki előbb a tanácsai és titkai miatt volt igen ismert személyiség a király által, később pedig azzal vált híressé, ahogyan a szektások ellenében a katolikus ügyet védelmezte; Velius tanúsága szerint továbbá Ferdinánd az ő kezdeményezésére létesített Budán kórházat, amelyet irányított is, ugyanakkor budai prépost is lett, ám egyik hivatalát sem töltötte be hosszú ideig. Helyzetét kihasználva Faber, akinek mindig szándékában állt gyűjteni jobb minőségű könyveket, az egyébként már igen gazdag saját könyvtárához igyekezett hozzátenni különböző köteteket a Corvin-könyvtárból. Továbbá Nicolaus Winmannus a püspökhöz, Simon Eckiusához [Eck, Simon Thaddäus], lelki

gondolom, nem követek el igazságtalanságot e kiváló férfiú ellen), éppúgy, mint az őrséget adó német katonák által (a maguk módján), ahogyan a polgárt és az ellenséget egyaránt fenyegető körülmények hozták magukkal. Honnan származnak ugyanis a zsákmányolt könyvek, amelyeket lépten-nyomon kérkedve ajánlottak megvételre tudós férfiaknak azokban az években a német fejedelemségekben? Talán a törököktől szerezték meg, akik közül egyetlenegyét sem láttak 1527 és 1528 folyamán? Vagy netán a törökök 1529-

ben visszahozták Magyarországra? Vegyük még hozzá a vár átadásakor a (bizonyosan vagyontárgyak sokaságát rejtő) csomagjaik sértetlenségéről alkut kötő katonákat, és nagyjából azt állapíthatjuk meg: amikor számba vették a barbárok, mi mindent hordtak el a várból, elsősorban kódexeket vettek számba a zsákmányolt tárgyak között.⁸⁹ Továbbá valószínűleg Szapolyai tízéves uralma alatt sem jártak kedvezőbb idők a könyvtárra: mivel akadályba ütközött a tudományok művelése, szüntelenül dúlt a háború, újra és újra

ügyekben helytartóhoz írott levelében (nyomatásban fennmaradt Winmannus *Syncretismus Germaniae*jában), miközben dicsőően szól Faber tudományos kincsestáráról, ezt mondja: „Láthatsz itt még Mátyásnak, Pannonia királyának a könyvtárából hozott igen régi könyveket és egészen új köteteket is.” Ez a megfogalmazásmód nem arra utal, hogy a barbárok által zsákmányolt könyveket vásárolt Faber, hanem arra, hogy fizetés nélkül jutott hozzájuk, miként az Spiegelius és Cuspinianus szavaiból is világosan kitűnik (lásd X. §). Megvan viszont a császári könyvtárban Aranyszájú Szent János papi hivatásról szóló, görög nyelvű, Corvin-címerekkel megjelölt kéziratok kódexe. Azt, hogy ez Faberé volt, bizonyítja az elejére ragasztott, kézzel írott szöveg, amellyel – ahogyan Lambeciustól tudjuk, lib. II., *Com.*, cap. VIII, § LXXXI. – az általa alapított bécsi Szent Miklós Kollégiumra ruházta át saját könyveit. Ugyanő az idézett könyv CCXXII. §-ában (p. 846) ismertet még egy hasonló, a Faber-féle könyvtárból a felséges császári könyvtárba átvitt nagyobb, quarto alakú pergamenkódexet, amely Arisztotelész *Politikájának* nyolc könyvét tartalmazza Leonardus Aretinus fordításában. § Johann Fabri (1478–1541; nem összetévesztendő a fent gyakran idézett Paul Fabrivall) magasan képzett egyházi ember volt, Erasmus levelezőpartnere, a terjedő protestantizmus határozott ellenfele. 1528-tól budai prépost, 1530-tól bécsi püspök, alapítványaival sokat tett az egyetem megújításáért (Földesi 2002, 95); Ursinus (ford. Szebelédi) 2013, 32; Fabríra lásd újabban Gastgeber 2014, 59–67, Németh 2013a; Wimmann 1541, fol. g3 recto. – Lambecius, II (1669), capitulum VIII, LXXXII, 787–788. A Schier által „megadott” helyen Lambeck latin (!) kódexről ír, Schier viszont görög (!) kódexről szól, és eredetileg Lambeck művének LXXXI. számú fejezetét említi. Lambeck, valószínűleg a ma Bécsben őrzött (ÖNB, Cod. 977) corvinakódexről szól, mivel annak is Fabri volt a possesszora. Csapodi 1973 nem sorol fel Fabri által birtokolt, görög nyelvű *De sacerdotio* corvinát Chrysostomustól. Vö. Németh András sorait (Németh 2013, 114) a Párizsban őrzött, BnF Suppl. Gr. 607 jelzetű kolligatumban található 2. kéziratról. Az ÖNB Cod. 977 adatai: Csapodi 1973, 180, nr. 170; Csapodi–Csapodiné 1990, 65, nr. 187; Madas 2009, 52, nr. 33. A kódexben valószínűleg Vitéz János bejegyzései láthatók, a kódex az ő gyűjteményéből kerülhetett a Corvinába, lásd Csapodiné 1984, nr. 23 és Tóth P. 2011, 294–295; Arisztotelész (ford. Leonardus Aretinus Brunus): Lambecius, II (1669), capitulum VIII, CCXXII, 846. Figyelmet érdemelnek Csapodi szavai Fabriról: „Az az állítás, hogy Faber bécsi püspök Budán kapta Ferdinánd királytól a birtokába került Corvin-kódexeket, adatokra nem támaszkodó feltevés. Az meg éppen ellene mond ennek, hogy a kötetekben található ex librisek hangsúlyozzák, hogy Faber a könyveket és kódexeket saját költségén szerezte meg.” (Csapodi 1961, 414.)

- 89 c) Szolgáljon példaként Heliodorus *Aethiopicája*. A művet 1534-ben a nürnbergi szenátoroknak ajánló Vincentius Obsopaeus [Obsopaeus] állítása szerint egy katona révén jutott el hozzá a kötet: „A Magyarországot ért csapás – az egykor fenséges Corvin Mátyás király könyvtárát, a legfelszereltebbet az összes könyvtár közül az elmúlt években elpusztította az ázsiai barbárság – után őrződött meg. Néhány másik könyvvel együtt egy mind a görögök, mind a latinok diszciplínáitól rettegő – később ruhafestőként dolgozó, akkoriban az igen kiváló államférfi, a dicső emlékü Casimirus Brandenburgensis őrgrof kíséretében Magyarországra érkezett –, teljesen hétköznapi katona vitte el, a valamennyire még csillogó arany díszítése miatt.” Az akkori iratok átnézéséből az a következtetés adódik, hogy a barbárok e pusztítása csupán a hadsereg koholmánya volt, amelyre saját fosztogatásának eltussolása végett hivatkozott. Az illető katona tehát 1527-ben ment Kázmér őrgrof kíséretében Magyarországra; az őrgrof ugyanis ebben az évben vett részt a magyarországi hadjáraton, amelyben életét is veszítette. Akkor nem a törökök, hanem Szapolyai János és hívei ellen harcoltak. Budát akkor nem a visszavonuló barbárok, hanem a versengő király kezéből ragadták el. Semmit nem tettek abban az évben a törökök ellen, de még a következőben sem, sőt az a katona talán mohamedánt sem látott (legalábbis így hozták a körülmények). Honnan jutott tehát hozzá a kódexekhez? Bizonyosan nem a barbárok zsákmányából. Ennélfogva úgy látszik, a corvinák nevezetes szétszóródása az országban később, különböző vásárlók révén történt meg: a zsákmányoló katonák mielőtt visszatértek hazájukba, részint engedtek a sorsnak, részint a tehertől megszabadulni igyekezve, ahogyan történni szokott, gyorsan túladtak a zsákmányon, olykor pedig ellenérdekelt fél fellépése miatt veszítették el szerzeményüket. Ugyanez a véleményem T. Alexander Cortesius Corvin Mátyás dicsőséges hadi tetteiről szóló költeményéről is; a művet kiadó Obsopaeus (1531. június 15-én) így ír Sebastianus Hallerushoz: „Bár a felséges Corvin Mátyás, Magyarország királya oly sok ékes erényt hagyott az utódokra, hogy aligha van szükség ezeket továbbadó hírnökökre és tanúkra (az erény ugyanis önmagában elég világos és örök), az ő könyvtárából származó egyéb kiváló irodalmi emlékei közül mégis megemlítenők a kiváló költő, T. Alexander Cortesius Mátyás dicséretére írott, Brandenburgi György őrgrof fejedelem (a mi igen kegyelmes fejedelmünk) igen nagy jóindulatából adományozott költeménye stb.” § Heliodorus, München, BSB, Cod. Graec. 157 (Csapodi 1973, 239, nr. 315, vö. Csapodi 1973, 329, nr. 539; Csapodi–Csapodiné 1990, 52, nr. 110; Madas 2009, 70, nr. 183.) – Heliodorusz 1534, a2 verso; Hajdú 2008, 30–32. Lásd továbbá Monok 2008, 267, 82. lábjegyzet. – Alexander Cortesius (Alessandro Cortese, 15. sz.) itáliai humanista, pápai titkár; Cortesius, 1531, fol. A2; Cortesius, *De Mathiae Corvini Hungariae regis laudibus bellicis carmen* (HAB, Cod. Guelf. 85.1.1. Aug. 2°); Csapodi 1973, 194, nr. 206; Csapodi–Csapodiné 1990, 69, nr. 209; Madas 2009, 53, nr. 40; Monok 2008, 266–267, 80–81. lábjegyzetek; Zsupán 2014, 73–81. – Vö. Csapodi 1973, 195, nr. 207 (nyomatott kiadás, Róma, 1487 után).

ostromállapot volt, valamint a török szövetség miatt ebben az időszakban, amikor Ludovicus Gritti ténykedett a Magyar Királyság kormányzójaként, sejtésem szerint héber és szír nyelvű kéziratok kódexeket vittek innen Velencébe.⁹⁰ Úgy látszik, az egyetlen vigasz amiatt, hogy a corvinák szomorú sorsa a szétszórás lett, az, hogy az elrabolt kódexeket ismét az értékükkel tisztában levő tudós férfiak vásárolták vissza; ugyanakkor mindarra, ami még ott maradt,⁹¹ ahogyan egyre mélyebben gyökeret vert a városban a barbárság, érték hiányában nyilvánvalóan a pusztulás várt. Mégis megmaradt a helyén a könyvtár, és csak sok év múlva⁹² rombolták le; talán amikor tűzvész fenyegetett,⁹³ vagy amikor a várost és a várat hevesen ostromolták a seregeink.

XIV.

Ezután mély hallgatás övezi a megmaradt könyvek sorsát és fellelhetőségét a szerzők részéről, akik a saját szemükkel vették szemügyre őket, olyan gondosan őrizték ugyanis a törökök a belső várat és magát a könyvtárat, hogy halálos büntetésre számíthatott az, aki oda belépett.⁹⁴ A törökök is csak nagy nehézség árán érték el, hogy megtekinthessék e tudós relikviákat (legalábbis ezt híresztelték nyilvánosan, hogy annál könnyebb legyen elutasítani a keresztény kérelmezőket); akár azért, mert (Révai Péter vélekedése szerint)⁹⁵ nagy tisztelettel tanulmányozták őket, akár azért, mert az okosabbak szégyellték a világ elé tártatni, hogy restek művelni a tudományt, miközben ebben az egy

90 d) Richardus Simonius könyvei közé tartozott a Mantuából és Budáról Velencébe szállított héber–káldeus és szír kódexek katalógusa. Lásd *Biblioth. Critique*, T. III. Chap. XXXIV. p. 416. ✠ Richard Simon (1638–1712) francia teológus, katolikus pap – Simon, *Bibliothèque critique*, 1708, 416.

91 e) Martinus Brennerus Bistriciensis Transylvanus az Aurelius Lippus Brandolinus által Mátyás királynak és Beatrix királynénak írott, *De humanae vitae conditione et corporis aegritudine toleranda* című párbeszéd [kiadásában] a Gerendi Miklós erdélyi püspöknek írott ajánlásban (ed. Basileae MDXL, 8) így fogalmaz: „Annak ellenére, hogy különböző háborús ügyek lekötötték, a nagy tudományú férfiakat nagyrabecsülésben és a lehető legnagyobb ajándékokban részesítette. Ugyanígy járt el, ha olyasvalaki akadt útjába, aki szelleméről vagy erkölcsi erejéről volt híres. Erről a ragyogó erényről tanúskodik a páratlan budai könyvtár, melynek az általa épített királyi palotában adott helyet, és melyet Ázsia, Görögország és Itália legkiválóbb görög, illetve latin szerzőinek műveivel és mindenféle könyvvel gazdagon ékesített. Ezt azonban az utóbbi esztendőkből az ázsiai barbarizmus tönkretette. Midőn két évvel ezelőtt tüzetesen átvizsgáltam, azt kellett látnom, hogy egy-két görög szerzőtől eltekintve a régi ragyogásnak alig maradt valamilyen nyoma. Ám túl a könyvtáron, Mátyás erényéről tanúskodnak a legtudósabb férfiaknak a világ minden részéből neki ajánlott vagy címzett művei és kötetei.” [Lédán István fordítását módosítottam – a ford.] Így festett a könyvtár három évvel ezelőtt, hogy teljesen a törökök hatalmába került volna. ✠ Aurelio Brandolini Lippo – Pomponio Leto római akadémiajának a tagja – két olyan humanista dialógust is írt, amelyben Mátyás az egyik főszereplő. A *De humana vitae conditione* címűben a király vitapartneré a Budán tartózkodó történetírő, Pietro Ransano; a mű az emberi méltóság kérdésével foglalkozik. A másik dialógusban (*De comparatione rei publicae et regni*) Mátyás a monarchikus kormányzás előnyeit fejtegeti (Klaniczay 1993, 46–47). Martin Brenner (?–1553) orvos, evangélikus lelkész; Gerendi Miklós (16. század) erdélyi katolikus püspök; Brenner és a Brandolinus-kiadásra újabban lásd Gastgeber 2014, 55–56; lásd a XIII. fejezet a) jegyzetét is. – Brandolinus 1541, fol. [*7 verso]. A mű Bázelen 1541 után 1543-ban is megjelent, lásd Brandolinus 1543 (megjegyzés: Schier 1540. évi bázeli megjelenést írt – azt a kiadást mi nem találtuk.) Magyar fordítás: Brandolinus 2008; Csapodi 1961, 413. Lásd továbbá Csapodi 1973, 167, nr. 136.

92 f) Steph. Gerlachus, aki – mint fentebb, az 1. és a 2. §-ban említettem – a császári küldöttség kíséretének tagjaként 1573-ban ellátogatott e királyi székhelyre, és felpanaszolta elhanyagoltságát, még mindig ajánlja a könyvtárat a szépsége miatt (nem utal arra, hogy a tényleges látványa vagy a híre alapján). ✠ Gerlach 1674, 12; Gerlachot lásd továbbá fent: I. fejezet d) és II. fejezet d), e) jegyzetek.

93 g) A Pflugius-féle katalógus tanúsága szerint a megmaradt jogi tárgyú kódexek [*profani/juristae*] között a 25. tétel: „Liber Decretorum S. Stephani Regis Ungar. [Szent Istvánnak, Magyarország királyának a törvénykönyve]. Pergamenre másolt kézirat. Nem ép, hanem egy részét tűz égette meg. Folio.” A Ferdinánd király uralkodásának eseményeit megőrkítő évkönyveiben (T. VI, p. 3075) arról számol be Kevenhüller, hogy a belső várat 1606. május 31-én villámcsapás sújtotta, s mivel súlyos károsodásokat szenvedett, ezért csaknem a teljes megsemmisülés veszélye fenyegette. ✠ Pflugius 1703, 346, nr. 25; Khevenhüller 1722, tomus VI, col. 3075.

94 XIV. a) Bocatius János kassai főbíró így ír a Bocskai István kíséretében tett útjáról beszámoló levele XXI. §-ában (*Beli apparatus monum.*, VII, p. 333): „Majd felmegyek a másik várhoz, s kérem az őrséget: engedjen a belső várba. Az örök megtagadják kérésemet, s mondják, fővesztés terhe alatt tilos ezt megtenniök.” (Ford. Kenéz Győző.) ✠ Bock 1569-ben született a lausitzi Vetschau városában, eredeti neve Johann Bock, családja félig német, félig szorb. 1590-ben jött Magyarországra, 1593-ban az eperjesi evangélikus iskola rektora lett. 1598-ban Rudolf császár koszorús költővé avatta, és nemességet adományozott neki. 1599-ben a kassai iskola vezetését bízták rá, de rövidesen városi jegyző, majd főbíró lett. 1604-ben megnyitotta városa kapuit Bocskai hadai előtt. Fejedelme 1606-ban követségbe küldte Németországba, de Rudolf császár elfogatta, és Prágában raboskodott évekig. 1610-ben megszökött. 1613-tól ismét a kassai iskolát igazgatta. 1621-ben Bethlen Gábornak kísérte a nikolsburgi béketárgyalásokra, amikor útközben meghalt. – Bocatius 1735, 333; MTSZ 1968, II/1, 338; Bocatius 1992, 97–110.

95 b) *De Monarchia et sacra corona regni Hung.*, ed. cit., p. 688. „De ma is ott láthatók bizonyos megmaradt kötetek, melyeket nagy tisztelettel őriznek a janicsárok, s nem könnyen engednek oda sem törököt, sem keresztényt, hogy alaposan szemügyre vegye őket.” Révai 1610 kapcsán írja ezt. ✠ Révai 1746, 688. Lásd még Csapodi 1961, 405.

könyvtárban – amennyi maradt belőle – oly sok minden rendelkezésükre állt, amihez segítségül folyamodjanak. S ez a könyvmennyiség egészen a 17. század elejéig változatlan maradt, amikor is Pázmány bíboros nem habozott harmincezer forintot ajánlani a barbárokra a kincstár maradékának a megvásárlására,⁹⁶ ha ekkora összeggel ugyan meghajlítható lett volna ennek az egyébként igen fősvény népségnek a szíve; a törökök azonban annyira semmibe vették, hogy a kitűnő névnek végül az árnya is alig maradt meg. Az ettől a próbálkozástól eltelt harminc évben semmi konkrét nem foglaltatott írásba a könyvtárról, abban azonban bizonyosak vagyunk, hogy mintegy szemetet és hulladékot hagyták maguk után – hacsak nem úgy áll a helyzet, hogy Pázmány bíboros korában is alig volt meg belőle valami, s a barbárok ezt bevallani szégyellve utasították el színlelt büszkeséggel az általa felajánlott árat. Hogy pedig mégse semmisüljenek meg a helylél-közzel megmaradt kötetek (akár [császári] katonák adtak túl a zsákmányolt kincseken, akár később a törökök ostoba megvetésből), sok tudós férfiú fáradozott az összegyűjtésükön, akik közül elsőként Joannes Sambucus⁹⁷ és Augerius Gislenius Busbequius említendő,

akik részben saját költségükön, részben császári költségen sok könyvet kiszabadítottak a törökök hatalmából, s végül mindet a Bécsi Császári Könyvtárba szállították. A brandenburgi örgróf és a guelpherbytumi herceg sem érezték méltóságon alulinak ugyanezt tenni, ahogyan mostanában Szászország királyi fejedelme is utazásai eredményei között tartotta számon, hogy néhány ilyen kódexszel gyarapíthatta a drezdai könyvtár állományát.

XV.

De minél szigorúbban őrizték a megmaradt töredékeket, annál hevesebb vágy ébredt sokakban, hogy saját szemükkal lássák őket. Lambecius végül 1665-ben elérte, hogy [Jacobus] Leslaeus császári követ kapja feladatul a megvizsgálásukat, illetve lehetőség esetén megvásárlásukat; hogy azonban legyen vele, aki pontosabban meg tudja állapítani a könyvek értékét, maga Lambecius is parancsba kapta, hogy utazzék Budára. Miután hosszas alkudozások eredményeként elérték, hogy bemehessenek a könyvtárba, döbbenettel kellett megállapítaniuk, hogy az egész föld alatti folyosóban elrejtett állomány mindössze három- vagy legfeljebb négyszáz kötetre szorítkozik, porosodva és molyrágottan. Ebek

96 c) P. Nicolaus Schmith S. J. de Archiepiscopis Strigoni., P. II., 114. ed. Tyrnaviae MDCCLVIII, 8. De Lomeierus op. cit. p. 157 és az ő nyomdokain Julius Pflugius a méltatott levelében, illetve mások is arról tudósítanak, hogy Bozmán (Pázmányt nevezik így) 200 000 birodalmi fémpénzt ajánlott fel, ami fölöttébb túlzónak tűnik. A már idézett művében (p. 16) Paul Fabri, aki sokak közt egyetlenként akart kitűnni, ebben is többet mondott, tudniillik azt, hogy Pázmány kétszáz ezer birodalmi aranyat kínált; ez olyan nagy ár, hogy ekkorát kiadni még a királyi kincstárnak is gondot okozna, illetve amennyit a csonkítatlan Corvina gyűjtemény megvásárlására lett volna érdemes fordítani. Nem tudom azonban, hogyan jelölte ki ugyanez a Fabri Pázmány életének adatait, amikor azt állította, hogy elsőként az érsek próbálkozott a könyvtár állományának visszaszerzésével, ám szerencsésebb volt nála Busbequius, Joannes Faber és Zsámboky. Faber 1541-ben halt meg, Zsámboky 1584-ben, Busbequius 1592-ben. Pázmány 1570-ben született, 1616-ban lett esztergomi érsek, 1637-ben halt meg. Az előbbieket adatai minden művelt életrajzírónál könnyen hozzáférhetők, a Pázmányra vonatkozókat pedig Schmith idézett művében találja meg az olvasó. ✠ Pázmány törekvése a Corvina megszerzésére, lásd Monok 2004, 58–60. A Corvina mint a hatalmi reprezentáció eszköze, lásd Mikó 1999 és Mikó 2004. – Schmith, 1758, pars II, 114; Lomeier, 1669, 188–189; Pflugius 1703, 314; Fabri 1756, XVI. – Ogier Ghislain de Busbecq (Augerius Gislenius Busbequius, 1522–1592) humanista, diplomata, botanikus, tevékenységére lásd Gastgeber, 2014, 58, 69–70. Johann Fabri (vagy Faber, 1478–1541) humanista, bécsi püspök. Zsámboky János (Johannes Sambucus, 1531–1584) humanista, filológiai tevékenységére nézve általában lásd Sambucus 2015; Schmith, 1758, pars II, 111–126.

97 d) Közülük Lambecius (lib. II, *Comment.*, p. 126) a Nagy Szent Vazulnak a teremtés hat napjáról írott kilenc homíliáját tartalmazó Codex Graecust, valamint (lib. IV, p. 78) egy másik görög kódexet emel ki, amely Aranyszájú Szent János – Máté evangéliumához írott – homíliáit tartalmazza – ezt Zsámboky vásárolta meg. ✠ Lambecius, III (1670), LXVI, 126 (megjegyzés: Schier Lambecius II. könyvére hivatkozik). Vö. Pflugius 1703, 328; Csapodi 1973, 155, nr. 105 (Basilius, *Homiliae in Hexaemeron* = kétséges hitelű vagy elveszett korvina [Bécs, ÖNB Cod. Theol. Gr. 219]); Németh 2013a, 185–186: „A bécsi könyvtárosi hagyomány – nem tudni, mi alapján – a Corvina könyvtárba sorolta.” – Lambecius, IV (1671), CXXIII, 78. Vö. Pflugius 1703, 329; Csapodi 1973, 182, nr. 174. (Johannes Chrysostomus, *Hypomnema*... = létező, hiteles korvina [Bécs, ÖNB Theol. Gr. 1.]) – Csapodi–Csapodiné 1990, 67, nr. 201; Németh 2013a, 182–183 = feltételezett; korábban hitelesnek tartott korvina. Nem keverendő össze a Csapodi 1973, nr. 173, Csapodi–Csapodiné 1990, 68, nr. 202 és Madas 2009, 52, nr. 35 számon (ÖNB Suppl. Gr. 4) szereplő korvinával, amely szintén tartalmazza ugyanezt a művet (Suppl. Gr. 4 = Gastgeber 2014, 327–336, Németh 2013a, 84–86)!

harmincadjára jutott a kincstár. Ezért Lambecius engedélyt kapott arra, hogy a tárgyalást megszakítva emlékeztető gyanánt hozzon magával három kéziratos kódexet.⁹⁸ Sokak figyelmét elkerülte a Mercurius Batavus tudósítása, hogy a török császár parancsára Leslaeus kénytelen volt visszatérni megbízatásából, a maradék könyveket pedig Görögfehérvárra [Belgrád] vitték, és ugyanott ki is állították őket.⁹⁹

XVI.

Végül eljött az a fölöttébb boldog pillanat, amikor 1686-ban, súlyos ostrom után felszabadult Buda, és ami a könyvek közül túlélte a kedvezőtlen körülményeket, a Bécsi Császári Könyvtárba szállított; bár e maradványok még akkor sem lehettek olyan szerencsések, hogy biztonságban legyenek a zsákmányszerzők kezétől, amikor közel voltak már a menedékhez. A leltárba vett kódexek száma körülbelül 290 volt; kataló-

gusukat, amelyet a salmiana legiónál szolgáló S. J. atya tábori segédlelkész kapkodva készített el, Pflugius¹⁰⁰ publikálta. Számvetése szerint egy görög [kötet] maradt meg, latin nyelvű kézirat valamivel több mint száz, a többi pedig nyomtatott könyv, a többségük azonban annyira sérült, hogy nem volt érdemes tovább megőrizni őket. Senki nem vitatja, hogy ez az anyag nagyon értékes lesz tudományos tanulmányozásra, különösen a magyarok számára, ha valaha elkészül az e könyvtárból származó, sokféle szétszóródott könyvek jegyzéke. Ezt a császári könyvtártól lehet majd remélni, ahol a könyvek többsége található; jóllehet Lambecius több könyvet is megnevezett, és a Pflugius által kiadott katalógus is fontos teljesítmény ugyan, de a helyzetet csak sebtében áttekintők előtt is elég világos lesz, hogy az egyik bizonyosan kihagy könyveket, a másik meg több olyat is felvesz a katalógusába, amely pedig nem sorolható a corvinák közé.¹⁰¹

98 XV. a) Ezt a budai utat, a könyvek elhelyezését, az egész vizsgálatukat és a megkapott kódexeket részletesen ismerteti Lambecius, lib. II, *Com.*, cap. IX és részben Paulus Taffernerus, P. IV, p. 173. Az ő szavaikat idézi levelében Iul. Pflugius, valamint Bél, Tom. III, *Hung. novae*, p. 365. ✠ „A híradások és kísérletek után végre 1666-ban történt Peter Lambeck már említett budai látogatása. Ő – a császári követ sokszoros utánjárása és sürgetése alapján – futólag megtekinthette a budai könyveket. Egy kriptaszerű, földalatti helyiségbe vezették, ahova egyetlen kis ablakon szűrődött be csak a világosság. Rettenetes piszokban, porban, a földön csomókban hevert itt 3–400 könyv, nagyjából nyomtatvány. A kódexek közül hármat (Gregorius Nazianzenus: *Sermones apologetici*, Augustinus: *Sermones de verbis Domini* és Janus Pannonius versei) elvihetett magával. Nagyon sovány eredmény ahhoz képest, hogy útjának célja a fényes Corvina-könyvtár maradványainak megszerzése volt a császári könyvtár számára.” (Csapodi 1961, 406, 29. lábjegyzet.) – Lambecius, II (1669), capitulum IX, 989–996; Tafferner 1668, 176; Pflugius 1703 említi Lambeciust: 323; Bél, *Notitia*, III (1737), 362–364.

99 b) E könnyen hihető, ám bizonytalan igazságtartalmú elbeszélések tréfát ütnek Lomeierusszal (i. h.) és Theophilus Spizeliusszal [Gottlieb Spitzel] (lásd *Dissert. de Bibliothecis*, p. 191). Maderus a könyvtár megszabadításának a hírére illesztette hozzá gyűjteményéhez Brassicanus levelét. ✠ Lomeier 1669, 189; Spitzel, 1703, 191; Brassicanus 1666, 135–143.

100 XVI. a) Pflugius ígéretet kapott pontosabb katalógusra, de itt is úgy történt, hogyan a vásárra készítendő portékáknál lenni szokott: az epistola második kiadására tett, elhamarkodott ígéretet nem követte a megvalósítás buzgalma. A kegyelmes Kollarius csakugyan megerősítette nekem, hogy nem készült, legalábbis nem maradt fenn újabb katalógus, megmutatván azt az S. J. atyától származó kéziratot, amelynek az elején Nesselius [Daniel de Nessel] kézírásával az alábbi cím olvasható: „Corvin Mátyás, Magyarország felséges királya egykor oly híres budai könyvtárának a maradványai – avagy Buda dicsőséges elfoglalása után a Corvin-féle palota földalatti folyosóján talált, majd a bécsi birodalmi udvarba, a következő napon pedig a császári könyvtárba szállított kéziratos és nyomtatott könyvek sebtében összeállított, hevenyészett jegyzéke, 1686. október.” Hálátlannak kellene bélyegeznem engem, ha nem említeném meg, Kollarius azt is megengedte nekem, hogy segítségként használjam a Corvin-féle könyvtárral kapcsolatos feljegyzéseit. ✠ Buda vára 1686. szeptember 2-án felszabadult az oszmán-török rabság alól. Az ostrom befejeztét követő napon Luigi Marsigli olasz hadmérnök felkereste a királyi palota romjait, hogy megpróbálja megkeresni a Corvina könyvtár maradványait. A romok között feltört ládákat, szétszórt kéziratosokat és nyomtatványokat talált – a látvány családottsággal töltötte el. Egy jezsuita tábori pap jegyzékbe foglalta a talált könyveket. A könyveket a jegyzékkel együtt Bécsbe szállították az udvari könyvtárba. Két évvel később Julius Pflugk a Corvina könyvtárról írott munkája függelékeként nyomtatásban megjelentette a jegyzéket. A Pflugk-jegyzék alapjául szolgáló, Bécsben őrzött eredeti kézirat összesen 320 kötetet tartalmaz. 126 kötet esetében jelzi, hogy kódex, 174 esetében, hogy nyomtatott könyv. 20 esetben nem jelzi, hogy kézirat vagy nyomtatvány (Csapodi 1984, 5–6). – „...apud legionem Salmianam”: Karl Theodor Otto zu Salm (1645/1648–1710) császári tábornok [General der Kavallerie] részt vett Buda ostromában, visszavívásában. – Kollár Ádám Ferenc (Adam František Kollar, 1718–1783) udvari könyvtáros Bécsben, tevékenységére általában lásd Kosáry 1983; Szelestei 1989, 88–93; Kollár 2000; Viskolcz 2008, 289; Gastgeber 2014, 125–143. Németh 2013a, 12, 9. jegyzet. – Daniel Nessel (1644–1699/1700) császári titkár, császári könyvtáros, lásd Viskolcz 2008, 272–291; Gastgeber 2014, 120–122, Németh 2013a, 12, 9. jegyzet és 67.

101 b) Ilyen művek az alábbiak: *Ambrosii Calepini Erem. Aug. Dictionarium, Erasmi Roterodami adagiorum chiliades tres cum tribus centuriis, Lutherus adversus decreta Conciliorum, Pontificumque*, amelyek – hogy másokat ne említek – semmiképp nem Corvin Mátyás idején keletkeztek. Esetleg II. Lajos utolsó évei alatt kerültek a könyvtárba, hiszen az adatokat fel nem tüntető kiadás nem zárja ki

Tizenhárom guelpherbytumi [Wolfenbüttel] kódexet csatolt hozzá Pflugius az epistolájához; másokat másutt őriznek,¹⁰² a ritkaságok között mutatva őket a látogatóknak.

XVII.

Pontosabb lesz a kódexek jegyzéke, ha azokat is hozzávesszük, amelyekről időközben sikerült kideríteni, hogy egykor szintén a budai királyi

ezt a merész felfogást. E megengedő értelmezés szellemében annál kevésbé szabad kivételt tennünk a fólió nagyságban nyomtatott magyar Bibliával, azaz a corvinák közé sorolnunk a magyarok egyetlen királyához sem köthető alkotást – bármeddig, akár király haláláig terjedni is ki az időt. Ha ott szerepelne a kiadás éve a katalógusban, további vitába lehetne bocsátkozni. Időközben azonban [Szeneci] Molnár Albert (a *Gram. Hung.* előszavában) bevallotta, hogy nem ismer régebbi, magyar nyelven írott könyvet Székely István krónikájánál (ed. Cracoviae, MDLVIII). Bél Mátyás (*De litteratura Hunno-Scythica*, p. 66) Sylvester János 1541-ben nyomtatásban megjelent Újszövetség-kéziratát említi a magyar nyelv tudomása szerint legrégebb emlékeként. De mindegy, hogy a kettő közül melyik jelent meg egy kicsit korábban, mivel Le Long (Tom. I, *Bibliotheca sacra*, p. 447, ed. Parisiis MDCCXXXIII, fol.) említi Pál apostol úr magyarul kiadott két levelét (Cracoviae apud Hieronymum Vietorem MDXXXIII), az első teljes magyar nyelvű Bibliát mindazonáltal Károli Gáspár adta ki a 16. század végén, s ugyanaz a [Szeneci] Molnár Albert javította, akinek a gondozásában az első fóliókiadás megjelent Frankfurtban 1608-ban. A Káldi-féle Biblia fólió formátumban 1626-ban Bécsben jelent meg. Vö. Le Long, idézett hely, illetve Czvittinger, *Specimen Hungariae litteratae*, p. 193 és 194. Ez a Biblia tehát igencsak későn kerülhetett a szóban forgó könyvtárba, és pedig vagy úgy, hogy a törökök szereztek meg zsákmányként, vagy pedig más szerezte meg, aki egy elemelt kódex helyére csempészte be. ✠ A Budáról Bécsbe szállított könyvek jegyzékéből első pillantásra látszik, hogy több olyan könyvnek a címe található benne, amely nem származhatott Mátyás könyvtárából. Ezek később kerülhettek Budára (például Erasmus, Luther, Calepinus művei, lásd Csapodi 1961, 407). – Ambrogio Calepino (1440 k.–1510) itáliai lexikográfus. Lásd Csapodi 1973, 171, nr. 145. – Desiderius Erasmus (1466/1469–1536) humanista. Az *Adagia* évvel Mátyás halála után jelent meg. Lásd Csapodi 1973, 212, nr. 246. – Martin Luther, *Adversus decreta conciliorum pontificumque*, lásd Csapodi 1973, 280, 413. – A Bibliára lásd Csapodi 1961, 407; Szenci Molnár 1610, 13; Székely 1559; Székely 1960; Biblia (Újszövetség) 1541; Bél, *De veteres*, 66; Biblia (Szent Pál levelei) 1533; Le Long 1723, 447; Biblia (Károli) 1590; Biblia (Károli–Szenci) 1608; Biblia (Káldi) 1626; Le Long 1723, 447; Czvittinger 1711, 193–194.

- 102 c) [1] *Roberti Valturii de re militari libri XII*, kéziratos fólió, pergamenkódex, száz rajzzal festett, a drezdai könyvtárban található, s Götze tudósítása szerint (Tom. I. n. 37, p. 41.) a királyi zász fejedelem vásárolta meg, amikor idegen földön járt. [2] *M. T. Ciceronis epistolarum ad familiares libri XVI*, kéziratos pergamenkódex, 4. Az ugyanitt található, hasonló körülmények között odakerült kódexet Götze ismerteti T. I. n. 348, p. 319. [3] *C. Tranq. Suetonii Caesares*. A berlini könyvtárban található kéziratos kódex, ismertetését lásd Bél, T. III. not. *Hung. nov.*, p. 590. [4] *Naldi Naldii Carminum de bibliotheca Corviniana libri IV*. A toruni könyvtárban található, gazdagon díszített, kéziratos pergamenkódex, amelyről lásd fentebb. [5] *Baptistae Guarini libellus de ordine docendi et studendi*. Kéziratos kódex; Pflugius szerint a *Salanában* található, s ugyanígy vélekedik Struvius is, *Introductio ad notit. rei lit.*, cap. II, § XVIII. [6] *Petronii fragmentum*, nyomtatott könyv, egyébként sok példánya rejtőzködik Magyarország és Erdély könyvtáraiban. [7] *Magnae Compositionis Cl. Ptolemaei libri a Georgio Trapezuntio traducti*. Pergamenkódex, fólió, az első oldala ragyogó képekkel illusztrált, amelyek között Corvin Mátyás, Magyarország királya címere is szerepel hollóval a közepén. A végén ez olvasható: „Befejezve 1467. március 17-én.” A kódexhez tartozik még a csillagállást megőrkítő, négyszög alakú rajz ezzel a felirattal: „Csillagállás a pozsonyi egyetem megalapításának órájában. Az Úr 1467. évében. Júniusban, az »egyenlített idő« szerint 2-án, dél után pontosan a 20. órában. Az esztergomi székesegyházban, s Saturnus napja volt, és Mars órájának a vége.” „Figura coeli hora Institutionis Vniversitatis histropolitane; Anno domini 1467.” In Junio tempore equato die 5 hora 20 post meridiem precise in Ecclesia Cathedralis Strigoniensis, et erat dies Saturni, et finis hore Martis.” Úgy döntöttem, mindezeket összefüggésbe hozom a kegyelmes Lambacher velem megosztott szavaival. A Bécsi Városi Könyvtár e kódexének járulékos elemei egyrészt a Pozsonyi Akadémia születésének napja és órája miatt figyelemre méltók, másrészt azt jelzik, hogy a kódex eredetileg [Vitéz] János esztergomi érseké volt. [8] *Missale*. A bécsi ferences atyák Szent Jeromos-könyvtárában található, és voltaképpen nem tartozik hozzá a Corvin-könyvtárhoz, mivel Mátyás Ausztria uralkodójaként kivételesen ajándékozta ezeknek az atyáknak szeretete jeléül. Időközben az is növelte a kódex értékét, hogy a királyt nagyon díszes tollrajz jeleníti meg. ✠ [1] Robertus Valturii XV. századi itáliai humanista, stratégus. Robertus Valturii, *De re militari*, Dresden, Sächsische Landesbibliothek, R. 28. m. (Csapodi 1973, 387, nr. 686; Csapodi–Csapodiné 1990, 43, nr. 57; Madas 2009, 64, nr. 139); Götze 1743, 41, nr. 37. [2] Marcus Tullius Cicero, *Epistolae ad familiares*, Dresden, Sächsische Landesbibliothek, DC 115 (Csapodi 1973, 188, nr. 188; Csapodi–Csapodiné 1990, 43, nr. 56; Madas 2009, 52, nr. 37); Götze 1744 (4), 319, nr. 348. [3] Suetonius, *De XII Caesaribus*, Berlin, Staatsbibliothek, Preussischer Kulturbesitz, MS Lat. fol. 28 (Csapodi 1973, 360, nr. 613; Csapodi kétségesnek tartja corvina mivoltát); Bél, *Notitia*, III (1737), 590. [4] Naldus Naldius, *Epistola de laudibus augustae bibliothecae*, Torun, Książnica Kopernikańska, Cod. Lat. R. fol. 21.107 (Csapodi 1973, nr. 435; Csapodi–Csapodiné 1990, 59, nr. 154; Madas 2009, 59, nr. 93). [5] Battista Guarino, *Libellus de ordine docendi et studendi*, Jena, Universitätsbibliothek, Bos. 8 o 1. (Csapodi 1973, nr. 312; Csapodi–Csapodiné 1990, 47, nr. 78; Madas 2009, 55, nr. 63); Pflugius 1703, 329–330; Struvius 1754, 212–213; Guarinus 1704, 61. A *Bibliotheca Corvina* példányát, amelyet ma Jénában (Egyetemi Könyvtár) őriznek, „szövegként” adta ki (tehát nem a használatban lévő nyelvkönyvek gazdagítására) Burcard Gottfried Struvius 1704-ben (Monok 2008, 270, 102. és 104. jegyzetek; lásd továbbá Vadász 2007, 44, 4. jegyzet). [6] *Petronii fragmentum* (nyomtatott könyv). A Petronius-kéziratokra lásd Csapodi 1973, 310, nr. 481 (corvina volta kétséges, ÖNB Cod. Lat. 179); valamint Csapodi 1973, 310, nr. 482 (lappangó korvina); illetve Csapodi 1973, 310, nr. 483 (lappangó, feltételezhető korvinakódex töredéke). [7] Claudius Ptolemaeus, *Magnae compositionis libri (seu Almagest) a Georgio Trapezuntio traducti*, Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 24 (Csapodi 1973, nr. 558; Csapodi–Csapodiné 1990, 62, nr. 168; Madas 2009, 61, nr. 107. Nem lehet nem említeni azt a szervezőmunkát, amelyet Vitéz János a pozsonyi egyetem létrehozása (Universitas Istropolitana, 1467) érdekében kifejtett, lásd Klaniczay 1990. A kéziratba írt horoszkópra lásd Bartha 1980–1981; Boudet–Hayton 2009. [8] *Missale*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Rossiana, Cod. Lat. 1164 (Csapodi 1973, nr. 895; Csapodi–Csapodiné 1990, 58, nr. 151; Madas 2009, 72, nr. 204). A kódex nem tartozott a királyi könyvtárba. Mátyás király ajándékolta készíttette egy Ferenc-rendi szerzetes, Tamás fráter számára (Csapodi–Csapodiné 1990, 58, nr. 151). [9] A wolfenbütteli korvinákról lásd Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...* 2014.

könyvtárban voltak, ha semmi többet nem tudunk is róluk (megvannak-e még, hol rejtőznek).¹⁰³ Ugyanis nemritkán előfordul a legkiválóbb kódexekkel, hogy miután felhasználták őket szövegkiadáshoz, a hozzá nem értők úgy láttatják, hogy már betöltötték a rendeltetésüket, nem véve figyelembe azt, hogy nagyobb hitelt ad fárado-

zásaiknak, ha rá tudják venni a kételkedő olvasót, nézzen bele a még létező kódexbe, s így el tudják kerülni, hogy esetleg a hamisítás bűnének a gyanújába keveredjenek. Végül pedig a mutatót nyugodtan ki lehetne egészíteni különböző szerzők által Mátyás királynak, Beatrix királynénak és János fiuknak¹⁰⁴ ajánlott könyvekkel, hiszen

103 XVII. a) [1] I. *Heli[o]dori Aethiopica*, a műről lásd fentebb, XIII. §. [2] II. *Galeoti Martii libri duo de homine*, valamint [3] III. szintén tőle a *De incognitis vulgo*. E művekről így ír maga Galeotus (*Lib. de dict. et fact. Mathiae*, cap. XXIV): „Ekkor a király így szólt: – A te eszközöd a könyveid, melyeket kiadtál, s melyek könyvtárunk díszei. Ezt már megértette Galeotto, és intett fiának, Giovanni Marzióznak, hogy könyveit, melyeket »Az emberről« és »Az általában ismeretlen dolgokról« írt, hozza át a királyi könyvtárból.” [4] IV. *Bessarionis Card. epistola ad Graecos*, amelyről lásd fentebb, XII. §. [5] V. Idézett művében így számol be Brassicanus: „Itt láttunk olyasmit, amit jegyzékünk számára ismertethetünk – (s csak legalább ez a jegyzék fennmaradt volna, milyen sokat megtudtunk volna!) –, és pedig látó hittel láttunk szkolionokkal bőségesen ellátott teljes Hyperidest, melyet sok-sok pénzért lehetne csak megvásárolni. Láttuk a *Canones apostolici* nagy könyvét, e páratlan művet; láttuk Theodoretus Cyrensis teljes *In Psalterium*át [*Interpretatio in psalmos*]. Láttuk Chrysostomus, Athanasius, Cyrillus, Nazianzenus, Basilius Magnus, Gregorius Nyssenus, Theophanes és Dorotheus végtelen sok művét. Láttuk az Anachorita ragadványneven is ismert Marcus Monachust.” [6] VI. A művei között található, CIX. számú levél tanúsága szerint Wilibald. Pirckheimer [Willibald Pirckheimer] tulajdonában is volt néhány: „Igen kedves Bilibaldusom, a minap Georgius Lentius megtekintésre ajánlotta könyvtárából a Basilius és Gregorius leveleit tartalmazó kódexet, amelyet mind a használt betűfajta, mind a régisége miatt nagyon kívántam látni. Sejtésem szerint ugyanis a kódexet 200 évvel ezelőtt vagy még régebben másolták le, és Magyarország királyának a könyvtárába helyezték.” [7] VII. *Albohalis Arabis Astrologi de iudiciis Nativitatum liber, cum pluribus aliis ad astrologiam pertinentibus eodem codice contentis*. Melanchthonnak írt ajánlólevelében így nyilatkozott Joachim. Hellerus [Joachim Heller], aki Albohalus [Yaḥyā b. Ghālib Abū ‘Alī] e művét először adta ki Norimbergában 1546-ban (in 4): „Válmikor a kezembe került az égi jelenségekről írott kommentárok bámulatosan régi kézírata, amely egykor Mátyás, Magyarország királya könyvtárából származott, majd végül nekem hozták eladandó portékaként. Régi asztrológusok más könyvei ugyanúgy megjelennek benne, mint ez a silány stílusban megírt és itt elsőként Melanchthon irányításával kiadott.” A könyvet ismerteti J. G. Schwindel, *Thes. Biblioth.*, vol. III, p. 274. ✪ [1] Héliodórosz, *Aithiopica*, a műről lásd a XIII. fejezet c) jegyzetét. Csapodi 1973, 239, nr. 315; Csapodi 1973, 329, nr. 539; Csapodi–Csapodiné 1990, nr. 110; Madas 2009, 70, nr. 183 (= München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Graec. 157). [2]–[3] Lásd Galeottus Martius, *De egregie...* című műve XXIV. fejezetében a *Libri duo de homine* és *De incognitis vulgo* című művek említését: Galeottus Martius, *Mátyás királynak...*, 1977, 73. [4] Schier a IX. fejezet b) pontjában ír Bessarion műveinek strasbourgi kiadásáról, nem a XII. fejezetben. [5] Salvanus (ed. Brassicanus) 1530, fol. α3 recto; legújabbán és érdemben Németh 2013a, 203–205, 216; lásd továbbá Csapodi 1973, 341, 632, 72, 215, 306, 105, 311, 635, 238 számú tételeit; vö. továbbá Csapodi 1973, nr. 851. [6] *Epistolae Graecae* 1528, fol. A_{ii}; Pirckheimer 1610, 336; Csapodi 1973, 156, nr. 107. A ma ismert kéziratok közül egyiket sem azonosította a kutatás a *Bibliotheca Corvina* vagy a Pirckheimer-könyvtár darabjaként (Monok 2008, 266 és 74. jegyzet). Obsopoesura lásd továbbá Gastgeber 2014, 90–96; Németh 2013a. Pirckheimerre lásd Németh 2010, Németh 2011. [7] Albohalus Arabus (9. sz.) arab asztrológus. Ḥaiyāt 1546 [= Albohalus], fol. a₂ Csapodi 1973, 120, nr. 17. *De iudiciis nativitatum* (elveszett korvina, vö. App. H. 1747, Nürnberg, 1549); Schwindel, *Thesaurus*, III. (1739), 274–275.

104 b) [1] Mivel a világ minden részéről származó könyvek többségükben Mátyás királynak, Beatrixnek, a feleségének vagy [Mátyás] fiának, Jánosnak dedikáltak, mielőtt előhozakodnék az általam kikalkulált számokkal, úgy gondolom, ki kell vennem közülük két művet. Először is Jacobus Philippus Bergomensis Ágoston-rendi remete *De claris mulieribus Christianis ad Beatricem Hunnorum et Bohemorum Reginam* című művét. Nem láttam még ugyan, de mivel Gandolfus szerint Ferrarában Laurentius de Rubéis de Valentia költségén jelent meg fólió formátumban 1497-ben, s Beatrix ekkor már eltávolítottatott a magyar tróntól, sejtésem szerint nem hozható összefüggésbe a Corvin-könyvtárral. [1a] Másodsor Petrus de Crescentiis művét (*Libri XII de agricultura*), amely Joach. Camerarius szerint (*De re rustica*) Corvin Mátyásé volt. Petrus a 14. század elején halt meg, művét Károlynak, Nápoly királyának és Aymericus de Placentiának, a Domonkos-rend generálisának ajánlotta, aki 1304-ben emelkedett e pozícióba, maga Petrus pedig 1311-ben fejezte be a művét. Valószínűnek látom azonban, hogy ez a mű a budai könyvtárba került: 1478-ban készült fólió formátumban a nyomtatott könyv, és az ugyanitt készült más tudományos művekkel együtt egyik példánya Budára került; mivel valahol talán talált róla említést, ezért úgy gondolta Camerarius, hogy az eredeti Mátyás királynak volt ajánlva, de az is lehet, hogy egy másoló külön ajánlással ajándékozta a királynak a saját példányát. Nem sorolom fel újra a már méltott köteteket: [1b] Naldus Naldius *Libri IV. de Bibliotheca*; [1c] Galeotus Martius *De incognitis vulgo*; [1d] Bartholomaeus Fontius *Opuscula*; [1e] Johannes Tolhopf *Stellarium*; [1f] Sinesius [Synesius] *De somniis*; [1g] Marsilius Ficinus *Epistolarum libri VIII*; [1h] T. Alexander Cortesius *De laudibus bellicis Mathiae* című költeményét – az öt utóbbi mű megvan a guelpherbytumi könyvtárban [1i] – ide kellene sorolnunk egyébként a könyvtár-kincsestár más kódexeivel együtt, ha valaha teljessé válik a Corvina könyvtár katalógusa. A többi, a kiadásokat megadva, felbukkanásuk rendjében sorolom fel. [2.1] I. Angelus Politianus *Nutritiája*: e költemény ajánlását Politianus azonban az összegyűjtött műveiben a levelek közé számúzte; a Mátyás halála után, 1491-ben Firenzében könyvben megjelentetni szándékozó szerző egy másik, Antoniottus Gentilisnek [Antonio Pallavicini Gentili] szóló ajánlást helyezett a mű elé, egy kis művel két férfit is lekötelve magának. A királynak e költeményhez ígért, könyv formában megjelentetendő kommentárok sem láttak napvilágot. [2.2] II. Joannes Regiomontanus *Ephemeridese* többször is megjelent nyomtatásban, és a szerző állítólag 800 aranypénzt kapott érte Mátyástól. [2.3] III. *Hermogenis Rhetorica cum Aphthonii progymnasmatibus a Bonfinio latinitate donata ad Mathiam Regem*, ed. Lugduni apud Sebastianum Gryphium, 1538, 8. [2.4] IV. Szintén Bonfini által Mátyás számára görögből fordított Herodianus.

ezeket illetően semmi kétség, hogy megvoltak a királyi könyvtárban. Csak arra kellene ügyelni, nehogy rögtön közéjük soroljunk valamely könyvet esetleg csak azért, mert Budáról vagy Magyarországról származik. Igencsak tartogatna veszélyeket, ha a

magyszerű Corvina könyvtár emlékei közé sorolnánk sok, jóval a város elfoglalása után maguk a törökök által saját használatra is odavitt könyvet,¹⁰⁵ köztük kolostorokból és püspöki magánkönyvtárakból – ilyen volt a [Vitéz] János által létesített¹⁰⁶ –

- [2.5] V. *De Corvinianae domus initiis libellus Mathiae inscriptus*. [2.6] VI. *Symposion Trimeron de virginitate et pudicitia conjugali ad Beatricem Reginam*, ed. a Sambuco. Basileae MDLXXI, 8. [2.7] VII. *De historia Asculana libellus Beatrici Reginae dicatus*. [2.8] VIII. *Libellus epigrammaton Joanni Corvino filio dedicatus, cum praefatione de instituendo novo Principe*. Mint maga Bonfini beszámoló róla (*Dec.* IV, lib. VII, p. 499), ezt az epigrammát könyvesként ő maga vitte ajándékba, amikor az ausztriai Retzben először találkozott a királlyal. [2.9] IX. *Liber de architectura in latinum traductus a Bonfinio in usum Mathiae*, amelyről maga tesz említést loc. cit. p. 497. [2.10] X. *Galeoti Martii de sapienter, egregie et jocose dictis et factis Mathiae Regis ad Joannem Corvinum*; a könyvről lásd VI. §. [2.11] XI. *Aurelii Lippi Brandolini dialogus de vitae humanae conditione etc.*, lásd fentebb, XII. § e) jegyzet. [2.12] XII. *Petri Nigri ord. Praedicatorum Clypeus Thomistarum adversus omnes Doctrinae Angelici obtrectatores Regi Mathiae dicatus*, ed. Venetiis 1481, fol., illetve még egyszer ugyanott 1504-ben, fol. [2.13] XIII. *Ant. Torquati prognosticon ad Mathiam Regem*. [2.14] XIV. *Petri Ranzani Ord. Praed. Epitome rerum Hungaricarum Mathiae Regi dicata*, legalábbis Jac. Echard, T. I., *Scriptor. Ord. Praed.*, p. 876 és a szintén Domonkos-rendi Sigismund. Ferrarius, *De rebus Hung.*, p. 455 szerint; e mű kiadásaiban ugyanis nem találunk Mátyásnak címzett ajánlást, és az elbeszélés folyamán sem találkozunk a király megszólításával; mindenestre akkor íródott, amikor Mátyás még élt, Petrus pedig követi feladatát látott el a királyi udvarban. ✱ [1] Iacobus Philippus Bergomensis (Giacomo Filippo Foresti da Bergamo, 1434–1520) itáliai ágostonos szerzetes; Domenico Antonio Gandolfo (1653–1707) itáliai ágostonos szerzetes. Foresti, *De claris selectisque mulieribus*: Beatrix elveszett nyomtatott könyve (Ferrara, 1497) abból a korból, amikor Esztergomban élt. A szerző Beatrixnak ajánlotta, lásd Csapodi 1973, 251, nr. 342 (= GW M10959); Szilágyi Emőke Rita szemelvényt fordított a Beatrixnek szóló ajánlásból, lásd Szilágyi 2011, 192–195. [1a] Petrus de Crescentiis [Pietro de' Crescenzi], *Libri XII de agricultura*. Petrus de Crescentiis 1478; Camerarius 1577, fol. 50 verso; Csapodi 1973, 311, nr. 484; Monok 2008, 268, 89. jegyzet. [1b] Naldus Naldius, lásd fent IV. fejezet f) és XVI. fejezet c) [4]. [1c] Galeotus Martius, *De incognitis vulgo*, vö. Csapodi 1973, 228, nr. 285–286. [1d] HAB Cod. Guelf. 43 Aug. 2°, Bartholomaeus Fontius, *Opera*, vö. Csapodi 1973, 222, nr. 270; Csapodi–Csapodiné 1990, 68, nr. 205; Madas 2009, 54, nr. 56. [1e] HAB Cod. Guelf. 84, I Aug. 2°, Johannes Tolhopf, *Stellarium*, Csapodi 1973, 378, nr. 664; Csapodi–Csapodiné 1990, 69, nr. 208; Madas 2009, 63, nr. 134 (vö. Zsoldos E.–Zsupán 2013, Zsoldos E. 2014; Zsupán 2014, 60–71). [1f] HAB Cod. Guelf. 2 Aug. 4°, Synesius, *De somniis*, Csapodi 1973, 362, nr. 618; Csapodi–Csapodiné 1990, 69, nr. 210; Madas 2009, 62, nr. 124; Zsupán 2014, 82–94. [1g] HAB Cod. Guelf. 73 Aug. 2°, Marsilius Ficinus, *Epistolarum libri VIII*, Csapodi 1973, 219, nr. 262; Csapodi–Csapodiné 1990, 68, nr. 207; Madas 2009, 54, nr. 54; Zsupán 2014, 43–59. [1h] HAB Cod. Guelf. 85, I, I Aug. 2°, T. Alexander Cortesius, *De laudibus bellicis Mathiae*, Csapodi 1973, 194, nr. 206; Csapodi–Csapodiné 1990, 69, 209; Madas 2009, 53, nr. 40; Zsupán 2014, 73–81. [1i] Wolfenbüttelről általában is lásd Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta*... 2014. [2.1] Politianus 1491, fol. [a, verzó]. Lásd továbbá a IV. fejezet c) jegyzetét. [2.2] Ranzovius 1584, 62. A teljesség igénye nélkül alább említünk 3 *Ephemerides*-kiadást (Johannes Regiomontanus) a XV. századból: *Ephemerides 1475–1506*, 1474; *Ephemerides 1482–1506*, 1481; *Ephemerides 1484–1506*, 1484. Lásd még fent az I. fejezet e) jegyzetét. [2.3] Hermogenes 1538; Bonfini Hermogenész-fordításáról lásd Bolonyai 2010a; vö. Bonfinius, *Decades* 1744, 499. – Csapodi 1973, 240, nr. 316 (Hermogenes, *De arte rhetorica praecepta*, ford. Bonfini = elveszett korvina). [2.4] Héródianosz (Kr. u. 2–3. sz.), történetíró. Bonfinius, *Decades* 1744, 499. Bonfini Héródianosz-fordításáról lásd Bolonyai 2012b, 5–30 és Bolonyai 2012a. – *De Romanis imperatoribus libri VIII* (Salzburg, Universitätsbibliothek M II 135), Csapodi 1973, 240, nr. 317; Csapodi–Csapodiné 1990, 59, nr. 152; Madas 2009, 55, nr. 65. [2.5] *De Corvinianae domus initiis libellus*, lásd Bonfinius, *Decades* 1744, 499. [2.6] Bonfinius, *Symposion 1572*; vö. Bonfinius, *Decades* 1744, 499. – Az 1572. évi kiadást a Zsámboky János tulajdonába került kézirat alapján készítette Johannes Leunclavius (Monok 2008, 267, 84. jegyzet). A művet tartalmazó, ma is ismert kézirat Beatrix példánya volt, később pedig Zsámboky tulajdonában volt: Antonius Bonfinius, *Symposion de virginitate et pudicitia conjugali* (OSZK Cod. Lat. 421 – Csapodi 1973, 165, nr. 131; Csapodi–Csapodiné 1990, 40, nr. 39; Madas 2009, 71, nr. 193). Lásd még Bonfinius, *Beszélgetés* 1985 (magyar fordítás). [2.7] *De historia Asculana libellus Beatrici Reginae dicatus*, lásd Bonfinius, *Decades* 1744, 499. [2.8] *Libellus epigrammaton Joanni Corvino filio dedicatus*..., lásd Bonfinius, *Decades* 1744, 499. [2.9] *Liber de architectura*..., lásd Bonfinius, *Decades* 1744, 497. [2.10] Bővebben lásd a VI. fejezet e) jegyzetet (Gyalui Torda Zsigmond) és a VI. fejezet n) 3. jegyzetet. [2.11] Aurelius Brandolinus Lippus (1440–1498) ágostonos szerzetes Firenzében. Brandolinust, illetve Brennerlét lásd fent: XII. fejezet e) jegyzet, XIII. fejezet a), e) jegyzet. Csapodi 1973, 167, nr. 136 (elveszett korvina). [2.12] Niger 1478; Niger 1504. [2.13] Torquato 1534; Csapodi 1973, 379, nr. 665 – elveszett korvina. [2.14] Petrus Ransanus (1428–1492), Luceria püspöke, a nápolyi király követe Mátyás udvarában (Quétif-Echard, tomus I. [1719], 876; Ferrarius 1637, 455). Petrus Ransanus, *Epitome rerum Hungaricarum* (Országos Széchényi Könyvtár, Cod. Lat. 249): Csapodi 1973, 341, nr. 565; Csapodi–Csapodiné 1990, 37, nr. 249; Madas 69, nr. 176. Ransanus a királyné felszólítására írta meg Magyarország történetét. A kódex Mátyás halálakor még nem lehetett készen, mert az első levélre ugyan Mátyás király és Beatrix királyné trónon ülő képe került, de a kép alatt Ulászló és Bakócz Tamás címere van. A kódex keletkezéséhez lásd Zsupán 2017. A szöveg kiadástörténetére lásd *Humanistes du Royaume de Hongrie* 2017, 445–447.
- 105 c) Götze, i. m., Tom. II, n. 261, p. 201 ismerteti Scheich Sádi *Gulistanját*, avagy Scheich Sádi perzsa nyelven írott *rosatumát*, amelyet az arab változattal együtt egy 1566-ban rongypapírból készült, nyolcadrét-formátumú kódex őrzött meg, s ez van ráírva: „Ez a Magyarország királyi városa, Buda 1686-os feldúlása során egy száz katona által zsákmányolt könyv az említett év decemberében hozzám került. Megőrzöm a hatalmas győzelem emlékezetére.” Így került elő sok török, perzsa és arab kódex, jöllehet – ahogyan Nesselius a budai könyvtár maradványainak már idézett katalógusához saját kezűleg feljegyezte – épp akkor szállítottak el a császári könyvtárba három nagy ládányi, a budai gazdasági és katonai ügyeket taglaló török kéziratot. ✱ Götze 1745, 201, nr. 261; Szádi 1961; Nesselre lásd még a XVI. fejezet a) jegyzetét.
- 106 d) Így ír róla Galeotus Martius, lib. II, *De homine*: „Meg sem említem, mekkora költséggel építette meg [Mátyás király] e szinte minden halandó számára messze földön ismert könyvtárát, amelyben minden tudományág emlékeit összegyűjtötte.” Pirckheimerus hasonló megfogalmazásával találkozunk Pflugiusnál: „A magyarországi zsákmányok közül megszereztem ugyanennek a Gregorius Nazianzenusnak a görög kódexét, amely e nagyon szent és tudós férfiú több mint ötven kis művét tartalmazza.” Pflugius a maga részéről a Corvina könyvtárhoz tartozónak tekintette a kódexet, amelynek azonban bizonytalan az eredete. ✱ Marzio, *De homine*,

elorzott könyveket: mindenki tudja, hogy ez milyen téves felfogáshoz vezet.

XVIII.

Oda jutott tehát a Corvina könyvtár hatalmas dicsősége, hogy a több ezer kódexből még négy-százat sem találsz, amelyet akár mint ott megmaradtat, akár mint egykor ott pecséttel ellátottat néven tudsz nevezni. De talán már az is ritka nagy szerencse, hogy akadnak még egyáltalán biztosnak tekinthető töredékek és maradványok, hiszen sem a Ptolemaeusok alexandriai könyvtárának, sem a bizánci könyvtárnak vagy az ókori római könyvtáraknak sem sikerült akár egyetlen kötetben is tanúsítaniuk, hogy valaha is léteztek volna. A hírükön kívül semmit sem hagytak az utódoknak; a Corvina könyvtár azonban őrzi

néhány különlegesen kivitelezett vagy gyönyörű képeket tartalmazó kódexben az igényes válogatásból, a díszítésből és a külsődleges árból fakadó dicsőséget: mindezek alapján meggyőződéssel vallhatjuk, hogy mindazok, akik látták egykor a könyvtárat, nem alaptalanul hirdették egybehangzóan a dicsőségét. S ha ma nem is törekedhet egyetlen könyvtár sem erre a ragyogásra, nincs okunk különösebben keseregni a koron, amelyben élünk, hiszen azt láthatjuk, hogy a magyar könyvtárakat nemcsak máshonnan beszerezett, hanem a hazai földből kisarjadt, rendkívül értékes és a Corvin-palotához méltó művek is gyarapítják napról napra, egyre növelve a fényüket.

Latinból fordította Ábrahám Zoltán

1610, 217; Pflugius 1688a, Pflugius 1688b, 331. – Gregorius Nazianzenusra és Pirckheimerre vonatkozóan lásd továbbá Monok 2008, 266, 74. jegyzet. Ezt a kódexet Németh András azonosította az Osztrák Nemzeti Könyvtárban. Jelzete: Suppl. gr. 177. Vö. Németh 2011.

XYSTUS SCHIER
DISCUSSION OF THE ESTABLISHMENT, DECLINE,
RUIN, AND THE REMAINS OF MATTHIAS CORVINUS'
ROYAL LIBRARY IN BUDA,
VIENNA, [1766]

With the letters of university typographer, Georgius Ludovicus Schulzius' widow¹

**[THE AUTHOR'S PREFACE
TO THE FIRST EDITION]**

The motivation behind the discussion you are holding in your hand, benevolent reader, was the statement by Joachimus Vadianus, a man celebrated for his works, regarding the library in Buda, which according to him: *was scattered by the descendants*. He made this declaration with such confidence that he seemingly would not have said anything else, even if the enemy had not caused any harm to the city or the city had enjoyed the good fortune to remain forever intact. First, I was surprised, as this is so contradictory to the tradition imbued since my youth – when I started studying Arts and Humanities in Hungary – and I could not resolve this difficulty immediately, but I started to take more care to examine reports by various authors, whom I had actually read in a different respect. These diligently written notes became more and more voluminous; finally, I adjudged they could add up to a discussion: this is the text the reader holds in his hands. I was also prompted to write this discussion by the fact that I could see that in doing so, I can give proof of my gratitude; maybe not the one that I owe, but one that my strength and the efforts of fleeting hours would permit. However my work turned out, it is scarcely doubtful that it can be received as evidence of the best intention. Whatever

success I achieved in my efforts, be sure about it, gracious reader, that this was the aim that guided me. Regards.

[INTRODUCTION]

Much as, from the perspective of military force and the greatness of his deeds, Matthias Corvinus overshadowed the majority of the kings of Hungary, he also launched the cultivation of the sciences, the cultivation of which had not, until then, been considered terribly important, with outstandingly great vigour. The library founded at great expense, the maintenance of which could only be undertaken by the king, was enough in itself for him to merit mention among the greatest supporters of the good arts. For the library – when it stood – astonished observers; and its destruction smote the descendants with a pain that to this day has not eased, and it roused more authors to sound its praises than any other library ever has to our knowledge. Firstly, Naldus Naldius sang in verse the beginnings of the library in four volumes; the description of the library's organization can be credited to Nicolaus Olahus, Archbishop of Esztergom; Johannes Alexander Brassicanus strained the strings of his eloquence so much by heaping praises on the library that – had it not been his intention to give a sense of the losses it suffered – he would almost seem to have gone

¹ *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis*, authore F. X. S. A., Vindobonae, Typis viduae Georgii Ludivici Schulzii, typographi Academici, [1766].

too far. Paulus Taffernerus, Petrus Lambecius, and Julius Pflugius have left notable works for posterity on the remains of the library. Most recently, Joannes Guilielmus Bergerius, Georg Mathias Bose, Paul Fabri, and others have undertaken to write about it. However, these works are not easily accessible, for they have been published mainly as parts of longer works, thus someone eager to have an exhaustive knowledge of Matthias Corvinus' noble efforts would have to exert considerable effort to read them.

I

I reckon that he first thought of establishing a library in 1476. Although his Royal Highness, the founder, had always been attracted to the sciences, it is said that he started to acquire increasingly sophisticated practices after consenting to marry Beatrice of Aragon, the daughter of King Ferdinand of Sicily. The fact that the construction of the royal castle, which astonished the enemy even in its still unfinished conditions, started at that time is corroborated by historical records. I also reckon with the fact that the numerous foreign people drawn by the prestige which came with the sciences or by the hope of reward, painted Hungary in bright colours at the orders of Matthias and had arrived exactly one year earlier. Presumably, they had come to Hungary more for the sake of Johannes Vitéz, Archbishop of Esztergom and his fellow bishops, who were known for showing hospitality to men of erudition.

II

Matthias chose the inner royal castle in Buda, the metropolis of the country, as the location for the library. Originally, it was to consist of a single deep-vaulted room divided into four parts. However, as the number of books increased, another vaulted room had to be constructed and a new method of organizing the books was established: the Eastern languages – Greek, Hebrew, Syriac, Chaldaic, etc. – belonged to one section and the works by Latin authors to the other. The entrance, like the vault with

the constellations and the astrological chart of Matthias' coronation as King of Bohemia, was probably also decorated with mathematical tools, works of art, and paintings, similarly to the nobler parts of the royal court. Two other, smaller libraries were also established in the castle, in my view, to provide assistance.

III

Based on the sources, the following is known of the interior structure: the books were classified and put on the shelves; in addition to their titles, they bore a further sign indicating what could be found in the given place. The books were covered with leather bindings interwoven with golden threads. The lowermost parts of the bookcases connected to the flooring were made of cases that served as storage for the codices that could not fit on the shelves, in their corresponding places. The books were made mainly of parchment and bound using silk, gold, or silver threads; each of them was marked with a Corvin coat of arms, namely a raven holding a ring in its beak: the copies can be recognized by this mark to this very day. In conclusion, I can say of the organization of the library that this house of the Muses, in terms of decoration, could easily compete with the most beautiful church.

IV

Since at the dawn of typography the desired number of printed copies was not available (though by the time Matthias died, a few thousand could easily have been completed), Matthias sent experienced men to Greece and further to Asia and other regions with the aim of purchasing scientific books; among these men was Thaddaeus Ugoletus, the teacher of Matthias' son, Johannes. Ugoletus was sent to Florence as an envoy, and he brought news of learned people competing with one another not only with offers of the sought-after works of old authors, but also with offers of the fruits of their own minds and their services for the library. But Matthias, who did not content him-

self with this, employed four librarians in Florence, and Naldius and other men thoroughly knowledgeable in the sciences were attentive to ensure the high quality of their work; back home, he employed thirty such men to copy and illuminate the books under the supervision of prefect Felix Ragusinus, master of these crafts; thus, a huge number of selected codices must have accumulated in a short time. The library's value was indeed enhanced by the effort for effective and practical development, and as will see later, sometimes its value went through the roof because of the efforts of others to acquire its treasures, for it is almost certain that the books bought here were not of poor quality, and there were almost no mistakes in them, thus neither the sophisticated collectors nor the educated proofreaders had to beware of them.

V

No one estimated the number of volumes at fifty thousand, not even when its stock was at its largest – and we accept this with their consent. The quantity of books, however, astonished everyone.

VI

There were prefects and guards among whom, I think, Thaddaeus Ugoletus must be mentioned first. He was born in Parma, and the Hungarian royal court received him at an early age, his function being the supervision of Prince Johannes' education. As later the king decided to enrich the library with scientific treasures from Florence, Ugoletus was assigned the task of managing their acquisition in the whole city. Another famous figure among the above mentioned prefects is Bartholomaeus Fontius, student of Bernardus Nuthius, professor of rhetoric. Fontius authored numerous works, the majority of which belonged to his field of study, rhetoric. It is obvious that the next figure on the list is Galeotus Martius Narniensis, an exceptionally characteristic man with a peculiar way of thinking. The last one to supervise the library during Matthias' reign was the Dalmatian Felix Ragusinus, learned in the Greek, Latin, Chaldaic,

and Arabic languages and a man held in high regard for his outstanding knowledge of codices.

VII

But no matter how much he would have loved to have encouraged and furthered the cultivation of the sciences in Hungary in the hope that Hungary might rise above the more educated peoples and come to play a leading role, Matthias' efforts in this respect had the same fate as his military honour and luck: after his death, everything frayed to nothing. Although his successor Vladislaus strove to tend to the tasks regarding the library in a similarly ambitious and generous manner and also proved to be an enthusiastic patron of educated scholars, these efforts quickly lost their vigour. After the death of the founder, the royal library slowly started to decline – at first almost unnoticeably, and then at an unstoppable pace – before it openly became prey to enemy hands.

VIII

Thus, the library suffered its first major loss under the kings who succeeded Matthias, Vladislaus and Louis, namely because they handled the expenses related to their administration in a loose manner and did not treat the library with the dignity it deserved.

IX

Methinks, however, that I am not mistaken to attribute the losses to the Muses who were being reborn elsewhere, first and foremost in Vienna, who indeed found nourishment in their homeland's library, but not as much as they wanted, and therefore they redirected their attention to the library in Buda, which was famous among the nations. It came in handy for them that some students from their academy had been admitted to Vladislaus' court, who cleared the way first to take inventory of the library and to go through it meticulously before pilfering from it. Among them, Augustinus Moravus and Hieronymus Balbus merit first mention. The honourable Vadianus, Collimitius, Spiegelius,

Gremperius, and others found in them patrons and assistants for their aspirations regarding the library.

X

The strong bond created between King Vladislaus and Emperor Maximilian (through marriages between the children of the former and the grandchildren of the latter) offered an even better opportunity for the Muses of Vienna finally to intrude into the library after many years of failed efforts. During the negotiations, Vladislaus tried to fulfil every possible request, like parents who, blindfold by the thought of the future wellbeing of their children, do not give it any thought if in the meantime they sin against their own dynasties only to ensure that their children will get more. Taking advantage of these favourable circumstances, when given the chance, Joannes Cuspinianu, Maximilian's outstandingly important envoy in these matters (who mentions having visited Hungary with this aim twenty-one times in five years), collected famous and rarely found works by Philostratus, Diodorus Siculus, Procopius, Joannes Monachus, and others – which were either given by the king as a gift or on loan – and relocated them to his own library, which was rich enough due to the books collected from all over. These things took place under the reign of Vladislaus.

XI

Nor did a brighter light shine when Louis, the son of Vladislaus, took over governance of the country after his father's death. Neither his youth and makeshift education nor the low morals that subverted the court in those days allowed the king to pursue deeper knowledge of the arts and sciences, regardless of how necessary that would have been for the state. A single example suffices to show how poorly this slice of public affairs was managed. Joannes Alexander Brassicanus – who was already professor at the University of Vienna at the time, more precisely, a professor of jurisprudence – driven by the desire to acquire books not yet

published in Latin, searched various German libraries, but as a scholar aiming at a larger collection, he found these borders too narrow. He therefore gave himself the task of travelling to Hungary, more precisely to the royal library of Buda; and he was not simply astonished by what he saw, but rather, as had happened to others, a desire lit up in him so fervently and the alignment of the stars was so favourable that he took with him numerous Latin and Greek codices, with the king's consent.

XII

Then came the unhappy time. Hungary was ravaged by the barbarians' unmeasurable fury, Buda was exposed to devastation, too, and the worst had to be expected for the library. The Ottoman soldiers destroyed it despite Suleiman's wishes, and their thieving hands were tempted by books bound with gilded or silver plates and other valuable material; however, since there cannot have been many such books in the library by that time, in my assessment the theft of these books cannot have been comparable with the earlier looting under Vladislaus and Louis, which focused on rare items, or the later misdeeds of German and other soldiers who also found pleasure in plunder. But all the misdeeds were blamed on the Ottomans, as public opinion demanded that all the crimes be blamed on those who were infamous for similar deeds anyway.

XIII

In 1541, the Ottomans captured Buda, a city to be recaptured later only at the cost of much blood. At the time, the only thing to commemorate was the fulfilment of the library's destiny. For (as must be acknowledged) it seems almost certain that during the two years when Ferdinand ruled the city and the castle, the library suffered serious damage, and at the hands of educated scholars who demanded this kind of remuneration (I include here Johannes Fabert) and the German soldiers on guard, as the circumstances, which threatened both burgher and enemy, allowed.

XIV

Subsequently, on the fate of the remaining books and the prospects of finding them, there was only deep silence on the part of the authors who had seen the books themselves, for so closely did the Turks guard the inner castle and the library that entering was punished by death, and even the Turks had to overcome great difficulties to explore the scientific relics. The number of books remained unchanged until the beginning of the 17th century, when cardinal Pázmány did not hesitate to offer the barbarians thirty thousand forints in exchange for the remains of this treasure house.

XV

The more sternly the remaining fragments were guarded, the fiercer the desire was in many to take a personal look at them. Lambecius finally managed, in 1665, to have Jacobus Leslaeus, the emperor's envoy, commissioned to examine and purchase them if possible; and as he had to be accompanied by someone who could more accurately estimate the value of the books, Lambecius himself was ordered to travel to Buda with him. When, after lengthy negotiations, they managed to gain entrance into the library, they found out with dismay that the stock hidden in the underground hallways consisted of only three or four hundred dusty and moth-eaten volumes at most. Therefore, Lambecius was given clearance to interrupt the negotiations and bring three codices with manuscripts as proof. Many have overlooked Mercurius Batavus' report, according to which, at the emperor's order, Leslaeus had to return from his mission, and the remaining books were taken to Görögfehérvár [Belgrade] and exhibited there.

XVI

Finally, the joyous moment came when, in 1686, following a heavy siege, Buda was free again, and the books which had survived the unfavourable circumstances were delivered to the imperial library of Vienna; however, even when they were finally close to their place of

refuge, these remaining items were still not fortunate enough to be safe from thieving hands. Around 290 codices were taken into inventory; the catalogues were written in a rush by father S. J., military deacon serving at the Salmiana Legion, and they were published by Pflugius. According to his account, a Greek volume and more than one hundred Latin manuscripts survived, along with other printed books, most of which were so damaged that they were no longer worth being stored.

XVII

The catalogue will be more accurate if we include the books of which we have learned in the meantime that they once belonged to the royal library of Buda, even if there is no further information concerning them (whether they still exist and where they are hiding). Often, in the case of the finest codices, after they have been used for text publishing, non-professionals contend that they have fulfilled their functions, without taking into consideration that they give more credibility to their efforts if they can prevail on the sceptical reader to consult the still extant codex, and thus they avoid coming under suspicion of forgery. Finally, the books dedicated to King Matthias, Queen Beatrice, and their son Johannes by different authors can certainly be added to the catalogue, as there is no doubt that they once belonged to the royal library. We have to be careful, however, not to include a book on the list simply because it originates from Buda or Hungary: there is a risk of identifying as having belonged to the collection of the Corvina library books that were brought there by the Ottomans for personal use long after the occupation of the city, or books poached from monasteries and episcopal private libraries (like the one established by Johannes Vitéz): everyone knows what kind of misguided notions this can lead to.

XVIII

The enormous glory of the Corvina Library has diminished to the point where, of the thousands

of codices, less than four hundred remained identifiable by their one-time presence in the palace or the coat of arms on them; perhaps it can be seen as rare and tremendous luck if we find further volumes, even if damaged and in fragments, since not a single book survived to prove that Ptolemy's Library of Alexandria, the Byzantine library, or the ancient Roman libraries existed. They left nothing to posterity but their reputations. However, in a few codices which are exquisitely crafted or contain sumptuous illustrations, the Corvina Library still has some of the one-time glory it enjoyed because of the

high standards of selection, the decoration, and the external price: based on all this, we can wholeheartedly assert that all the people who once saw the library had good reason to sing its praises in unison. And even if no library can aspire to this glory today, there is no reason for us to complain of the times in which we live, as we see that the Hungarian libraries are growing and shining their light ever brighter day by day, not only with the addition of books acquired elsewhere, but also with valuable volumes which stem from our native soil and are worthy of the Corvin palace.

Translated from Hungarian by Zsófia Hutai

Genealogia Turcorum imperatorum & Regum Imperii Romani
 litterarum habita dedicata Serenissimo Principi Voladislavo
 Hungarice Bohemie & C. Regi gloriosissimo.

Sereno animo amantissime Serenissimo Rex Christiane
 Reip. calamitosam fortunam hijs temporibus nec in
 maximo discrimine egissent. Tum propter prosperos euentus
 qui temporibus nupte elapsis immanissimis euenerunt Turcis. tum
 etiam ob litemam regnandi libidine eorum animis insitam. Qui
 ne contenti verbibus & Regis tot tantisque iam a Christianis
 Principibus ablatis: que maxima cum diligentia conseruare
 student. verum etiam eorum Imperium in dies magis magisque
 augetur & ampliare conantur. Non mediocri fide a duobus
 M. statem vestram Summo maximo Deo fauente ad haec Sac.
 Regni C. fore assumptam. Qui tum ob animi tui inuen-
 sam magnitudinem & tui Principum populiq. tibi subiecti
 strenuitatem solus Christiane Religionis consolatio et de-
 fensio existis. Ceteris postposito communi bono inter se de-
 fidentibus. Et quis M. estatem v. potentissima fore non dubi-
 tamus. omnis tamen fidelis Christianus. tui felicissime ex-
 peditioni auxiliium fauoremq. impendere cogitur. Vnde &
 ego Christi sanguine redemptus ac minimus seruus Mac.
 in maximo animi ardore extitans nec minus fidelis erga
 Religionem Christianam & ipsam Mac. v. Vna cum illa in
 sua paupericula duris mirata hera ad hoc sacrum Gazophi-
 latium oportuna alijs non superentibus facultatibus de in-
 genii mei Armario offerre non verter. Et quis sapientis-
 simam M. v. omnium rerum cognitionem habere non da-
 bito tamen hoc opusculum per me compositum qd multis
 gerendum rerum intellectum aperiet. Maestati Tue
 (non ab te) dedicare censui ut pote que sola eorum rabie
 & inmanitati resistere potest. Inueniet que M. v. hic
 primo othmanorum familiam que modo dominatur de-
 scriptam. & eius originem ac ipsam Bayazit nunc octauum
 Imperatorem. Describuntq. filii ac filie eius ac eorum
 Dominia. & dispositio Curie ordo ac superioritas.
 Tum demum de ordinario excecra suo Europe & Asiae
 De q. iudicib. iudicio legisperitis ac Cancellarie ordine
 & Sigilloz. De magnitudine Classis. & quo in loco eam
 parare potest. De ordine varietate nominibusq. seruoq.
 Quanta proventus singulis annis a toto suo Dominio
 excipiat. quo ue illa pro maiori parte exoneret. Tunc
 demum de diuino culta Cerimonijs mandatisq. Legis
 eorum. Quid ue satis ridiculose in futura vita arbi-
 trantur. Postremo de modo bellandi presente Imperator
 & eius custodia ac bellantium ordine. Sic q. lector oia
 hae tamq. presentia in hoc opusculo conspiciet. Sac.
 q. M. v. streitus incitabitur sumere Arma contra hos
 atrocissimos Hostes Christiani nominis. & Dei adiutorio
 protecta non solum Victoriam asportabit. et temporale
 Dominium ab eis auferet. Sed & hic free omnibus Re-
 gibus gloriosum nomen posteritati derelinquet ac summa
 felicitate post hae vita perfructura.

E. Serenissimo Ma. v. Seruitorum minimus

Felix Petencius
 Cancellus Ciuitatis
 prefatus M. v. etc.
 Segnie

OTHMAN PRIMVS IMPERATOR ET
 OTHMANORVM FAMILIAE AVCTOR

ORHAN SECVNDVS POST OTHMAN
 QVI SVCCESSIT IMP.

AMORATH TERTIVS IMPERATOR QVI
 HOC NOMINE PRIMVS FVIT APP.

BALAZITH QVARTVS FVIT TERTIVS
 CHORVM IMPER.

MEHEMETH NOMINE PRIMI
 MVVS IMPERATOR QVINTVS.

AMORATH SECVNDVS PRESEN-
 TIS IMPERATORIS AVVS ET QVI
 EX ASIA IN EUROPA DVXIT
 EXERCITVM.

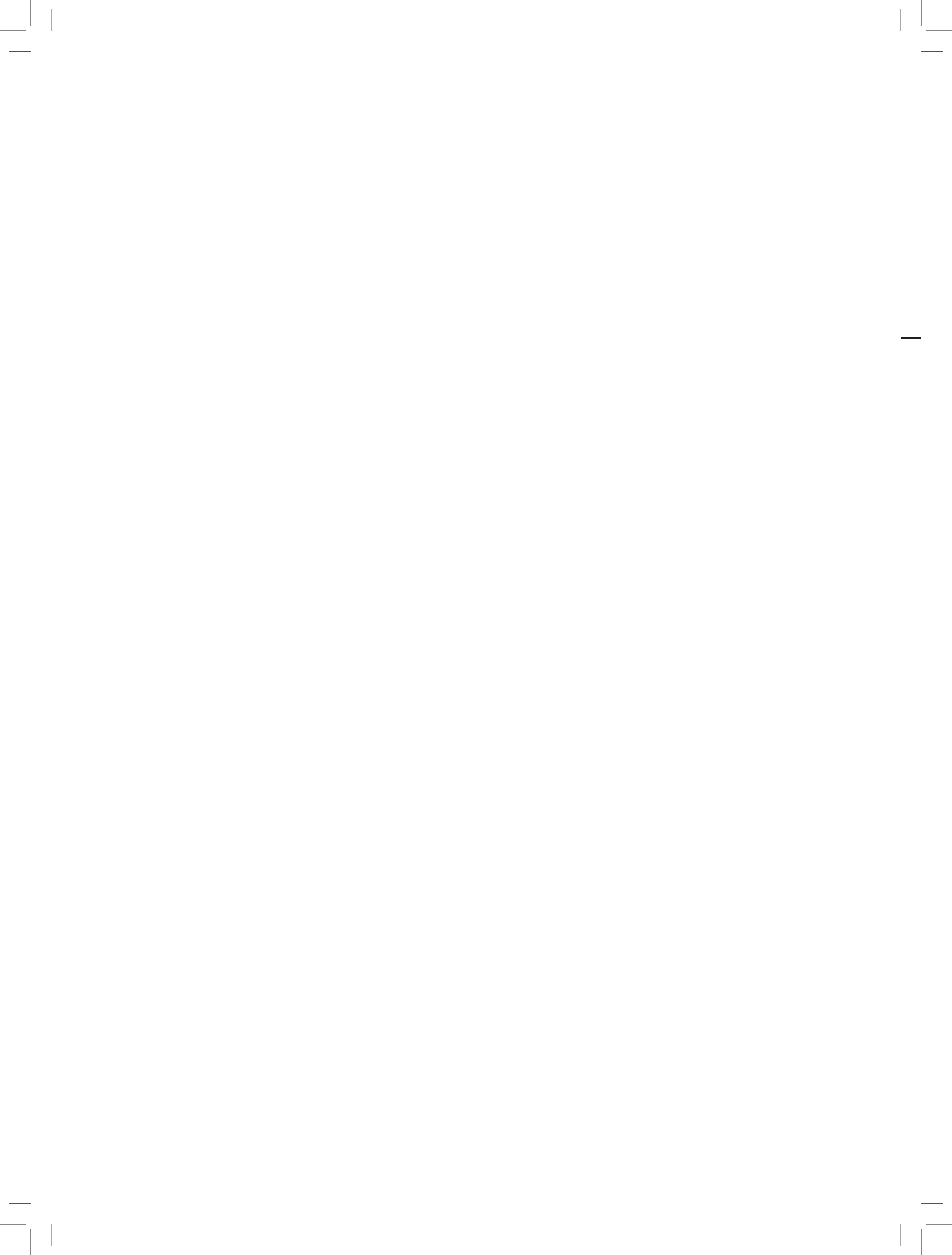
MAHOMETH NOMINE SECVN-
 DVVS IMP. VII. QVI IMPERII TER-
 MINOS BELLO AVXIT.

BALAZITH HAN NOMINE SECVN-
 DVVS OCTAVVS IN ORDINE IM-
 PERATOR ASIE GRECIE ET
 TRABIZONDE.

Mehmed Primus filius
 profectus I. An. d. n.

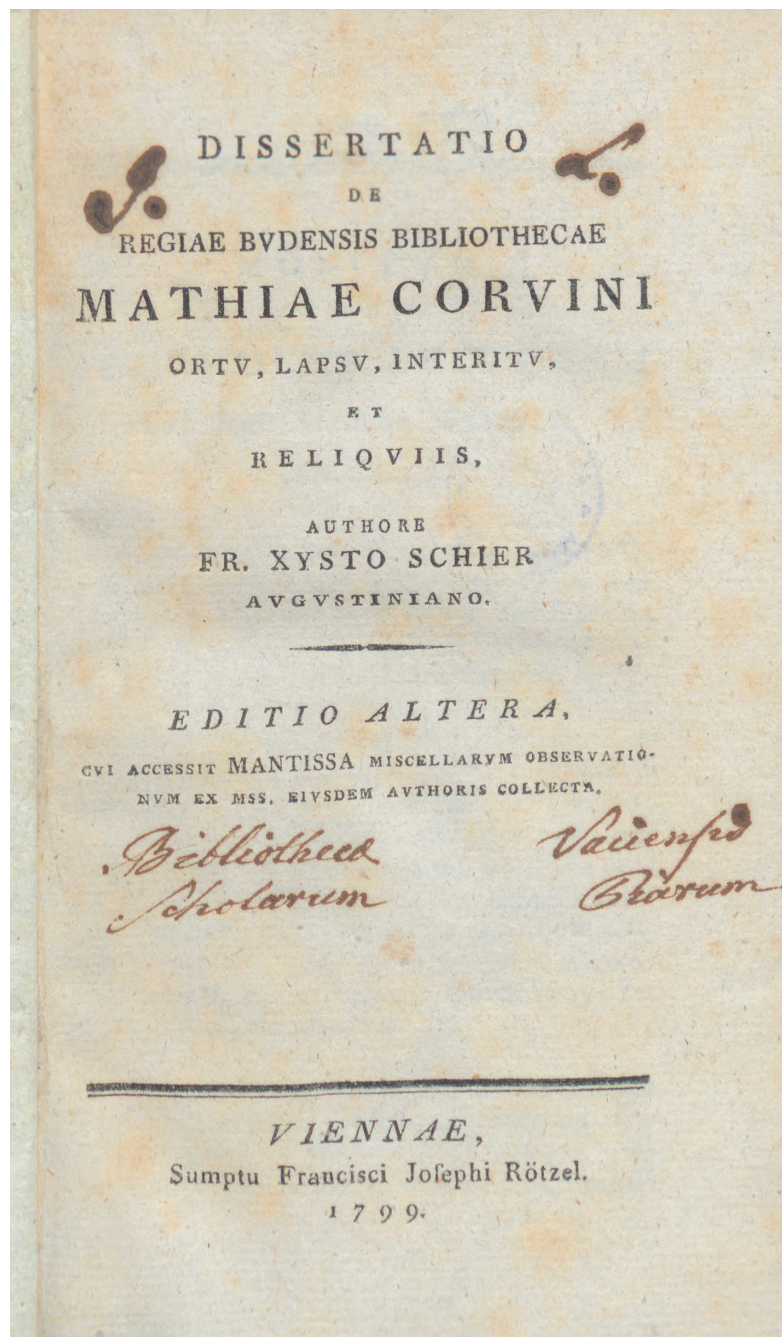
Alimoth Celsi prefectus
 in terra asuncallan.

XYSTUS SCHIER

DISSERTATIO... (VIENNAE, 1799)

MONITUM AD BENEVOLUM LECTOREM
PRO HAC ALTERA EDITIONE

MONITVM
 AD
 BENEVOLVM LECTOREM
 PRO HAC ALTERA EDITIONE.

Prodivit haec *Dissertatio* jam an. 1766. licet nec annum editionis expressum nec nomen Authoris explicitum exhibuerit; quippe quod solis litteris initialibus praenotatum, varii variis deinde modis interpretati fuere. Ita autem Lectoribus eruditis arrisit, ut illius exemplaria jam pridem direpta, valde rara evaserint, et adhuc a multis avide, licet incassum expetantur. Horum ergo desiderio ut satisfaceret, denuo ad praelum revocanda fuit, utque se magis etiam commendaret, *Mantissam* e Mss. Authoris concinnatam affert sibi adnexam, quae certe ob varietatem rerum et Lectorem oblectet, et Schieri nostri amplissimam prodat lectionem.

Mantissa haec, qualis hic dicitur, estque re ipsa, Authori nostro *Miscellanea* vocantur, quod is res diversissimas, et quidem nullo servato ordine, in illis commisit.

4

cuerit, ut modo aliquid Hungaricum, modo Germanicum; nunc aliquid sacrum, nunc iterum quidpiam Hungaricum, aut Litteratum etc. prout ei occurrit, compareat; idque, ut ipse praenotaverat, *ne constringeretur, aut retardaretur in adnotatione*. Ut tamen in impressione Hungarica Hungaricis, Germanica Germanicis etc. simul in suos paragraphos jungerentur, consultius ducebatur. Illud vero non excidat Lectori, Authorem horum Miscellaneorum jam an. 1772. decessisse, a quo tempore utique multa scenam mutarunt, quae tamen in hac editione omnia intacta fuere permiffa.

Paucae, quae per decursum subjectae sunt; notulae Authorem habent Martinum Roznák, P. Xysti Schieri quondam Conubernalem amiciffimum, ac posthumorum illius operum editorem, qui si Typographiae propinquior fuisset (*delitescit enim in solitudine Leukenfi*) *Differtationem* hanc ex Mss. ejus in quibusdam magis illustrasset ac ampliasset: Sed et vindicias illius adversus Paullum Walafzky, qui ipsum vellicare attentaverat, produxisset, prout idem in *Elencho operum Schierianorum* a se vulgato aliquando faciendum adnotavit. Caeterum etiam sic ea pretium suum retinebit. Vale.

XYSTUS SCHIER

ÉRTEKEZÉS... (BÉCS, 1799)

INTÉS E MÁSODIK KIADÁS JÓINDULATÚ OLVASÓJÁHOZ

A szerző Xystus Schier testvér, Ágoston-rendi szerzetes

Második kiadás,
amelyhez a szerző kéziratban maradt vegyes jegyzeteinek válogatása adatott

Bécs, Franz Joseph Rötzel költségén, 1799

Az itt olvasható *Értekezés* már 1766-ban megjelent, ám nem tüntette fel sem a kiadás pontos évszámát, sem a szerző teljes nevét – ez utóbbi tudniillik kezdőbetűkkel jelölte csupán, s ki-kimás- és másféleképp értelmezte. A könyv azonban annyira megtetszett a művelt olvasóknak, hogy már korábban elkapkodták, nagyritkán bukkan fel belőle egy-egy példány, s mindmáig sokan mohón, de reménytelenül igyekeznek megszerezni maguknak. Kívánságukat teljesítendő újból csatasorba kellett állítani az *Értekezést*, s hogy még jobb fogadtatásban részesüljön, most bővül egy, a szerző kézírataiból összeállított *Függelékkel*, amely a témák változatossága miatt bizonyosan jó kikapcsolódást nyújt majd az olvasónak, s tovább gyarapodik Schierünk eddig is népes olvasótáborára.

Azt, amit itt mi *Függeléknek* nevezünk, szerzőnk *Elegyes megjegyzéseknek* hívja, mivel a legkülönfélébb témákat elegyítette bennük, ráadásul semmilyen tárgyalási rendet nem kö-

vetve; itt valami magyar, ott valami német téma bukkan föl, majd valami vallási téma követi őket, majd ismét valami magyar vonatkozású vagy az általános műveltséggel kapcsolatos, ahogyan épp eszébe jut – s e megjegyzéseket az előzetesen megfogalmazott szándéka szerint *nem szabad további szerkesztéssel megzaboláznia, sem pedig magyarázó jegyzetekkel gátolni az olvasásukat*. Mégis tanácsosabbnak tűnt a magyar kiadásban a magyarok, a német kiadásban pedig a németek stb. számára külön-külön bekezdésekre tagolni őket. Az pedig bizonyosan nem kerüli el az olvasó figyelmét, hogy noha igen sok minden megváltozott a szerző 1777-ben bekövetkezett halála óta, ám ebben a kiadásban minden érintetlenül megmaradt.

A könyvben a lap alján hozott jegyzetek egynémelyikének a szerzője Roznák Márton, Xystus Schier atya egykori szerzetestársa és igen közeli barátja, valamint posztumusz műveinek a szerkesztője:² a nyomdához közelebb

¹ ✂ *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis*, authore Fr. Xysto Schier Augustiniano, Editio altera, cui accessit Mantissa miscellarum observationum ex mss. eiusdem authoris collecta, Viennae, Sumptu Francisci Josephi Rötzel, 1799.

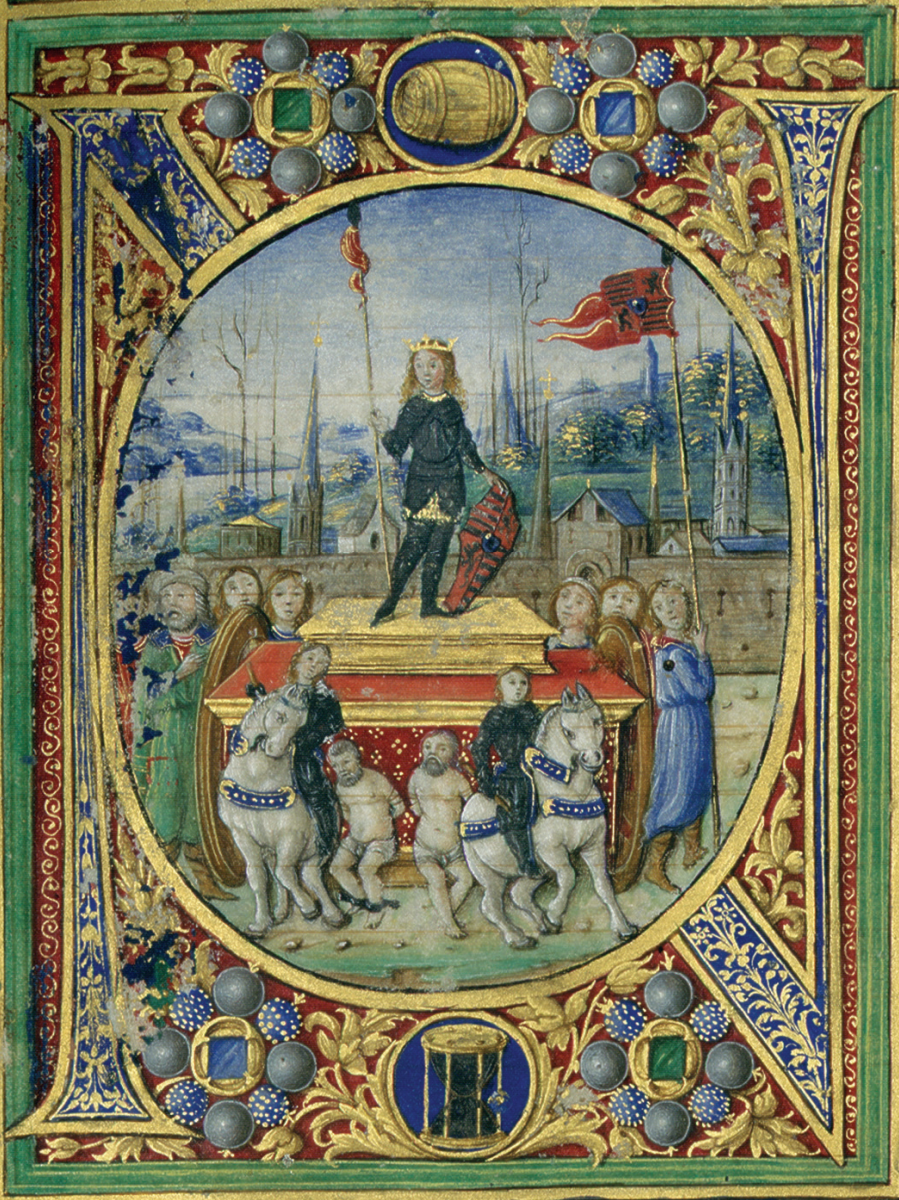
² ✂ *Reginae Hungariae primae stirpis*, authore R. P. Xysto Schier, Eremita Augustiniano, opus posthumum, ad illustrandam historiam patriam perquam accommodatum, cum vita ejusdem cl. authoris compendio data, et accurata notitia omnium operum ejus tam editorum quam manuscriptorum [a Patre Martino Rosnack O. S. A.], Viennae, Litterae Schulzianiis, 1776.

élve – ő ugyanis lékai magányában rejtőzködik – ezt az *Értekezést* a kéziratai alapján bizonyos vonatkozásokban még pontosabb magyarázó jegyzetekkel tudta volna gyarapítani, ráadásul még elégtételt is adhatott volna neki az őt megtámadni merészlő Wallaszky Pállal szemben,³ s ő maga is említést tett az általa terjesztett, *Schier műveinek jegyzéke* című írásában arról a szándékáról, hogy valamikor elégtételt vegyen. Egyébként pedig az értekezés így, vagyis Roznák megjegyzései nélkül is nagyon értékes mű marad. Éljen boldogul!

3 ✂ Wallaszky Pál (1742–1824), *Tentamen Historiae Litararum sub Rege Gloriosissimo Mathia Corvino de Hunyad in Hungaria*, Lipsiae, ex officina Sommeria, 1769, 80, c jegyzet; 85–88, d, e, h és i jegyzetek; 90, n jegyzet; 91–92, a, g és h jegyzetek.

ADDITIONE M...
BO. AVSTRIE. Q. REGEM: PRINCIPIN
VIC. ANTONII. BOTRADUCTIO. IN
PHILOSTRATVM LEMN. SOPHISTA.
PRAEST. ET I PRIMIS. PFAATIO FOELICIP

NON ENI
bescat ampli
us ipsa poste
ritas benefi
cio tuo Duce
Matthia: post
q̄ opera & vi
tute tua fac
tum est: Ut
cum glorio
sa uetustate
certare iam
audeat: Qd
ceteris preter
missis/ ex bel
lo tantum s̄
alamanni co
ne incaput

ex crescere uideamur planius citendetur. Na
cum profuso Serenitatis tue nomine succen
si in Pannoniam traecissemus: Compluraq;
uolumina Maieftati tue ac Duce Beatrici/ fi
lioq; Ioani fauste indolis adolscenti dedicasse
mus: Dum trans Istrum tua castra sequimur
ea uictorie tue signa & perpetua quidem mo

MARTIN ROSNACK

VITA CL. AUTHORIS (SC. XYSTI SCHIER)
COMPENDIO DATA, ET ACCURATA
NOTITIA OMNIUM OPERUM EJUS,
TAM EDITORUM, QUAM MANUSCRIPTORUM,
VIENNAE, 1776

238
81

REGINÆ
HUNGARIÆ
PRIMÆ STIRPIS.

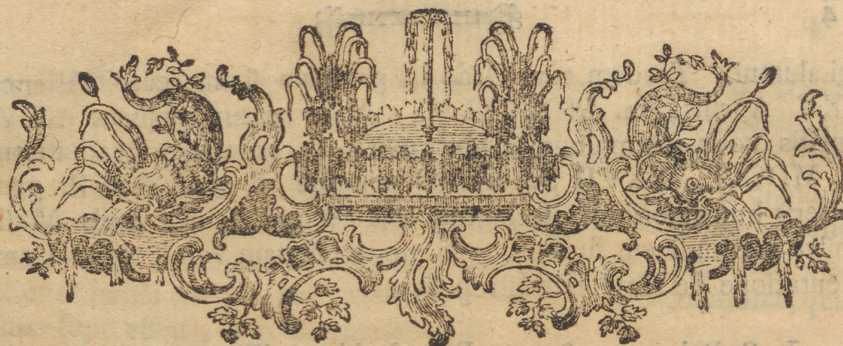
AUTHORE
R. P. XYSTO SCHIER,
EREMITA AUGUSTINIANO.

Opus Posthumum,
ad illustrandam historiam patriam perquam
accommodatum.

Cum vita ejusdem Cl. Authoris compendio data, &
accurata notitia omnium operum ejus tam editorum
quam manuscriptorum.

a P. Martino Rosnack, O. S. A.

VIENNAE.
Litteris Schulzianis 1776.

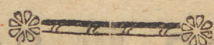
Natus est P. Xystus Schier Pruggæ ad Leytham in Austria an. MDCCXXVII, XIX Julii. Quidquid fuit, totum se Ordini Augustiniano, quem postea amplexus est, debere ipse (1) fatetur. Nam sacro fonte (2) ablutus est a P. Godefrido Claa, principia Religionis Christianæ edoctus a P. Jodoco Erhard, linguæ latinæ rudimentis imbutus a P. Leopoldo Wishoffer; qui omnes erant Ordinis no-

A 2

stri

1) In suo opere MS. cui fecit titulum: *Scriptores Provincia Austria & Hungariae &c. memoria posterorum commendati*; in quo opere etiam sui memoriam ingerit Author; quamquam autem verius dicat, quis ipse non fuerit, quam qui omnino fuerit.

2) Pauli nomen in Baptismo obtinuit, Xystum appellavit sacer Ordo. Erat tum P. Godef. Claa Minister Sacrorum (Capellanum vocant) Civitatis Pruggensis.

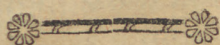

fri alumni. Tandem eum Ordo in gremium suum recepit Viennæ XXV Aprilis, an. MDCCXLV. Anno autem sequenti XXVI Aprilis votis solemnibus se obstrinxit. Sacerdotio postea initiatus an. MDCCL, XXVII Septembris primum ad aram fecit Pruggæ. Litteris humanioribus informatus erat Pofonii, cujus urbis Musis postea gratitudinem suam quoquo modo testatam voluit edita Com-
mentatione de Academia Istropolitana.

In Religione consuetum Philosophiæ ac Theologiæ stadium decurrebat, quamquam quidem is hisce parum delectaretur studiis; quin verius, ipso fatente, nauseam illi tædiumque generabant, eo etiam vel maxime, quod illa ætate ea esset disciplinas has pertractandi ratio, ut plurimum fierent de re nihili, aut certe nimium longis & implexis protraherentur disputationibus, cum possent paucis absolvi. At vero *historiam* (3) *omnigenam, & studium criticum præcipue amavit, multaque improbo labore, studio assiduo, & continua exercitatione didicit.* Et quidem quod attinet historiam, ad quam versandam felicissima pollebat memoria, cœpit illam jam excolere, cum ex lege Superiorum adhuc Philosophicis ac Theologicis studiis daret operam. Anno MDCCCLV admotus bibliothecæ nostræ Viennensi, munus bibliothecarii usque ad obitum sustinuit, nactus inde uberiores campum sese diffundendi in hocce genere studii.

In hoc officio summa illi cura fuit atque sollicitudo, ut bibliothecam pluribus iisque melioribus instrueret libris, id quod etiam (ut saltem fert tenuitas rerum nostrarum) satis feliciter præstitit; siquidem res nostra libraria sub illo & numero & pretio plurimum accrevit. Non solum autem Superiorum in hunc finem urgebat li-
be-

3) Sunt Authoris verba in MS. laudato.

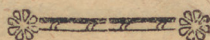
beralitem, sed ipse quoque subsidia colligebat: atque his, ut plurima mittam alia, comparavit codicem Hebræum membranaceum insolitæ molis, manu perquam diligenti exaratum an. MCCCXLIV, quem solemus offerre videndum, velut aliquid spectatu dignum, exiguas facultates nostras lustrare dignantibus. Veterum quoque nummorum, rerumque naturalium, quæ habentur, inchoatæ collectiones hujus pariter viri sedulitati debentur & industriæ, aliis, quæ adhuc superessent, non commemoratis.

Quam vere autem pronuntiaverit, historiam omnigenam ab se fuisse adamatam, luculenter demonstrant lucubrationes diversissimarum, in quas excurrit, materiarum. Sed & improbo hæc ipsi stetit labore, crebrisque ac multum protractis noctis vigiliis, quisque æquus rerum arbiter facile dijudicabit. Tametsi vero in nulla re historica non fuerit versatus, in iis tamen quæ patriæ suæ sunt, quæve afficiunt Hungariam, longe fuit versatissimus. Sed viri amplam, vastamque rerum cognitionem magis edocebunt opera mox laudanda, quam possint depingere verba. Quamquam multo adhuc plura animo conceperit, suoque tempore etiam in lucem protulisset, nisi præmatura mors eum abstulisset. Porro hac sua eruditione nomen famamque, quamvis ille talia non fuerit aucupatus, consecutus est perquam honorificam nedum apud Litteratos terrarum nostrarum, sed etiam apud exteros. (4) Fuerunt quoque Viri honorati, qui ejus noscendi desiderio acciti ad ipsum invisendum accesserunt.

A 3

Non

4) Nomen Xysti Schier celebratum fuit in novælibus litterariis Viennensibus, Lipsiensibus, Ratisbonensibus, Jenensibus &c. Ejus cum Claris Viris litterarium commercium docet quoque ipsius *Regestrum litterarum*.

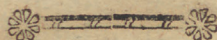

Non solum autem se ipsum ita litteris perpolivit, sed etiam suos Consodales ad eas sectandas maximopere animavit. Junioribus nostris compluribus Author fuit & stimulator, ut linguam Gallicam ediscerent, quod essent in hoc idiomate libri omni eruditione referri. Legere veteres characteres & antiquas inscriptiones; codicum dignoscere pretium; quis scriptor has illasve materias copiosius, solidiusque pertractaverit; quid in hoc illove genere ambiguum aut certum; quæ isthoc tempore quæstiones magis utilitate præstarent, quæve usitatiores ac celebriores, ille edocuit, ille ostendit.

Biennio fortassis antequam e vivis eriperetur Societatem quamdam veluti Litterariam conflare cogitavit; provocabat nimirum suos Fratres magis idoneos, ut aliquid litteris ederent, atque in hunc finem etiam sua nomina darent. Ipse vero & materias, quæ essent discutiendæ & eliquandæ, suggestit diversissimas, & leges condidit, quibus foret inhærendum, omnibus sese offerens ad supplicas, quas poterit, ferendas: propter quod solum, ut diutius vitam continuasset, vehementer fuisset optandum. Denique hoc illi plurimum fuit cordi, ut fratribus suis rectum literarum gustum ingereret & amorem, remque Augustinianam redderet illustrem, & orbi utilem. Hunc viri in suam Religionem amorem, & literarum promovendarum zelum Superiores, ut decuit, remuneraturi, eum Baccalaurei gradu condecorarunt; cum hic honoris titulus alias non soleat deferri, nisi illis qui e præcipuis Provinciæ sacris pulpitis in plures annos verbum DEI annuntiasent.

Non solum autem litteris vacabat noster P. Schier, sed pietatem etiam colebat. Et recte quidem, alioquin *scientia sine timore DEI* (5) *quid importat?* Nempe, *infelix homo*, aiebat S. Pater
no-

5) Author libr. de imit. Christi. lib. I. Cap. 2.

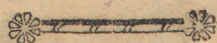

noſter Auguſtinus, (6) *qui ſcit omnia, DEUM autem nescit: beatus autem qui ſcit DEUM, etiamſi alia nesciat.* Quæ quoniam non fuerunt ignorata Xyſto, ſtudio utrumque pietatis nimirum & litterarum egregie copulavit, ut ea quæ ſequuntur, non vane demonſtrant.

Verba, actiones, vultus ipſe, quo erat modoſto, pallido, & ad pietatem compoſito, virum loquebantur Religioſum ac DEO dicatum. Nullus illi ſermo dulcior aut jucundior, quam qui de litteris, aut rebus piis duceretur: ac licet alias linguæ foret tardioris, in utroque tamen hoc genere fuit eximie diſertus & facundus. Quæ modoſtiam vel puritatem ſolum eminus læderent verba, non ſolum ipſe non protuliſſe auditus eſt unquam, ſed etiam adverſus eos, qui talia eo præſente auferent, illico inſurgebat, eosque redarguebat; neque facilius ad diſplicitiam aut offenſionem commoveri potuit, quam hujusmodi dictis. Legem ſibi poſuerat, ne, cum ſermo eſſet de abſentibus, ipſorum errata notarentur: & ſi ſocius aliquando in tranſverſum deſlecteret, diſcurſu in alium repente mutato, errantem ocyus revocabat. Procul illi ſermones nugaces & inanes, quos una cum nugatoribus averſabatur. Paucis: in omni ſermone circumſpectione uſus eſt & libella.

E monaſterio non facile pedem efferebat, niſi ad viſitandos ægrotos, aut cum ſtudioſorum negotia id exigent, Caterum cum inter ſæculares comparendum fuit, talem ſe præbuit, ut ejus converſatio cunctis ædificationi eſſet & exemplo. Nullam ille neglexit occaſionem pia ſermonibus inferendi documenta, aut excurrendi etiam in rerum campum ſpiritualium: nimirum ſemper memor ſui ſtatus & ſanctæ profef-

6) Lib. V. Conf. Cap. 4

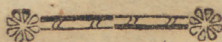
fessionis, opportuno quovis tempore & loco aliquid illi conveniens proferebat. Familiare habuit suis dicere: *Amenus DEUM nostrum.*

Nullius ille commodi sectator: vestitus illi neglectus & attritus, ut & cætera omnia, quæ illi erant ad necessarium usum: per totam vitam abstemius vinum aliquando solum gustabat: ultimis vitæ annis semel duntaxat per diem corpus reficiebat: lusum omnem vitabat. Nunquam otiosus. In primam, etiam secundam horam noctis vigiliis ducebat, nihil propterea cunctatus mane surgere ad spiritualia charitatis officia aliis exhibenda, aut munia monastica obeunda. Cum aliquando in annua spiritus recollectione secum recogitaret, occupationibus litterariis tam multis, tamque diversis se distineri, indeque conscientia, qua erat timorata, gravaretur, quod rebus sacrationibus tempus non impenderet, Superiorem adiit, rogans, ut hujusmodi labores ex obedientia injungeret; quod cum obtinisset, cœptum cum animi tranquillitate est profecutus.

Sacrificium Missæ, ut par erat, summa devotione & cum adstantium ædificatione offerebat. Moram justam huic gravissimo negotio impendens, omnes etiam syllabas distincte pronuntiabat, voce usus submissa. Vulnerabatur anima ejus, cum videret rem hanc sub cælo maximam obiter ac perfunctorie a quibusdam fieri.

Erga Sanctissimum Corporis Christi Sacramentum vivam gerens fidem, omnem quæ fieri potest, externam internamque reverentiam exhibuit. Atque ut ad id faciendum etiam alios induceret, piam quamdam (quam tamen occultam volebat) confederationem inter juniores fratres instituit, quibus esset obligatio, præsentem Sanctissimo Christi Domini Corpore singularem reverentiam, devotionem, ac fidem exercendi, injuncto exiguo precum penso, ad augendum apud alios quoque debitum ejusdem Sanctissimi Corporis cultum.

Pi.

Pium hoc vinculum apud quosdam devotos fratres etiamnum persistit.

Ob singularem morum puritatem, & vitæ integritatem Magister datus Religiosis nostris tyronibus, eos verbo & exemplo erudit ad vitam monasticis legibus conformem ducendam. Exaravit pro horum institutione opellam singularem inferius laudandam. Ob eandem rationem quamplurimæ animæ, quas ardentius desiderium serviendi DEO accenderat, eum sibi Patrem & Magistrum spirituales adoptarunt, suam ipsi conscientiam dirigendam concedentes. Et profecto nactæ fuerunt in eo Patrem optimum; tanta enim caritate eis serviebat, tantumque temporis illis sacrabat, ut mirum sit, reliquum ipsi suffecisse ad plurima alia, quæ habuit, præstanda. Animas autem tantum quærebat, non aliud; dicere omnino valens cum S. Hieronymo: (7) *Pecuniam cujusquam accepi? Munera vel parva, vel magna non sprevi?* Suo etiam regendi spiritu, quo pollebat optimo, effecit, ut plures ex illis aspirante cœlesti gratia vere insignem DEO famulatum præstiterint. Universim autem neminem ex sacro tribunali dimisit salutari doctrina non instructum, indigne ferens, a nonnullis solum nudam in quosvis proferri absolutionis sententiam. Istitis illud Exodi (8) accommodavit: *Fœtere fecistis odorem nostrum.*

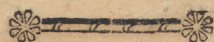
Ex pœnitentium, quos habuit, multitudine natum est quoque alterum, ut videlicet, quique ægri & infirmi ejus præsentiam exposcerent, ab eoque solatium in suis tribulationibus flagitarent: quod quidem ipse ea spiritus alacritate & dilectionis ardore præstabat,

B

bat,

7) Epist. ad Afellam.

8) Cap. V. v. 21.

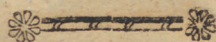

bat, ut nulla refugiens incommoda sæpe noctu diuque apud hujusmodi afflictos oberraverit, somni quietisque defectu supra modum debilitatus. Atque hæc etiam, qua in proximum ferebatur, caritas ei finem vitæ fecit. Cum enim an. MDCCLXXII febris, ut vocabant, putrida longe lateque grassaretur, & plurimos mortalium absumeret, ille piis obsequiis, quæ hocce malo in privatis ædibus laborantibus exhibuit, non contentus, ad opem sacram ferendam etiam illis, qui magno numero in publico Nosocomio decumbebant, pio zelo animatus se se ultro offerebat. Obtenta ergo a Superiore ad id licentia dum ad locum procederet, in via focio (10) lætus dixit: *Quam nos essemus felices, si fieremus victima caritatis!* Nec desiderio suo sunt frustrati; siquidem febris illa maligna correpti, inde reduces reipsa victima cecidere caritatis, ac focius quidem cecidit XV Martii. Id cum percepisset Xystus, illud identidem ingeminabat: *Dilexerunt se in vita, nec in morte erunt separati.* Itaque eum secutus est XXI die ejusdem Mensis Martii. Digni profecto ambo, qui in Ordinis gloriam, & proximi salutem diutius vitam duxissent.

10) Erat is Cl. P. Charus Kare, SS. Theol. Doctor, & in Cœnobio S. Scripturæ Lector, Xysto ob morum probitatem, & ingenii præstantiam multum dilectus; qui & ipse caritate in proximum succensus huic pio operi exercendo ultro se addebat, annos natus XXXVI.

Elen-

Elenchus Operum

P. Xysti Schier,

I.

Opera edita.

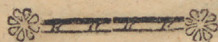
Opera, quæ ipse Author in lucem emiserat,
recensita secundum annorum seriem, quibus
lucem videre cœperunt.

Cum nonnullis adnotationibus, quarum aliquas ipse Cl. Author apposuerat.

1. *Oratio de S. Leopoldo Marchione Austria. Viennæ 1759. fol.*
Erat tum noster P. M. Augustinus Naller Nationis Austria-
cæ Procurator; quod proinde occasionem præbuit Authori scri-
bendi hanc panegyrim.
2. *Epistola ad amicum de antiqua adcuratione Cæsareæ bibliothecæ Vindo-
bonensis. 1763. Phyl.* In hanc epistolam sequentia notat Author
in MS. supra laudato: *Scriptores Provincia Austria & Hunga-
ria &c.* „ Amicus imprimi curaverat, sed animadverso gravi
commisso errore, adhuc suppressioni integræ locus inventus est,
adeo ut vix aliqua exemplaria supersint, „ Error autem in eo erat,
quod vocem *Pucharjt*, deceptus a Cl. Duellio, interpretatus sit
Bibliothecarium, cum tamen significet *Physicum*, seu *Medicum Auli-
cum*, ut ipse Author postea probe animadvertit in suis *Animad-
versionibus criticis* infra referendis, ubi Duellium ad examen vocat.

B 2

3. Com-

3. *Commentatio de primis Vindobonæ Typographis cum variis ad rem litterariam adnotationibus. Viennæ. 1764. 4.* Ad hanc Commentationem postea plura collegit Author, quibus ea amplius illustraretur, & pluribus eruditionibus respergeretur, si denuo typis mandaretur. Cæterum hæc tria prima sunt anonyma.
4. *De duobus sermonibus Augustini, primum Zagrabiensis, dein Lucerini Episcopi a Joanne Tomco vitæ Beati hujus viri insertis, quorum genuinitatem discutit, & examinavit F. X. S. A. Viennæ. 1765. 4.*
5. *Dissertatio de Regiæ Budensis bibliothecæ Mathiæ Corvini ortu, lapsu, interitu, & reliquiis. Viennæ. 4, sine anno, prodiit tamen 1766.* Plurima postea congestit Author pro Dissertatione hac amplianda, magisque illustranda, simulque adversus Paullum Wallaszky se se defendit, qui ipsum in suo *Tentamine Historiæ litterarum* quorundam lapsuum perperam arguit.
6. *De Venerabilis Hildeberti primum Cenomanensis Episcopi, dein Turonensis Archiepiscopi operibus, eorum genuinitate, integritate, editionibus &c. Viennæ. 1767. 4.* „ Author laborem (sunt ipsiusmet Authoris verba in MS. supra indicato) hunc & priorem de Typographis meliores cæteris judicavit. Tria hæc antecedentia solum præfixis litteris F. X. S. A. prodierunt. „
7. *Gregorius Lodomerii Archiepiscopi Strigoniensis sub annum MCCXCVIII defuncti legitimus successor vindicatus & illustratus. Viennæ. 1768. 4.* Præfixum habet Authoris nomen.
8. *Specimen Styriæ literatæ ad subsidia operi perficiendo necessaria impetranda Eruditis Inclytæ Gentis Viris exhibitum. Viennæ. 1769. 4.* „ Præfixa epistola ad Eruditos Styriæ. Quamquam vero plurima sibi sponderit Author, pauca tamen accesserunt subsidia, præter ea, quæ Cl. D. Julius Aquilinus Cæsar misit, & nostri ex
Col-

Collectione Comitis de Wildenstein curarunt,, Hæc omnia ipse
 Author in MS. nuper memorato.

9. *De Maria Porphyrogenita Sponsa, Anna & Maria Conjugibus Re-*
ginis Belæ III. Hungariæ Regis. Viennæ sine anno, impressum ta-
tamen est an. 1770. 4. Subjungit Author: „Opusculum in Regi-
 nis primæ stirpis, DEO dante, continuandum,, Et ecce hic con-
 tinuatum est. Huic & etiam priori Author apposuit nomen
 suum. *Infero quæ hinc toto illo Tentamine hist.*

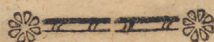
*ap. Kali-
 woda.*

10. *Beiträge zur Erneuerung des Geistes, und der Gelübde,*
genommen aus dem Beyspiele einiger heiligen Augustiner.
 Grätz. 12. Phyl. sine anno. Anonymum. Impressum 1771.

*Regiman
 Hun*

11. *Sechs geistliche Erwägungen über das Verhalten des heil-*
igen Augustinus gegen sich, gegen den Nächsten, und gegen
Gott. Grätz. 1771. parv. 8. sine nomine. Author quidem
 concinnavit decem considerationes pro decem Dominicis: sed
 nostris Græcensibus, quorum cura opusculum (uti & illud sub
 num. præcedenti) in lucem prodiit, & apud quos veneratio S.
 P. Augustini per sex dies Dominicas tum instituta fuit, visum est
 prætermisiss aliis quatuor solum sex eligere & typis dare. Illa,
 quæ considerationibus superadduntur, alium habent pium Augu-
 stinianum Authorem.

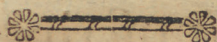
II.

Opera,

Quæ post Authoris obitum
in lucem emissa fuerunt,

Ordine, quo sunt edita, hic relata.

12. *Dicta memorabilia Sanctorum & Beatorum Ordinis Fratrum Eremitarum S. P. Augustini in pium usum Sodalium ejusdem Sacri Instituti collecta. Græcii. 1773. 8.* Qui edidit, his longe plura adjecit, missis aliis, quæ Author collegerat, Clarorum sed tamen non Sanctorum, nec Beatorum Ordinis Virorum dictis.
13. *Buda Sacra sub priscis Regibus. Viennæ. 1774. 4.* Dicata est ab editore Amplissimo Magistratui Budensi occasione cujusdam Theologicae Disputationis. Præfixit quoque editor brevem præfationem, quam comperit non omnibus, quæ venduntur, exemplaribus adjici.
14. *Memoria Academiae Istropolitana, seu Posoniensis, ejusque nonnullorum Professorum ex documentis cœvis confecta. Viennæ. 1774. 4.* Hic editor Professoribus inseruit etiam *Aurelium Brandolinum*, miratus ab Authore fuisse prætermisum, quem tamen etiam extranei Professoribus Istropolitanis adnumerant.
15. *Octava defunctorum, seu devotio brevis pro animabus in Purgatorio satisfaciendis sub invocatione octo Sanctorum & ad exemplum octo Venerabilium, qui ex Ordine Fratrum Eremitarum Sancti Patris Augustini quondam specialiter pro his animabus Deum sunt deprecati. Viennæ. sine anno, est tamen is 1775. 8. Phyl.* Hoc ab alio in Germanicam linguam traductum prodiit eodem anno, & in eadem forma.

16. *Memoria antiquæ Provinciæ Hungariæ Augustinianæ, cui per editorem accessit brevis notitia de Monasteriis Provinciæ modernæ Austriæ & Hungariæ.* Viennæ. 1776. 4. Erat hoc solummodo quædam indigesta rerum collectio, ab editore postea primum in ordinem redacta & composita.

17. *Reginæ Hungariæ primæ stirpis &c.*

Atque hæc quidem posthuma omnia prodierunt cura & studio P. Martini Rosnack, ejusdem cum Authore Augustiniani Instituti alumni, ac tum studii Viennensis M. Regentis, qui huic postremo operi vitam quoque præfixit Authoris, & hanc operum ejus fecit recensionem.

† Hungari

Manuscripta.*

Manuscripta, quæ pertinent ad historiam sacram.

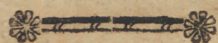
I.

Perfecta aut fere perfecta.

1. *Episcopi Wesprimienses*, historice deducti. fol.
2. *Wienerische Bischöff und Erzbischöffe*, etiam historice descripti.
3. *Suffraganei Passavienses*, itidem sic adumbrati. fol.
4. *Versuch einer Geschichte der Kirchen, geistlichen Hirten, Gebräuchen und des Religionsstandes zu Wien.*
5. *Viennenses Ecclesiæ & Capellæ, quæ perierunt.* Recenset harum 17, & de quibusdam satis copiose differit.
6. *Historiæ Monasterii Canonorum Reg. ad S. Dorotheam sæculum primum.* Refert historice viginti & unum primos ejus Præpositos. 4.
7. *Brevis notitia extinctæ Canonice Regularis ad S. Udalricum Neostadii, ejusque Præpositorum, ex documentis authenticis confecta.* 4.
8. *De fati Monasterii ad S. Nicolaum. Viennæ.* 4.
9. *Faviana a S. Severino Noricorum Apostolo irritato conatu Viennæ Austriæ quæsitæ. Ubi simul de Favianensis Episcopatus sede, & dubia Eugenii Papæ II. ad Yrolphum Laureacensem epistola.* 4.
10. *De Brunonis I. Misnensis Episcopi ætate, & serie Episcoporum sedis bujus emendanda.* 4.
11. *Chronographica Sacra ab an. 1754. usque 1800.*

II.

* Demptis tribus, quæ hic indicantur esse in aliorum manibus, omnia asservantur in nostra bibliotheca Viennensi; unum solum vel alterum parvi momenti evanuit.

II.

In eadem historia sacra
Series integræ variarum successuum.

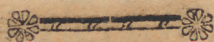
12. *Officiales Viennenses.*
13. *Sacri Curiones Viennenses ad S. Stephanum, cum supplemento ad eos, qui desiderantur in P. Fischer.*
14. *Sacri Curiones Aulae Viennensis ab an. 1298. usque ad nostra tempora.*
15. *Episcopi Faurinenses secundum seriem Chronologicam.*
16. *Episcopi Zagrabienses juxta eandem seriem Chronologicam relati.*
17. *Episcopi Bosnenses hac pariter methodo recensiti.*
18. *Series Præpositorum Ardacensium.*
19. *Præpositi Zweilenses. Horum tantum decem nominat.*

III.

Collectanea in genere rerum sacrarum.

20. *Supplementum ad Concilia Hungarica a Péterffy prætermis-
sa. Hanc Collectionem ipse Author Illustrissimo ac Reverendissimo D. Ignatio e Comitibus de Batthyán, Abbati S. Georgii de Ják, Cathed. Ecclesie Agriensis Cantori & Canonico obtulit, cum percepisset ipsum in eodem versari argumento. Eidem Illmo ac Rdmo D. Comiti postea etiam cessimus Episcopos Bosnenses supra indicatos.*
21. *Concilia ficta, aut quæ de conscriptione admodum suspecta sunt.*
22. *Concessiones Apostolicæ Fratibus Hospitalariis in Regno Hungariæ factæ. Est Collectio Brevium Pontificiorum, quæ in favorem eorum emanarunt.*
23. *De erroneo cultu XXIV Seniorum in Superiori Styria & Carinthia*
C sub

Eggo Franfil

sub an. MCCCCXX. Cum officio eorum, quod Author descripsit ex Codice MS. Millstattenfi membr. qui præfert characterem seculi XV ineuntis.

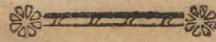
24. *Sententiæ Doctorum Universitatis Viennensis de dolore in Sacramento Pœnitentiæ requisito.*
25. *Index generalis in Bullarium Romanum. Incipit a S. Leone I. & progreditur usque ad Innocentium III.*
26. *Dissertatio epistolaris de Litteris Confraternitatum, seu Filiationum, ad amicum Augustinianum.*
27. *De nonnullarum Deiparæ imaginum & statuarum origine.*
28. *De Canonica Schrattenthalensi.*

IV.

Ascetica.

29. *Weltliches Klosterleben; das ist, kurzer Begriff einiger Lehren, welche eine gottseitige Jungfrau halten soll außer dem Kloster. 8.*
30. *Kurze Beschreibung des Lebens, und der Tugenden Theophilâ einer Jungfrau, die Gott allein, und in allen gesucht hat. 4. Ea est Maria Anna Schefflerin, cui fuerat a confessionibus. Ita ipse Author in MS. alias laudato.*
31. *Andacht auf die 40. Tage von dem Geburtsfeste unsers Herrn Jesu Christi bis auf das Fest der Reinigung der allerseeligsten Jungfrau, und Mutter Gottes Maria. 8.*

Manuscripta, quæ non sunt de genere rerum sacrarum.

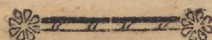
I.

Historica, critica, eaque ut plurimum perfecta;
item quædam excerpta.

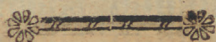
1. *Furii Dionysii Filocali Calendarium antiquum Romanum sub an. CCCLIV. scriptum, ad primam editionem vix cuiquam notam castigatum & notis illustratum.* 4.
2. *Calendarium mediæ ævi, præcipue Germanicum, post Christiani Gottlob Haltausii operam castigatum, & notis illustratum, Hujus edendi curam suscepit Perillustr. D. J. Georgius de Schwandner, ab agendis causis ad Dicastria Aulica Viennensis: expectaturque indies in lucem edendum opera cujusdam Eruditi Lipsiensis, impensis Jo. Frid. Jahnii, Bibliopolæ ibidem.*
3. *Scriptores Universitatis Viennensis.* fol. Est hoc præcipuum Authoris opus, cui elucubrando potissimam eamque plurium annorum impendit operam, cum alia solum velut per occasionem perfecit. Desinit opus cum fine prioris sæculi; exinde autem solum nomina refert Clarissimorum, qui nostro floruerunt florentique sæculo, Scriptorum. Efficiet, cum in lucem proferetur, justæ magnitudinis tomum in fol. Præfixit sibi Author methodum, quam servat Jac. Echard in Scriptoribus Ord. Præd.
4. *Abhandlung von der ehemaligen gelehrten Gesellschaft an dem Donauströme, und einigen Mitgliedern.* 4.
5. *Historia obsessæ & captæ Urbis Viennensis per Mathiam Corvinum Hungariæ Regem an. 1485. Ex actis Facultatum Theologicæ, Artium & Medicæ Universitatis Viennensis excerpta.* 4.
6. *Vienna Dei benignitate, & Principum sollicitudine sana & incolumis a*

impres.

Caj. Bibl. Custos.

- contagionibus, quibus olim continuo affligebatur. 4. Auctor contagiosos morbos juxta temporum seriem refert ipsis auctorum verbis, quibus illos consignarunt, idque majorem partem ex actis Facultatum & Nationum Universitatis Viennensis.
7. Epitaphia nonnulla antiquiora Vindobonensia partim ex lapidibus descripta, partim ex MSS aut aliunde restituta, observationibus illustrata. 4.
8. Inscriptiones sparsim typis expressæ, aut æri lapidibusve incisæ, variæ ætatis, cum animadversionibus. 8.
9. Chartularium Xystinum, seu collectio variorum Diplomatum, Litterarum fundationalium, Privilegiorum, & testimoniorum ex autographis, aut antiquis apographis. 4.
10. Miscellanea curiosa, critica, historica, moralia, aliaque. 8.
11. Dissertatio de Nicolao Dünklspühlano. 4.
12. Otium Poeticum, seu lusus varii Poetici diversis temporibus & occasionibus producti. 8.
13. Chronographica Poetica ab an. 1755. usque ad an. 1800.
14. Actorum Facultatis Theologicæ ab an. 1396. usque 1549. libri tres ex autographis descripti, in ordinem digesti, serie Doctorum & Decanorum &c. illustrati. fol. Sunt apud Facult. Theol. Viennensem.
15. Excerpta Actorum Facultatis Theologicæ Viennensis, Decano Theophilo Paulle Eremita Augustiniano, concernentia tres sermones typis impressos R. D. Andreae Kravogl. 1724. 4.
16. Series Theologicæ Doctorum Viennensium ab erecta Facultate usque ad an. 1769.
17. Series Decanorum Theolog. Facultat. Vennens. usque ad nostra tempora. Auctor utramque seriem contexit ex Actis Sacræ Facultatis. Cum autem subinde Clarissimum quoddam ac Nobilissimum membrum hujus Sacræ Facultatis alios præterea Doctores & Decanos, quorum notitiam se aliunde consecutum putabat, inseruisset, & Matriculæ præfixisset, Auctor hunc syllabum superadditum emendavit.

18. *Excerpta ex actis Facult. Medicæ Viennensis ab an. 1436. usque 1725. Sunt hæc in diversas chartas relata.*
19. *Syllabus Medicinæ Doctorum ab an. 1558. usque 1725.*
20. *Excerpta ex actis Facult. Artium Univ. Vien. ab an. 1390. usque 1498.*
21. *Series Decanorum hujus Facult. ab an. 1385. usque 1723.*
22. *Syllabus Magistrorum Artium ab an. 1387. usque 1728.*
23. *Anonymi Continuatio Chronici Godefridi Viterbiensis a morte Henrici VI. Rom. Imp. seu ab an. Chr. 1197, usque ad ann. 1313. Ex codice MS.*
24. *Excerpta ex actis Nationis Saxonicæ Univ. Vien. ab an. 1501. usque 1589.*
25. *Series Procuratorum Nationis Hungaricæ in Univ. Vien. ab an. 1453 usque 1629, & ab an. 1655 usque 1694.*
26. *Supplementum ad jam editos Nationis Austriacæ Procuratores.*

II.

Collectanea, syllabi, notæ quædam
 Criticæ &c. in hocce genere.

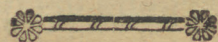
27. *Collectanea ad Aulam doctam Mathiæ Corvini Hungariæ Regis.*
28. *Collectanea in historicam Austriæ inferioris Topographiam.*
29. *Collectanea in Acta Universitatis Viennensis potissimum Facultatis Theologicæ.*
30. *Collectanea de operibus, quæ inedita putabantur, cum tamen jam pridem lucem viderint.*
31. *Fronaueri Nobiles Austriæ ab an. 1271. usque 1510. ex authenticis fontibus deducti.*
32. *Familia Comitum de Vegla, Modruss, Segniæ de Frangipanibus.*
33. *Syllabus Authorum, qui opera sua aut præfationes a vocibus his: COGITANTI MIHI exorsi sunt. Recenset talia LXX.*
34. *Syllabus Authorum Anonymorum & Pseudoanonymorum.*
35. *Syllabus operum aut editionum, quæ nunquam integre prodierunt.*
36. *Typographi antiquiores, seu libri seculo XV. lingua Germanica impressi, exhibitis eorum titulis, nomine Typographi, & loco ac anno impressionis.*
37. *Continuatio Typographorum Viennensium usque ad nostram ætatem, demonstrata in nonnullis eorum operibus impressis.*
38. *Consules Viennenses. Superant hi numero eos, quos recenset P. Fischer.*
39. *Nonnulli Scriptores Carintii. Quidam Eruditi Carnioli. Aliqui Præfecti monetæ Viennenses.*
40. *De Maria Rege, an Regina? Ostendit Author litem a Beliondum diremptam.*
41. *De tempore & occasione, qua Leodienses (de quibus Nic. Olabus Hunga-*

III.

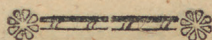
Rariora, quæ collegit, descripsit, cum
aliis contulit &c. Catalogi, &
Indices varii.

50. *Singularia ex Regesto litterarum ad Universitatem Viennensem datarum, & quas vicissim Universitas hæc ad alias Illustres personas dedit. Incipit ab an. 1424. & progreditur usque ad an. 1470. & amplius.*
51. *Litteræ Ernesti Ducis Austriæ ad Joannem XXII. Pontificem in causa rotuli pro Universitate Viennensi cum aliis litteris in favorem Universitatis.*
52. *Statuta varia Universitatis Viennensis ex libro M. Nicolai Renner, qui liber est inter res Facultatis Artium, continetque longe plura iis, quæ in hoc genere jam sunt impressa. Incipit ab an. 1554, & ascendit ultra an. 1578.*
53. *Varia Missæ ex Codice MS. bibliothecæ Capituli Posoniensis sæc. XIII. Inter has sunt: Missa S. Joseph Patriarchæ; Missa Patriarcharum Abraham, Isaac, & Jacob &c.*
54. *Necrologium Canonorum Reg. S. Augustini ad S. Dorotheam Viennæ Austriæ, coeptum cum ipso Monasterio, & continuatum usque ad medium sæculi prioris, ex membrana descriptum. Defunt tamen duo ultimi menses.*
55. *Planctus lugubris M. de Peuerbach super morte M. Reinperti.*
56. *Martyrologium Ufuârdi, seu Codicis Sandorotheani membranæci variantes ad editionem Hagiographorum Antverpiensium lectiones.*
57. *Variantes lectiones Synodi Laurentianæ.*

58. *Variantes lectiones ad litteras Ferdinandi, quæ habentur in Mitterdorferi conspectu hist. Univ. Vien. P. II. pag. 120. Ex ipsis actis autographis.*
59. *Appendix ad Chronicon Norimbergense eorum, quæ in Codice MSS. bibliothecæ nostræ Viennensis non habentur.*
60. *Catalogus bibliothecæ Zwetlensis, cum notitia eorum, quæ in eadem bibliotheca dispersa reperiuntur.*
61. *Catalogus MSS. Codicum, qui ex bibliotheca Academica an. 1756. ad Cæsaream translati sunt.*
62. *Indiculus Diplomatarii Hungarici vagi inter externos, cum exhibitis variis erroribus in Diplomatis diversis, quæ hætenus producta fuerunt, occurrentibus.*
63. *Indiculus Diplomatum Rudolphi I, ex quibus præter alia ratio suorum itinerum confici posset.*
64. *Index nonnullorum Codicum MSS. bibliothecæ Claustroneoburgensis.*
65. *Index in librum II. Dissertationum Academicarum, cum iis quæ habentur in nostra bibliotheca Viennensi. Sunt hæ Dissertationes, quæ cum reformatione Universitatis Viennensis cœperunt, dum nimirum quovis mense duo ex Doctoribus Viennæ degentibus super materia a Directore assignata in consessu cæterorum Doctorum differerent, quæ Dissertationes postea libro alicui inscribebantur. Itaque pars una harum Dissertationum descripta est apud nos, in partem alteram est a Xysto index confectus.*
66. *Index MSS. Codicum bibliothecæ nostræ Viennensis. fol. Est is ab Authore summa industria, accuratione, & eruditione confectus.*

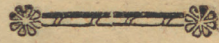

Manuscripta, quæ afficiunt Augustinianum Ordinem.

I.

Historica generalia, seu quæ afficiunt
totum Ordinem, eaque
perfecta.

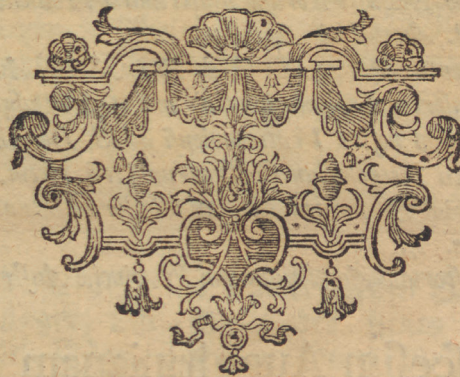
-
1. *Disquisitio super nomenclatura varia EREMITÆ, ORDINIS S. AUGUSTINI, AUGUSTINENSIS, aut AUGUSTINIANI tribui solita Fratibus Ordinis Eremitarum S. Augustini, cum nonnullis in historiam eorundem criticis animadversionibus.* 4.
 2. *Quatuor - Virum Eremitarum Augustinianorum circa Martyrologiorum augmentum & puritatem opera.* 4.
 3. *Conatus Historico - Criticus ad Officia & festa propria Ord. Fratrum Erem. S. P. Augustini.* Illustrantur simul varia ad Ordinis historiam & ritus pertinentia. 4.
 4. *Adnotationes in Dominici Antonii Gandolfi Dissertationem de ducentis Augustinianis Scriptoribus.* 4. Addit Author „Olim P. Ossingero missæ,

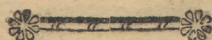

sæ, & sæpe exscriptæ ab eo, ut conferenti patebit,, Sunt hæc adnotationes multa eruditione refertæ.

Collectanea in hoc genere.

5. *Collectanea in historiam Universi Ordinis Augustiniani.*
6. *Libri exterorum, qui cura Augustinianorum, aut ex eorum bibliothecis prodierunt.*

II.

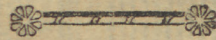
Historica particularia perfecta, dempto ultimo.

7. *Scriptores Provinciae Austriae & Hungariae, seu omnes illi, qui aliquid, quidquid id fuerit, sive proprium, sive alienum ediderunt, aut manuscripta reliquerunt, memoriae posterorum commendati.* 4.
8. *Memoriae SS. Theologiae Doctorum Academiae Viennensis, aliarumque Almae Provinciae Austriae & Hungariae Ord. Erem. S. P. Augustini.* 4.
9. *Historia succincta Cathedrae Theologiae Moralis ejusque Professorum ab an. 1622. usque ad an. 1769.* 4.
10. *Memoria Antiquo-Nova Virorum Illustrium Provinciae Austriae Ord. FF. Erem. S. P. Augustini.* 4.
11. *Chronicon Conventus Pruggensis Ord. Erem. S. P. Augustini ad S. M. Magdalenam, insertis Diplomatum ab an. 1316. usque 1646. fol.*
12. *De Monasterio olim nostro Vratislaviensi ad S. Dorotheam.* 4.
13. *Notulae breves in Necrologium Confratrum Ord. Erem. S. P. Augustini Provinciae Austriae & Hungariae, ex tabulis emortualibus, aliisque documentis confectae.* 4.
14. *Collectanea in historiam Augustinianam Provinciae Austriae & Hungariae.*

Quae ad Ascesim Augustinianam pertinent. Perfecta.

15. *Speculum Augustinianae Conversationis in Augustinianorum singularibus virtutum actibus exhibitum.* 4.

Qua-

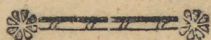

16. *Quadragesima Sancta Augustiniana, seu quadraginta sex Sancti, & Venerabiles totidem ex Ordine Eremitico S. P. Augustini, qui in cultu passi Domini specialiter præluxerunt.* 8. Ad hanc opellam in MS. sæpe laudato addit Author „Nihil in ea magis desideres, atque rectiorem crifim „ Nec mirum; nam scripserat adhuc an. 1752.
17. *Brevis Institutio Tyronis Augustiniani Provinciae Austriae & Hungariae quoad ea maxime, quæ exteriorem hominem afficiunt, ex SS. Patrum & Ascetarum regulis potissimum scripta.* 4. In MS. apponit Author „Multa hic fuerunt danda temporis.
18. *Sermones ad Novitios Viennenses.* 4.
19. *Cultus Menstruus practicus B. V. MARIÆ, cum Litaniis ex titulis Deiparæ eidem a S. Thoma Villanovano datis.* 8.
20. *Hyperdulia Augustiniana Provinciae Austriae & Hungariae.* 8. Est enerratio Imaginum Marianarum, quæ per Provinciam nostram peculiarem habent, vel habere merentur cultum, referturque earum origo, antiquitas, cultus progressus &c.

Imperfecta, & collectanea.

21. *Beschauliche Stücke aus dem Leben des H. Augustinus, einiger Lehrjünger, und Mitglieder seines Ordens, nach Ordnung der Tage, als von ihnen die Tagzeiten gebethet werden.* 4. Progressus est usque ad B. Claram, cujus festum agitur XVIII. Aug. Reliquit tamen schedas etiam pro reliquis festis, ex quibus rem jam perfecit quidam Augustiniani nominis Zelator insignis, & P. Xysti cultor specialis, ac fortassis opusculum brevi in lucem proferetur.

Ere-

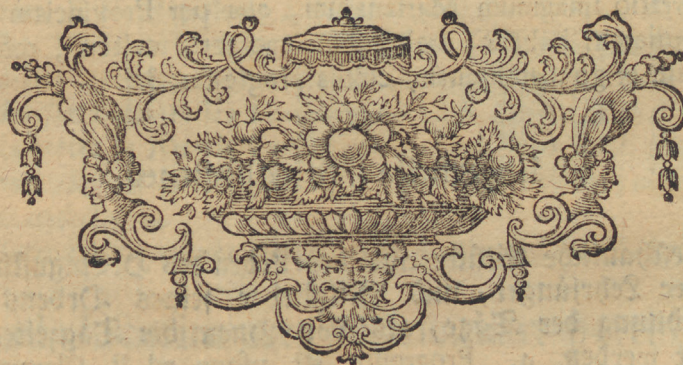

22. *Eremitæ Augustiniani Mariopoli.* Recenset eorum CXLII, enarrans breviter, quo in genere probaverint suum singularem erga B. V. MARIAM cultum.

23. *Elogia B. V. MARIÆ attributa a S. P. Augustino, S. Thoma Archiepiscopo Valentino, aliisque claris Ordinis nostri Viris, quæ in meditationis materiam assumuntur in singulos mensium dies.* Definit jam in XXIV. Febr.

24. *Virtutes gesta que singularia quorundam Augustinianorum Provinciae Austriæ & Hungariae.*

138.

MARTIN ROSNACK

UGYANEZEN JELES SZERZŐ ÉLETÉNEK
RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA MINDEN KIADOTT
ÉS KÉZIRATOS MŰVÉNEK PONTOS JEGYZÉKÉVEL,
BÉCS, 1776

A tisztelendő Xystus Schier atya, ágostonos remete tollából
Posztumusz kiadás, az ország történetének megvilágítására felettebb alkalmas

Ugyanezen jeles szerző életének rövid összefoglalása minden kiadott
és kéziratoss művének pontos jegyzékével¹

Bécsben, Georgius Ludovicus Schulzius betűivel, 1776*

* A kötetből csak Schier életrajzát és műveinek jegyzékét közöljük. Kiadásunkban Schier eredeti jegyzeteinek fordítását az ő szakirodalmi utalásaival együtt ✠ jellel zárjuk. Az azt követő szövegrész a jegyzetekben már a mostani kiadók megjegyzése, javítása vagy pontosítása. A [...] megjegyzések a fordító értelmezései. Amennyiben egy lábjegyzet ✠ jellel kezdődik, az a mostani kiadók jegyzete.

¹ ✠ Xystus Paulus Schier, *Reginae Hungariae primae stirpis, authore R. P. Xysto Schier, Eremita Augustiniano, opus posthumum, ad illustrandam historiam patriam perquam accommodatum, cum vita ejusdem cl. authoris compendio data, et accurata notitia omnium operum ejus tam editorum quam manuscriptorum* [a Patre Martino Rosnack O. S. A.], Viennae, Litterae Schulzianis, 1776.

Xystus Schier atya az ausztriai Lajtabruckban² született 1727. július 19-én. Ami csak volt, azt – mint ő maga vallja³ – teljes egészében az ágostonos rendnek köszönhette, melybe később be is lépett. Ugyanis Gottfried Claa atya keresztelte,⁴ a keresztény vallás alapvetéseit Jodok Erhard atyától tanulta meg, a latin nyelv alapjait pedig Leopold Wishoffer atyától sajátította el, akik mind a mi szerzetesrendünk tagjai voltak. A rend végül Bécsben, 1745. április 25-én fogadta a kebelére. A következő évben pedig, április 26-án, letette az ünnepélyes fogadalmakat. Később a papi rendbe is beavatást nyert, első miséjét 1750. szeptember 27-én celebrálta Lajtabruckban. A humaniórákat Pozsonyban tanulta meg, később e város műzsáinak az *Értekezés a Pozsonyi Akadémiáról* címen⁵ kiadott munkájában igyekezett leróni halálját.

A rendben szokásos módon a filozófia és a teológia porondján is küzdött, bár ezen tanulmányokban kevésbé lelte örömét. Sőt valójában – saját bevallása szerint – visszatetszést és unalmat keltettek benne, annál is inkább, mert abban az időben olyan rendszer szerint foglalkoztak ezekkel a tudományokkal, hogy a legtöbbször semmit érő dolgokról szóltak, illetve túlságosan hosszadalmas és bonyolult fejtegetésekkel a végtelenségig nyújtották őket, mikor azt néhány szóval is meg lehetett volna oldani. Ellenben „kiváltképp szeretett mindenféle történelmet és a kritika tudományát, s azokat folytonos munkával, állandó igyekezettel és szüntelen gyakorlással tanulta”.⁶ És bizony, ami a történelmet illeti (amelynek a műveléséhez kiváló emlékezőtehetséggel rendelkezett), már akkor elkezdett vele foglalkozni, amikor az előjárók parancsa szerint még filozófiai és teológiai

tanulmányokat folytatott. 1755-ben áthelyezték a bécsi könyvtárunkba,⁷ ahol egészen haláláig ellátta a könyvtárosi tiszteletet, és itt még szélesebb teret nyert rá, hogy a tudomány e nemében kiterjessze tevékenységét.

Ezen tisztében a legnagyobb gondot és tördést arra fordította, hogy a könyvtárat minél több és jobb könyvvel lássa el; s ezt (legalábbis amennyire szerény vagyoni helyzetünk engedte) elég szerencsésen meg is valósította, ugyanis könyvtári állományunk őalatta mind számban, mind értékben igen sokat gyarapodott. Nemcsak a feljebbvalói adakozókedvére próbált hatni ilyen céllal, hanem maga is gyűjtött támogatást. Ezek segítségével szerzett meg – hogy számos más dolgot ne is említsek – egy szokatlanul nagy, gondos kézzel írt, 1344-es héber pergamenkódeket, amelyet mint látnivalót szoktunk bemutatni azoknak, akik szerény kincseinket megtekintésre méltatják. Szintén ezen férfiú szorgalmának és igyekezetének tudható be az általunk birtokolt régi pénzermék és természetes dolgok gyűjteményének megalapítása, nem is említve azt a sok egyebet, amelyek még mindig megvannak.

Hogy mennyire igazat mondott azt állítván, hogy a történelem minden nemét nagyon szeretete, azt bőségesen bizonyítják az általa tárgyalt legkülönbözőbb témákról szóló értekezései. De bármilyen igazságosan ítélő ember könnyen beláthatja, hogy ez milyen kemény munkába, gyakran késő éjszakába nyúló virrasztásokba került neki. Bár tényleg minden történelmi témában járatos volt, de messze azokhoz értett a legjobban, amelyek a hazájához tartoztak, vagy amelyek Magyarországra vonatkoztak. De ennek a férfinak a széles körű és kiterjedt tárgyi ismereteit sokkal jobban bemutatják a később

2 ✠ Bruck an der Leitha, Österreich, Burgenland. Schier életének és műveinek monografikus feldolgozása: Miksch 1969. Apróbb adatokkal kiegészítette Rennhofer 1970.

3 Kézírtos művében, aminek a következő címet adta: *Az ausztriai, magyarországi stb. tartományoknak az utókor emlékezetébe ajánlott írói*. Ebbe a munkába a saját emlékezetét is beleszótta a szerző, bár igazából inkább azt mondja el, hogy ki nem volt, mint hogy ki volt.

4 A kereszttségben a Paulus nevet kapta, Xystusnak a rend hívta; Godefridus Claa akkor Lajtabruck városában a szent cselekmények végzője volt, akit káplánnak neveznek.

5 ✠ *Memoria Academiae Istropolitanae, seu Poseniensis, ejusque nonnullorum Professorum ex documentis coaevis confecta* – a pontos adatokat lásd alább, Schier műveinek listájában.

6 A szerző szavai az említett kéziratban.

7 ✠ A bécsi Szent Ágoston-templomhoz (Augustinerkirche, 1. Wiener Gemeindebezirk) tartozó ágostonos rendház könyvtáráról van szó.

méltatásra kerülő művei, mint ahogy szavakkal le lehet festeni – bár még sokkal több is szándékában állt, amelyeket élete során megjelentetett volna, ha nem ragadja el őt a korai halál. Mindazonáltal a műveltségével megbecsült nevet és hírnevet szerzett (bár sohasem törekedett efféle), és nemcsak a mi vidékünk tudósainak körében, hanem a külföldiek között is.⁸ Voltak olyan nagy tekintélyű férfiak, akik az ő megismerésének vágyától vezérelve el is látogattak hozzá.

De nemcsak magát csiszolta ki így a tudományokban, hanem a barátait is erősen biztatta azok művelésére. Számos fiatalabb rendtársunkat indította és ösztökölte arra, hogy tanuljanak meg franciául, mivel ezen a nyelven minden könyv tele van műveltséggel. Ő tanította és mutatta meg, hogyan kell régi írást és ősi feliratokat olvasni; hogyan lehet a kódexek értékét megismerni; hogy melyik szerző tárgyalta bővebben és alaposabban ezt vagy am azt a témát; hogy ebben vagy abban a tárgyban mi az, ami kétséges, és mi biztos; hogy az idő tájt mely kérdések számítottak hasznosnak, melyek voltak megszokottabbak és népszerűbbek.

Mintegy két évvel a halála előtt tervbe vette, hogy létrehoz egyfajta tudós társaságot; ennek megfelelően próbálta rávenni arra alkalmas testvéreit, hogy jelentessenek meg írásokat, és évégett jelentkezzenek ide. Ő maga javasolt mindenféle vizsgálatra és tisztázásra szoruló témát, illetve szabályokat alkotott, amelyekhez igazodni kellett volna; mindenkinek felajánlotta továbbá, hogy – amennyire tud – segítségére lesz; már egyedül emiatt is nagyon kívánatos lett volna, hogy tovább éljen. Leginkább azt viselte a szívében, hogy a testvérekben elültesse a tudományok iránti helyes ízlést és azok szeretetét, illetve hogy az ágostonos ügyet jelessé, a világ számára hasznossá tegye. Az előljárók, e férfiú rendje iránti szeretetét és a tudományok előremozdításában mutatott buzgalmát – mint

illet – elismerni szándékozván, őt baccalaureusi fokozattal jutalmazták, noha ez a tiszteletbeli cím egyébként csak azoknak jár, akik a rendtartomány legjelentősebb szószerkeiből már több éve hirdetik Isten igéjét.

De nemcsak a tudománnyal foglalkozott Schier atya, hanem a jámborságot is gyakorolta; és bizony helyesen tette, mert különben „mit érne a tudás az istenfélelem nélkül”?⁹ Hiszen „szerencsétlen az az ember – mondta szent atyánk, Ágoston¹⁰ –, aki mindent tud, Istent azonban nem ismeri; viszont boldog az, aki Istent ismeri, még ha mást nem is tud”. Mivel ezek a dolgok Xystus számára sem voltak ismeretlenek, ezért nagyszerűen összekapcsolta a két törekvését, vagyis a jámborságot és a tudományokat, ahogyan azt a következők is fényesen bizonyítják.

Szavai, tettei és maga az a szerény, sápadt és jámborságtól áthatott arc is, ami jellemző volt rá, elárulták a vallásos és Istennek szentelt férfiút. Nem volt számára édesebb és kedvesebb beszéd annál, mint ami a tudományról vagy a kegyes dolgokról szólt; s bár egyébként meglehetősen szűkszavú volt, e két témában kimondottan szellemesnek és ékesszólónak bizonyult. Olyan szavakat, amelyek akár távolról sértették a szerénységet vagy a tisztaságot, nemcsak őtőle nem lehetett hallani sohasem, de még azok ellen is, akik a jelenlétében ilyesmire vetemedtek, azonnal felszólalt, és rendreutasította őket. Semmivel sem lehetett könnyebben ellenérzést vagy bosszankodást kelteni benne, mint az efféle megszólalásokkal. Törvényt szabott rá magának, hogy amennyiben távol levő személyekről van szó, ne tegyenek megjegyzést a hibáikra; s ha egy társa olykor eltért ettől, azonnal másfelé terelte a beszélgetést, és gyorsan visszahívta a tévelygőt. Távol álltak tőle a semmitmondó és üres beszélgetések, azoktól – akárcsak az ilyen semmitmondó emberektől – mindig tartózkodott. Röviden: minden beszédében körültekintéssel és mérlegeléssel élt.

8 ✠ Xystus Schier neve elismerésnek örvendett a bécsi, lipcsei, regensburgi, jénai stb. tudományos körökben; leveleinek katalógusa pedig képet ad a jeles férfiakkal folytatott levelezéséről.

9 ✠ A szerző könyve Krisztus követéséről, I. könyv 4. fejezet.

10 ✠ Vallomások V,4.

A monostorból nem szívesen tette ki a lábát, csak ha beteget kellett látogatni, vagy ha a kutatásaival kapcsolatos ügyek ezt igényelték. Egyébként amikor világi emberek között meg kellett jelennie, úgy viselkedett, hogy a vele való találkozás mindenkinek az épülésére, példaként szolgáljon. Egy alkalmat sem hagyott ki, hogy a beszédbe kegyes témákat szőjön, vagy hogy kitérőt tegyen a lelki dolgok területére. Mindig emlékezetében tartotta ugyanis állapotát és szent hivatását, így minden alkalmas időben és helyen felhozott valami ennek megfelelőt. Szívesen mondogatta az övéinek: „Szeressük Istenünket.”

Semmiféle kényelemre nem törekedett: ruházata elhanyagolt és elnyűtt volt, miként minden más is, amit szükségszerűségről kellett használnia. Egész életében tartózkodott a bortól, csak néhanapján kóstolt bele; élete utolsó éveiben csak naponta egyszer pihent; mindenféle szórakozást került. Sohasem henyélt. Az éjszaka első, sőt még a második órájában is virrasztott, de ennek ellenére nem halogatta a reggeli felkelést, hogy lelki szeretetszolgálatot nyújtson másoknak, vagy hogy a monostorbeli munkákat elvégezze. Ha néha az éves lelki vizsgálat során arra a gondolatra jutott magában, hogy szétaprózza magát a túlságosan sok és sokféle tudományos elfoglaltsággal, s furdalni kezdte aggodalmas lelkiismerete, amiért nem szánt elég időt a szentebb dolgokra, akkor a feljebbvalója elé járult, kérve, hogy az engedelmesség alapján szabjon ki rá efféle munkákat. Amikor pedig sikerült ezt elérnie, teljes lelki nyugalommal fogott bele a vállalt feladatba.

A szentmiseáldozatot, mint illet, a legteljesebb áhítattal és a jelenlévők épülésére mutatta be. Megfelelő időt szánt e legkomolyabb feladatra, s minden egyes szótagot pontosan kiejtett alázatos hangot használva. Fájt a lelkének, ha úgy látta, hogy ezt a cselekményt, ami a legszentebb az ég alatt, valaki kapkodva és felületesen végzi el.

Krisztus legszentebb testének szakramentu- ma iránt élő hittel viseltetett, és minden külső és

belső tiszteletet megadott neki, amit csak lehetett. Hogy másokat is rávegyen ennek megtételére, létrehozott egy – titkosnak szánt – szövetséget a fiatalabb testvérek között, akik kötelezték magukat, hogy az Úr Krisztus legszentebb testének színe előtt egyedülálló tiszteletadást, áhítatot és hitet gyakorolnak, összekötve egy rövidebb imádkozással, hogy mások körében is növeljék a szentséges test iránti köteles tiszteletet. Ez a jámbor kötelék egyes hithű testvérek között a mai napig fennáll.

Erkölcseinek egyedülálló tisztasága és életének feddhetetlensége miatt a novíciusok oktatójává is kinevezték, s őket szavával és példájával tanította a szerzetesi törvények szerinti életvezetésre. A nevelésük érdekében kiváló munkát végzett, mely az alábbiakban kerül méltatásra. Ugyanezen okból kifolyólag igen sok lélek, akiket lángolóbb vágy égetett Isten szolgálatára, megtette őt lelki atyjának és lelki vezetőjének, rábízva lelkiismeretének irányítását; és bizony a legjobb atyát szerezték meg benne. Ugyanis olyan nagy szeretettel szolgálta őket, olyan sok időt szentelt nekik, hogy csoda, hogy a maradék elég volt neki annak a sok egyébnek a megvalósításához, amivel foglalkozott. Viszont csak lelkeket keresett, semmi mást, így teljes joggal mondhatta Szent Jeromossal együtt:¹¹ „Kinek a pénzét fogadtam el? Hát nem vettem meg akár a kicsi, akár a nagy ajándékokat?” Az általa mutatott nevelési lelkülettel – amely igen jó volt – elérte, hogy az égi kegyelem indíttatására a tanulók közül sokan jeles szolgálatot végeztek Istennek. De általában véve nem küldött el senkit úgy a gyóntatószékből, hogy ne látna volna el üdvös tanítással; azt pedig méltatlankodva fogadta, ha egyesek csupán a feloldozás szövegét mondták el mindenkinek. A Kivonulás könyvének¹² szavait alkalmazta az ilyenekre: „gyűlöletessé tettetek bennünket”.

Az általa gyóntatottak nagy számából egy másik dolog is következett, mégpedig az, hogy minden beteg és gyengélkedő az ő jelenlétét kívánta, tőle követelt vigaszt a megpróbálta-

¹¹ ✠ Levél Asellához (Hier. Epist. 45).

¹² ✠ Kiv 5,21. [Szó szerint: Rothadtá tettétek az illatunkat.]

tásokban; s ő ezt a feladatot olyan lelki derűvel és lángoló szeretettel látta el, hogy semmi kényelmetlenség elől meg nem futamodva, gyakran éjt nappallá téve látogatta az ilyen szenvedőket, s az alvás és a pihenés hiánya miatt módfelett kifáradt. Éppen ez a szeretet, amellyel a felebarátai iránt viseltetett, vetett véget az életének is. Amikor ugyanis 1772-ben mindenfelé tombolt az úgynevezett kiütéses tifusz, és igen sok embert elragadott, ő – azokkal a kegyes szolgálatokkal, amelyeket e baj során a magánházakban betegeskedőknek nyújtott, meg nem elégedve – jámbor buzgalomtól lelkesülve magától ajánlkozott, hogy segítségére lesz azoknak is, akik nagy számban feküdtek

a nyilvános betegházban. Miután pedig a feljebbvalójától sikerült erre engedélyt szereznie, a helyszínre igyekezvén boldogan mondta az egyik társának:¹³ „Milyen szerencsések lennénk, ha a szeretet áldozataivá válnánk!” És nem is csalódtak kívánságukban: ugyanis e gonosz betegségtől megrontva, mikor már visszatérőben voltak onnan, valóban a szeretet áldozataiként estek el. A társa március 15-én halt meg, s mikor ezt Xystus megtudta, újra és újra felsóhajtott: „Az életben szerették egymást, a halálban se legyenek hát elválasztva.” Így aztán követte is őt március 21-én. Bizony mindketten méltók lettek volna rá, hogy a rend dicsőségére és a felebarátok üdvére hosszabb ideig éljenek.

Latinból fordította Ábrahám Zoltán

13 ✠ Ez a kiváló Charus Kare atya volt, a teológia doktora és a rendházban a Szentírás lektora, akit Xystus kiváló erkölcsi és nagyszerű tehetsége miatt különösen kedvelt; a felebaráti szeretettől fűtve maga is önként ajánlkozott e kegyes feladat gyakorlására 36 évesen.

XYSTUS SCHIER ATYA MŰVEINEK JEGYZÉKE¹⁴

I.

KIADOTT MŰVEK

Művek, amelyeket maga a szerző adott közre, az évek rendje szerint felsorolva, amikor napvilágot láttak. Megjegyzésekkel, amelyek közül néhányat maga a jeles szerző fűzött hozzájuk

1. *Beszéd Szent Lipót ausztriai őrgófról* [Oratio de S. Leopoldo Marchione Austriae].¹⁵ Bécs, 1759. Fólió. Ebben az évben a közülünk való Augustinus Naller magister atya volt az egyetemen az ausztriai nemzet¹⁶ procurator; ez nyújtott alkalmat a szerzőnek a panegyricus megírásához.
2. *Levél a barátjához a bécsi császári könyvtár régi gondosságáról* [Epistola ad amicum de antiqua adcuracione Caesareae bibliothecae Vindobonensis]. 1763. Phyl.¹⁷ A levélhez a következőket fűzte a szerző az említett, *Az ausztriai és magyarországi tartomány írói stb.* [Scriptores Provinciae

Austriae et Hungariae etc.] című kéziratban: „A barátom gondoskodott a kinyomtatásáról, de felfigyeltek egy elkövetett súlyos hibára, és teljes megszüntetésre került, úgyhogy alig néhány példány maradt fenn.” Ez a tévedés annyi volt, hogy a *Pucharzt* szót (Duelli¹⁸ által félrevezetve) könyvtárosnak fordította, noha az természettudóst, udvari orvost jelent, ahogyan azt maga a szerző is helyesen észrevételezte alább említendő, *Kritikai észrevételek*¹⁹ című művében, ahol Duellit is vizsgálat alá veszi.

3. *Értekezés az első bécsi nyomdászokról, különféle tudományos vonatkozású megjegyzésekkel* [Commentatio de primis Vindobonae Typographis cum variis ad rem litterariam adnotationibus], Bécs, 1764, 4-rét.²⁰ Ehhez az értekezéshez később még több anyagot gyűjtött a szerző, hogy azok még világosabbá tegyék a művet, és így még több műveltséget közvetítsen, ha újra kinyomtatásra kerül. Egyébként ez az első három műve név nélkül jelent meg.
4. *A zágrábi, majd lucerai püspök, Augustinus két beszédéről, amelyet Ivan Tomko*²¹ *illesztett be*

14 ✠ Xystus Schier műveinek ugyanezt a jegyzékét tartalmazza a – szintén ágostonos – Engelbert Klüpfel gondozásában megjelent *Nova Bibl. Eccl. Friburgensis*, V/1. kötetében (Freiburg am Breisgau, 1780), a XIII. fejezet (82–87), illetve az ugyancsak általa összeállított Klüpfel 1809, 7–18, bár az utóbbi csak a legfontosabbnak tartott írásokat közli. Schier kéziratban maradt műveinek példányai ma többségükben az Österreichische Nationalbibliothek állományában található, esetükben azonban problémát jelent, hogy az ebben a listában szereplő címek nem egyeznek meg a mai katalógus elnevezéseivel. Így azt, hogy a Schier neve alatt felsorolt kéziratok közül melyik felel meg az itteni lista egy-egy elemének, csak a dokumentum kézbevitelével lehet biztosan megállapítani. Schier műveinek és kéziratainak bibliográfiája modern formában is megjelent. Miksch 1969, 74–137 részletesen elemzi a listát, ehhez képest Rennhofer 1970 csaknem változatlan formában, Klüpfel 1809-et követve újranyomtatta a címeiket. Rennhofer 1970, 324 említi, hogy talált Schier autográf kéziratot a Niederösterreichische Landesarchiv állományában is. A mostani kiadásban ezért közöljük a jegyzéket, mert Miksch 1969 szinte elérhetetlen, másrészt szeretnénk felhívni a figyelmet Xystus Schier kéziratosa és nyomtatott műveinek adataira, amelyeket a magyar történészek nem használnak (Zsoldos A. 2019 például a nevét sem említi az Árpád-házi királynőkről írott munkájában).

15 ✠ *Nova Bibl. Eccl. Friburgensis*, V/1, 1780, 242, I,1 szám alatt is említi, de példányát ma nem találjuk a katalógusokban. Miksch 1969, 74, 79 is említi, de a szerző sem talált példányt. Ó Johann Felix Ossinger, *Bibliotheca Augustiniana historica, critica, et chronologica*, Ingolstadtii–Augustae Vindelicorum, Johann Xavier Craetz, 1768, 812. lapjáról idézi a teljesebb címleírást: „*Typis vero Sermonem panegyricum de Divo Leopoldo, Marchione Austriae, coram Universitate Viennensi dictum*, Typis Leopoldi Kaliwodianis, Viennae Austriae, 1759, in folio (Anonymus).”

16 ✠ *Natio Austriaca*: az Európa-szerte elterjedt rendszer szerint az egyetemi hallgatók Bécsben is az általuk beszélt nyelv vagy a földrajzi közelség alapján tömörültek nemzetnek nevezett csoportokba, amelyek élén a procurator állt. A bécsi egyetemen négy ilyen nemzet volt: a *natio Austriaca, Hungarica, Rhenensium és Saxonica*.

17 ✠ Phylladion, Phylira, aprónyomtatvány. *Nova Bibl. Eccl. Friburgensis*, V/1, 1780, 242, I,2 szám alatt is említi, de példányát ma nem találjuk a katalógusokban. Miksch 1969, 74, 80 sem említi fellelhető darabot.

18 ✠ Raimund Duelli (1694–1769) ágostonos szerzetes, történész. St. Pöltenben is működött püspöki könyvtárosként, ekkor fejtette ki tudományos munkásságának jelentős részét, amely elsősorban genealógiai, numizmatikai, diplomatikai és egyéb forrásfeldolgozási kutatásokat jelentett.

19 ✠ Valószínűleg a *Vegyes témájú (kritikai, történelmi, erkölcsi és egyéb) érdekességek* [Miscellanea curiosa, critica, historica, moralia, aliaque] című kéziratra gondol.

20 ✠ *Vindobonae, Typis Georgii Ludovici Schulzii, Typographi Academici*, 1764. (*Nova Bibl. Eccl. Friburgensis*, V/1, 1780, 242, I,3; Miksch 1969, 74, 76, 80–82.)

21 ✠ Ivan Tomko Mrnavić (1579–1637) boszniai püspök, egyháztörténész. Itt említett munkája az Augustinus Gazotti (Kazotti, Gazitich, Kažotič, 1260–1323) zágrábi püspökről (1303–1322) szóló, latin nyelvű *Vita Beati Augustini Ordinis Praedicatorum... ex Zagrabiansi Luerini episcopi...*, Viennae Austriae, Typis Matthaei Formicae, 1637.

- ugyanezen szent férfiú életrajzába, és amelyek eredetiségét az Ágoston-rendi Frater Xystus Schier elemezte és vizsgálta [De duobus sermonibus Augustini, primum Zagradiensis, dein Lucerini Episcopi a Joanne Tomco vita Beati hujus viri insertis, quorum genuinitatem discussit, et examinavit F. X. S. A.], Bécs, 1765, 4-rét.²²
5. *Értekezés Corvin Mátyás budai királyi könyvtárának keletkezéséről, hanyatlásáról, pusztulásáról és maradékairól* [Dissertatio de Regiae Budensis bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu, et reliquiis], Bécs, 4-rét.²³ Évszám nincs, de 1766-ban lett kiadva. Később sok mindent összegyűjtött a szerző az értekezés bővítése és világosabbá tétele végett, valamint megvédte magát Wallaszky Pál²⁴ ellen, aki őt *Az irodalomtörténet vizsgálata* [Tentamen Historiae Literarum] című művében tévesen bizonyos pontatlanságokkal vádolta meg.²⁵
6. *A tiszteletre méltó Hildebertus Le Mans-i püspök, majd tours-i érsek műveiről, azok eredetiségéről, épségéről, kiadásairól stb.* [De Venerabilis Hildeberti primum Cenomanensis Episcopi, dein Turonensis Archiepiscopi operibus, eorum genuinitate, integritate, editionibus etc.], Bécs, 1767, 4-rét.²⁶ „A szerző (ezek magának a szerzőnek a szavai a fent említett kéziratban) ezt és a fentebb szereplő, nyom-
- dászokról szóló munkát a többen jobbnak ítélte. Ez a három mű csupán F. X. S. A. betűkkel az elején került kiadásra.”
7. *Gergelynek mint az 1298-ban elhunyt Lodomér esztergomi érsek törvényes utódjának megvédése és ennek bizonyítása* [Gregorius Lodomerii Archiepiscopi Strigoniensis sub annum MCCXCVIII defuncti legitimus successor vindicatus et illustratus], Bécs, 1768, 4-rét.²⁷ Az elején a szerző neve szerepel.
8. *A stájerországi irodalom bemutatása, a munka befejezéséhez szükséges segítség megszerzésének céljából e híres nemzet művelt férfiúi számára kiadva* [Specimen Styriae literatae ad subsidia operi perficiendo necessaria impetranda Eruditis Inclytæ Gentis Viris exhibitum]. Bécs, 1769, 4-rét.²⁸ „Eléje van csatolva egy, a stájerországi tudósokhoz írt levél. Bár sok mindent megígért a szerző, kevés támogatás érkezett, kivéve azt, amit a jeles Julius Aquilinus Caesar²⁹ úr küldött, és amiről a rendtársaink gondoskodtak Wildenstein gróf³⁰ gyűjteményéből.” Mindezt maga a szerző írja a fent említett kéziratban.
9. *III. Béla magyar király jegyeséről, Biborban született Máriáról, illetve a feleségeiről, Anna és Mária királynőkről* [De Maria Porphyrogenita Sponsa, Anna et Maria Conjugibus Reginis Belae III. Hungariae Regis],³¹ Bécs,

22. ✠ Vindobonae, Typis Georgii Ludovici Schulzii, Typographi Academici, 1765. A címlapon a „genuinitatem” helyett a görög megfelelő, a „ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ” szerepel. (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 242, 1,4; Miksch 1969, 74, 76, 82–83.)

23. ✠ *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis*, authore F. X. S. A., Vindobonae, Typis viduae Georgii Ludovici Schulzii, typographi Academici, [1766]; (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 242, 1,5; Miksch 1969, 74, 77, 83).

24. ✠ Wallaszky Pál (1742–1824) szlovák származású evangélikus lelképásztor, irodalomtörténész.

25. ✠ *Tentamen Historiae Literarum sub Rege Gloriosissimo Mathia Corvino de Hunyad in Hungaria*, Lipsiae, ex officina Sommeria, 1769, 80, c jegyzet; 85–88, d, e, h és i jegyzetek; 90, n jegyzet; 91–92, a, g és h jegyzetek.

26. ✠ Vindobonae, ex typographaeo Jahniano [Johann Josef Jahn], 1767; (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 242, 1,6; Miksch 1969, 74, 83–84).

27. ✠ Vindobonae, ex typographaeo Jahniano [Johann Josef Jahn], 1768; (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 242, 1,7; Miksch 1969, 74, 76, 84–85).

28. ✠ Viennae, Typis Mariae Susannae Jahn, typogr. Acad. [1769]; (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 242, 1,8; Miksch 1969, 74, 76, 85).

29. ✠ Aquilinus Julius Caesar (1720–1792) grazi születésű ágostonos szerzeteskanonok. Jelentős helytörténeti munkássága és forrásgyűjtő tevékenysége miatt a stájerországi történetírás „atyjának” is nevezik.

30. ✠ Ernst Heinrich von Wildenstein gróf (1708–1768), műgyűjtő, mecénás, a stájerországi történetírás és Aquilinus Julius Caesar támogatója.

31. ✠ *...in quibus tentamen historiae reginarum Hungariae primae stirpis*, Facere conatus est D. Xistus Schier eremita Augustinianus, Viennae, Typis Leopoldi Joannis Kaliwoda Aulae Imper. Typographi, [1770]; (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, 1,9; Miksch 1969, 74, 77, 85–86). III. Béla második felesége Capet Margit volt, nem Mária.

évszám nélkül (de 1770-ben lett kiadva), 4-rét. A szerző hozzáfűzi: „Az első dinasztia³² királynőiről szóló művecske, ha Isten megadja, folytatásra kerül.” És íme, itt folytatásra került. A szerző ehhez és az előzőhöz is a saját nevét írta oda.

10. *Hozzászólások a lélek és a fogadalom megújításához néhány ágostonos példájából véve* [Beiträge zur Erneuerung des Geistes und der Gelübde, genommen aus dem Beispiele einiger heiligen Augustiner], Graz, 12-rét. Phyl.³³ Évszám és név nélkül, kiadva 1771-ben.
11. *Hat lelki elmélkedés Szent Ágostonnak az önmagához, a felebarátaihoz és Istenhez való viszonyulásáról* [Sechs geistliche Erwägungen über das Verhalten des heiligen Augustinus gegen sich, gegen den Nächsten und gegen Gott], Graz, 1771. Kis 8-rét, név nélkül.³⁴ A szerző tíz elmélkedést állított össze tíz vasárnapra, de grazi rendtársaink, akiknek gondozásában a mű (miként az előző szám alatt szereplő is) napvilágot látott, és akiknél akkor alakult ki Szent Ágoston hat vasárnapon át tartó tisztelete, úgy látták jónak, hogy a maradék négyet kihagyva csak hatot választanak ki és adjanak nyomtatásba. Azoknak a részeknek, amelyek az elmélkedésekhez ezenfölül hozzá vannak adva, egy másik kegyes ágostonos a szerzője.

II.

Művek, amelyek a szerző elhunytá után lettek kiadva. Abban a sorrendben feltüntetve, ahogyan kiadásra kerültek

12. *A Szent Ágoston Atya Remetetestvéreinek Rendjéből való szentek és boldogok összegyűjtött emlékezetes mondásai, ugyanezen szent rend tagjainak jámbor használatára* [Dicta memorabilia Sanctorum et Beatorum Ordinis Fratrum Eremitarum S. P. Augustini in pium usum Sodalium ejusdem Sacri Instituti collecta], Graz, 1773, 8-rét.³⁵ Aki kiadta, ezeknél sokkal több mondást hozzáfűzött, másokat pedig, amelyeket a szerző gyűjtött össze, mellőzött: ezek híres férfiak, de nem a rendből való szentek és boldogok mondásai voltak.

13. *A szent Buda az első királyok alatt* [Buda Sacra sub priscis Regibus], Bécs, 1774, 4-rét.³⁶ A kiadó a nagy tekintetű budai magisztrátusnak ajánlotta egy teológiai vita alkalmából. Szintén a kiadó egy rövid előszót is beillesztett az elejére, amelyet azonban – mint kiderült – nem mellékel minden eladásra kerülő példányhoz.

14. *Az Istropolisi, vagyis Pozsonyi Akadémia és néhány ottani tanító emlékezete korabeli forrásokból összeállítva* [Memoria Academiae Istropolitanae, seu Posoniensis, ejusque nonnullorum Professorum ex documentis coaevis confecta], Bécs, 1774, 4-rét.³⁷ Itt a kiadó besorolta az oktatók közé Aurelio Brandolinin³⁸ is, csodálkozva, hogy a szerző kihagyta, noha még a külföldiek is a pozsonyi oktatók között tartják számon.

15. *Az elhunytak oktávája, avagy rövid áhitat a Purgatóriumban bűnhődő lelkekért, azon nyolc szent segítségül hívása alatt, és azon nyolc tisztelendő példájára, akik Szent Ágoston Atya Remetetestvéreinek Rendjéhez tartoztak, és egykor kimondottan ezekért a lelkekért imádkoztak Istenhez* [Octava defunctorum, seu

32 ✠ Az Árpád-ház elnevezés ekkor még nem volt általánosan elterjedt.

33 ✠ Phylladion, aprónyomtatvány. Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, I,10 szám alatt is említi, de példányát ma nem találjuk a katalógusokban. Miksch 1969, 74, 86 említi, hogy Schier a *Scriptores Provinciae Austriae et Hungariae* című gyűjteményében (ÖNB Hs. 7236, III, 451–73v) megvan a mű kézírata, ahol a szerző maga mondja: „Grätz, 12. Phyl. sine anno, Anonymus, Impressum 1771”. Martin Rosnack is innen vette az információit.

34 ✠ Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, I,11 szám alatt is említi, de példányát ma nem találjuk a katalógusokban. Miksch 1969, 74, 86 is csak a mű kézíratos változatát ismeri (ÖNB Ms. II 688, 64, 8).

35 ✠ Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II,1; Miksch 1969, 75, 86–87. Példányt senki nem ismer, a mű kézírata: ÖNB Hs. 7236, I, 77v–112v.

36 ✠ Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II,2; Miksch 1969, 75, 77, 87; Viennae, typis Josephi Kurzböck, 1774.

37 ✠ Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II,3; Miksch 1969, 75, 77, 87–88; Viennae, typis Josephi Kurzböck, 1774.

38 ✠ Aurelio Brandolini Lippo (1454–1497) firenzei származású humanista rétor, korának elismert tudósa, Mátyás király humanista körének tagja, később ágostonos szerzetes.

devotio brevis pro animabus in Purgatorio satisfacientibus sub invocatione octo Sanctorum et ad exemplum octo Venerabilium, qui ex Ordine Fratrum Eremitarum Sancti Patris Augustini quondam specialiter pro his animabus Deum sunt deprecati], Bécs, évszám nélkül, de 1775-ben lett kiadva. 8-rét. Phyl.³⁹ A mű másvalaki által német nyelvre lefordítva is kiadásra került ugyanebben az évben, ugyanilyen alakban.

16. *A régi magyarországi ágostonos tartomány emlékezete, amelyhez a kiadó jóvoltából egy rövid ismertetés is kapcsolódik, a mai ausztriai-magyarországi tartomány rendházairól* [Memoria antiqua Provinciae Hungaricae Augustinianae, cui per editorem accessit brevis notitia de Monasteriis Provinciae modernae Austriae et Hungariae], Bécs, 1776, 4-rét.⁴⁰ Ez csupán az anyagoknak egy rendezetlen gyűjteménye volt, amit később a kiadó szedett rendbe és szerkesztett össze.
17. *Az első dinasztiahoz tartozó magyar királynők stb.* [Reginae Hungariae primae stirpis etc.].⁴¹

Mindezen posztumusz megjelent művek Martin Rosnack atya gondoskodásának és igyekeztének köszönhetően lettek kiadva, aki ugyanazon ágostonos rend tagja volt, mint a szerző,

abban az időben pedig a bécsi egyetem rendes tanára; ezen utolsó mű elé is ő illesztette be a szerző életrajzát, és ő készítette el a műveinek e jegyzékét is.⁴²

KÉZIRATOK⁴³

Az egyháztörténelemre vonatkozó kéziratok I.

Befejezett vagy csaknem befejezett kéziratok

1. *Veszprémi püspökök* [Episcopi Wesprimienses], történelmi szempontból leírva. Fólió.
2. *Bécsi püspökök és érsekek* [Wienerische Bischöff- und Erzbischöffe], szintén történelmi szempontból leírva.⁴⁴
3. *Passaui szuffraganeusok* [Suffraganei Passavienses], szintén így ábrázolva. Fólió.
4. *A bécsi templomok, lelkipásztorok, szokások és vallási állapot történetének vizsgálata* [Versuch einer Geschichte der Kirchen, geistlichen Hirten, Gebräuchen und des Religionstandes zu Wien].
5. *Elpusztult bécsi templomok és kápolnák* [Viennenses Ecclesiae et Capellae, quae perierunt]. 17 illet számlál össze, és egynémelyikről meglehetősen bőven értekezik.
6. *Az első századi Szent Dorottyanak szentelt, szabályozott kanonoki monostor története* [Historiae Monasterii Canonicorum Reg.

39 ✠ Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II,4; Miksch 1969, 75, 88. Sem a latin, sem a német nyelvű kiadásból nem ismer senki példányt.

40 ✠ Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II,5; Miksch 1969, 75, 76–77, 88. Ennek az 1776-ban megjelent műnek a teljes címe: *De monasteriis Provinciae Austriae et Hungaricae Ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Patris Augustini succincta notitia in usum duntaxat juniorum ejusdem Provinciae alumnorum obiter conscripta*, Viennae, Litteris Schultziianis, 1776. (E példány [ÖNB 46.L.7 Prunksaal] címléírását Miksch 1969, 76–77 furcsamód megváltoztatta így: *De monasteriis Provinciae Austriae et Hungaricae Ordinis FF. Eremitarum S. P. Augustini succincta notitia* a Fr. Xysto Schier Eremita Augustiniano, *Opus posthumum* curis M. Rosnak editum, Viennae, 1776). Rosnack most közölt jegyzékén nem szerepel a mű egy másik kiadása: *Memoriae Provinciae Augustinianae antiquae*, adversata in schedis P. Xysti Schier Eremitae Augustiniani ac dein per Martinum Rosnack ejusdem instituti alumnum in lucem publicam emissa, Graecii, Typis Haeredum Widmanstadii, 1778 (Miksch 1969, 77, 89).

41 ✠ *Reginae Hungariae primae stirpis, authore R. P. Xysto Schier, Eremita Augustiniano, opus posthumum, ad illustrandam historiam patriam perquam accommodatum, cum vita ejusdem cl. authoris compendio data, et accurata notitia omnium operum ejus tam editorum quam manuscriptorum* [a Patre Martino Rosnack O. S. A.], Viennae, Litterae Schulzianiis, 1776. – Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II nem szerepelteti. Miksch 1969, 75, 77, 89.

42 ✠ Martin Rosnack kihagyott a jegyzékből megjelent könyveket is, olyat is, amelyet ő maga rendezett sajtó alá (lásd a 40. jegyzetet [*Memoriae Provinciae Augustinianae antiquae*] és alább, a Kéziratok, Egyháztörténet, I,2 [*Die Bischöffe und Erzbischöffe von Wien*]; Kéziratok, Nem egyháztörténet, I,1 [Furii Dionysii Philocali *Calendarium antiquum*]).

43 Hármat kivéve (amelyekkel kapcsolatban itt jelezzük, hogy mások kezében vannak) mindegyiket a mi bécsi könyvtárunkban őrzik; csak egyik-másik kis jelentőségű példány tűnt el.

44 ✠ A munka Richard Tecker ágostonos atya gondozásában szintén nyomtatásba került: *Die Bischöffe und Erzbischöffe von Wien, aus den Manuscripten des sel. verstorbenen P. Xystus Schier...*, Gratz, gedruckt bey den Widmanstättischen Erben, 1777. (Nova Bibl. Eccl. Friburgensis, V/1, 1780, 243, II, 6; Miksch 1969, 75, 89.)

- ad S. Dorotheam saeculum primum]. Az első huszonegy előjárójukat számlálja elő történelmi szempontból. 4-rét.
7. *A megszünt bécsiúj helyi Szent Udalrik szabályozott kanonokságnak és előjáróinak rövid ismertetése hiteles források alapján összeállítva* [Brevis notitia extinctae Canoniae Regularis ad S. Udalricum Neostadii, ejusque Praepositorum, ex documentis authenticis confecta]. 4-rét.
 8. *A Szent Miklós-monostor sorsáról* [De fatis Monasterii ad S. Nicolaum], Bécs, 4-rét.
 9. *A noricumiai apostola, Szent Szeverin által alapított Favianis, melyet hiábavaló próbálkozással kerestek az ausztriai Bécsben. Ugyanitt a favianisi püspökség székhelyéről és II. Jenő pápának a lorchi Yrolphhoz írott kétséges leveléről* [Faviana a S. Severino Noricorum Apostolo irritato conatu Viennae Austriae quaesita. Ubi simul de Favianensis Episcopatus sede, et dubia Eugenii papa II. ad Yrolphum Laureacensem epistola], 4-rét.
 10. *Bruno első meissenai püspök koráról és a székhely püspöki névsorának kijavításáról* [De Brunonis I. Misnensis Episcopi aetate, et serie Episcoporum sedis bujus emendanda], 4-rét.
 11. *Szent kronográfia 1754-től 1800-ig* [Chronographica Sacra ab an. 1754. usque 1800].
- II.
Ugyanúgy az egyháztörténelemben
A különféle utódlási sorok teljes lajstromai
12. *Bécsi officialisok* [Officiales Viennenses].
 13. *A Szent István-bazilika bécsi lelkipásztorai, kiegészítéssel azokra nézve, akik Fischer atya⁴⁵ művéből hiányoznak* [Sacri Curiones Viennenses ad S. Stephanum, cum supplemento ad eos, qui desiderantur in P. Fischer].
 14. *A bécsi udvar lelkipásztorai 1298-tól a mi időnkig* [Sacri Curiones Aulae Viennensis ab an. 1298. usque ad nostra tempora].
 15. *A győri püspökök kronológiai sorrendben* [Episcopi Jaurinenses secundum seriem Chronologicam].
 16. *A zágrábi püspökök, ugyanúgy kronológiai sorrendben feltüntetve* [Episcopi Zagrabienenses juxta eandem seriem Chronologicam relati].
 17. *A boszniai püspökök, ugyanilyen módszerrel felsorolva* [Episcopi Bosnenses hac pariter methodo recensiti].
 18. *Az ardaggeri prépostok névsora* [Series Praepositorum Ardacensium].
 19. *A zwettli prépostok* [Praepositi Zwetlenses]. Közülük csak tízet nevez meg.
- III.
Gyűjteményes anyagok a szent dolgok tárgykörében
20. *Kiegészítés a Péterffy⁴⁶ által kihagyott magyarországi zsinatokhoz* [Supplementum ad Concilia Hungarica a Péterffy pratermissa]. Ezt a gyűjteményt maga a szerző a méltóságos és főtisztelendő Batthyány Ignác gróf úrnak,⁴⁷ a jáki Szent György-apátság apátjának, az egri székeskáptalan kántorának és kanonokjának ajánlotta, mikor észrevette, hogy ugyanezzel a témával foglalkozik. Ugyanezen méltóságos és főtisztelendő gróf úrnak ajánlottuk később a fent említett, boszniai püspökökről szóló művet is.
 21. *Kitalált vagy gyaníthatólag kitalált zsinatok* [Concilia ficta, aut quae de confictione admodum suspecta sunt].
 22. *Az ispotályos testvéreknek adott magyarországi engedélyek* [Concessiones Apostolicae Fratibus Hospitalariis in Regno Hungariae

45 † Leopold Fischer (1718–1787) bécsi jezsuita bölcsészdoktor, tanár, szülővárosában a Bibliotheca Catechetica prefektusa. Vonatkozó műve a több kiadást is megért *Brevis Notitia veteris urbis Vindobonae* [Jegyzetek Bécs régi városáról]. Első kiadása Vindobonae, Johann Thomas Trattner, 1764.

46 † Péterffy Károly (1700–1746) jezsuita pap Bécsben tanított, majd Pozsonyban történetírással foglalkozott, jelentős anyaggyűjtést végzett a Vatikáni Levéltárban. Szóban forgó munkájának címe: *Sacra concilia Ecclesiae Romano-Catholicae in regno Hungariae celebrata* [A római katolikus egyház Magyarországon tartott szent zsinatai], Posonii, typis haeredum Royerianorum, 1742.

47 † Batthyány Ignác gróf (1741–1798) történész, könyvtáralapító (Batthyanaeum, Alba Iulia), a tudományok mecénása; később erdélyi püspök lett.

- factae]. Pápai brevék gyűjteménye, amelyek az ő javukra lettek kiadva.
23. *A huszonnégy öreg téves tiszteletéről Felső-Stájerországban és Karintiában 1420 előtt* [De erroneo cultu XXIV Seniorum in Superiori Styria et Carinthia sub an. MCCCCXX]. A róluk szóló zsolozsmával együtt, amit a szerző egy millstatti hártakódexből írt ki, mely 15. század eleji írást tartalmaz.
24. *A bécsi egyetemi oktatók mondásai a bűnbánat szentségénél követelt fájdalomról* [Sententiae Doctorum Universitatis Viennensis de dolore in Sacramento Poenitentiae requisito].
25. *Általános jegyzék a római Bulláriumhoz* [Index generalis in Bullarium Romanum]. Kezdődik I. Szent Leótól, és tart III. Incéig.
26. *Levél jellegű értekezés a testvérületek vagy filiációk leveleiről ágostonos barátjukhoz* [Dissertatio epistolaris de Litteris Confraternitatum, seu Filiationum, ad amicum Augustinianum].
27. *Az Istenszülő néhány képének és szobrának eredetéről* [De nonnullarum Deiparae imaginum et statuarum origine].
28. *A schrattenthali kanonokságról* [De Canonica Schrattenthalensi].

IV.

Aszketikai művek

29. *Világi kolostorelet, azaz rövid megfogalmazása néhány tanításnak, amelyeket egy istenes lelkületű hölgynek a kolostoron kívül be kell tartania* [Weltliches Klosterleben; das ist, kurzer Begriff einiger Lehren, welche eine gottselige Jungfrau halten soll außer dem Kloster], 8-rét.
30. *Rövid leírása egy hölgy életének és erényes istenszeretetének, aki egyedül Istent kereste min-*

denben [Kurze Beschreibung des Lebens, und der Tugenden Theophilae einer Jungfrau, die Gott allein, und in allen gesucht hat], 4-rét. A hölgy Maria Anna Schefflerin, akinek a gyóntatója volt. Ezt maga a szerző írja a fent említett kéziratban.

31. *Áhítat a Mi Urunk Jézus Krisztus születésének ünnepétől a Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepéig terjedő negyven napra* [Andacht auf die 40. Tage von dem Geburtsfeste unsers Herrn Jesu Christi bis auf das Fest der Reinigung der allerseligsten Jungfrau, und Mutter Gottes Maria], 8-rét.

Kéziratok, melyek nem a szent dolgok tárgyköréből valók

I.

Történelmi és kritikai, legnagyobbbrészt befejezett művek, továbbá néhány kivonatolt munka

1. *Furius Dionysius Filocalus*⁴⁸ 354-ben írt régi római kalendáriuma, az – alig valaki számára ismert – első kiadásnak megfelelően javítva és jegyzetekkel ellátva [Furii Dionysii Filocali Calendarium antiquum Romanum sub an. CCCLIV. scriptum, ad primam editionem vix cuiquam notam castigatum et notis illustratum], 4-rét.⁴⁹
2. *Középkori kalendárium, leginkább német nyelvű, Christian Gottlob Haltaus*⁵⁰ munkája után kijavítva és jegyzetekkel ellátva [Calendarium medii aevi, praecipue Germanicum, post Christiani Gottlob Haltausii operam castigatum, et notis illustratum]. A kiadás gondját a vitézlő J. Georg von Schwandner⁵¹ úr vállalta magára, a bécsi udvari kormányzó ügyvivője, és mindennap várható a megjelenése, egy bizonyos tudós lipcsei férfiú fáradozásának köszönhetően, a szin-

48 † Furius Dionysius Filocalus IV. századi római kalligráfus, kőfaragó, a feliratok (epigraphia) mestere.

49 † Megjelent (!): Furii Dionysii Philocali *Calendarium antiquum sub annum CCCLII. scriptum, ad primam editionem vix cuiquam notam castigatum, et notis illustratum* a Fr. Xysto Schier, eremita Augustiniano, *Opus posthumum* curis Martini Rosnak idem *institutum professi editum*, Graecii, prostat apud Joannem Georgium Weingand, et Franciscum Ferstl, bibliopolas, 1781. (A kézirat leírásában 354 szerepel, nem pedig 352, ahogy megjelent.) Miksch 1969, 75, 89–90.

50 † Christian Gottlob Haltaus (1702–1758) történétíró, a lipcsei Nikolaischule rektora. Az általa kiadott kalendárium alapvető jelentőségű volt a középkori időszámítás kutatása szempontjából, címe: *Calendarium medii aevi praecipue Germanicum...* [Középkori, főleg német kalendárium...], Lipsiae, Jacob Schuster, 1729.

51 † Johann Georg von Schwandner (1716–1791) jogász, majd udvari hivatalnok, élete utolsó éveiben a bécsi udvari könyvtár vezetője. Történelmi tevékenységét is kifejtett, különösen forráskutatásai jelentősek.

- tén odavalósi Jo. Frid. Jahn⁵² könyvkereskedő költségen.⁵³
3. *A bécsi egyetem írói* [Scriptores Universitatis Viennensis]. Fólió. Ez a szerző legfontosabb műve, amelynek megalkotására nagyon komoly, sokévnnyi munkát áldozott, míg a többi mintegy alkalmoszerűen készítette el. A mű az előző század végével fejeződik be, utána csak a nevét hozza a leghíresebb íróknak, akik a mi századunkban éltek és élnek. Ha egyszer megjelenik, egy meglehetősen nagyságú fóliókötetet fog kitenni. A szerző azt a módszert tűzte ki maga elé, amit Jacques Échard⁵⁴ a Domonkos-rendi íróknál követett.
 4. *Értekezés az egykori Dunai Tudós Társaságról és néhány tagjáról* [Abhandlung von der ehemaligen gelehrten Gesellschaft an dem Donaustrome, und einigen Mitgliedern], 4-rét.
 5. *Bécs városa 1485-ös, Corvin Mátyás magyar király általi ostromának és elfoglalásának története. A Bécsi Egyetem teológiai, bölcsészeti és orvosi karának anyagaiból összeállítva* [Historia obsessae et captae Urbis Viennensis per Mathiam Corvinum Hungariae Regem an. 1485. Ex actis Facultatum Theologicae, Artium et Medicae Universitatis Viennensis excerpta], 4-rét.
 6. *Bécs Isten jóakaratóból és a fejedelmek igyekezetéből egészséges és mentes a járványoktól, amelyek egykor folyamatosan gyötörték* [Vienna Dei benignitate, et Principum sollicitudine sana et incolumis a contagionibus, quibus olim continuo affligebatur], 4-rét. A szerző időrendben számol be a járványos betegségekről, a szerzők azon szavaival, amelyekkel lejegyezték őket; nagyrészt a Bécsi Egyetem karainak és nemzeteinek anyagából.
 7. *Néhány régebbi bécsi sírfelirat, részben kövekről leírva, részben kéziratokból vagy máshonnan helyreállítva, megfigyelésekkel kiegészítve* [Epitaphia nonnulla antiquiora Vindobonensia partim ex lapidibus descripta, partim ex MSS aut aliunde restituta, observationibus illustrata], 4-rét.
 8. *Elszörtan nyomtatásba került vagy ércbe és kőbe vésett, különféle korú feliratok, észrevételekkel* [Inscriptiones sparsim typis expressae, aut aeri lapidibusve incisae, variae aetatis, cum animadversionibus], 8-rét.
 9. *Xystus-féle kartulárium, azaz különféle oklevelek, alapítólevelek, kiváltságlevelek és tanúságtételek gyűjteménye régi autográfokból vagy átiratokból* [Chartularium Xystinum, seu collectio variorum Diplomatum, Litterarum fundationum, Privilegiorum, et testimoniorum ex autographis, aut antiquis apographis], 4-rét.
 10. *Vegyes témájú (kritikai, történelmi, erkölcsi és egyéb) érdekességek* [Miscellanea curiosa, critica, historica, moralia, aliaque], 8-rét.
 11. *Értekezés Nikolaus von Dinkelsbührlől* [Dissertatio de Nicolao Dünklspühlano], 4-rét.
 12. *Költői ejtőzés, azaz különböző, mindenféle időben és alkalommal keletkezett költői játszadozások* [Otium Poeticum, seu lusus varii Poetici diversis temporibus et occasionibus producti], 8-rét.
 13. *Poétikai kronográfia 1755-től 1800-ig* [Chronographica Poetica ab an. 1755 usque ad an. 1800].
 14. *A teológiai kar anyagának három könyve, 1396-tól 1549-ig, autográfokból kiírva, rendszerbe szedve, az oktatók, dékánok stb. lajstromával kiegészítve* [Actorum Facultatis Theologicae ab an. 1396. usque 1549. libri tres ex autographis descripti, in ordinem digesti, serie Doctorum et Decanorum etc. illustrati], fólió. A bécsi teológiai karon található.
 15. *Válogatás a bécsi teológiai kar Theophilus Paulle ágostonos remete dékánása alatt kelet-*

52 ✠ Johann Friedrich Jahn (?–1801?) lipcei származású könyvkereskedő, ekkoriban még a *Wiener Märkte* munkatársa; 1787-ben saját üzletet nyitott az osztrák fővárosban.

53 ✠ Kiadott formában nem találtuk.

54 ✠ Jacques Échard (1644–1724) francia domonkos szerzetes, rendtörténész. Mikor a domonkos irodalomtörténet teljes körű feldolgozását végző rendtársa, Jacques Quéatif (1618–1698) meghalt, őt bízta meg a munka befejezésével, aminek sikerrel tett eleget. 1721-ben Párizsban megjelent művének címe: *Scriptores ordinis praedicatorum recensiti, notisque historicis illustrati ad annum 1700* [A Domonkos-rend íróinak listája, történelmi jegyzetekkel ellátva, 1700-ig]; Lutetiae Parisiorum, Jean-Baptiste-Christophe Ballard, Nicolas Simart, 1721.

- kezett dokumentumaiból, a tisztelendő *Andreas Kravogl* úr három kinyomtatott beszédére vonatkozóan [Excerpta Actorum Facultatis Theologicae Viennensis, Decano Theophilo Paulle Eremita Augustiniano, concernentia tres sermones typis impressos R. D. Andreae Kravogl], 1724, 4-rét.
16. *A bécsi teológiai oktatók lajstroma a kar megalakulásától 1769-ig* [Series Theologiae Doctorum Viennensium ab erecta Facultate usque ad an. 1769].
17. *A bécsi teológiai kar dékánjainak névsora egészen a mi időnkig* [Series Decanorum Theolog. Facultat. Viennens. usque ad nostra tempora]. A szerző mindkét listát a szent kar dokumentumai alapján állította össze. Amikor pedig ezután a szent kar egy jeles és nemes tagja további oktatókat és dékánokat is beillesztett a sorba, akikről – véleménye szerint – máshonnan bírt tudomással, és ezt a matrikula elé illesztette, a szerző kijavította ezt a hozzáadott jegyzéket.
18. *Válogatás a bécsi orvosi kar dokumentumaiból 1436-tól 1725-ig* [Excerpta ex actis Facult. Medicae Viennensis ab an. 1436. usque 1725]. Ez különféle nagyságú lapokon szerepel.
19. *Az orvostudomány oktatóinak jegyzéke 1558-tól 1725-ig* [Syllabus Medicinae Doctorum ab an. 1558. usque 1725].
20. *Válogatás a bécsi egyetem bölcsészeti karának dokumentumaiból 1390-től 1498-ig* [Excerpta ex actis Facult. Artium Univ. Vien. ab an. 1390. usque 1498].
21. *Ezen kar dékánjainak listája 1385-től 1723-ig* [Series Decanorum hujus Facult. ab an. 1385 usque 1723].
22. *A bölcsészeti tanárok névsora 1387-től 1728-ig* [Syllabus Magistrorum Artium ab an. 1387 usque 1728].
23. *Viterbói Godefridus krónikájának egy ismeretlen általi folytatása VI. Henrik római császár halálától, vagyis 1197-től 1313-ig* [Anonymi Continuatio Chronici Godefridi Viterbiensis a morte Henrici VI. Rom. Imp. seu ab an. Chr. 1197, usque ad ann. 1313]. Egy kéziratós kódexből.
24. *Válogatás a Bécsi Egyetem szász nemzetének dokumentumaiból 1501-től 1589-ig* [Excerpta ex actis Nationis Saxonicae Univ. Vien. ab an. 1501 usque 1589].
25. *A Bécsi Egyetemen lévő magyar nemzet procuratorainak névsora 1453-tól 1629-ig, illetve 1655-től 1694-ig* [Series Procuratorum Nationis Hungaricae in Univ. Vien. ab an. 1453 usque 1629, et ab an. 1655 usque 1694].
26. *Kiegészítés az ausztriai nemzet procuratorainak már kiadott listájához* [Supplementum ad jam editos Nationis Austriacae Procuratores].
- II.
Gyűjteményes munkák, jegyzékek, kritikai feljegyzések stb. ebben a témakörben
27. *Összegyűjtött anyagok Corvin Mátyás magyar király tudós udvarához* [Collectanea ad aulam doctam Mathiae Hungariae regis].
28. *Összegyűjtött anyagok Alsó-Ausztria történeti topográfiájához* [Collectanea in historicam Austriae inferioris Topographiam].
29. *Összegyűjtött anyagok a Bécsi Egyetem, legfőképpen a teológiai kar dokumentumaikhoz* [Collectanea in Acta Universitatis Viennensis potissimum Facultatis Theologicae].
30. *Összegyűjtött anyagok azon művekről, melyeket kiadatlanak hittek, holott már régen nyomtatásba kerültek* [Collectanea de operibus, quae inedita putabantur, cum tamen jam pridem lucem viderint].
31. *A Fronauer ausztriai nemesi család 1271-től 1510-ig* [Fronaueri Nobiles Austriae ab an. 1271 usque 1510], hiteles források alapján leírva.
32. *A Vegla, Modruss és a zenggi Frangepán grófi családok* [Familia Comitum de Vegla, Modruss, Segniae de Frangipanibus].
33. *Azon szerzők jegyzéke, akik művüket vagy az előszót a következővel kezdték: „Miközben gondolkodtam...”* [Syllabus Authorum, qui opera sua aut praefationes a vocibus his: COGITANTI MIHI exorsi sunt]. Hetven ilyen sorol fel.
34. *Anonim és ánonim szerzők listája* [Syllabus Authorum Anonymorum et Pseudoanonymorum].

35. *Azon művek vagy kiadványok jegyzéke, melyek sohasem jelentek meg egészben* [Syllabus operum aut editionum, quae nunquam integre prodierunt].
36. *Régebbi nyomdászok, illetve a 15. században kinyomtatott német nyelvű könyvek, feltüntetve a címüket, a nyomdász nevét, a nyomtatás évét és helyét* [Typographi antiquiores, seu libri saeculo XV. lingua Germanica impressi, exhibitis eorum titulis, nomine Typographi, et loco ac anno impressionis].
37. *A bécsi nyomdászok sorának folytatása egészen máig, néhány általuk kinyomtatott művön bemutatva* [Continuatio Typographorum Viennensium usque ad nostram aetatem, demonstrata in nonnullis eorum operibus impressis].
38. *Bécsi polgármesterek* [Consules Viennenses]. Ezek számban fölülmúlják azokat, akik Fischer atya listáján szerepelnek.
39. *Néhány karintiai író. Néhány krajnai tudós. Néhány bécsi fővénök* [Nonnulli Scriptorum Carinthi. Quidam Eruditi Carnioli. Aliqui Praefecti monetae Viennenses].
40. *Mária királyról vagy királynőről?* [De Maria Rege, an Regina?] A szerző egy Bél által még nyugópontra nem juttatott vitát mutat be.⁵⁵
41. *Az időpontról és az alkalomról, amikor a liége-iek (akikről Oláh Miklós a Hungaria XIX. fejezet III. paragrafusának 32. oldalán ír) Magyarországra jöttek* [De tempore et occasione, qua Leodienses {de quibus Nicolaus Olahus Hungariae suae cap. XIX. § III. p. 32} in Hungariam venerunt]. Elvetve Bél⁵⁶ és mások véleményét, a bejövetelük időszakát III. Béla utolsó éveire teszi.
42. *A „Claudiopolis” név koráról* [De nominis CLAUDIOPOLIS aetate]. A szerző bebizonyítja, hogy ennek az eredete régebbi, mint azt Szegedi⁵⁷ és Kaprinai⁵⁸ urak gondolták.
43. *A hármas halom eredetéről Magyarország címerében* [De trium collium origine in insignibus Hungariae]. A szerző Palma Károly Ferenczel⁵⁹ együtt Zsigmond király idejére teszi, de a jeles íróval ellentétben azt állítja, hogy a budai akadémia kapta ezt a jelvényt a királytól, nem pedig fordított viszonylatban szállt az előbbiről az utóbbira.
44. *Annak vizsgálata és kifejtése, amit az Acta Lipsiensia írói és mások Péterffy Magyarországi zsinatok című műve ellen felvetettek* [Quae Scriptorum Actorum Lipsiensium aliique adversus Péterffy Concilia Hungarica opponunt, expenduntur et discutuntur].
45. *A fertőről és az ezüstmárkáról* [De Fertone et Marca argenti]. Kideríti, hogy mekkora értéket képviseltek ezek a pénzek.
46. *Vajon teljes egészében kitalációként kell-e elvetni, amit Frölich a Dialogusában⁶⁰ állít, miszerint Ottokárt egy összeomló sátorral játszották ki?* [An omnino velut fabula rejici debeat, ut Frölichius in Dialogo suo contendit, Otto-
- 55 ✠ Bél Károly Andrásnak (1717–1782), Bél Mátyás fiának *De Maria Ludovici primi principe filia, Hungariae non rege, sed regina, commentatio historico-critica* [Történeti-kritikai értekezés Máriáról, I. Lajos uralkodó lányáról, aki Magyarországnak nem királya, hanem királynője volt] című művéről van szó (Lipsiae, Litteris Schniebesianis, 1742; Lipsiae, Typis Eisfeldianis, 1745).
- 56 ✠ Bél Mátyás, Oláh Miklós fent nevezett művének sajtó alá rendezője lábjegyzetként fűzte hozzá a maga véleményét az eredeti szöveghez (*Adparatus ad Historiam Hungariae* [Jegyzetek Magyarország történetéhez], Posonii, Johann Paul Royer, 1735, 37).
- 57 ✠ Szegedy János (1699–1770) jezsuita szerzetes, bölcséleti és teológiai doktor, egyetemi jogtanár jogtörténettel és ahhoz kapcsolódó forrásgyűjtéssel is foglalkozott. Itt említett írásának címe *Decreta et vitae primorum regum Hungariae, qui Transylvaniam possiderunt, eruditissimis notis illustrata* [Magyarország első királyainak, akik Erdélyt birtokolták, törvényei és élete, tudós jegyzetekkel kiegészítve], Claudiopoli, typis Academicis, 1744, 1746, 1763.
- 58 ✠ Kaprinai István (1714–1785) jezsuita tanár, hitszónok, a rend felszámolása után világi pap. Történeti kutatásokkal is foglalkozott, szóban forgó művének címe *Hungaria Diplomatica Temporibus Mathiae De Hunyad Regis Hungariae* [Magyarországi oklevelek Hunyadi Mátyás magyar király idejéből], Viennae, typis Joannis Thomae Nobilis de Trattnern, 1767–1771.
- 59 ✠ Palma Károly Ferenc (1735–1787) jezsuita pap, tanár, a rend felszámolását követően Krisztina főhercegnő udvari káplánja, majd világi egyházi tisztségeket töltött be. Történetírói munkásságát elsősorban káplánsága idején fejtett ki, magyar történeti és heraldikai témákkal foglalkozott. Itt említett műve a *Heraldicae regni Hungariae specimen, regia, provinciarum, nobiliumque scuta complectens* [A Magyar Királyság címertanának áttekintése, mely magában foglalja a királyi, tartományi és nemesi címereket], Vindobonae, Johann Thomas Trattner, 1766.
- 60 ✠ Erasmus Fröhlich (1700–1758) osztrák jezsuita szerzetes, Klagenfurtban és Bécsben matematikát, történelmet és numizmatikát oktatót, különösen az utóbbi tudományterületen végzett kutatásai jelentősek. Itt említett műve: *Dialogus quo disceptatur: Anne Rudolphus Habsburgicus regi Bohemiae Ottocaro ab obsequiis fuerit, eundemque tentorio lapsili deluserit?* [Dialogus, melyben azt vitatják meg, hogy

- carum lapsili tentorio delusum?]) A szerző megoldja Frölich legsúlyosabb nehézségét, azonosítva Kamberk szigetét, ami pedig annak állítása szerint nem volt fellelhető.
47. *Kritikai kutatások Bécs városának történetéhez* [Kritische Nachlese zu den Geschichten der Stadt Wien].
48. *Különféle észrevételek és kritikai megjegyzések Papebroch,⁶¹ Henschen,⁶² Cuper,⁶³ Ger. Vos,⁶⁴ Pez,⁶⁵ Péterffy, Frölich, Duelli, Schmitth Miklós⁶⁶ és számos más jeles férfi műveinek egyes szöveghelyeihez.*
49. Ezekon kívül nagyszámú és változatos kritikai megjegyzéseket és tudós észrevételeket fűzött sok férfi műveihez, beszámolva a megjelenésük körülményeiről, az egyes művek sorsáról, ami kijutott nekik, ismeretlen kiadásaikról, mellőzött bírálataikról, kitalált nevekről stb.
- III.
- Ritkább anyagok, melyeket összegyűjtött, leírt, másokkal összevetett stb.
- Különféle listák és jegyzékek
50. *Egyedi darabok a bécsi egyetemnek címzett levelek regesztumából, illetve amelyeket az egyetem más jeles személyeknek küldött* [Singularia ex Regesto litterarum ad Universitatem Viennensem datarum, et quas vicissim Universitas haec ad alias Illustres personas dedit]. 1424-től kezdődik, és 1470-et követően ér véget.
51. *Ernest ausztriai herceg levele XXII. János pápához a bécsi egyetemnek szánt jövedelem ügyével kapcsolatban, más, az egyetemre vonatkozó levelekkel együtt* [Litterae Ernesti Ducis Austriae ad Joannem XXII. Pontificem in causa rotuli pro Universitate Viennensi cum aliis litteris in favorem Universitatis].
52. *A bécsi egyetem különféle statútumai Niklas Renner magister⁶⁷ könyvéből, amely könyv a bölcsészeti kar anyagai között található, és sokkal többet tartalmaz azoknál, amik ebben a témában eddig ki lettek adva.* [Statuta varia Universitatis Viennensis ex libro M. Nicolai Renner, qui liber est inter res Facultatis Artium, continetque longe plura iis, quae in hoc genere jam sunt impressa]. 1554-től kezdődik, 1578 után ér véget.
53. *Különféle misék a pozsonyi káptalan könyvtárának egy 13. századi kézirat kódexéből* [Variae Missae ex Codice MS. bibliothecae Capituli Posoniensis saec. XIII]. Köztük vannak: mise Szent József pátriárkához; misék Ábrahám, Izsák és Jákob pátriárkákhoz stb.
54. *Az ausztriai Bécsben található Szent Dorotytya-templom ágostonos kanonokainak nekrológiuma, kezdve magával a monostorral, folytatva egészen az előző század közepéig, hártakódexből kiírva* [Necrologium Canonicorum Reg. S. Augustini ad S. Dorotheam Viennae Austriae, coeptum cum ipso Monasterio, et continuatum usque ad medium saeculi prioris, ex membrana descriptum]. Az utolsó két hónap azonban hiányzik.
55. *Peuerbach magister gyászbeszéde Reinpert magister halálakor* [Planctus lugubris M. de Peuerbach super morte M. Reinperti].

Habsburg Rudolf az alávettette volt-e Ottokár cseh királynak, illetve hogy tényleg egy összeomló sátorral játszott-e ki őt], Viennae Austriae, Typis Gheleniani, 1755.

61 ✠ Daniel Papebroch (1628–1714) flamand származású jezsuita történetíró, bollandista; úttörő szerepet játszott a történetkritikai elvek bevezetésében a hagiográfiába.

62 ✠ Godfrey Henschen (1601–1681) németalföldi jezsuita történetíró, bollandista, Papebroch munkatársa.

63 ✠ Gisbert Cuper (1644–1716) holland politikus, tudós, korának kiemelkedő antikváriusa. A deventeri Athenaeumban töltött be rektori pozíciót, majd a város polgármestereként működött. Kutatásai mellett jelentős értéket képvisel kiterjedt levelezése, amelyet számos vezető politikai és tudományos szereplővel folytatott.

64 ✠ Gerrit Janszoon Vos (latinosan Gerardus Vossius, 1577–1649) németalföldi protestáns teológus, történetíró, leideni és oxfordi egyetemi tanár.

65 ✠ Hieronymus Pez (1685–1762) osztrák bencés szerzetes, melki könyvtáros, a *Sodalitas eruditorum incognitorum* nevű tudós társaság tagja.

66 ✠ Schmitth Miklós (1707–1767) magyar jezsuita történetíró, Bécsben, Nagyszombatban és Győrött tanár. Történelmi írásai mellett teológiai munkái is ismertek.

67 ✠ A 16–17. század fordulóján több alkalommal a bölcsészeti kar dékánja volt a Bécsi Egyetemen. Renner könyve kézirat volt.

56. *Usuardus martirologiuma, avagy a Szent Dorottya-templom hártayakódexének különféle olvasatai, az antwerpeni hagiográfia kiadásához* [Martyrologium Usuardi, seu Codicis Sandorotheani membranacei variantes ad editionem Hagiographorum Antverpiensium lectiones].
57. *A loretói zsinat különféle olvasatai* [Variantes lectiones Synodi Laurentianae].
58. *Különböző olvasatok Ferdinánd azon leveléhez, mely Mitterdorfer⁶⁸ A bécsi egyetem történetének áttekintése című művében található, a 2. rész 120. oldalán* [Variantes lectiones ad litteras Ferdinandi, quae habentur in Mitterdorferi Conspectu Hist. Univ. Vien. P. II. pag. 120]. Magukból az autográf dokumentumokból.
59. *Függelék a Nürnbergi Krónikához azon anyagokból, melyek a mi bécsi könyvtárunk kéziratos kódexében nem találhatóak meg* [Appendix ad Chronicon Norimbergense eorum, quae in Codice MSS. bibliothecae nostrae Viennensis non habentur].
60. *A zwettli könyvtár katalógusa azon dokumentumok jegyzékével, melyek a könyvtárban szétszórva találhatóak meg* [Catalogus bibliothecae Zwetlensis, cum notitia eorum, quae in eadem bibliotheca dispersa reperiuntur].
61. *Azon kéziratos kódexek katalógusa, melyeket az akadémiai könyvtárból 1756-ban átvittek a császári könyvtárba* [Catalogus MSS. Codicum, qui ex bibliotheca Academica an. 1756 ad Caesaream translati sunt].
62. *A külföldiek között közkézen forgó Magyar Diplomatarium rövid jegyzéke azon hibák feltüntetésével, melyek a különféle, eddig kiadott oklevelekben szerepelnek* [Indiculus Diplomatarii Hungarici vagi inter exteros, cum exhibitis variis erroribus in Diplomatribus diversis, quae hactenus producta fuerunt, occurrentibus].
63. *I. Rudolf okleveleinek rövid jegyzéke, amelyekből többek között az általa tett utazások rendjét is meg lehet állapítani* [Indiculus Dip-
- lomatium Rudolphi I, ex quibus praeter alia ratio suorum itinerum confici posset].
64. *A klosterneuburgi könyvtár néhány kéziratos kódexének rövid jegyzéke* [Index nonnullorum Codicum MSS. bibliothecae Claustroneoburgensis].
65. *Jegyzék az akadémiai értekezések második könyvéhez azon értekezésekkel együtt, melyek a bécsi könyvtárunkban megtalálhatók* [Index in librum II. Dissertationum Academicarum, cum iis quae habentur in nostra bibliotheca Viennensi]. Azon értekezésekről van szó, melyek a bécsi egyetem megreformálásával kezdődtek, amikor tudniillik minden hónapban két Bécsben tartózkodó oktató a többi oktató ülésén az igazgató által kijelölt anyagról értekezett. Ezek az értekezések később egy könyvbe be lettek jegyezve. Így hát az értekezések egyik része le van írva nálunk; a másik részhez készített jegyzéket Xystus.
66. *A mi bécsi könyvtárunk kéziratos kódexének jegyzéke* [Index MSS. Codicum bibliothecae nostrae Viennensis], főlíó. A művet a szerző a legnagyobb igyekezettel, pontossággal és tudással készítette el.

Az ágostonos rendre vonatkozó kéziratok

I.

Általános történeti munkák, vagyis amelyek az egész rendre vonatkoznak, és be vannak fejezve.

1. *Tanulmány a Szent Ágoston Remeterendjének testvéreire általában használt „Eremitae Ordinis S. Augustini”, „Augustinensis” vagy „Augustiniani” elnevezésekről néhány, a történetükre vonatkozó kritikai észrevétellel* [Disquisitio super nomenclatura varia EREMITAE, ORDINIS S. AUGUSTINI, AUGUSTINENSIS, aut AUGUSTINIANI tribui solita fratribus Ordinis Eremitarum S. Augustini, cum nonnullis in historiam eorundem criticis animadversionibus], 4-rét.
2. *Az ágostonos remeték közül való négy férfinak a martirologiumok gyarapodásáról és tisztasá-*

68 ✠ Sebastian Mitterdorfer (1686–1743) jezsuita szerzetes, a Bécsi Egyetem bölcsészeti karának oktatója. Szóban forgó művét 1722–1725 között állította össze rendtársával, Friedrich Tilmezzel; eredeti címe: *Conspectus Historiae Universitatis Viennensis* [A Bécsi Egyetem történetének áttekintése], Viennae, Wolfgang Schwendimann, 1722.

- gáról szóló művei* [Quatuor-Virum Eremitarum Augustinianorum circa martyrologiorum augmentum et puritatem opera], 4-rét.
3. *Történeti-kritikai tanulmány a Szent Ágoston Atya Remetetestvérei Rendjének saját zsolozsmáiról és ünnepeiről* [Conatus Historico-Criticus ad Officia et festa propria Ord. Fratrum Erem. S. P. Augustini]. Továbbá megvilágításra kerül a rend történelmére és szertartásaira vonatkozó számos dolog. 4-rét.
 4. *Megjegyzések Domenico Antonio Gandolfo*⁶⁹ kétszáz ágostonos íróról szóló értekezéséhez [Annotationes in Dominici Antonii Gandolfi Dissertationem de ducentis Augustinianis Scriptoribus]. A szerző hozzáteszi: „Ossinger atyának⁷⁰ lettek egykor elküldve, és ő gyakran jegyzetelt is belőlük, ahogyan az a velük foglalkozó olvasónak fel fog tűnni.” A megjegyzések nagy műveltséggel lettek összeállítva.
- Gyűjteményes munkák ebben a témában
5. *Összegyűjtött anyagok az egész Ágoston-rend történetéhez* [Collectanea in historiam Universi Ordinis Augustiniani].
 6. *Külsősök könyvei, amelyek az ágostonosok gondozásában vagy az ő könyvtáraikból jelentek meg* [Libri exterorum, qui cura Augustinianorum, aut ex eorum bibliothecis prodierunt].
- II.
Helytörténeti jellegű, befejezett művek (az utolsó kivételével)
7. *Az ausztriai és magyarországi rendtartomány írói, vagyis mindazok, akik valamit (bármi is volt az, akár a saját művük, akár másé) kiadtak, vagy kéziratokat hagytak hátra, az utókor figyelmébe ajánlva* [Scriptores Provinciae Austriae et Hungariae, seu omnes illi, qui aliquid, quidquid id fuerit, sive proprium, sive alienum ediderunt, aut manuscripta reliquerunt, memoriae posterorum commendati], 4-rét.
 8. *A bécsi és más akadémiák teológiatanárainak emlékezete Szent Ágoston Atya Remeterendjének ausztriai és magyarországi rendtartományában* [Memoriae SS. Theologiae Doctorum Academiae Viennensis, aliarumque Almae Provinciae Austriae et Hungariae Ord. Erem. S. P. Augustini], 4-rét.
 9. *Az erkölcszociológiai tanszék és az ottani tanárok rövid története 1622-től 1769-ig* [Historia succincta Cathedrae Theologiae Moralis ejusque Professorum ab an. 1622, usque ad an. 1769], 4-rét.
 10. *A Szent Ágoston Atya Remetetestvérei Rendjének ausztriai tartományából való jeles férfiak régi-új emlékezete* [Memoria Antiquo-Nova Virorum Illustrium Provinciae Austriae Ord. FF. Erem. S. P. Augustini], 4-rét.
 11. *A Szent Ágoston Atya Remeterendjéhez tartozó brucki Szent Mária Magdolna-konvent története, oklevelek alapján összeállítva, 1316-tól 1646-ig* [Chronicon Conventus Pruggensis Ord. Erem. S. P. Augustini ad S. M. Magdalenam, insertis Diplomatum ab an. 1316. usque 1646], fólió.
 12. *Az egykoron hozzánk tartozó boroszlói Szent Dorottya-monostorról* [De monasterio olim nostro Vratislaviensi ad S. Dorotheam], 4-rét.
 13. *Rövid megjegyzések a Szent Ágoston Atya Remeterendjének ausztriai és magyarországi tartományából való konfráterek nekrológiamához, a halotti jegyzékekből és más forrásanyagokból összeállítva* [Notulae breves in necrologium Confratrum Ord. Erem. S. P. Augustini Provinciae Austriae et Hungariae, ex tabulis emortualibus, aliisque documentis confectae], 4-rét.
 14. *Összegyűjtött anyagok az ausztriai és magyarországi ágostonos tartomány történetéhez*

69 ✠ Domenico Antonio Gandolfo (1653–1707) olasz ágostonos szerzetes, a Genzano di Roma-i konvent priorja. Ágostonos irodalomtörténeti munkája, amelynek teljes címe *Dissertatio historica de ducentis celeberrimis Augustinianis scriptoribus* [Történeti értekezés a kétszáz leghíresebb ágostonos íróról], Romae, Typis Ioannis Francisci Buagni, 1704.

70 ✠ Johann Felix Ossinger (1694–1767) német ágostonos szerzetes, teológus, bibliográfus. Irodalomtörténeti műve a *Bibliotheca Augustiniana historica, critica, et chronologica* [Történelmi, kritikai és kronológiai ágostonos könyvtár, Ingolstadii–Augustae Vindellicorum, Johann Xavier Craetz, 1768, 1776], amelyben több mint 1400 Ágoston-rendi író munkásságát dolgozta fel.

[Collectanea in historiam Augustinianam Provinciae Austriae et Hungariae].

Az ágostonos aszkézisre vonatkozó művek
Befejezettek

15. *Az ágostonos magatartásnak az ágostonosok különlegesen erényes cselekedeteiben kifejezett tükrre* [Speculum Augustinianae Conversationis in Augustinianorum singularibus virtutum actibus exhibitum].
16. *Az ágostonos szent negyvened, azaz negyvenhat szent és ugyanannyi tisztelendő, Szent Ágoston Atya Remeterendjéből való ágostonos remete, akik különösen kiemelkedtek a szenvedő Úr tiszteletében* [Quadragesima Sancta Augustiniana, seu quadraginta sex Sancti, et Venerabiles totidem ex Ordine Eremitico S. P. Augustini, qui in cultu passi Domini specialiter praeluxerunt], 8-rét. Ehhez a kis munkához a már többször említett kéziratában hozzáteszi a szerző: „Semmit sem hiányolsz benne jobban, mint a helyesebb kritikát.” Nem is csoda, ugyanis még 1752-ben írta.
17. *Rövid oktatás az ausztriai és magyarországi ágostonos tartomány novíciusa számára, leginkább azon dolgokra vonatkozóan, amelyek a testi emberrel kapcsolatosak; főképp a szent atyák és aszkéták reguláiból kiírva* [Brevis Institutio Tyronis Augustiniani Provinciae Austriae et Hungariae quoad ea maxime, quae exteriorem hominem afficiunt, ex SS. Patrum et Ascetarum regulis potissimum scripta], 4-rét. A kéziratban a szerző hozzáteszi: „Erre még sok időt kellett volna hagyni.”
18. *Beszédek a bécsi novíciusokhoz* [Sermones ad novitios Viennenses], 4-rét.
19. *A Boldogságos Szűz Mária egy hónapos tiszteletének gyakorlata, Villanovai Szent Tamás által az Istenszülőnek adott litániákkal és titulusokkal* [Cultus Menstruus practicus B. V. MARIAE, cum Litaniis ex titulis Deiparae eidem S. Thoma Villanovano datis], 8-rét.
20. *Az ausztriai és magyarországi tartomány Szűz Mária-tisztelete* [Hyperdulia Augustiniana Provinciae Austriae et Hungariae],

8-rét. Azon Mária-képek leírása, amelyek a tartományunkban általános tiszteletnek örvendenek vagy azt érdemelnének. Beszámol az eredetükről, a korukról, tiszteletük fejlődéséről stb.

Befejezetlen és gyűjteményes munkák

21. *Szemlélődésre vonatkozó darabok Szent Ágostonnak, illetve a rendje néhány növendékének és tagjának életéből, a napok rendje szerint, ahogyan ők az egyes napszakokban imádkoztak* [Beschauliche Stücke aus dem Leben des heiligen Augustinus, einiger Lehrjünger, und Mitglieder seines Ordens, nach Ordnung der Täge, als von ihnen die Tagzeiten gebethet werden], 4-rét. Szent Kláráig jut, akinek az ünnepe augusztus 18-án van. De a többi ünnep számára is hagyott hátra feljegyzéseket, amelyek alapján a művet már be is fejezte egy, az ágostonos név iránt jeles buzgalmat tápláló hívő, aki különös tiszteletben részesíti Xystus atyát; a mű rövid időn belül talán kiadásra kerül.
22. *Mária-tisztelő ágostonos remeték* [Eremitae Augustiniani Mariophili]. 142 ilyen számol össze, röviden leírva, hogy mely területen bizonyították a Boldogságos Szűz Mária iránti egyedülálló tiszteletüket.
23. *Dicsőítő beszédek a Boldogságos Szűz Máriához címezve, Szent Ágostontól, Szent Tamás valenciai érsektől és rendünk más jeles tagjaitól, melyek elmélkedéshez való anyagként kerülnek felhasználásra a hónapok egyes napjaira* [Elogia B. V. Mariae attributa a S. P. Augustino, S. Thoma Archiepiscopo Valentino, aliisque claris Ordinis nostri Viris, quae in meditationis materiam assumuntur in singulos mensium dies]. Már február 24-énél véget ér.
24. *Az ausztriai és magyarországi tartomány néhány ágostonos szerzetesének egyedülálló erényei és tettei* [Virtutes gestaque singularia quorundam Augustinianorum Provinciae Austriae et Hungariae].

Latinból fordította Ábrahám Zoltán

ASCONTIV

NVS

FELHASZNÁLT KÖNYVÉSZET / BIBLIOGRAPHY

- EDIT – http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/ihome.htm
- GW – <https://www.gesamtkatalogderwiegendrucke.de/>
- HAB – Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek (Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014.)
- OSZK – Országos Széchényi Könyvtár
- PPN (= Gemeinsamer Verbundkatalog) – <https://gso.gbv.de/DB=2.1/>
- VD16 – <https://www.bsb-muenchen.de/sammlungen/historische-drucke/recherche/vd-16/>
- VD17 – <http://www.vd17.de/>
- VD18 – <https://gso.gbv.de/DB=1.65/>
- A zsidó Budapest* 1995 – *A zsidó Budapest. Emlékek, szertartások, történelem*, I–II, szerk. Komoróczy Géza, Budapest, Városháza – MTA Judaisztikai kutatócsoport, 1995.
- Adparatus 1735 – *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735.
- Affo 1781 – Ireneo Affo, *Memorie di Taddeo Ugoletto Parmigiano bibliotecario di Mattia Corvino*, Parma, Stamperia Reale, 1781.
- Albertus Magnus 1514 – Albertus Magnus, *De natura locorum*, Wien, Hieronymus Vietor, Johann Singriener d. Ä.; Leonhard Alantsee, Lukas Alantsee, 1514 (VD16 A 1345).
- AMO 2015 – *Augustinus Moravus Olomucensis: Proceedings of the International Symposium to Mark the 500th Anniversary of the Death of Augustinus Moravus Olomucensis (1467–1513), 13th November 2013*, National Széchényi Library, Budapest, edited by Péter Ekler, Farkas Gábor Kiss, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, MTA BTK Irodalomtudományi Intézet, 2015.
- Ausonius 1499 – Ausonius, *Opera*, ed. Thaddeus Ugoletus, Parma, Angelus Ugoletus, 1499 (GW 3094).
- Balogh 1985 – Balogh Jolán, *Mátyás király és a művészet*, Budapest, Magvető, 1985.
- Bandinius, I–II, 1747–1751 – Angelus Maria Bandinius, *Specimen literaturae Florentinae saeculi XV...*, tom. I–II, Firenze, Josephus Rigaccius, 1747–1751 (PPN: 147160073).
- Bandinus 1519 – Bandinus, *Sententiarum theologicarum libri quattuor quam diligentissime castigati, per... Benedictum Chelidonium abbatem ad Scottos Wiene...*, Wien, Johann Singriener d. Ä., Lukas Alantsee, 1519 (VD16 P 1877).
- Baronius–Spondanus 1659 – *Annalium eminentissimi cardinalis Caes. Baronii continuatio ab anno MCXCVII... ad finem MDCXLVII, per Henricum Spondanum...*, tomus II, Paris, impensis Societatis Typographicae Librorum officii Ecclesiastici iussu Regis constitutae, 1659 (PPN 325832609).
- Bartha 1980–1981 – Ifj. Bartha Lajos, *A legrégebbi magyarországi alapmeridiánok történetéhez*, Technikatörténeti Szemle, 12(1980–1981), 95–97.
- Bayle 1697 – Pierre Bayle, *Dictionnaire historique et critique, tome premier, seconde partie*, C–G, Rotterdam, Reinier Leers, 1697.
- Békés 2014 – Békés Enikő, *Asztrológia, orvoslás és fiziognómia Galeotto Marzio műveiben*,

- Budapest, Balassi Kiadó, 2014 (Humanizmus és reformáció, 35).
- Bél, *De vetere*, 1718 – Matthias Bél, *De vetere literatura Hunno–Scythica exercitatio*, Leipzig, Peter Conrad Monath, 1718.
- Bél, *Notitia*, III, 1737 – Matthias Bél, *Notitia Hungariae novae historico-geographica...*, tomus tertius, Wien, Paulus Straubius, Johannes Petrus van Ghelen, 1737.
- Berger 1748 – Johann Wilhelm von Berger, *Programma de Budensi Mathiae Corvini Bibliotheca*, Lipsiae, 1748.
- Berger 1750 – Johann Wilhelm von Berger, *Eloquentia publica*, Leipzig, Karl Ludwig Jacobi, 1750 (VD18 10739009).
- Bessarion 1513 – Bessarion, *Oratio de Sacramento Eucharistiae...; Epistola ad Graecos*, Strasbourg, Matthias Schürer, 1513 (VD16 B 2256, VD16 B 2253).
- Biblia (Káldi) 1626 – Szent Biblia, ford. Káldi György, Wien, Matthäus Formica, 1626 (RMK I, 551, RMNy 1352).
- Biblia (Károli) 1590 – *Szent Biblia: az az Istennek Ő es Wy Testamentumanac prophétác és apostoloc által meg iratott szent könyvei...*, ford. Károli Gáspár, Vizsoly, Mantskovit Bálint, 1590 (RMK I, 236, RMNy 652).
- Biblia (Károli–Szenci) 1608 – *Szent Biblia az az: Istennek Ő es Uj Testamentomanac prophetac es apastoloc által megiratott szent könyvei...*, fordította Károli Gáspár, közreadja Szenci Molnár Albert, Frankfurt am Main, Levin Hulsius örököse; Hanau, Johannes Halbey, 1608 (RMK I, 411–412, RMNy 971).
- Biblia (Szent Pál levelei) 1533 – *Epistolae Pauli lingua Hungarica donatae. Az zenth Paal leveley magyar nyelven*, ford. Komjáti Benedek, Krakkó, Hieronymus Vietor, 1533 (RMK I, 3, RMNy 13).
- Biblia (Újszövetség) 1541 – *Uy Testamentum magyar nyelwenn mellyet az Görög és Diak nyelvből uyonnán fordijtank, az Magyar nipek Keresztyen hütben valo ippülsire*, ford. Sylvester János, Sárvár-Újsziget, Abádi Benedek, 1541 (RMK I, 15, RMNy 49).
- Biscionius 1752 – Antonius Maria Biscionius, *Bibliothecae Mediceo-Laurentianae catalogus...*, tom. I, Firenze, Imperiale Typographium, 1752.
- Bocatus 1735 – Johannes Bocatus, *Commentatio epistolica de legatione sua ad Stephanum Botskay...*, in *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735, 317–336.
- Bocatus 1992 – Johannes Bocatus, *Relatio vel epistolica commemoratio*, in *Opera, quae exstant, omnia. Prosaica*, ed. Franciscus Csonka, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum), 87–110.
- Bolonyai 2010a – Gábor Bolonyai, *Orpheus' Sweat. Antonio Bonfini as Translator of Hermogenes and Philostratus*, in *Acta Conventus Neo-Latini Budapestinensis: Proceedings of the Thirteenth International Congress of Neo-Latin Studies*, ed. Rhoda Schnur, Tempe (AZ), Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2010 (MRTS Medieval and Renaissance Texts and Studies, 386), 157–168.
- Bolonyai 2010b – Bolonyai Gábor, *A Szapphócorvina titka. Naldo Naldi „De laudibus augustae bibliothecae carmina” című művének értelmezéséhez*, Magyar Könyvszemle, 126(2010), 429–452.
- Bolonyai 2012a – Bolonyai Gábor, *Bonfini Héródiánoszfordításáról*, Magyar Könyvszemle, 128(2012), 190–211.
- Bolonyai 2012b – Bolonyai Gábor, *Corvina Graeca – A görög irodalom recepciója a 15. század utolsó negyedében Mátyás környezetébe tartozó humanisták munkáin és kézíratain keresztül* (habilitációs értekezés), Budapest, ELTE BTK, 2012.
- Bolonyai 2012c – Gábor Bolonyai, *Das Rätsel der Sappho-Corvina: Zur Interpretation des Lobgedichts von Naldo Naldi auf die Bibliothek von Matthias Corvinus*, Wiener Studien, Zeitschrift für Klassische Philologie und Patristik, 125(2012), 145–163.
- Bolonyai 2013 – Bolonyai Gábor, *Látvány és látomás – Naldo Naldi könyvtárleírása művészettör-*

- ténész- és filológusszemmel. Műhely-konferencia, 2013. április 10., ELTE (kézirat), (<http://real.mtak.hu/5981/1/Vitaind%C3%ADt%C3%B3.pdf>) [letöltés: 2018. április 12.].
- Bonfini–Kulcsár 1995 – *A magyar történelem tizedei* 1995 – Antonio Bonfini, *A magyar történelem tizedei*, fordította Kulcsár Péter, Budapest, Balassi Kiadó, 1995.
- Bonfinius, *Beszélgetés*, 1985 – Antonio Bonfini, *Beszélgetés a szüzességről és a házasság tisztaságáról, I–II*, a bevezetőt írta, fordította, jegyzetekkel ellátta Muraközy Gyula, Pozsony, Madách Kiadó – Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985 (Magyar Ritkaságok).
- Bonfinius, *Decades*, 1744 – Antonius Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades...*, Pozsony, Typi Royeriani, Johann Michael Kochberger, 1744.
- Bonfinius, *Symposion*, 1572 – Antonius Bonfinius, *Symposion trimeron, sive de pudicitia coniugali et virginitate dialogi III. Nunc primum ex bibliotheca Ioan. Sambuci V. C. in lucem prolata*, Basel, ex officina Oporiniana, 1572 (VDI6 B 6599, cf. VDI6 B 6600).
- Bonfinius, *Symposion*, 1943 – Antonius Bonfinius, *Symposion de virginitate et pudicitia coniugali*, ed. Stephanus Apró, Budapest, 1943 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentis Aevorum).
- Bose 1748 – Georg Mathias Bose, *Programma de Bibliothecae Budensis factis*, Wittenbergae, 1748.
- Boudet–Hayton 2009 – Jean-Patrice Boudet – Darin Hayton, *Matthias Corvin, János Vitéz et l'horoscope de fondation de l'université de Pozsony en 1467*, in Maillard–Monok–Nebbiai, publ. par, *Matthias Corvin...*, 2009, 205–213.
- Brandolinus 1541 – Aurelius Brandolinus Lipus, *De humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine ad Mathiam Corvinum Hungariae et Bohemiae regem et Beatricem reginam dialogus...*, Basel, Robert Winter, 1541 (VDI6 B 7035).
- Brandolinus 1543 – Aurelius Brandolinus Lipus, *De humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine...*, Basel, Robert Winter, 1543 (VDI6 B 7036).
- Brandolinus 2008 – *Aurelii Brandolini dialogus de humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine, azaz Aurelius Brandolinus dialógusa az emberi sorsról és a testi betegség elviseléséről*, fordította Ledán M. István, Kolozsvár, Kriterion, 2008.
- Brassicanus 1666 – *De bibliothecis, cum primis regia Budensi, ad episcopum Augustensem Christophorum a Stadion Johannis Alexandri Brassicani iurisconsulti epistola*, in *De bibliothecis atque archivis virorum clarissimorum, quos aversa monstrat pagina, libelli et commentationes, cum praefatione de scriptis et bibliothecis antediluvianis*, ed. Joachim Johann Mader, Helmstedt, Henning Müller, 1666 (VDI7 23:237542V), 135–143.
- Budik 1830 – Peter Alcantera Budik, *Schneller Wechsel der von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen*, Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst (Wien), 2(1830), nr. XXI, 765–770.
- Budik 1839 – Peter Alcantera Budik, *Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen*, Jahrbücher der Literatur (Wien), LXXXVIII (1939), 37–60.
- Budik 1840 – Peter Alcantera Budik, *Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen, Ein Beitrag zur Literaturgeschichte*, Wien, Carl Gerold, 1840.
- Calpurnius Siculus ca. 1493/1494 – Calpurnius Siculus, Nemesianus, *Bucolica*, ed. Thaddaeus Ugoletus, Parma, Angelus Ugoletus, ca. 1493/1494 (GW 5924).
- Camerarius 1577 – Joachim Camerarius, *De re rustica opuscula nonnulla...*, Nürnberg, Katharina Gerlach, 1577 (VDI6 C 562).
- Cermann 2014 – Regina Cermann, *Beschreibung einer problematischen Corvine: Cod. Guelf. 69.9 Aug. 2º*, in Zsupán–Heitzmann, hrsg. ... *Corvina Augusta* 2014, 122–151.
- Claudianus 1493 – Claudius Claudianus, *Opera*, ed. Thaddaeus Ugoletus, Parma, Angelus Ugoletus, 1493 (GW 7060).

- Claudianus 1495 – Claudius Claudianus, *Opera*, ed. Thaddaeus Ugoletus, Venezia, Johannes Tacuinus, 1495 (GW 7061).
- Claudianus 1500 – Claudius Claudianus, *Opera*, ed. Thaddaeus Ugoletus, Venezia, Christophorus de Pensis, 1500 (GW 7062).
- CMBRTA 1749 – *Codices manuscripti bibliothecae regii Taurinensis Athenaei per linguas digesti et binas in partes distributi...*, ed. Josephus Pasinus, Antonius Rivautella, Franciscus Berta, Torino, Typographia Regia, 1749.
- Cortesi 1531 – Alexander Cortesius, *De virtutibus bellicis Matthiae Corvini...*, ed. Vincentius Obsopoeus, Hagenau, Johann Setzer, 1531 (VDI6 C 5316).
- Crastonus 1483 – Johannes Crastonus, *Lexicon Graeco-latinum*, Vicenza, Dionysius Berthochus, 1483 (GW 07813).
- Cuspinianus 1515 – Johannes Cuspinianus, *Congressus ac celeberrimi conventus Caesaris Max. et trium regum Hungariae, Boemiae et Poloniae in Wien Panoniae, mense Iulio anno M.D.XV. facti, brevis ac verissima descriptio*, Wien, Johann Singriener d. Ä., 1515 (VDI6 C 6482).
- Cuspinianus 1526 – Johannes Cuspinianus, *Oratio protreptica ad Sacri Ro. Imp. Principes et proceres, ut bellum suscipiant contra Turcum cum descriptione conflictus, nuper in Hungaria facti, quo periit Rex Hungariae Ludovicus...*, Wien, Johann Singriener d. Ä., 1526 (VDI6 C 6487).
- Cuspinianus 1553 – Johannes Cuspinianus, *De consulibus Romanorum commentarii ex optimis vetustissimisque authoribus collecti...*, Basel, Johannes Herwagen d. Ä., Johannes Oporinus, 1553 (VDI6 C 6486).
- Cuspinianus 2012 – *Johannes Cuspinianus (1473–1529): ein wiener Humanist und sein Werk im Kontext*, hrsg. von Christian Gastgeber, Elisabeth Klecker, Wien, Praesens, 2012 (Singularia Vindobonensia, 2).
- Czvitinger 1711 – Dávid Czvitinger, *Specimen Hungariae literatae, virorum eruditione clarorum natione Hungarorum, Dalmatarum, Croatarum, Slavorum atque Transylvanorum vitas, scripta, elogia et censuras ordine alphabetico exhibens...*, Frankfurt am Main, Leipzig, Jobst Wilhelm Kohles, 1711 (PPN 155937987).
- Csapodi 1961 – Csapodi Csaba, *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?*, Magyar Könyvszemle, 77(1961), 399–421.
- Csapodi 1969 – Csapodi Csaba, *Mekkora volt a Corvina-könyvtár?*, Magyar Könyvszemle, 85(1969), 122–135.
- Csapodi 1973 – Csaba Csapodi, *The Corvinian Library: History and Stock*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973 (Studia humanitatis, 1).
- Csapodi 1984 – Csapodi Csaba, *A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek*, Budapest, MTAK, 1984 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 15[90], Új sorozat).
- Csapodi–Csapodiné 1990 – Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára, *Bibliotheca Corviniana*, 4., bővített és átdolgozott kiadás, Budapest, Helikon Kiadó, 1990.
- Csapodiné 1984 – Klára Csapodi Gárdonyi, *Die Bibliothek des Johannes Vitéz*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984 (Studia humanitatis, 6).
- Daneloni 2014 – Alessandro Daneloni, *Bartolomeo Fonzio and Matthias Corvinus*, in Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014, 153–162.
- De bibliothecis... (ed. Mader) 1666 – *De bibliothecis atque archivis virorum clarissimorum, quos aversa monstrat pagina, libelli et commentationes, cum praefatione de scriptis et bibliothecis antediluvianis*, ed. Joachim Johann Mader, Helmstedt, Henning Müller, 1666 (VD17 23:237542V).
- De bibliothecis... (ed. Schmidt) 1703 – *De bibliothecis nova accessio collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Johann Andreas Schmidt, Helmstedt, Georg Wolfgang Hamm, 1703 (PPN: 545649102).
- De bibliothecis... (ed. Schmidt) 1705 – *De bibliothecis accessio altera collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Johann Andreas Schmidt, Helmstedt, Georg Wolfgang Hamm, 1705 (PPN: 545649285).

- Deák–Zvara 2012 – Deák Eszter – Zvara Edina, „Levélben értesítsen engem!” Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról, Budapest, Kossuth Kiadó – OSZK, 2012.
- Drechsler 1550 – Wolfgang Drechsler, *De Sarcenis et Turcis chronicon*; Ioannes Galensis Anglus, *De origine et progressu et fine Machometi, et quadruplici reprobatione Prophetiae eius liber*, Strasbourg, Jakob Frölich, 1550 (VD16 D 2654).
- Dümmerth 1987 – Dümmerth Dezső, *Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1641–1648)*, in Dümmerth Dezső, *Írástudók küzdelmei, Magyar művelődéstörténeti tanulmányok*, Budapest, Panoráma, 1987, 155–204.
- Ekler 2015 – Péter Ekler, *Greek and Byzantine Authors and Augustinus Moravus Olomucensis, Part One, Plato and Bessarion*, in *Byzanz und das Abendland III, Studia Byzantino-Occidentalia*, ed. Erika Juhász, Budapest, ELTE Eötvös József Collegium, 2015 (Antiquitas Byzantium Renascentia, 15), 247–255.
- Ekler 2016 – Péter Ekler, *Findings on the Text of the Bessarion Corvina Codex (Budapest, National Széchényi Library, Cod. Lat. 438)*, in *Byzanz und das Abendland IV, Studia Byzantino-Occidentalia*, ed. Erika Juhász, Budapest, ELTE Eötvös József Collegium, 2016 (Antiquitas Byzantium Renascentia, 21), 143–148.
- Ens 1604 – Gaspar Ens, *Rerum Hungaricarum historia novem libris comprehensa...*, Köln, Wilhelm Lützenkirchen, 1604 (VD17 23:310398C).
- Epistolae Graecae 1528 – Basilius Caesariensis, Gregorius Nazianzenus, *Epistolae Graecae*, ed. Vincentius Obsopoeus, Hagenau, Johann Setzer, 1528 (VD16 B 688).
- Fabri 1756 – Paulus Fabri, *De augusta Budensi bibliotheca commentatio...*, Leipzig, Johann Christian Langenheim, 1756 (VD18 10539107).
- Farkas Zs. 2018 – Farkas Zsuzsanna Krisztina, *A Bécsi Egyetem Szent László-orációi a 17. században*, Gerundium, IX(2018), nr. 4, 11–38.
- Ferrarius 1637 – Sigismundus Ferrarius, *De rebus Hungaricae Provinciae Ordinis Praedicatorum partibus quatuor et octo libris distributi commentarii*, Wien, Matthäus Formica, 1637 (VD17 12:114046B).
- Fontius 1621 – Bartholomaeus Fontius, *Opera exquisitissima...*, Frankfurt am Main, Johann Karl Unckel 1621 (VD17 23:280213C).
- Foresti 1497 – Jacobus Philippus Forestius de Bergamo, *De claris selectisque mulieribus*, ed. Albertus de Placentia, Augustinus de Casali, Ferrara, Laurentius de Rubeis, 1497 (GW M10959).
- Foresti 1535 – Jacobus Philippus Forestius de Bergamo, *Supplementum chronicorum, omnes fere historias, quae ab orbe condito hactenus gestae sunt, iucunda admodum dicendi brevitate complectens... primum quidem a... Iacobo Philippo Bergomate... conscriptum...*, Paris, Simon Colinaeus, Galeotus a Prato, 1535.
- Földesi 2002 – Földesi Ferenc, *Budától Bécsig*, in *Uralkodók és corvinák, Az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállítása alapításának 200. évfordulóján, 2002. május 16. – augusztus 20. – Potentates and corvinas, Anniversary exhibition of the National Széchényi Library, May 16 – August 20, 2002*, szerk. Karsay Orsolya, munkatárs Földesi Ferenc, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2002, 91–97.
- Gastgeber 2014 – Christian Gastgeber, *Miscellanea Codicum Graecorum Vindobonensium II, Die griechischen Handschriften der Bibliotheca Corviniana in der Österreichischen Nationalbibliothek. Provenienz und Rezeption im Wiener Griechischhumanismus des frühen 16. Jahrhunderts*, Wien, Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2014.
- Gastgeber 2015 – Christian Gastgeber, *Augustinus Moravus und seine Beziehungen zum Wiener Humanistenkreis*, in AMO 2015, 11–29.
- Gerdes 1747 – Daniel Gerdes, *Florilegium historico-criticum librorum rariorum cui multa simul scitu iucunda adsparguntur, historiam omnem litterariam, et cum primis reformationis ecclesiasticam illustrantia*, Groningen–

- Bremen, Hajo Spandaw, Gerhard Wilhelm Rump, 1747 (PPN: 135236517).
- Gerlach 1674 – Stephan Gerlach, *Tage-Buch, der von zween glorwürdigsten Römischen Käysern, Maximiliano und Rudolpho, beyderseits den Andern dieses Nahmens... an die Ottomannische Pforte zu Constantinopel abgefertigten, und durch den... Herrn Hn. David Ungnad... mit würcklicher Erhalt- und Verlängerung deß Friedens zwischen dem Ottomannischen und Römischen Käyserthum... glücklichst-vollbrachter Gesandtschafft...*, hrsg. von Samuel Gerlach, Frankfurt am Main, Johann David Zunner, Heinrich Friese, 1674 (VDI7 32:675872U).
- Götze 1743 – Johann Christian Götze, *Die Merckwürdigkeiten der Königlichen Bibliothek zu Dreßden... Die erste Sammlung*, Drezda, Georg Conrad Walther, 1743.
- Götze 1744 (3) – Johann Christian Götze, *Die Merckwürdigkeiten der Königlichen Bibliothek zu Dreßden... Die dritte Sammlung*, Drezda, Georg Conrad Walther, 1744.
- Götze 1744 (4) – Johann Christian Götze, *Die Merckwürdigkeiten der Königlichen Bibliothek zu Dreßden... Die vierdte Sammlung*, Drezda, Georg Conrad Walther, 1744.
- Götze 1745 – Johann Christian Götze, *Die Merckwürdigkeiten der Königlichen Bibliothek zu Dreßden... Die dritte Sammlung des zweyten Bandes*, Drezda, Georg Conrad Walther, 1745.
- Greiner–Kampmiller 1729 – Ignatius Greiner, *Bibliothecae veterum deperditae in Augusta Vindobonensi Caesarea instauratae honori... Dominorum Baccalaureorum, cum in antiquissima... Universitate Viennensi, promotore R. P. Ignatio Kampmiller... Prima AA.LL. et Philosophiae Laurea insignirentur, ab illustrissima poesi Viennensi inscriptae Anno MDCCXXIX....*, Wien, Wolfgang Schwendemann, 1729.
- Guarinus 1704 – Baptista Guarinus Veronensis, *De ordine docendi et studendi libellus ex m[anu]s[crip]to emendatus, addita praefatione de formandorum studiorum scriptoribus cura Burcardi Gotthelfii Struvii*, Jena, Heinrich Christian Kroecker, 1704.
- Haiyāt 1546 – Abū-‘Alī Yaḥyā Ibn-Ġālib al-Ḥaiyāt, *De iudiciis nativitatum liber unus antehac non editus...*, Nürnberg, Johann vom Berg, Ulrich Neuber, 1546 (VDI6 A 57).
- Hajdú 2008 – Kerstin Hajdú, *Mit glücklicher Hand errettet? Zur Provenienzzgeschichte der griechischen Corvinen in München*, in *Ex Bibliotheca Corviniana. Die acht Münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus*, hrsg. von Claudia Fabian und Edina Zsupán, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2008 (Bavarica et Hungarica 1; Supplementum Corvinianum I), 29–67.
- Hedio 1537 – [Caspar Hedio, Burchardus Urspergensis, Philipp Melanchthon], *Chronicum abbatis Urspergensis, a Nino rege Assyriorum Magno, usque ad Fridericum II. Romanorum Imperatorem, ex optimis auctoribus ... recognitum, et innumeris mendis repurgatum, Paralipomena rerum memorabilium a Friderico II. usque ad Carolum V. Augustum, hoc est ab anno Domini MCCXXX usque ad annum MDXXXVII ex probatoribus ... scriptoribus in arctum coacta et historiae Abbatis Urspergensis ... annexa. ...* Strasbourg, Crato Mylius (Krafft Müller), 1537/38 (VDI6 H 933).
- Héliodórosz 1534 – ΗΛΙΟΔΩΡΟΥ ΑΙΘΙΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΒΙΒΛΙΑ ΔΕΚΑ, *Heliodori historiae Aethiopiae libri decem...*, Basel, Johannes Herwagen, d. Ä., 1534 (VDI6 H 1673).
- Hermogenes 1538 – Hermogenes Tarsensis, *De arte rhetorica praecepta*; Aphthonius, *Praeexercitamenta*, Antonio Bonfine Asculano interprete, Lyon, Sebastianus Gryphius, 1538 (PPN 143565419).
- Hogel 1687 – Zacharias Hogel, *Buda, urbium atque arcium per Europam celeberrima...*, Erfurt, Johann Heinrich Kindleb, 1687 (VDI7 7:69104IN).
- Höniger 1577 – Pars I.: *Aulae Turcicae Othomannique imperii descriptio, qua Turcarum Palatina Officia, mores, religio... enarrantur. Primum ab Antonio Gevfræo Gallice edita, deinde per*

- Guilhelmum Godeleuaeum Latine reddita... aucta...*; Pars II.: *Solymani XII. et Selymi XIII. Turcar. Impp. contra Christianos... res gestae... ab anno M.D.XX. usque in praesentem annum M.D.LXXVII. peractae... collectae [per] N. Honigerum Koningshof...*, Basel, Sebastian Henricpetri, 1577 (VD16 G 1914).
- Hueber 1743 – Philipp Hueber, *Austria ex archivis Mellicensibus illustrata, libri III*, Wien, Johann Paul Krauss, 1743 (VD18 14605392).
- Humanistes du Royaume de Hongrie 2017 – *Humanistes du bassin des Carpates, III: Humanistes du Royaume de Hongrie*, par Péter Ekler, Farkas Gábor Kiss, István Monok, Turnhout, Brepols Publishers, 2017 (Europa Humanistica 19).
- Inchofer 1644 – Melchior Inchofer, *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae, Ludovico Grigniani, 1644.
- Johannes Regiomontanus 1474 – Johannes Regiomontanus, *Ephemerides 1475–1506*, Nürnberg, Johannes Regiomontanus, 1474 (GW M37486).
- Johannes Regiomontanus 1481 – Johannes Regiomontanus, *Ephemerides 1482–1506*, Venezia, Erhard Ratdolt, 1481 (GW M37488).
- Johannes Regiomontanus 1484 – Johannes Regiomontanus, *Ephemerides 1484–1506*, Venezia, Erhard Ratdolt, 1484 (GW M37499).
- Jovius 1561 – Paulus Jovius, *Elogia virorum bellica virtute illustrium veris imaginibus supposita...*, *Elogia doctorum virorum...*, tom. I–II, Basel, Heinrich Petri, Peter Perna, 1561 (VD16 G 2064, G 2059).
- Jovius 1567 – Paulus Jovius, *Illustrium virorum vitae, quibus nunc accesserunt Turcarum Imperatorum vitae...*, Basel, Heinrich Petri, Peter Perna, 1567 (VD16 G 2077).
- Kalauz/Guide 2018 – A CORVINA KÖNYVTÁR budai műhelye. Kiállítási kalauz. The CORVINA LIBRARY and the Buda Workshop. A Guide to the Exhibition, szerk. Zsuzsán Edina, Budapest, OSZK, 2018.
- Karsay 1991 – Karsay Orsolya, *A fenséges könyvtár dicsérete*, Magyar Könyvszemle, 107(1991), 316–324.
- Khevenhüller 1722 – Franz Christoph Khevenhüller, *Annalium Ferdinandeorum fünffter und sechster Theil... Wie auch alle denckwürdige Geschichte... von Anfang des 1598. bis zu End des 1607. Jahrs beschrieben werden...*, Leipzig, Moritz Georg Weidmann, 1722 (PPN 361718195).
- Klaniczay 1990 – Klaniczay Tibor, *Egyetem Magyarországon Mátyás korában*, Irodalomtörténeti Közlemények, 94(1990), 575–612.
- Klaniczay 1993 – Klaniczay Tibor, *A magyarországi akadémiai mozgalom előtörténete*, Budapest, Balassi Kiadó, 1993 (Humanizmus és reformáció 20).
- Klaniczay 2010 – Tibor Klaniczay, *Alle origini del movimento accademico ungherese*, Alessandria, dell'Orso, 2010 (Ister, Collana di studi ungheresi).
- Klüpfel 1809 – Engelbert Klüpfel, *Necrologium sodalium et amicorum litterarium, qui auctore superstite diem suum obierunt*, Friburgi et Constantiae, in officina libraria Herderiana (Freiburg am Breisgau und Konstanz, Bartholomä Herder), 1809.
- Kollár 2000 – *Kollár Ádám Ferenc levelezése*, sajtó alá rend., a bevezetőt írta és a jegyzeteket kész. Soós István, Budapest, Universitas, 2000 (Magyarországi tudósok levelezése 4).
- Kosáry 1983 – Kosáry Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.
- Kristeller 1983 – *Iter Italicum, volumen III: alia itinera I, Australia to Germany*, compiled by Paul Oskar Kristeller, London, The Warburg Institute; Leiden, E. J. Brill, 1983.
- Küchelbecker 1732 – Johannes Basilius Küchelbecker, *Allerneueste Nachricht vom Römisch-Käyserl. Hofe, nebst einer ausführlichen historischen Beschreibung der Kayserlichen Residentz-Stadt Wien, und der umliegenden Oerter...*, Hannover, Johann Jakob Förster, 1732.
- La Chausse 1690 – *Romanum Museum sive Thesaurus eruditae antiquitatis, in quo gemmae, idola, insignia sacerdotalia, instrumenta sacrificiis inservientia, lucernae, vasae, bullae,*

- armillae, fibulae, claves, annuli, tesserae, styli, strigiles, gutti, phialae lacrymatoriae, vota, signa militaria, etc., Centum et septuaginta tabulis aeneis incisa referuntur, ac dilucidantur*, Cura, studio, et sumptibus Michaelis Angeli Causei de La Chausse Parisiensis (Michel-Ange de La Chausse) [Illustrator: Carlo Maratti, Niccolò Billy sen.], Romae, Giovanni Giacomo Komarek, 1690.
- Lambacher 1750 – Philipp Jakob Lambacher, *Bibliotheca antiqua Vindobonensis civica, seu catalogus librorum antiquorum, cum manuscritorum, tum ab inventa typographia ad annum usque MDLX typis excusorum... Pars I. libros theologicos complectens*, Wien, Leopold Johann Kaliwoda, 1750 (PPN: 136751938).
- Lambecius, I (1665) – Petrus Lambecius, *Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber primus...*, Wien, Matthäus Cosmerovius, 1665 (VDI7 1:074154R).
- Lambecius, II (1669) – Petrus Lambecius, *Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber secundus*, Wien, Matthäus Cosmerovius, 1669 (VDI7 1:074160S).
- Lambecius, III (1670) – Petrus Lambecius, *Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber tertius*, Wien, Matthäus Cosmerovius, 1670 (VDI7 3:608620A).
- Lambecius, IV (1671) – Petrus Lambecius, *Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber quartus*, Wien, Matthäus Cosmerovius, 1671 (VDI7 3:608622R).
- Lasky 1735 – Hieronymus Lasky, *Historia arcana legationis...*, in *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735, 159–189.
- Lazius 1551 – Wolfgang Lazius, *Commentariorum Reipub. Romanae illius, in exteris provinciis, bello acquisitis, constitutae, libri duodecim...*, Basel, Johannes Oporinus, 1551 (VDI6 L 844).
- Le Long 1723 – Jacobus Le Long, *Bibliotheca sacra in binos syllabos distincta...*, tomus primus, Paris, François Montalant, 1723.
- Lomeierus 1669 – Johannes Lomeierus, *De bibliothecis liber singularis*, Zutphen, Henricus Beerren; Deventer, Jan Colomp, 1669 (PPN 216868262).
- Lomeierus 1705 – Johannes Lomeierus, *De bibliothecis liber singularis*, in *De bibliothecis accessio altera collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Johann Andreas Schmidt, Helmsedt, Georg Wolfgang Hamm, 1705 (PPN: 545649285), 1–278.
- Madas 2009 – Edit Madas, *La Bibliotheca Corviniana et les corvina „authentiques”*, in Mailard–Monok–Nebbiai, publ. par, *Matthias Corvin...*, 2009, 35–78.
- Mailard–Monok–Nebbiai, publ. par, *Matthias Corvin...*, 2009 – *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'état moderne*, publié par Jean-François Mailard, István Monok, Donatella Nebbiai, Budapest, OSZK, 2009 (Supplementum Corvianum II).
- Maittaire 1719 – Michael Maittaire, *Annales typographici... tom. I... ab artis inventae origine ad annum MD*, Hagae Comitum, Isaac Vaillant, 1719.
- Mangetus 1731 – Joannes Jacobus Mangetus, *Bibliotheca scriptorum medicorum veterum et recentiorum...*, tomus secundus, pars prima, Litt. I–Q, Genf, Perachon et Cramer, 1731 (PPN: 139210040).
- Marbodus 1511 – Marbodus Redonensis, *Libellus de lapidibus preciosis...*, Wien, Hieronymus Vietor, 1511 (VDI6 M 929).
- Marzio, *De doctrina promiscua*, 1548 – Galeottus Martius, *De doctrina promiscua*, Firenze, Lorenzo Torrentino, 1548 (EDIT 16 CNCE 34558).
- Marzio, *De doctrina promiscua*, 1552 – Galeottus Martius, *De doctrina promiscua*, Lyon, Jean de Tournes, 1552 (PPN 06659068X).
- Marzio, *De doctrina promiscua*, 1602 – Galeottus Martius, *De doctrina promiscua*, Frankfurt am Main, Zacharias Palthenius, 1602 (VDI7 23:280983M).
- Marzio, *De egregie...*, 1563 – *Libellus elegans Galeoti Martii de egregie, sapienter, iocose*

- dictis ac factis Matthiae sereniss. Ungariae regis...*, ed. Sigismundus Torda, Wien, Michael Zimmermann, 1563 (VDI6 M 1307).
- Marzio, *De egregie...*, 1600 – Galeottus Martius, *De egregie, sapienter, iocose dictis ac factis S. Regis Matthiae...*, in *Rerum Hungaricarum scriptores varii...*, ed. Jacques Bongars, Frankfurt am Main, Claude de Marne, Johann Aubry, 1600 (VDI6 B 6601), 365–390.
- Marzio, *De egregie...*, 1723 – Galeotti Martii... *Salomon Hungaricus, sive commentarius... de... Hungariae Regis, Matthiae Corvini sapienter, egregie, fortiter et iocose dictis ac factis...*, ed. Johannes Josephus Gwercher Tyrolensis, Wien, Adam Damer, Johann Jakob Kürner, 1723 (VDI8 10886486).
- Marzio, *De homine*, 1474 – Galeottus Martius, *Liber de homine*, Bologna, nem 1474. augusztus 22. után (GW M21447).
- Marzio, *De homine*, 1490 – Galeottus Martius, *Liber de homine*; Georgius Merula, *In librum de homine Martii Galeotti opus*; Galeottus Martius, *Refutatio obiectorum in librum de homine a Georgio Merula*, Milánó, Philippus Mantegatius, Francesco Tanzi, Andreas Lelius, 1490 (GW M21451).
- Marzio, *De homine*, 1499 – Galeottus Martius, *Liber de homine*; Georgius Merula, *In librum de homine Martii Galeotti opus*, Milánó, 1499 (GW M21459).
- Marzio, *De homine*, 1517 – Galeottus Martius, *De homine libri duo*; Georgius Merula, *In Galeottum annotationes*, Basel, Johannes Frobenius, 1517 (VDI6 M 1306).
- Marzio, *De homine*, 1610 – Galeottus Martius, *De homine libri duo*; Georgius Merula, *In Galeottum annotationes*; Ioannes Iessenius a Iessen, *De generationis et vitae humanae periodis tractatus duo*, Frankfurt am Main, Jonas Rosa, Hieronymus Galler, 1610 (VDI7 32:652074W).
- Marzio, *De homine*, sine anno – Galeottus Martius, *Liber de homine*, [Venezia, Federicus de Comitibus, sine anno] (GW M21449).
- Marzio, *Mátyás királynak...*, 1977 – Galeotto Marzio, *Mátyás királynak kiváló, bölcs, tré-fás mondásairól és tetteiről szóló könyv*, ford. Kardos Tibor, Budapest, Magyar Helikon, 1977 (Bibliotheca Historica).
- Marzio, *Refutatio*, 1476a – Galeottus Martius, *Refutatio obiectorum in librum de homine a Georgio Merula*, Venezia, Jacobus Rubeus, 1476 (GW M21445).
- Marzio, *Refutatio*, 1476b – Galeottus Martius, *Refutatio obiectorum in librum de homine a Georgio Merula*, Bolonya, Dominicus de Lapis, 1476 (GW M21446).
- Massa 1667 – Gasparo Massa, *Della vita, origine, e patria di Aulo Persio Flacco osservazioni, e racconto*, Genova, Pietro Giovanni Calenzani, 1667.
- Mela 1518 – Pomponius Mela, *Libri de situ orbis tres, adiectis Ioachimi Vadiani Heluetii in eosdem scholiis...*, Wien, Johann Singriener d. Ä., Lukas Alantsee, 1518 (VDI6 M 2310).
- Mencke 1736 – Friedrich Otto Mencke, *Historia vitae et in literas meritorum Angeli Politani ortu Ambrigini*, Leipzig, Johann Gottlieb Gleditsch, 1736 (PPN 361966253).
- Merula 1477 – Georgius Merula, *In librum de homine Martii Galeotti opus. In Sapphus epistolam interpretatio. Emendationes in Plinium et Vergilium*, Milánó, 1477 (GW M22923).
- Merula ca. 1474 – Georgius Merula, *In librum de homine Martii Galeotti opus etc.*, [Venezia], Johann von Köln, Johann Manthen, 1474 körül (GW M22925).
- Merula sine anno – Georgius Merula, *In librum de homine Martii Galeotti opus. In Sapphus epistolam interpretatio*, Róma, Georg Lauer, sine anno (GW M22924).
- Mikó 1991 – Mikó Árpád, Ekphraseis. A budapesti Philostratus-kódex és a Bibliotheca Corviniana, in *Művészettörténeti tanulmányok Mojzer Miklós 60. születésnapjára*, A Magyar Nemzeti Galéria évkönyve, Budapest, 1991, 69–77.
- Mikó 1999 – Árpád Mikó, „Matthias Corvinus – Matthias Augustus”, *L'arte all'antica al servizio del potere*, in *Cultura e potere nel Rinascimento: Atti del IX Convegno internazionale (Chianciano–Pienza 21–24 luglio 1997)*, szerk.

- Luisa Secchi Tarugi, Firenze, Franco Cesati Editore, 1999, 209–220.
- Mikó 2004 – Mikó Árpád, *Mátyás király könyvtára az uralkodó reprezentációjában*, in *A holló jegyében, Fejezetek a corvinák történetéből*, összeállította Monok István, Budapest, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004, 19–43.
- Miksch 1966 – Ferdinand Leopold Miksch, *Xystus Schier und die Augustinerschule in Österreich, ein Beitrag zur Geschichte der Frühaufklärung in Österreich im 18. Jahrhundert*, in *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen, Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, hrsg. von Wolfgang Steinitz et alii, Berlin, Akademie Verlag, 1966 (Quellen und Studien zur Geschichte Europas, XV), 356–366.
- Miksch 1969 – Ferdinand Leopold Miksch, *Der Augustiner-historiker Xystus Schier 1727–1772, ein Beitrag zur österreichischen Gelehrten-geschichte am Beginn der Aufklärung*, Würzburg, Augustinus Verlag, 1969 (Cassiciacum, 23).
- Mitterdorfer 1724 – Sebastian Mitterdorfer, *Conspectus historiae Universitatis Viennensis ex antiquis veteribusque documentis erutae et ab an. M.CCCC.LXV. usque ad an. M.D.LXV deductae, seu saeculum II...*, Wien, 1724 (PPN: 139689346).
- Monfasani 2011 – John Monfasani, *Bessarion Scholasticus, A Study of Cardinal Bessarion's Latin Library*, Turnhout, Brepols, 2011 (Byzantios, Studies in Byzantine History and Civilization, 3).
- Monok 2004 – Monok István, *Nyitott kérdések a Bibliotheca Corviniana kora újkori történetében*, in *A holló jegyében. Fejezetek a corvinák történetéből*, szerk. Monok István, Budapest, Corvina Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2004, 45–63.
- Monok 2008 – Monok István, *A Bibliotheca Corviniana és a nyomtatott könyvek*, Magyar Könyvszemle, 124(2008), 256–271.
- Monok 2008a – Monok István, *Az Országos Széchényi Könyvtár Corvina-programja*, Magyar Könyvszemle, 124(2008), 330–333.
- Morhof 1695 – Daniel Georg Morhof, *Polyhistor, sive de notitia auctorum et rerum commentarii... Editio secunda auctior*, Lübeck, Peter Böckmann, 1695 (VD17 3:304851Q).
- MTSz 1968 – *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1526–1790*, II/1–2, szerkesztette Sinkovics István, Budapest, Tankönyvkiadó, 1968.
- Müller 1760 – Johann Ferdinand Miller, *Epitome vicissitudinum et rerum memorabilium de libera regia ac metropolitana urbe Budensi, ab ejus nativitate, anno quippe MCCXLII ad praesentem usque annum MDCCLX...*, Buda, Leopold Franz Landerer, ca. 1760 (PPN: 140222103).
- Naldus (ed. Bél) 1737 – Naldus Naldus, *De laudibus augustae bibliothecae*, in Matthias Bél, *Notitia Hungariae novae historico-geographica...*, Tomus tertius, Wien, Paulus Straubius, Johannes Petrus van Ghelen, 1737, 589–642.
- Neander 1565 – Michael Neander, *Graecae linguae erotemata*, Basel, Johannes Oporinus, 1565 (VD16 N 379).
- Negri 1722 – Giulio Negri, *Istoria degli scrittori fiorentini...*, Ferrara, Bernardino Pomatelli, 1722.
- Németh 2010 – Németh András, *I. Miksa Willibald Pirckheimernek küldött ajándékkönyvei: újabb budai eredetű görög kódexek?*, Művészettörténelmi Értesítő, 59(2010), 275–291.
- Németh 2011 – András Németh, *Willibald Pirckheimer and His Greek Codices from Buda*, Gutenberg Jahrbuch, 86(2011), 175–198.
- Németh 2013a – Németh András, *A Bibliotheca Corvina görög kódexei* [kézirat, Budapest, 2013. június 28.]
- Németh 2013b – Németh András, *Egy bécsi bibliofil 1525-ös látogatása a budai királyi könyvtárban: Johannes Alexander Brassicanus hagyatéki leltára (1539)*, Magyar Könyvszemle, 129(2013), 282–305.
- Németh 2013c – András Németh, *A Viennese Bibliophile in the Hungarian Royal Library in 1525: New evidence from Johannes Alexander Brassicanus' bequest inventory (1539)*, Gutenberg Jahrbuch, 88(2013), 149–165.

- Nicephorus 1553 – Nicephorus Callistus Xanthopoulos, *Ecclesiasticae historiae libri decem et octo... opera vero ac studio... Ioannis Langi... e Graeco in Latinum sermonem translata, nuncque primum in lucem editi...*, Basel, Johannes Oporinus, 1553 (VD16 N 1436).
- Niger 1481 – Petrus Niger, *Clipeus Thomistarum*, Venezia, Rainald von Nimwegen, 1481 (GW M27098).
- Niger 1504 – Petrus Niger, *Clipeus Thomistarum*, Venezia, Simone da Lovere, 1504 (EDIT 16 ICCU CNCE 31780).
- Nova Bibl. Eccl. Friburgensis – *Nova Bibliotheca Ecclesiastica Friburgensis*, 1(1775)–7(1783/1790), Ulmae, off. Stettiniana (1775–1779); Freiburg am Breisgau, Johann Andreas Satron (1780–1783); – Freiburg am Breisgau, Ignaz Wagner (1785–1790).
- Oláh, *Chronicon*, 1735 – Nicolaus Oláh, *Compendiarium suae aetatis chronicon...*, in *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735, 38–41.
- Oláh, *Hungaria* (ed. Bél), 1735 – Nicolaus Olahus, *Hungaria*, in *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735, 1–38.
- Oláh, *Hungaria*, 1763 – Nicolaus Olahus, *Hungaria et Atila sive de originibus gentis, regni Hungariae situ, habitu, opportunitatibus et rebus bello paceque ab Atila gestis*, Wien, Johann Thomas Trattner, 1763 (VD18 10579877).
- Oláh, *Hungária*, 1985 – Oláh Miklós, *Hungária*, az előszót és a jegyzeteket írta Szigethy Gábor, fordította Németh Béla, Budapest, Magvető, 1985 (Gondolkodó magyarok).
- Orbán 2015 – Áron Orbán, *Astrology at the Court of Matthias Corvinus*, *Terminus*, 17(2015), 113–146.
- Otto Frisingensis 1515 – Otto Frisingensis, *Rezum ab origine mundi ad ipsius usque tempora gestarum libri octo*; Otto Frisingensis, *De gestis Friderici primi Aenobarbi Caes. Aug. libri duo*; Rahewinus Frisingensis, *Libri duo... de eiusdem Friderici Imp. Gestis*, ed. Ioannes Cuspinianus, Strasbourg, Matthias Schürer; Wien, Leonhard Alantsee, Lukas Alantsee, 1515 (VD16 O 1434, VD16 O 1432, VD16 R 120).
- Pajorin 2004 – Pajorin Klára, *Az eszményi humanista könyvtár*, *Magyar Könyvszemle*, 120(2004), 1–13.
- Persius 1482a – Persius, *Satyrae*, comm. Bartholomaeus Fontius, Venezia, Rainald von Nimwegen, 1482 (GW M31373).
- Persius 1482b – Persius, *Satyrae*, comm. Bartholomaeus Fontius, Venezia, Baptista de Tortis, 1482 (GW M31382).
- Persius 1494 – Persius, *Satyrae*, comm. Johannes Britannicus, Bartholomaeus Fontius, ed. Bartholomaeus Merula, Venezia, Johannes Tacuinus, 1494 (GW M31416).
- Persius 1497 – Persius, *Satyrae*, comm. Johannes Britannicus, Bartholomaeus Fontius, ed. Bartholomaeus Merula, Venezia, Antonius de Gusago, Octavianus Scotus, 1497 (GW M31411).
- Petrus de Crescentiis 1478 – Petrus de Crescentiis, *Ruralia commoda*, Firenze, Nicolaus Laurentii, 1478 (GW 7826).
- Pflugius 1688a – Julius von Pflug, *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff... praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, Jena, Johann Bielke, 1688 (VD17 1:046422W).
- Pflugius 1688b – Julius von Pflug, *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff... praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, Jena, Johann Bielke, 1688 (VD17 12:154343H).
- Pflugius 1703 – Julius von Pflug, *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff... praeter fata bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, in *De bibliothecis nova accessio collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Jo-

- hann Andreas Schmidt, Helmstedt, Georg Wolfgang Hamm, 1703 (PPN: 545649102), 309–352.
- Pirckheimer 1610 – Willibald Pirckheimer, *Opera politica, historica, philologica et epistolica...*, Frankfurt am Main, Jakob Fischer, Johann Bringer, 1610 (VD17 23:230257T).
- Plautus 1510 – *M. Actii Plauti Asinii comoediae viginti nuper emendatae et in eas Pyladae Brixiani lucubrationes. Thadaei Ugoleti et Grapaldi virorum illustrium scholia. Anselmi Epiphylides*, Parma, Octavianus Saladius, Franciscus Ugoletus, 1510 (PPN 244369933, EDIT 16 CNCE 35649).
- Politianus 1491 – Angelus Politianus, *Silva cui titulus Nutricia*, Firenze, Antonio Miscomini, 1491 (GW M34784).
- Politianus 1499 – Angelus Politianus, *Opera*, [Firenze, ed. Leonardus de Arigis; Brescia: Bernardinus Misinta?], 1499 (GW M34724).
- Politianus 1546 – Angeli Politiani, *Operum epistolarum libros XII, ac miscellaneorum centuriam I complectens*, Lyon, Sébastien Gryphe, 1546.
- Politianus 1867 – *Prose volgari inedite e poesie latine e greche edite e inedite di Angelo Ambrogini Poliziano raccolte e illustrate da Isidoro del Lungo...*, Firenze, G. Barbèra, editore, 1867.
- Pomian 1994 – Krisztof Pomian, *Sammlungen – eine historische Typologie*, in *Macrocosmos in Microcosmo, Die Welt in der Stube, Zur Geschichte des Sammelns 1450 bis 1800*, hrsg. von Andreas Grote, Opladen, Leske und Budrich, 1994 (Berliner Schriften zur Museumkunde, 10), 107–126.
- Pray, *Annales*, II (1764) – Georgius Pray, *Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII ad annum MDLXIV deducti...*, pars II, Wien, Johann Thomas Trattner, 1764.
- Quétif–Echard 1719 – Jacobus Quétif, Jacobus Echard, *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti notisque historicis et criticis illustrati...*, Tomus primus..., Paris, Jean-Baptiste-Christophe Ballard; Nicolas Simart, 1719.
- Quintilianus 1494 – Quintilianus, *Declamationes CXXXVI*, Párma, Angelus Ugoletus, 1494 (GW M36789).
- Ranzovius 1584 – Henricus Ranzovius, *Catalogus imperatorum, regum ac virorum illustrium, qui artem astrologicam amarunt, ornarunt et exercuerunt...*, Leipzig, Georg Deffner, Henning Grosse, 1584 (VD16 R 220).
- Rees 2014 – Valery Rees, *Four Ficino Codices from the Corvina Library*, in Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014, 163–177.
- Rennhofer 1970 – Friedrich Rennhofer, *Xystus Schier, eine bio-bibliographische Skizze*, in *Festschrift Josef Stummvoll, dem Generaldirektor der Österreichischen Nationalbibliothek zum 65. Geburtstag...*, Erster Teil, hrsg. von Josef Mayerhöfer, Walter Ritzer, Wien, Verlag Hollinek, 1970 (Museion, Neue Folge, 4/1), 317–324.
- Révay 1652 – Petrus de Reva, *De sacrae coronae regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna... brevis commentarius*, Wien, Matthaeus Cosmerovius, 1652 (RMK III, 1795).
- Révay 1746 – Petrus de Reva, *De monarchia et Sacra corona Regni Hungariae centuriae septem...*, in *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini... et cum amplissima praefatione Matthiae Belii... Tomus secundus*. Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri..., Wien, Johann Paul Kraus, 1746, 602–837.
- RMISz, I – *Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény, I*, szerk. Ács Pál, Jankovics József, Kőszeghy Péter, Budapest, Balassi, 1998.
- Rothkegel 2005 – Martin Rothkegel, *Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó, Eine ostmitteleuropäische Humanistenkorrespondenz der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts*, Hamburg, LIT, 2005 (Hamburger Beiträge zur Neulateinischen Philologie).
- Salvianus (ed. Brassicanus) 1530 – Salvianus Massyliensis, *De vero iudicio et providentia Dei... libri VIII...*, ed. Ioh. Alexander Brassicanus, Basel, Johannes Frobenius, 1530 (VD16 S 1511).

- Salvianus 1623 – Salvianus Massiliensis, *Opera, ad Ludovicum XIII. Franc. et Navarren. regem Christianissimum curante Cunrado Rittershusio... qui et librum commentarium adiecit...*, Nürnberg, Simon Halbmaier, 1623 (VD17 3:310745U).
- Sambucus 2015 – *Humanistes du bassin des Carpates, II: Johannes Sambucus*, par Gábor Almási et Farkas Gábor Kiss, Turnhout, Brepols Publishers, 2015 (Europa Humanistica).
- Scherer 1703 – Heinrich Scherer, *Geographia Politica sive historia geographica...*, München, Maria Magdalena Rauch, Johann Caspar Bencard, 1703.
- Schier 1765 – Xystus Paulus Schier, *De duobus sermonibus Augustini, primum Zagrabienensis dein Lucerini episcopi a J. Tomco vitae beati hujus viri insertis...*, Wien, Georg Ludwig Schulz, 1765.
- Schier 1766 – Xystus Paulus Schier, *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis*, authore F. X. S. A., Vindobonae, Typis viduae Georgii Ludivici Schulzii, typographi Academici, [1766].
- Schier 1799 – Xystus Paulus Schier, *Dissertatio de Regiae Budensis Bibliothecae Mathiae Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis*, authore Fr. Xysto Schier Augustiniano, *Editio altera, cui accessit Mantissa miscellarum observationum ex mss. eiusdem authoris collecta*, Viennae, Sumptu Francisci Josephi Rützel, 1799.
- Schier-Rosnack 1776 – Xystus Paulus Schier, *Reginae Hungariae primae stirpis, authore R. P. Xysto Schier, Eremita Augustiniano, opus posthumum, ad illustrandam historiam patriam perquam accommodatum, cum vita ejusdem cl. authoris compendio data, et accurata notitia omnium operum ejus tam editorum quam manuscriptorum* [a Patre Martino Rosnack O. S. A.], Viennae, Litterae Schulzianiis, 1776.
- Schmitth 1758 – Schmitth Miklós, *Archiepiscopi Strigonienses compendio dati...*, pars secunda, editio altera, Nagyszombat, typi Academici Societatis Jesu, 1758
- Schramb 1702 – Anselmus Schramb, *Chronicon Mellicense seu annales Monasterii Mellicensis*, Wien, Johann Georg Schlegel, 1702 (PPN: 13859564X).
- Schwindel 1739 – Georg Jacob Schwindel, *Thesaurus bibliothecalis; Das ist: Versuch einer allgemeinen und auserlesenen Bibliothec...*, dritter Band, Nürnberg, Johann Michael Seitz, Christoph Konrad Zell, 1739 (PPN 135236436).
- Sigler 1735 – Michael Sigler, *Chronologiae rerum Hungaricarum, Transilvanicarum...*, in *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735, 43–88.
- Simon 1708 – Mr. de Sainjore [Richard Simon], *Bibliothèque critique, ou Recueil de diverses pièces critiques, dont la plupart ne sont point imprimées, ou ne se trouvent que très-difficilement*, Tom. III, Paris–Amsterdam, Jean-Louis de Lormes, 1708.
- Spiegel 1514 – *Iacobi Wimphelingii Selestensis ad Iacobum Spiegel... expurgatio... cum Epistola Ia. Spiegel ad do. Petrum de Motta theologum*, in *Isocratis de regno gubernando ad Nicoclem liber...*, Strasbourg, Johann Prüss d. J., 1514 (VD16 I 522, VD16 W 3328).
- Spitzel 1703 – Gottlieb Theophil Spitzel, *Dissertatio de illustrium bibliothecarum nov-antiquarum exstructione, sacrorum item arcanorum seu manuscriptorum theologorum pretio ac usu...*, in *De bibliothecis nova accessio collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Johann Andreas Schmidt, Helmstedt, Georg Wolfgang Hamm, 1703 (PPN: 545649102), 135–228.
- SRH 1746 – *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini... et cum amplissima praefatione Matthiae Belii...* Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri..., Wien, Johann Paul Kraus, 1746.
- Struvius 1754 – Burcardus Gotthelfus Struvius, *Introductio in notitiam rei litterariae et usum bibliothecarum...*, ed. Johannes Christianus Fischerus, Frankfurt am Main, Leipzig, Heinrich Ludwig Brönnner, 1754 (VD18 10209107).

- Surius 1586 – Laurentius Surius, *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum ab anno... M.D. usque in annum M.D.LXXIII... Nunc vero recens ab anno M.D.LXX. auctus, et ad annum M.D.LXXXVI. opera et studio Michaelis ab Isselt... perductus*, Köln, Johann Quentel (Erben), 1586 (VD16 S 10247).
- Szádi 1961 – Szádi, *Rózsás kert. Válogatott művek*, válogatta, az utószót és a jegyzeteket írta Bodrogligeti András, fordította Bodrogligeti András, Képes Géza, illusztrálta Csillag Vera, Budapest, Európa, 1961.
- Székely 1559 – Székely István, *Chronica ez vilagnac yeles dolgairol*, Krakko, Łazarz Andrysowic, 1559 (RMK I, 38, RMNy 156).
- Székely 1960 – Székely István, *Chronica ez vilagnac yeles dolgairol*, sajtó alá rend. és a kísérőtanulmányt írta Gerézdi Rabán, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960 (Bibliotheca Hungarica antiqua, 3), faksimile kiadás az 1559. évi kiadásról (RMK I, 38).
- Szelestei 1989 – Szelestei Nagy László, *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon, 1690–1790*, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 1989 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai; új sorozat, 4).
- Szenci Molnár 1610 – Szenci Molnár Albert, *Novae grammaticae Ungaricae succincta methodo comprehensae et perspicuis exemplis illustratae libri duo*, Hanau, Conrad Biermann, Thomas de Viliers, 1610 (RMK I, 422, RMNy 995).
- Szentiványi 1699 – Szentiványi Márton, *Dissertatio paralipomenonica rerum memorabilium Hungariae...*, Nagyszombat, Typis Academiae, Johann Andreas Hörmann, 1699.
- Szilágyi 2011 – Szilágyi Emőke Rita, *Giacomo Filippo Foresti: De plurimis claris selectisque mulieribus*, in „Margarita poetica”. *A humanista alapműveltség olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig: antológia*, összeállította Ekler Péter, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2011, 192–195.
- Tafferner 1668 – Paul Tafferner, *Caesarea legatio, quam mandante augustissimo Rom. imperatore Leopoldo I. ad Portam Ottomanicam suscepit, perfecitque...* Walterus S. R. I. comes de Leslie, ... *succincta narratione exposita, atque...* Jacobo S. R. I. comiti de Leslie... *in perennem laudatissimi patruí memoriam dicata a R. P. P. T. S. J.*, Wien, Matthäus Cosmerovius, 1668 (VD17 12:651890T).
- Tafferner 1672 – Paul Tafferner, *Caesarea legatio, quam mandante augustissimo Rom. imperatore Leopoldo I. ad Portam Ottomanicam suscepit, perfecitque...* Walterus S. R. I. comes de Leslie, ... *succincta narratione exposita, atque...* Jacobo S. R. I. comiti de Leslie, ... *dicata a Reverendo Patre Paulo Tafferner...*, Wien, Leonhard Christoph Lochner, 1672 (VD17 12:000681N).
- Thuróczy 1534 – Johannes de Thurocz, *Der hungern Chronica inhaltend wie sie anfanglich ins land kommen sind mit anzeygung aller irer König vnd was sie namhafftigs gethon haben...* (verteutscht... durch herr Hansen Haugen zum Freystein...), Nürnberg, Johann Petreius; Wien, Hans Metzger, 1534 (VD16 T 1212).
- Torquato 1534 – *De eversione Europae prognosticon... ad... Mathiam Regem Ungarorum anno Christi MCCCCLXXX conscriptum...* Sine loco et typographo, 1534 (VD16 T 1578).
- Tóth G. 2013 – Tóth Gergely, *A magyar történetírás kritikája és megújításának programja az 1740-es évekből: Bél Mátyás és a Scriptorum rerum Hungaricarum*, Történelmi Szemle, LV(2013), 593–617.
- Tóth P. 2011a – Tóth Péter, *Görög egyházatyák a Corvinában I*, Magyar Könyvszemle, 127(2011), 137–148.
- Tóth P. 2011b – Tóth Péter, *Görög egyházatyák a Corvinában II*, Magyar Könyvszemle, 127(2011), 289–312.
- Takács 2015 – *Two Renaissance commentaries on Persius: Bartholomaeus Fontius' and Ioannes Britannicus' commentaries on Persius*, ed. László Takács, Attila Tuhári, Piliscsaba, Avicenna Közel-Kelet Kut. Int.; Budapest, Szt. István Társ., 2015 (Studia philologica IV,

- Commentarii in Persii satiras saeculorum XIV–XVI, 1).
- Vadász 2007 – Vadász Géza, *Guarino Veronese latin nyelvtana (Regulae)*, Székesfehérvár, Alba Civitas Történeti Alapítvány, 2007.
- Vadianus 1534 – Joachim Vadianus, *Epitome trium terrae partium, Asiae, Africae et Europae compendiarium locorum descriptionem continens...*, Zürich, Christoph Froschauer d. Ä., 1534 (VD16 V 20).
- Valerianus 1620 – Joannes Pierius Valerianus, *De litteratorum infelicitate libri duo*, Venezia, Giacomo Sarzina, 1620.
- Vasari 1568 – Giorgio Vasari, *Le vite de' piu eccellenti pittori, scultori, e architettori*, Firenze, Giunti, 1568 (EDIT 16 ICCU CNCE 48229).
- Végh 2010 – Végh András, *Egy reneszánsz felirat töredékei és a budai királyi palota csillagképei*, Művészettörténeti Értesítő, 59(2010), 211–232.
- Velius 1762 – Casparus Ursinus Velius, *De bello Pannonico libri decem...*, ed. Adamus Franciscus Kollarus, Wien, Johann Thomas Trattner, 1762.
- Velius 2013 – Casparus Ursinus Velius, *Tíz könyv a magyar háborúról*, fordította, jegyzetekkel ellátta és az utószót írta Szebelédi Zsolt, Máriabesnyő, Attraktor, 2013 (Scriptores rerum Hungaricarum).
- Viskolcz 2008 – Viskolcz Noémi, *Corvinák Bécsben a 16–18. században*, Magyar Könyvszemle, 124(2008), 272–291.
- Von Kauz 1755 – Constantin Franz Florian Anton von Kauz, *Versuch einer Geschichte der Oesterreichischen Gelehrten*, Frankfurt am Main und Leipzig, Johann Friedrich Jahn, Johann Gottlob Immanuel Breitkopf, 1755 (VD18 14802597).
- Wallaszky 1769 – Paulus Wallaszky, *Tentamen historiae litterarum sub rege gloriosissimo Matthia Corvina de Hunyad in Hungaria*, Lipsiae, Gottlob Wilhelm Sommer, 1769.
- Wallaszky 1785 – Paulus Wallaszky, *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria*, Posonii et Lipsiae, Anton Löwe, 1785.
- Wimman 1541 – Nikolaus Wimmann, *Syncretismus, sive conspiratio nobilis Germaniae, totiusque adeo Christiani orbis, contra impiam atque efferam immanissimi Turcae tyrannidem*, Köln, Johann Gymnich, 1541 (VD16 W 3326).
- Zinner 1990 – Ernst Zinner, *Regiomontanus. His Life and Work*, translated by Ezra Brown, North-Holland – Amsterdam – New York – Oxford – Tokyo, 1990 (Studies in the history and philosophy of mathematics, 1).
- Zolnai–Fitz 1942 – *Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini – Mátyás király könyvtárának irodalma*, Fitz József közreműködésével összeállította Zolnai Klára, Budapest, OSZK, 1942 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, X).
- Zsoldos A. 2019 – Attila Zsoldos, *The Árpáds and Their Wives, Queenship in Early Medieval Hungary, 1000–1301*, Roma, Viella, 2019 (Viella Historical Research, 12).
- Zsoldos E. 2014 – Endre Zsoldos, *The Stellarium of Johannes Tolhopff*, in Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014, 213–221.
- Zsoldos E. 2017 – Zsoldos Endre, *Kopernikusz előtt: bolygómozgás a középkori Európában és Magyarországon*, in *A kopernikuszi fordulat fél évezred távlatában*, szerk. Laki János és Székely László, Budapest, L'Harmattan–Könyvpont, 35–65.
- Zsoldos E.–Zsupán 2013 – Zsoldos Endre – Zsupán Edina, *Stellarium – egy csillagászati kódex Mátyás könyvtárában*, Orpheus noster, 5(2013), nr. 4, 64–87.
- Zsupán 2011 – Zsupán Edina, *Bartolomeo della Fonte*, in „Margarita poetica”. *A humanista alapműveltség olvasmányai a Kárpát-medencében 1526-ig: antológia*, összeállította Ekler Péter, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó, 2011, 108–111.
- Zsupán 2014 – Edina Zsupán, *Beschreibung der Corvinen der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, in Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014, 27–122.
- Zsupán 2015 – Edina Zsupán, *Bessarion immer noch in Buda? Zur Geburt der Bibliotheca*

Corvina, in AMO 2015, 113–138.

Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014 – *Corvina Augusta: Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, hrsg. von Edina Zsupán unter Mitarbeit von Christian Heitzmann, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2014 (Supplementum Corvianum III).

Zsupán 2017 – Zsupán Edina, A Corvina könyvtár „első címerfestője”. A Philostratus- és a Ransanus-corvina provenienciájához. *Művészettörténeti Értesítő* 66(2017), 273–302.

KONKORDANCIA A SCHIER ÉRTEKEZÉSÉBEN EMLÍTETT KÓDEXEKRŐL

CONCORDANCE OF THE CODICES MENTIONED IN SCHIER'S *DISCUSSION*

Csapodi 1973 – Csaba Csapodi, *The Corvinian Library: History and Stock*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973 (Studia humanitatis, 1)

Csapodi–Csapodiné 1990 – Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára, *Bibliotheca Corviniana*, 4., bővített és átdolgozott kiadás, Budapest, Helikon Kiadó, 1990

Madas 2009 – Edit Madas, *La Bibliotheca Corviniana et les corvina „authentiques”*, in *Matthias Corvin, les bibliothèques princières et la genèse de l'État moderne*, publié par Jean-François Maillard, István Monok, Donatella Nebbiai avec le concours de Edit Madas, Luigi Alberto Sanchi et Edina Zsupán, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2009 (Supplementum Corvinianum II), 35–78.

A rövidítések feloldása

Bp., OSZK = Budapest, Országos Széchényi Könyvtár
München, BSB = München, Bayerische Staatsbibliothek
Vatican, BAV = Vatican, Biblioteca Apostolica Vaticana
Wien, ÖNB = Wien, Österreichische Nationalbibliothek
Wolfenbüttel, HAB = Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek

Szerző	Rövid cím	Jelzet	Csapodi 1973	Csapodi– Csapodiné 1990	Madas 2009
Bonfinius, Antonius	<i>Symposion de virginitate et pudicitia conjugali</i>	Budapest, OSZK, Cod. Lat. 421	65, nr. 131.	40, nr. 39.	71, nr. 193.
Bessarion	<i>Epistola ad Graecos</i>	Budapest, OSZK, Cod. Lat. 438	160, nr. 115.	42, nr. 50.	51, nr. 23.
Cortesius	<i>De laudibus bellicis Mathiae</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 85, 1, 1 Aug. 2°	194, nr. 206.	69, nr. 209.	53, nr. 40.
Chrysostomus	<i>De dignitate sacerdotali</i>	Wien, ÖNB, Cod. 977	180, nr. 170.	65, nr. 187.	52, nr. 33.
Khrüszosztomosz	<i>Hüpomnémata</i>	Wien, ÖNB, Suppl. Gr. 4	182, nr. 173.	68, nr. 202.	52, nr. 35.

Szerző	Rövid cím	Jelzet	Csapodi 1973	Csapodi– Csapodiné 1990	Madas 2009
Khrüszosztomosz	<i>Hüpomnéma</i>	Wien, ÖNB, Theol. Gr. 1	182, nr. 174.	67, nr. 201.	69, nr. 179.
Cicero	<i>Epistolae ad familiares</i>	Drezda, Sächsische Landesbibliothek, DC 115	188, nr. 188.	43, nr. 56.	52, nr. 37.
Cortesius, Alexander	<i>De Mathiae Corvini Ungariae regis laudibus bellicis</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 85.1.1. Aug. 2°	194, nr. 206.	69, nr. 209.	53, nr. 40.
Diodórosz	<i>Bibliothéké</i>	Wien, ÖNB, Suppl. Gr. 30	205, nr. 225.	68, nr. 203.	69, nr. 180.
Fontius, Bartholomaeus	<i>Opera</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 43 Aug. 2°	222, nr. 270.	68, nr. 205.	54, nr. 56.
Ficinus, Marsilius	<i>Epistolarum libri VIII</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 73 Aug. 2°	219, nr. 262.	68, nr. 207.	54, nr. 54.
Guarino, Battista	<i>Libellus de ordine docendi et stu- dendi</i>	Jena, Universitätsbibliothek, Bos. 8° 1	238, nr. 312.	47, nr. 78.	55, nr. 63.
Héliodórosz	<i>Aithiopica</i>	München, BSB, Cod. Graec. 157	239, nr. 315. = 329, nr. 539.	52, nr. 110.	70, nr. 183.
Herodianus	<i>De Romanis imperatoribus libri VIII</i>	Salzburg, Universitätsbibliothek, Cod. Lat. M. II. 135	240, nr. 317.	59, nr. 152.	55, nr. 65.
Merula, Giorgius	<i>In librum de homine Galeotti Narniensis</i>	Modena, Biblioteca Estense, Cod. Lat. 441	231, nr. 296.	50, nr. 97.	55, nr. 60.
<i>Missale fratrum minorum</i>		BAV, Rossiana Cod. Lat. 1164.	437, nr. 895.	58, nr. 151.	72, nr. 204.
Naldus, Naldus	<i>Epistola de laudi- bus augustae bibliothecae</i>	Toruń, Książnica Kopernikańska, Cod. Lat. R. fol. 21.107	291, nr. 435.	59, nr. 154.	59, nr. 93.

Szerző	Rövid cím	Jelzet	Csapodi 1973	Csapodi– Csapodiné 1990	Madas 2009
Niképhorosz	<i>Ekklesiastiké historia</i>	Wien, ÖNB, Hist. gr. 8	298, nr. 455.	67, nr. 198.	70, nr. 182.
Philostratus	<i>Opera</i>	Budapest, OSZK, Cod. Lat. 417	316, nr. 503.	40, nr. 37.	59, nr. 95.
Priscianus Lydus	<i>In Theophrastum interpretatio de sensu et phantasia</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 10 Aug. 4°	332, nr. 544.	69, nr. 211.	60, nr. 104.
Ptolemaeus	<i>Magnae compositionis libri</i>	Wien, ÖNB, Cod. 24	338, nr. 558.	62, nr. 168.	61, nr. 107.
Ransanus, Petrus	<i>Epitome rerum Hungaricarum</i>	Budapest, OSZK, Cod. Lat. 249	341, nr. 565.	37, nr. 24.	69, nr. 176.
Johannes Regiomontanus	<i>Tabulae directionum</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 69.9 Aug. 2°	345, nr. 574.	68, nr. 206.	61, nr. 112.
Johannes Regiomontanus	<i>Tabula primi mobilis</i>	Budapest, OSZK, Cod. Lat. 412	343, nr. 568.	39, nr. 33.	61, nr. 111.
Salvianus	<i>De vero iudicio et providentia Dei</i>	Wien, ÖNB, Cod. Lat. 826	349, nr. 583.	65, nr. 185.	61, nr. 113.
Stadius	<i>Silvarum libri V</i>	Wien, ÖNB, Cod. 140	357, nr. 606.	63, nr. 173.	62, nr. 119.
Synesius	<i>Liber de vaticinio</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 2 Aug. 4°	362, nr. 618.	69, nr. 210.	62, nr. 124.
Tolhopf, Johannes	<i>Stellarium</i>	Wolfenbüttel, HAB, Cod. Guelf. 84, 1 Aug. 2°	378, nr. 664.	69, nr. 208.	63, nr. 134.
Valturius, Robertus	<i>De re militari</i>	Drezda, Sächsische Landesbibliothek, R. 28. m.	387, nr. 686.	43, nr. 57.	64, nr. 139.
Zónarasz	<i>Epitomé historión</i>	Wien, ÖNB, Hist. gr. 16	397, nr. 708.	67, nr. 199.	70, nr. 188.

XYSTUS SCHIER TANULMÁNYÁNAK JELENTŐSÉGE – UTÓSZÓ A REPRINT KIADÁSHOZ

Peter Alcantera Budik 1839-ben jelentette meg tanulmányát a budai könyvtár történetéről a *Jahrbücher der Literatur* (Wien) folyóirat hasábjain,¹ amelyet egy év múlva önálló füzetben is kiadtak.² Ez a kis füzet már összefoglalt egy irodalomtörténeti hagyományt, de kétségtelen, hogy a modernnek mondható kutatás csak az osztrák–magyar kiegyezés után kezdődött meg. A Mátyás király halálának 450. évfordulóján rendezett ünnepségeket követően Zolnai Klára bibliográfiaileg összefoglalta³ ugyanezt a történetet, de az részben nem teljes, részben akkorra már a Budik előtti, összefoglaló jellegű történetek kikoptak a használatból, a szakemberek sem olvasták újra őket. Csapodi Csaba számos közleményben és – talán mondható – egy életműben foglalkozott a budai könyvtár egyes darabjainak sorsával.⁴ Ugyan sok adattal kiegészítette Zolnai Klára bibliográfiáját,⁵ láthatóan nem olvasta végig módszeresen a Budik előtti elbeszélőműveket, illetve nem vizsgálta meg azok egyes kódexekre vonatkozó állításait és az állítások

alátámasztására a kora újkori szerzők által idézett irodalmat. Jóllehet e sorok írója 2008-ban, Hunyadi Mátyás trónra lépésének 550. évfordulóján meghirdette azt a programot, hogy minden említést⁶ gyűjtsünk össze a Corvina könyvtár történetével kapcsolatosan a magyar nemzeti könyvtárban, a módszeres és tervezett munka azóta sem kezdődött el. Most elhatároztuk, hogy a *Supplementum Corvinianum* sorozatban első lépésben közreadjuk az 1850 előtt írt, összefoglaló jellegű Corvina-leírásokat. Nem időrendben haladunk, mert úgy ítéltük meg, hogy Xystus Schier *dissertatio*ja már csak terjedelménél fogva is alkalmas arra, hogy megvizsgáljuk, érdekes-e mikrofilológiai eszköztárat mozgósítani azért, hogy néhány, esetlegesen mára elfeledett olyan szerző nyomára bukkanjunk, aki valamilyen összefüggésben egy corvinakódexről vagy éppen Hunyadi Mátyás könyvtáráról írt. Abban az értelemben nem csalatkoztunk, hogy kirajzolódott, további két kötetben ki tudjuk adni a Peter Lambecktől kezdődő⁷ elbeszélő

- 1 *Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen*, Jahrbücher der Literatur (Wien), LXXXVIII(1939), 37–60.
- 2 *Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen, Ein Beitrag zur Literaturgeschichte*, Wien, Carl Gerold, 1840.
- 3 *Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini – Mátyás király könyvtárának irodalma*, Fitz József közreműködésével összeállította Zolnai Klára, Budapest, OSZK, 1942 (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai, X).
- 4 A leghasználtabb művei: Csaba Csapodi, *The Corvinian Library, History and Stock*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973 (Studia Humanitatis, 1); Csapodi Csaba – Csapodiné Gárdonyi Klára, *Bibliotheca Corviniana*, Budapest, Magyar Helikon, 1990.
- 5 Főként ennek a könyvének a bevezető tanulmányában: Csapodi Csaba, *A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek*, Budapest, MTAK, 1984 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 15[90], Új sorozat).
- 6 Idézetek kézíratos vagy nyomtatott előszavakból, levelekből, naplókából, illetve bárminemű feljegyzés, amely akár csak egyetlen, egykor Budán volt vagy ott lettnek gondolt könyvre vonatkozik. Vö. Monok István, *Az Országos Széchényi Könyvtár Corvina-programja*, Magyar Könyvszemle, 124(2008), 330–333.
- 7 Petri Lambeccii... *de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber secundus*, Vindobonae, Matthaues Cosmerovius, 1669, caput IX, 989–996.

szakirodalmi hagyományt úgy, hogy a Schier által is ismert Lambeck, Julius Pflugk,⁸ Ignatius Greiner,⁹ Johann Wilhelm Berger¹⁰ és Paul Fabri¹¹ beleférne egy kötetbe. Persze ha közben előkerülne egy példány Georg Mathias Bose¹² és Johann Wilhelm Berger¹³ nyomtatott oktatási programjaiból (*Lehrprogramme*), akkor ezeket is inkorporálhatnánk a kötetbe. A harmadik ilyen jellegű antológiába elférne Wallaszky Pál két szövege,¹⁴ Ireneo Affo Taddeo Ugoletóról írt életrajza¹⁵ és végül Peter Alcantera Budik két tanulmánya.¹⁶ Mindenképpen fontosnak tartjuk, hogy a szövegek magyar fordításban is a szakemberek rendelkezésére álljanak, hiszen a használatukat, illetve az élő historiográfiai hagyományba kerülésüket ezzel nagyban segíthetjük.

Ugyancsak fontos lenne egy nehezen összeállítható kötettel gazdagítani a *Bibliotheca Corvina* történetének dokumentációját. Naldo Naldi laudációjával kezdődően¹⁷ minden vers-, krónika-, levél- vagy éppen naplórészletet összeszedni, amelyben bármit is állítanak a könyvtárról, illetve a kódexek, ősnymtatványok Budára kerüléséről vagy arról, hogy Mátyás király szívesen volna megszerezni akár a Bécsben alapítani szándékozott gyűjteményébe. Zolnai Klára és Csapodi Csaba munkái jó kiindulópontok ehhez, de ma nemzetközi összefogással nem lehetetlen egy ilyen munka elvégzése. És végül kellene egy újabb *The Corvinian Library, History and Stock* című mű valamennyi olyan szöveg megemlékezésével, amelyet kapcsolatba hoztak a

Hunyadi-udvarral, a hordozó dokumentum (kódex, nyomtatvány) rövid leírásával és részletes *provenienciabemutató*val. Persze ez a mű csak évtizedek múlva lehetséges, amikor valamennyi nagyobb kódexegyüttes új, korszerű értékelése megtörtént.

Az elbeszélő, ma szakirodalmi forrásként értelmezhető szövegek kiadása azért is fontos, mert a megjelenésüktől kezdve adatok sikkadtak el, és a mai korban élő kutatók nem éppen ezekkel a részletekkel foglalkoznak. Jóllehet ezek értékelése a technológiailag megújult elérési környezet segítségével új eredményeket hozhat (egyes kódexek kizárása vagy éppen inkorporálása a *Bibliotheca Corvina*hoz tartozást tekintve).

Xystus Schier *Dissertatio*ja 1766-ban jelent meg. Az ezt megelőző évtizedekben a magyar rendek és a Habsburg császári udvar viszonya megváltozott. Az udvar nem mondott le a Magyar Királyság és Erdély államigazgatási rendszerének megváltoztatási szándékáról, de sokkal inkább tekintetbe vette a rendek, főként a magyar arisztokrata családok (a világi és egyházi vezető tisztségviselők) szempontjait a lakosság általános kulturális színvonalának emelésében. Utóbbiak a Hunyadi-korra virágkorként tekintettek. Olyan korra, amelynek eredményeit felelgetni társadalmi energiák felszabadítását is jelenti (mind a mai napig). A *Bibliotheca Corvina* történetének emlegetése, a kódexek összegyűjtésének a szándéka soha

8 Julii Pflugk... *Epistola ad Vitum Ludovicum a Seckendorff... praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, Jenae, Johann Bielcke, 1688.

9 *Bibliothecae veterum dependitae in augusta Vindobonensi caesarea instauratae honori perillustrum reverendorum, praenobilium nobilium, ac eruditorum, dominorum... baccalaureorum, cum in... Universitate Viennensi... prima AA. LL. et Philosophiae Laurea insignirentur, ab illustrissima poesi Viennensi inscriptae...* Viennae, Wolfgang Schwendi, 1729, caput VIII, 34–38.

10 *Eloquentia publica*, Lipsiae, Carolus Ludovicus Iacobi, 1750, 348–352.

11 *De Augusta Budensi Bibliotheca commentatio...*, Lipsiae, prelo Langenheimiano, 1756.

12 *Programma de Bibliothecae Budensis fati*, Wittenbergae, 1748.

13 *Programma de Budensi Mathiae Corvini Bibliotheca*, Lipsiae, 1748.

14 *Tentamen historiae litterarum sub rege gloriosissimo Matthia Corvina de Hunyad in Hungaria*, Lipsiae, Gottlob Wilhelm Sommer, 1769, 78–93; *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria*, Posenii et Lipsiae, Anton Löwe, 1785, 94–101.

15 *Memorie di Taddeo Ugoletto Parmigiano bibliotecario di Mattia Corvino*, Parma, Stamperia Reale, 1781.

16 Az utolsó első két jegyzetében említetten kívül: *Schneller Wechsel der von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen*, Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst (Wien), 2(1830), nr. XXI, 765–770.

17 Ma sincsen ennek tényleges kritikái kiadása. Vö. Bolonyai Gábor, *A Szapphó-corvina titka*, Naldo Naldi „De laudibus augustae bibliothecae carmina” című művének értelmezéséhez, Magyar Könyvszemle, 126(2010), 429–452; Bolonyai Gábor, *Látvány és látomás – Naldo Naldi könyvtárleírása művészettörténet- és filológusszemmel*, Műhely-konferencia, 2013. április 10. (Budapest, ELTE) (manuscriptum, lásd <http://real.mtak.hu/5981/>).

nem egyszerűen tudományos vagy bibliofil célok mentén történt. Politikai üzenet is az ezzel való foglalatosság. És az sem mindegy, ki alapít egy majd később nemzetinek nevezhető intézményt (a császár adja a népének, valamelyik egyháznak köszönheti a társadalom, vagy éppen egy nagyobb család áldozatvállalása mentén alakul).¹⁸ Ahogy „a nemzeti szentekkel” (Árpád-kori magyar szentekkel) való történeti foglalatosság sem véletlenül, esetlegesen történt,¹⁹ úgy a Corvina könyvtár történetét megírati is gesztus a császár vagy egy rend részéről. Az osztrák egyháztól függetlenül létrejött magyar kereszténység történetét²⁰ nem véletlenül íratta meg a jezsuita esztergomi érsek, Pázmány Péter egy rendtársával, Melchior Inchoferrel²¹ éppen akkor, amikor a harmincéves háború vége felé a császári udvar már lehetségesnek látta az oszmán-török hatalom legyőzését, és elkezdte a felkészülést arra, hogy a Magyar Királyság területe (a visszafoglalt részek mindenképpen) alapvetően ne a magyar családoké lehessen. Ezzel párhuzamosan elkezdődött az a propaganda – értelmiségi mindig minden célra vehető ma is –, hogy a magyarok csak az osztrákok által lehetnek a keresztény Európa része, hiszen civilizálttá és kulturálttá

kell tenni őket. Ezt ellensúlyozandó a magyar arisztokráta az általuk támogatott egyetemi hallgatókat arra biztatták, hogy szakdolgozati témájuknak (*disputationes*) a magyar keresztény egyház egy-egy szentjét válasszák.

A *Bibliotheca Corvina* iránti érdeklődést persze a török Budáról való kiűzése is aktuálissá tette.²² Emellett a 18. század elejétől a bibliofília egy újabb korszaka kezdődött egész Európában, párhuzamosan a múzeumok kialakulásával.²³ Az érdeklődés a középkori kódexek iránt megnőtt, különösen értékesnek tartották azokat a darabokat, amelyek közismert nagyobb gyűjteményekből maradtak fenn. Az a tény, hogy egy kódex egykor Hunyadi Mátyás könyvtárának része volt, jelentős árnövekedést jelentett.

Nem mehetünk el a mellett a jelenség mellett sem, hogy a gyűjtéstörténeti változást a könyvtárakról való gondolkodás (*bibliothconomia*) élénkítése és újabb könyvtártörténeti kutatások kísérték.²⁴ Különösen a szétszóródott nagyobb könyvtárak története ihlette meg a szerzőket.²⁵

Pontosan nem tudjuk, hogy az ágostonos szerzetes Xystus Schier milyen jellegű öntudattal (*conscientia*) rendelkezett.²⁶ Biztosan egy, az egyetemes keresztény katolikus egyházhöz

- 18 Lásd azokat a leveleket, amelyeket a nemzeti könyvtár alapítójának, Széchényi Ferencnek írtak azok a főrendiek, egyházi vezetők, akiket megkérdezett az alapítás jelentőségéről: Deák Eszter–Zvara Edina, „Levélben értesítsen engem!” *Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról*, Budapest, Kossuth Kiadó – OSZK, 2012.
- 19 Legutóbb erről szép dolgot írt Farkas Zsuzsanna Krisztina, *A Bécsi Egyetem Szent László-orációi a 17. században*, Gerundium, IX(2018), nr. 4, 11–38.
- 20 *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae, Ludovico Grigniani, 1644.
- 21 Vö. Dümmerth Dezső, *Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1641–1648)*, in Dümmerth Dezső, *Írástudók küzdelmei, Magyar művelődéstörténeti tanulmányok*, Budapest, Panoráma, 1987, 155–204.
- 22 A Corvina kapcsán felvetődött kora újkori nézetek összefoglalását bibliográfiával lásd Monok István, *Nyitott kérdések a Bibliotheca Corviniana kora újkori történetében, in A holló jegyében, Fejezetek a corvinák történetéből*, szerk. Monok István, Budapest, Corvina Kiadó–OSZK, 2004, 45–63.
- 23 Jól példázza a változást ez a könyvcím, mutatva, mit is értettek múzeumon: *Romanum Museum sive Thesaurus eruditae antiquitatis, in quo gemmae, idola, insignia sacerdotalia, instrumenta sacrificiis inservientia, lucernae, vasae, bullae, armillae, fibulae, claves, annuli, tesserae, styli, strigiles, gutti, phialae lacrymatoriae, vota, signa militaria, etc., Centum et septuaginta tabulis aeneis incisa referuntur, ac dilucidantur*, Cura, studio, et sumptibus Michaelis Angeli Causei de La Chausse Parisiensis (Michel-Ange de La Chausse), [illustrator: Carlo Maratti, Nicolò Billy sen.], Romae, Giovanni Giacomo Komarek, 1690. Vö. Krisztof Pomian, *Sammlungen – eine historische Typologie*, in *Macrococosmos in Microcosmo, Die Welt in der Stube, zur Geschichte des Sammelns 1450 bis 1800*, hrsg. von Andreas Grote, Opladen, Leske und Budrich, 1994 (Berliner Schriften zur Museumkunde, 10), 107–126.
- 24 Jó példa a *De Bibliothecis Nova Accessio Collectioni Maderianae Adiuncta a I. A. S. D.* [Johann Andreas Schmidt], Georg Wolfgang Hamm, 1703 című kötet, amelynek 309–352. oldalain újra kiadták a Julius Pflugk-levelet, illetve a Budán talált könyvek katalógusát.
- 25 Példaként lásd az utószó 9. jegyzetében idézett antológiát.
- 26 Életrajzírói ezt a kérdést nem tették fel. Vö. Ferdinand Leopold Miksch, *Xystus Schier und die Augustinierschule in Österreich, ein Beitrag zur Geschichte der Frühaufklärung in Österreich im 18. Jahrhundert*, in *Ost und West in der Geschichte des denkens und der kulturellen Beziehungen, Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, hrsg. von Wolfgang Steinitz et alii, Berlin, Akademie Verlag, 1966 (Quellen und Studien zur Geschichte Europas, XV), 356–366; Ferdinand Leopold Miksch, *Der Augustiner-historiker Xystus Schier 1727–1772, ein Beitrag zur österreichischen Gelehrten-geschichte am Beginn der Aufklärung*, Würzburg, Augustinus Verlag, 1969 (Cassiacum, 23); Friedrich Rennhofer, *Xystus Schier, eine bio-bibliographische Skizze*, in *Festschrift Josef Stummvoll, dem Generaldirektor der Österreichischen*

tartozás tudatával, német ajkúként született a Szent Német-római Birodalom Magyar Királysága és Alsó-Ausztria határán. Pozsonyban tanult, magyar, német és szlovák közegekben, részben protestánsok közt. Rendjének történése volt, de számos könyvet írt a magyarok történetéről is. A nemzeti öntudat felől azonban, azt hiszem, nem adható válasz arra, miért választotta ennek a könyvtárnak a történetét kutatási témául. Hunyadi Mátyás korának művelődésével részletesen foglalkozott, a Pozsonyi Egyetemen, az ott tanítókkal. Művének elején utal arra, hogy sértőnek találta Joachimus Vadianus feltevését, miszerint a könyvtárat a felelőtlen utódok széthordták.²⁷

Pedig ő tanult a királyság történelméről, és bizony sokkal összetettebb e könyvtár szét-hullásának története. Előszavában számot ad arról is, hogy ismeri a könyvtártörténeti hagyományt, vagyis a *Bibliotheca Corvina* akkor hozzáférhető szakirodalmát. Mindenképpen hatott rá a korszellem, tehát a gyűjtés, a múzeumi és a könyvtártani gondolkodás kialakulása, a tudományos könyvtártörténet kezdetei. Nem kizárható, hogy érzékelte azt a változást is, amely az osztrák és a magyar politikai elit közti hangulat változásában állt, és fontosnak tartotta egy, a *hungarustudat* szempontjából fontos művelődéstörténeti fejezet megírását.

Nationalbibliothek zum 65. Geburtstag..., Erster Teil, hrsg. von Josef Mayerhöfer, Walter Ritzer, Wien, Verlag Hollinek, 1970 (Museion, Neue Folge, 4/1), 317–324.

²⁷ Joachimus Vadianus, *Epitome trium terrarum partium, Asiae, Africae et Europae compendiarium locorum descriptionem continens...*, Zürich, Christoph Froschauer d. Ä., 1534, 85.

THE IMPORTANCE OF XYSTUS SCHIER'S ESSAY – AFTERWORD TO THE REPRINT EDITION

In 1839, Peter Alcantera Budik had his study on the library of Buda published in the periodical *Jahrbücher der Literatur* (Wien),¹ that also appeared as an independent booklet one year later.² This had already summarised a literary history tradition, but it is certain, that the substantially modern research began only after Austro-Hungarian Compromise. However, the bibliography by Klára Zolnai had summarised³ this story after the celebration of King Matthias' 450th death anniversary, but this was partly incomplete, and the summary-like narratives previous to that of Budik's had partly vanished from being used, and not even experts would reread these. Csaba Csapodi, who had been studying the history of several volumes of the Buda library in statements and, it might be said, in his overall oeuvre,⁴ had indeed completed Klára Zolnai's bibliography,⁵ but he obviously had not read the narrative works previous to Bubik's work methodically, and he had not scrutinised neither the statements of these on particular codices, nor the literature cited by the authors of the

Early Modern Period in order to corroborate these statements. Although in 2008, on the 550th anniversary of Matthias Hunyadi's coronation, the author of the present text has announced the project, that all the references⁶ related to the history of the Corvina Library to be collected in the national library, this systematic and planned work has not been launched since then. Therefore, we have decided, that as the first step of the series *Supplementum Corvinianum* we would publish the Corvina-related summarising descriptions written before 1850. We will not proceed in chronological order, since according to our opinion, based only on its length, Xystus Schier's *dissertatio* is suitable for the examination whether it is worth putting a microphilological set of tools in operation in order to discover some, probably already forgotten authors, who had written about corvina codices or Matthias Hunyadi's library in any sort of context. We have not been mistaken in the sense that it had already taken shape that we could publish two further volumes on the narrative literary

- 1 *Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen*, *Jahrbücher der Literatur* (Wien), LXXXVIII(1939), 37–60.
- 2 *Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen, Ein Beitrag zur Literaturgeschichte*, Wien, Carl Gerold, 1840.
- 3 *Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini – Mátyás Király könyvtárának irodalma*, compiled by Klára Zolnai with the contribution of József Fitz, Budapest, OSZK, 1942 (*Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai*, X.)
- 4 His most cited works: Csaba Csapodi, *The Corvinian Library, History and Stock*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973 (*Studia Humanitatis*, 1.); Csaba Csapodi–Klára Csapodiné Gárdonyi, *Bibliotheca Corviniana*, Budapest, Magyar Helikon, 1990.
- 5 Particularly in the introductory study of the book: Csaba Csapodi, *A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek*, Budapest, MTAK, 1984 (*A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei*, 15[90], Új sorozat).
- 6 Quotations from manuscripts or printed prefaces, letters, journals, or notes of any kind that are related to at least one book once belonging to Buda or believed to belong there. Cf. Monok István, *Az Országos Széchényi Könyvtár Corvina-programja*, *Magyar Könyvszemle*, 124(2008), 330–333.

tradition starting from Peter Lambeck⁷ in a way that those known by Schier, namely Lambeck, Julius Pflugk,⁸ Ignatius Greiner,⁹ Johann Wilhelm Berger¹⁰ and Paul Fabri,¹¹ would fit into one volume. Certainly, if a copy of Georg Mathias Bose's¹² and Johann Wilhelm Berger's¹³ printed educational programmes (*Lehrprogramme*) would emerge in the meantime, these could also be incorporated into this volume. A third anthology of this type could also contain the two texts by Pál Wallaszky,¹⁴ Taddeo Ugoletto's biography written by Ireneo Affo,¹⁵ and finally the two studies by Peter Alcantera Budik.¹⁶ We consider it doubtlessly important that these text to be made available in Hungarian for the experts of the field, and this would also greatly advance their use and inclusion into the living historiographic tradition.

The enrichment of the historical documentation of *Bibliotheca Corvina* with a volume that is difficult to compile would also bear a great importance. Starting with Naldo Naldi's laudation,¹⁷ it would include all the poem, chronicle, letter or journal fragments, that contain any kind of reference to the library, or to the arrival of the codices and incunables at Buda, or to Matthias' intention of obtaining them for the collection planned to be established in Vienna. The works by Klára Zolnai and Csaba Csapodi are a great starting point for this, but today a project like this should not be impossible with

international cooperation. Finally, a new version of the work *The Corvinian Library, History and Stock* would be necessary, that would mention all the works that were associated with the Hunyadi court, containing not only a short description of the particular document (codex, print), but a detailed presentation of its *proveniencia*. Certainly, this work would only be possible decades later, when a new and modern evaluation of all the larger codex-groups will have been carried out.

The publication of these narratives, that are considered today as source literature, is important because data have vanished since their publication, and researchers today do not quite deal with these details. Possibly, with the help of improved technological means of access, the evaluation of these could bring new results (the inclusion into or exclusion of certain codices from the *Bibliotheca Corvina*).

Xystus Schier's *dissertatio* was published in 1766. During the decades previous to this, the relation between the Hungarian estates and the Habsburg imperial court had changed. The court did not give up its intention of transforming the governmental policy of the Kingdom of Hungary and Transylvania, but it had rather considered the estates, mainly the standpoint of the Hungarian aristocratic families (leading holders of secular and ecclesiastical offices) regarding the increase of the population's general literacy standards. The latter viewed the Hu-

7 Petri Lambecii... *de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber secundus*, Vindobonae, Matthaues Cosmerovius, 1669, caput IX, 989–996.

8 Julii Pflugk... *Epistola ad Vitum Ludovicum a Seckendorff... praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*, Jenae, Johann Bielcke, 1688.

9 *Bibliothecae veterum dependitae in augusta Vindobonensi caesarea instauratae honori perillustrium reverendorum, praenobilium nobilium, ac eruditorum, dominorum... baccalaureorum, cum in... Universitate Viennensi... prima AA. LL. et Philosophiae Laurea insignirentur, ab illustrissima poesi Viennensi inscriptae...* Viennae, Wolfgang Schwendi, 1729, caput VIII, 34–38.

10 *Eloquentia publica*, Lipsiae, Carolus Ludovicus Iacobi, 1750, 348–352.

11 *De Augusta Budensi Bibliotheca commentatio...* Lipsiae, prelo Langenhemiano, 1756.

12 *Programma de Bibliothecae Budensis fatiis*, Wittenbergae, 1748.

13 *Programma de Budensi Mathiae Corvini Bibliotheca*, Lipsiae, 1748.

14 *Tentamen historiae litterarum sub rege gloriosissimo Mathia Corvino de Hunyad in Hungaria*, Lipsiae, Gottlob Wilhelm Sommer, 1769, 78–93.; *Conspectus reipublicae litterariae in Hungaria*, Posenii et Lipsiae, Anton Löwe, 1785, 94–101.

15 *Memorie di Taddeo Ugoletto Parmigiano bibliotecario di Mattia Corvino*, Parma, Stamperia Reale, 1781.

16 Apart from the two mentioned in the first two footnotes of the afterword: *Schneller Wechsel der von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen*, Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst (Wien), 2(1830), nr. XXI, 765–770.

17 No actual critical edition of this exists. Cf. Bolonyai Gábor, *A Szapphó-corvina titka, Naldo Naldi „De laudibus augustae bibliothecae carmina” című művének értelmezéséhez*, Magyar Könyvszemle, 126(2010), 429–452; Bolonyai Gábor, *Látvány és látomás – Naldo Naldi könyvtárleírása művészettörténet- és filológus szemmel*, Workshop Conference, 10 April 2013. (Budapest, ELTE) (manuscript, see <http://real.mtak.hu/5981/>)

nyadi era as a period of great prosperity. They remembered it as an era, whose achievements have liberated social vigours (and still do up until this day). The consideration of the history of the *Bibliotheca Corvina* and the intention of collecting the codices related to this was never simply a scientific task or a bibliophile aim. The engagement in this topic is a political message, as well. It also makes a difference who establishes an institution later referred to as ‘national’ (whether the emperor gives it to the nation, it will be the courtesy of the church or it will be realised through the sacrifices of a larger family).¹⁸ Just like the engagement in the history of ‘national saints’ (namely the saints of the Árpád era) was not accidental or by chance,¹⁹ so is the writing of the history of the Corvina library a courtesy by the emperor or by an estate. It was also not a coincidence, that Péter Pázmány, Jesuit Archbishop of Esztergom, had that the history of the establishment of the Hungarian Christianity independent from the Austrian church²⁰ written by his Styrian fellow order member, Melchior Inchofer,²¹ parallel to the end of the Thirty Years’ War, right when the imperial court could already see the possibility of defeating the Turco-Ottoman rule, and started to arrange that the territory of the Kingdom of Hungary (more particularly the reclaimed

parts) not to become owned by the Hungarian families. Simultaneously the propaganda had started, claiming that Hungarians can only become part of Christian Europe with the help of the Austrians, since they have to be civilised and educated by them. In order to counteract this, university students were encouraged by their aristocrat benefactors to choose one of the saints of the Hungarian Christian Church as topic for their theses (*disputationes*).

The interest in *Bibliotheca Corvina* was also made relevant after Buda had been recaptured from the Ottomans.²² Besides this, at the beginning of the eighteenth century, a new era in bibliophilia had started all around Europe, parallel to the formation of museums.²³ The interest in medieval codices has increased, and those surviving pieces once belonging to larger renowned collections were considered to be particularly valuable. The fact that a codex once belonged to Matthias Hunyadi’s library significantly increased its price.

We also cannot disregard the phenomenon, that this change in the history of book collection was followed by the revival of library sciences (*bibliotheconomia*) and further research in library history.²⁴ Authors were particularly inspired by the history of larger libraries that had been scattered.²⁵

18 See those letters written to Ferenc Széchenyi, the founder of the national library, by those magnates and ecclesiastical leaders with whom he consulted the significance of this foundation: Eszter Deák–Edina Zvara, „Levélben értesítsen engem!” Kortársak Széchenyi Ferenc könyvtáralapításáról, Budapest, Kossuth Kiadó – OSZK, 2012.

19 Most recently, Zsuzsanna Krisztina Farkas has written a nice study about this: *A Bécsi Egyetem Szent László-orációi a 17. században*, Gerundium, IX(2018), nr. 4, 11–38.

20 *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae, Ludovico Grigniani, 1644.

21 Cf. Dezső Dümmerth, *Inchofer Menyhért küzdelmei és tragédiája Rómában (1641–1648)*, in Dezső Dümmerth, *Írástudók küzdelmei, Magyar művelődéstörténeti tanulmányok*, Budapest, Panoráma, 1987, 155–204.

22 See the summary of the Early Modern theories regarding the Corvina, with bibliography: István Monok, *Nyitott kérdések a Bibliotheca Corviniana kora újkori történetében*, in *A holló jegyében, Fejezetek a corvinák történetéből*, ed. István Monok, Budapest, Corvina Kiadó, OSZK, 2004, 45–63.

23 The transformation is explained well in this book title, showing what was understood as museum: *Romanum Museum sive Thesaurus eruditae antiquitatis, in quo gemmae, idola, insignia sacerdotalia, instrumenta sacrificii inservientia, lucernae, vasa, bullae, armillae, fibulae, claves, annuli, tesserae, styli, strigiles, gutti, phialae lacrymatoriae, vota, signa militaria, etc., Centum et septuaginta tabulis aeneis incisa referuntur, ac dilucidantur*, Cura, studio, et sumptibus Michaelis Angeli Causei de La Chausse Parisiensis (Michel-Ange de La Chausse) [Illustrator: Carlo Maratti, Nicolò Billy sen.], Romae, Giovanni Giacomo Komarek, 1690. Cf. Krisztof Pomian, *Sammlungen – eine historische Typologie, in Macrocosmos in Microcosmo, Die Welt in der Stube, Zur Geschichte des Sammelns 1450 bis 1800*, hrsg. von Andreas Grote, Opladen, Leske und Budrich, 1994 (Berliner Schriften zur Museumkunde, 10), 107–126.

24 A good example is the volume entitled *De Bibliothecis Nova Accessio Collectioni Maderianae Adiuncta a I. A. S. D.* [Johann Andreas Schmidt], Georg Wolfgang Hamm, 1703, in which the Julius Pflugk letter and the catalogue of the books found at Buda were published again, on the pages 309–352.

25 See as an example the anthology cited in footnote no. 9 in the afterword.

It is still unknown, what kind of conscience (*conscientia*) did the Augustinian friar, Xystus Schier, have.²⁶ It is certain that he was born around the border between the Kingdom of Hungary of the Holy Roman Empire and Lower Austria, a speaker of German with the conscience of belonging to the universal Christian Catholic Church. He studied in Bratislava, in a Hungarian, German and Slovak milieu, partly surrounded by protestants. From the aspect of his national conscience, I believe, it cannot be answered why had he chosen to study the history of this library. At the beginning of his work he alludes to the fact that he considered Joachimus Vadianus' suggestion of fensive, namely that the irresponsible descend

ants had scattered the library.²⁷ Although, he was educated in the history of the Kingdom, and should have known that the story of this library and its scattering is far more complex. In his foreword he also reports, that he had known library history tradition, namely the literature about the *Bibliotheca Corvina* available at that time. He was definitely influenced by the zeitgeist, that is collection, museum and library theory, the beginnings of the scientific library history. It is also probable that he had sensed the ongoing change of mood between the Austrian and Hungarian elite, therefore he found it significant to write a chapter on cultural history from the perspective of a *hungarus* conscience.

26 His biographers had not addressed this question. Cf. Ferdinand Leopold Miksch, *Xystus Schier und die Augustinierschule in Österreich, ein Beitrag zur Geschichte der Frühaufklärung in Österreich im 18. Jahrhundert*, in *Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen, Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag*, hrsg. von Wolfgang Steinitz et alii, Berlin, Akademie Verlag, 1966 (Quellen und Studien zur Geschichte Europas, XV), 356–366; Ferdinand Leopold Miksch, *Der Augustiner-historiker Xystus Schier 1727–1772, ein Beitrag zur österreichischen Gelehrten-geschichte am Beginn der Aufklärung*, Würzburg, Augustinus Verlag, 1969 (Cassiciacum, 23); Friedrich Rennhofer, *Xystus Schier, eine bio-bibliographische Skizze*, in *Festschrift Josef Stummvoll, dem Generaldirektor der Österreichischen Nationalbibliothek zum 65. Geburtstag...*, Erster Teil, hrsg. von Josef Mayerhöfer, Walter Ritzer, Wien, Verlag Hollinek, 1970 (Museion, Neue Folge, 4/1), 317–324.

27 Joachim Vadianus, *Epitome trium terrae partium, Asiae, Africae et Europae compendiariam locorum descriptionem continens...*, Zürich, Christoph Froschauer d. Ä., 1534, 85.

SZEMÉLY- ÉS HELYNEVEK MUTATÓJA

INDEX OF NAMES AND PLACES

- Abu 'Ali al-Khayyat *vide* Albohali
Affo, Ireneo 83, 188, 192
Ágoston, Szent (Augustinus) 96, 123, 129, 130, 142, 144, 145, 146, 148, 149, 154, 155, 157, 162, 163, 164
Agria vide Eger
Agricola, Rudolphus 40, 87
Alba Graeca vide Belgrád
Alba Regia vide Székesfehérvár
Albertus Magnus 41, 87
Albohali (Abu 'Ali al-Khayyat) 70, 98
Alexander Magnus *vide* Sándor, Nagy
Alexandria (ET) 31, 73, 82, 100, 106
Anjou, *dynastia*, Károly, Sánta II (Carolo lo Zoppo), *rex Neapolis* 71, 98
Anjou, *dynastia*, Lajos I (Louis le Grand), *rex Hungariae* 12, 76, 160
Anna, *uxor Belae, regis Hungariae vide* Châtillon, Anna
Antwerpen (Antverpia, Antwerpen, B) 140, 162
Aperbachius, Petrejus 40, 87
Aquilinus, Julius Caesar 16, 78, 128, 153
Ardagger (Ardacensium, Niederösterreich, AU) 133, 156
Aretinus, Leonardus Brunus (Aretino, Leonardo) 58, 93
Argentoratium vide Strasbourg
Aristoteles (Arisztotelész, Stagirita) 58, 93
Arnutius, Joannes Lucinus 31, 82, 83
Árpád, *dynastia*, Béla III, *rex Hungariae* 129, 139, 153, 160
Árpád, *dynastia*, István I, *rex Hungariae, Sanctus* 45, 60, 89, 94, 133, 156
Árpád, *dynastia*, László I, *rex Hungariae, Sanctus* 189, 193
Ateste *vide* Este
Athanasius, Sanctus 70, 98
Augsburg (Bayern, D) 14, 77, 78
Augustinus, Aurelius, Sanctus *vide* Ágoston, Szent
Ausonius, Decimus Magnus 83
Ausztria (Austria) 30, 36, 39, 40, 44, 46, 48, 53, 68, 72, 84, 85, 87, 88, 90, 92, 97, 99, 119, 127, 131, 132, 137, 138, 140, 144–146, 148, 152, 155, 156, 159, 161, 163, 164, 190
Babenberg, *dynastia*, Lipót (Leopold) III 127, 152
Bakócz Tamás 99
Balbus, Hieronymus 40, 41, 87, 103
Ballard, Jean-Baptiste-Christophe 158
Balogh Jolán 79
Bandinius, Angelus Maria 25, 32, 33, 41, 81, 83, 87
Baronius, Caesar 51, 90
Bartha Lajos, Ifj. 97
Basilea vide Bazel
Basilus Magnus *vide* Vazul, Nagy Szent
Batthyány Ignác 133, 156
Bayle, Pierre 33, 83
Bazel (Basilea, Basel, CH) 14, 33, 34, 43, 54, 59, 72, 77, 84, 85, 88, 92, 94, 99
Beatrix de Aragonia (Beatrice d'Aragona) *vide* Trastámara, *dynastia*, Beatrix de Aragonia
Bechius, Philippus (Becchio, Filippo) 47, 89
Bécs (Vienna Austriae, Vindobona, Wien, AU) 9, 14–16, 32, 34, 35–36, 37, 39, 40–46, 48, 51–53, 57, 62, 64, 66–68, 75–78, 80, 83, 85–93, 95–97, 101, 103–105, 109, 113, 117, 120, 127–141, 144–148, 152–164, 183–185, 187–194
Bécsújhely (Neostadium, Wiener Neustadt, Niederösterreich, AU) 132, 156
Békés Enikő 84
Bél Károly András 138, 160
Bél Mátyás (Belius) 14, 19, 38, 51, 53, 54, 62, 64, 66, 67, 76, 77, 79–81, 86, 91, 92, 94, 96, 97, 139, 160
Béla III *vide* Árpád, *dynastia*, Béla III

- Belgrád (Nándorfehérvár, Görögfehérvár, Alba Graeca, Beograd, SRB)* 64, 96, 105
- Belius, Mathias *vide* Bél Mátyás
- Bergerius, Joannes Guilielmus 13, 77, 102, 188, 192
- Bergomensis, Jacobus Philippus 16, 70, 78, 98, 99
- Berlin (Berolinum, D)* 67, 97, 189, 194
- Bessarion, Basilius 41, 69, 87, 98, 183
- Bethlen Gábor 94
- Bicskei Gergely 128, 153
- Bielcke, Johann 188, 192
- Billy, Niccolò 189, 193
- Biscionius, Antonius Maria 81
- Bizánc (Bysantinum)* 54, 73, 92, 100, 106
- Bocatus János (Bock, Johann) 62, 94
- Bock, Kaspar *vide* Hedio, Caspar
- Bocskai (Botskay) István 62, 94
- Bohemia vide Csehország*
- Bologna (Bononia, Emilia-Romagna, I)* 29, 84
- Bolonyai Gábor 76, 79, 80, 88, 99, 188, 192
- Bonfini, Antonio 17, 20, 21, 23, 38, 41, 43, 72, 78, 79, 80, 81, 86, 87, 88, 98, 99, 183
- Bononia vide Bologna*
- Boroszló *vide* Wrocław
- Bose, Georg Mathias 13, 77, 102, 188, 192
- Bosznia (Bosnia)* 133, 152, 156
- Botskay, Stephanus *vide* Bocskai István
- Bouder, Jean-Patrice 97
- Boudet, Jean-Patris 97
- Bourbon, *dynastia*, Lajos (Louis) XI, *rex Franciae* 47, 89
- Bozmán Péter *vide* Pázmány Péter
- Böckel, Kaspar *vide* Hedio, Caspar
- Brandenburg (regio D)* 58, 62, 93, 95
- Brandenburg-Ansbach, *dynastia*, Casimirus 58, 93
- Brandenburg-Ansbach, *dynastia*, Georgius 59, 93
- Brandolinus, Aurelius Lippus 59, 72, 86, 94, 99, 130, 154
- Brassicanus, Johannes Alexander 13, 14, 19, 23, 25, 27, 34, 38, 45, 46, 47, 48, 52, 64, 69, 77, 79–82, 85, 86, 89, 90, 91, 96, 98, 101, 104
- Bratislava vide Pozsony*
- Brenner Márton 57, 59, 86, 92, 94, 99
- Brixianus, Joannes Britannicus 32, 83
- Brodarics István (Brodericius) 54, 92
- Bruck an der Leitha vide Lajtabruck*
- Brunna vide Brünn*
- Bruno I, *episcopus Misnensis* 132, 156
- Brünn (Brunna, Brno, Moravia, CZ)* 40, 87
- Brüsszel (Bruxella, Bruxelles, Brussel, B)* 77, 91
- Buagni, Ioannes Franciscus 163
- Buda (Ofen, Budapest, HU)* 8–10, 12, 14, 17, 39, 41, 44–47, 49, 50–54, 57–59, 63, 64, 66, 69, 71, 73, 75–77, 79, 81, 83, 86–99, 101–103, 128, 130, 139, 153, 154, 160, 187, 188–193,
- Budapest vide etiam Buda*
- Budapest* 88, 92, 183, 185, 187–189, 191–193, 196
- Budik, Peter Alcantera 187, 188, 191, 192
- Busbequius, Augerius Gislenius 61, 62, 63, 95
- Bylica z Ilkusa, Marcin *vide* Ilkusi Márton
- Byzantium vide Bizánc*
- Calepinus, Ambrosius 66, 96, 97
- Calpurnius Siculus, Titus 32, 83
- Calvisius, Sethus 54, 92
- Camerarius, Joachim 71, 98, 99
- Capetien, *dynastia*, Marguerite de France, *uxor Belae, regis Hungariae* 129, 153
- Carinthia vide Karintia*
- Carniola vide Krajna*
- Caroli, Caspar *vide* Károli Gáspár
- Carolus II, *rex Neapolis vide* Anjou, *dynastia*, Károly, Sánta II
- Casimirus Brandenburgensis *vide* Brandenburg-Ansbach, *dynastia*, Casimirus
- Casimirus IV, *rex Poloniae vide* Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Kázmér IV
- Cassovia vide Kassa*
- Celtes, Konrad 87
- Cermann, Regina 78
- Châtillon, Anna 129, 153
- Chelidonius (Schwalbe), Benedictus 41, 87
- Christophorus, Stadion a 14, 77
- Cicero, Marcus Tullius 47, 67, 90, 97, 184
- Claa, Gottfried 119, 137, 148, 159
- Claudianus, Claudius 31, 82, 83
- Claustroneoburgum vide Klosterneuburg*
- Constantinopolis vide Konstantinápoly*
- Cortesius, Titus Alexander 59, 71, 93, 98, 99, 183, 184
- Corvin János *vide* Hunyady, *dynastia*, János (Johannes Corvinus)
- Corvin Mátyás *vide* Hunyady, *dynastia*, Mátyás I, (Mathias Corvinus)
- Cosmerovius, Matthaëus 187, 192

- Craetz, Johann Xavier 152, 163
 Crastonus, Joannes 32, 83
 Crescentiis (Crencenzi), Petrus de 71, 98, 99
 Crinitus, Petrus 25, 81
 Cuper, Gisbert 139, 161
 Cursino, Americo 33, 83
 Curtius Rufus, Quintus 16, 78
 Cuspinianus (Spiessheimer), Johannes 38, 40, 42–45,
 53, 57, 86–89, 92, 93, 104
 Cyrillus, Sanctus 70, 98
 Czvitinger (Czwitinger) Dávid 67, 97
 Csapodi Csaba 77–79, 81–83, 85–99, 183–185, 187,
 188, 191, 192
 Csapodiné Gárdonyi Klára 77, 78, 81, 83, 85, 87–89,
 93, 95, 97–99, 183, 184, 185, 187, 191
Csehország (Bohemia) 20, 29, 36, 43, 79, 84, 85, 88,
 102, 160

 Dalmata, Jacobus Tragurinus 50, 92
 Daneloni, Alessandro 83
 Deák Eszter 189, 193
 Demetrius Chalcocondyles 25, 81
Deventer (Overijssel, NL) 160
 Diacetti, Paulo 33, 83
 Dinkelsbühl, Nikolaus von 136, 158
 Diodorus Siculus 42, 43, 44, 88, 104, 184
 Dorotheus de Antiochia 70, 98
 Drechsler, Wolfgang 51, 90
Drezda (Dresden, Sachsen, D) 33, 62, 67, 84, 95, 97,
 184, 185
 Duelli, Raimund 17, 78, 127, 139, 152, 161
 Dümmerth Dezső 189, 193
 Dünkspöblanus, Nicolaus *vide* Dinkelsbühl, Nikolaus
 von

 Eberstein, Wilhelm von 46, 89
 Échard, Jacques 72, 99, 135, 158
 Eck (Eckius), Johann Maier von 41, 87
 Egenburg, Georg von 17, 78
Eger (Agria, com. Heves, HU) 77, 133, 156
 Ekler Péter 87
 Ens, Gaspar 51, 90
Eperjes (Prešov, okres Prešov, SK) 85, 94
 Erasmus Roterodamus, Desiderius 66, 93, 96, 97
Erdély (Transylvania, Siebenbürgen, Ardeal, regio RO)
 51, 52, 59, 67, 85, 90, 91, 94, 97, 156, 160, 188, 192

Erfurt (Thüringen, D) 54, 92
 Erhard, Jodok 119, 148
 Ernestus II, *dux Austriae vide* Habsburg, *dynastia*, Ernő
 (Ernestus) II
Este (Ateste, Veneto, I) 30, 84
*Esztergom (Strigonium, Gran, com. Komárom-Esztergom,
 HU)* 13, 16, 17, 34, 35, 62, 63, 68, 69, 76, 77–79, 84,
 85, 95, 97, 99, 101, 102, 128, 153, 189, 193
 Eugenius, papa *vide* *Papa*, Jenő (Eugenius) II.

 Fabian, Claudia 196
 Fabri, Johann 55, 57, 58, 63, 92, 93, 95, 104
 Fabri, Paul 13, 14, 16, 22, 24, 26, 62, 76, 77, 79, 80–82,
 93, 95, 102, 188, 192
 Farkas Zsuzsanna Krisztina 189, 193
 Ferdinánd I, *rex Hungariae vide* Habsburg, *dynastia*,
 Ferdinand I
 Ferdinand I, *Siciliae Regis vide* Trastamara, *dynastia*,
 Ferdinánd I
Ferrara (Ferraria) 70, 71, 98, 99
 Ferrarius, Sigismundus 72, 99
 Ferstl, Franciscus 157
 Ficinus, Marsilius 25, 71, 81, 98, 99, 184
 Filocalus (Philocalus), Furius Dionysius 135, 157
Firenze (Florentia, Toscana, I) 19, 21, 23–25, 28, 33, 36,
 71, 76, 80–83, 98, 99, 102, 103, 154
 Fischer, Leopold 133, 138, 156, 160
 Fitz József 187, 191
Florentia vide *Firenze*
 Florentinus, Gherardus Colorator 26, 81
 Fontius, Bartholomaeus 28, 32, 33, 71, 83, 98, 99, 103,
 184
 Formica, Matthaëus 152
 Földesi Ferenc 77, 87, 88, 93
Franciaország (Gallia, Francia) 35, 84, 85
Francofurtum vide *Frankfurt am Main*
 Frangepán család 138, 159
Frankfurt am Main (Francofurtum; Hessen D) 17, 32,
 34, 36, 67, 78, 83, 85, 97
Freiburg am Breisgau (Baden-Württemberg, D) 152–155
Freistadt (Silesia, Fryštát, PL) 87
 Freistein, Hans Hauge zum 51, 90
 Frisingensis, Otto 40, 87
 Fronauer család 138, 159
 Froschauer, Christoph 190, 194
 Fröhlich, Erasmus 139, 160, 161

- Galeotto, Marzio 17, 28, 29, 33–36, 47, 69, 71–73, 79, 84, 85, 89, 98, 99, 103, 184
- Gallia vide Franciaország*
- Gandolfo, Domenico Antonio 70, 98, 99, 142, 163
- Garázda Péter 83
- Gárdonyi Klára, Csapodiné *vide* Csapodiné Gárdonyi Klára
- Gastgeber, Christian 76, 77, 87–89, 93–96, 98
- Gazothus (Kažotic, Kazotti), Augustinus 44, 88, 128, 152, 153
- Gelous, Sigismund *vide* Gyalui Torda Zsigmond
- Gentili Pallavicini *vide* Pallavicini Gentili
- Georgius Brandenburgensis *vide* Brandenburg-Ansbach, *dynastia*, Georgius
- Gerdes, Daniel 33, 84
- Gerendi Miklós (Gerend, Nicolaus de) 59, 94
- Gerlach, Samuel 78
- Gerlach, Stefan 17, 20, 37, 60, 78, 79, 86, 94
- Germania vide Németország*
- Gerold, Carl 187, 191
- Ghiacitus, Paulus (Ghiaccito) 33, 83
- Giovio, Paolo *vide* Jovius, Paulus
- Görögfehérvár vide Belgrád*
- Götze, Johann Christian 30, 34, 67, 73, 84, 85, 97, 99
- Gracium vide Graz*
- Grapaldus, Franciscus Marius 31, 82, 83
- Graz (Gracium, Stiria, Steyermarkt, AU)* 129, 130, 153, 154
- Gregorius (Gergely), *archiep. Strigoniensis vide* Bicskei Gergely
- Gregorius Nazianzenus 70, 73, 96, 98, 99, 100
- Greiner, Ignatius 77, 188, 192
- Gremperius, Joannes 40, 43, 87, 88, 104
- Grigniani, Ludovico 189, 193
- Gritti, Ludovico 56, 94
- Grote, Andreas 189, 193
- Gryphius, Sebastianus 72, 98
- Guarino, Battista 67, 97, 184
- Guelpherbyrum vide Wolfenbüttel*
- Gyalu (Giläu, com. Cluj, RO)* 85
- Gyalui Torda Zsigmond 33, 36, 84, 85, 99
- Győr (Jaurinum, com. Győr-Moson-Sopron, HU)* 49, 50, 90, 133, 156, 161
- Habsburg, *dynastia*, Ernő (Ernestus) II, *dux Austriae* 140, 161
- Habsburg, *dynastia*, Ferdinand I, *rex Hungariae* 39, 46, 48, 50, 51, 53, 55, 57, 60, 86, 87, 90, 92–94, 102, 104
- Habsburg, *dynastia*, László V, *rex Hungariae* 79
- Habsburg, *dynastia*, Mária, *regina Hungariae* 46, 52, 77, 89, 91, 138, 160
- Habsburg, *dynastia*, Miksa (Maximilianus) I, *imp.* 36, 42, 43, 44, 85, 87, 88, 104
- Habsburg, *dynastia*, Rudolf I, *imp.* 94, 141, 160, 161, 162
- Habsburg-Lotaringiai, *dynastia*, Maria Christina 160
- Hallerus, Sebastianus 59, 93
- Haltaus, Christian Gottlob 135, 157
- Hamm, Georg Wolfgang 189, 193
- Hauge zum Freistein, Hans *vide* Freistein, Hans Hauge zum
- Hayton, Darin 97
- Hedio (Bock, Böckel, Heydl), Casparus 54, 92
- Heitzmann, Christian 83, 97, 99, 196
- Helioudos (Héliodórosz) 58, 69, 93, 98, 184
- Heller, Joachim 70, 98
- Helmstedt (Helmaestadium, Niedersachsen, D)* 15, 77
- Henrik VI, *imp.* *vide* Stauf, *dynastia*, Henrik VI
- Henschen, Godfrey (Henschenii) 139, 161
- Hermogenes (Hermogenész), Tarsensis 72, 98, 99
- Herodianus (Héródianosz) 72, 98, 99, 184
- Heydl, Kaspar *vide* Hedio, Caspar
- Hieronimus, Sanctus *vide* Jeromos, Szent
- Hildeburtus, Lavartinus 128, 152
- Hispania vide Spanyolország*
- Hogel, Zacharias 54, 92
- Horatius Flaccus, Quintus 83
- Horaw, Joannes de 14, 76
- Hönigerus, Paulus 54, 92
- Hueber, Philipp 48, 90
- Hunyady, *dynastia*, János (Hunyadi János) 22, 79
- Hunyady, *dynastia*, János (Johannes Corvinus) 23, 28, 69, 70, 72, 81–84, 89, 98, 99
- Hunyady, *dynastia*, Mátyás I, (Mathias Corvinus), *rex Hungariae passim*
- Hüber, Philibert *vide* Hueber, Philipp
- Iacobi, Carolus Ludovicus 188, 192
- Iaurinum vide Győr*
- Ibrahim vezír (Ibrahimus Vezirius; Pargali Damat Ibrahim Paşa) 53, 91
- Ilkusi Márton (Marcin Bylica z Ilkusza) 78
- Ince *pápa vide* Papa, Ince

- Inchofer Menyhért (Melchior Inchofer) 189, 193
Ingolstadt (Ingolstadtium, Bayern, D) 152, 163
 Innocentius, *papa* vide *Papa*, Ince
Istropolis vide *Pozsony*
 István I, Szent, *rex Hungariae* vide Árpád, *dynastia*,
 István I, *rex Hungariae*
Itália (Olaszország) 41, 59, 78, 80, 81, 83–85, 87, 93,
 94, 97, 99
- Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Izabella, *regina Hungariae* 55, 92
 Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Kázmér (Kazimierz) IV, *rex Poloniae* 38, 86
 Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Lajos II, *rex Hungariae* 38, 40, 45, 46, 48, 49, 52, 54, 66, 86, 87, 89–92, 96, 103
 Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Ulászló (Vladislaus, Władysław) I, *rex Hungariae* 17, 78
 Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Ulászló (Vladislaus, Władysław) II, *rex Hungariae* 37, 38–40, 42, 43, 47, 54, 78, 86–89, 91, 92, 99, 103, 104
 Jahn, Johann Friedrich 135, 158
 Jahn, Johann Josef 153
 Jahn, Mariae Susannae 153
Ják (com. Vas, HU) 133, 156
 János pápa, XXII. 140, 161
 János, Aranyszájú Szent vide Johannes Chrysostomus
 János, *rex Hungariae* vide Szapolyai, *dynastia*, János
 Janus Pannonius 79, 83, 84, 96
Jéna (Iena, Thüringen, D) 97, 149, 184, 188, 192
 Jeromos (Hieronymus), Szent 68, 97, 125, 150
 Joannes Monachus vide Zonaras
 Joannes Pontifex vide *Papa*, János
 Johannes Chrysostomus (Khrüszosztomosz, Aranyszájú) 57, 63, 70, 93, 95, 98, 183, 184
 Johannes de Zredna vide Vitéz János
 Johannes Regiomontanus (Müller) 17, 72, 78, 98, 99, 185
 Jovius, Paulus (Paolo Giovio) 30, 33, 35, 54, 84, 85, 92
 Káldi György 67, 97
 Kaliwoda, Leopold Johann 152, 153
Kamberk (okres Benešov, CZ) 139, 161
 Kampmiller, Igantius 77
 Kapeting, *dynastia* vide Capetien, *dynastia*
 Kaprinai István 139, 160
 Kare, Charus 126, 151
- Karintia (Carinthia, Kärnten, AU)* 133, 138, 157, 160
 Károli Gáspár 67, 97
 Károly, Sánta II vide Anjou, *dynastia*, Károly, Sánta II
 Karsay Orsolya 76
Kassa (Cassovia, Košice, SK) 62, 94
 Kauz (Khauz), Constantin Franz Florian Anton von 44, 88
 Kázmér örgróf vide Brandenburg-Ansbach, *dynastia*, Casimirus
 Kázmér, IV vide Jagello (Jagiellończyk), *dynastia*, Kázmér IV
 Kažotić, Augustin vide Gazothus, Augustinus
 Kazotti, Augustini vide Gazothus, Augustinus
 Kenéz Győző 94
 Kevenhüllerus, Franzus Christophorus vide Khevenhüller, Franz Christoph
 Khauz, Franciscus Constantinus de vide Kauz, Constantin Franz Florian Anton von
 Khevenhüller (Kevenhüller), Franz Christoph 60, 94
 Khrüszosztomosz vide Johannes Chrysostomus
Klagenfurt (am Wörthersee, Kärnten, AU) 160
 Klaniczay Tibor 78, 83, 94, 97
Klosterneuburg (Claustroneoburgum, Niederösterreich, AU) 41, 87, 141, 162
 Klüpfel, Engelbert 152
 Kollarius, Franciscus Adamus (Kollár, Adam František; Kollár Ádám Ferenc) 14, 43, 66, 76, 77, 88, 96
 Komarek, Giovanni Giacomo 189, 193
 Komoróczy Géza 92
Konstantinápoly (Constantinopolis, Istanbul, TR) 25, 27, 39, 50, 78, 82, 86, 92
 Kosáry Domokos 96
Košice vide *Kassa*
Königsberg (Regiomons, Kalinyingrad, RUS) 78
Krajna (Carniola, regio SLO) 138, 160
Krakkó (Cracovia, Kraków, PL) 85, 87
 Kravogl, Andreas 136, 159
 Kristeller, Paul Oskar 78
 Krisztina főhercegnő vide Habsburg-Lotaringiai, *dynastia*, Maria Christina
 Kropf, Franz Xaver 41, 87
 Kuglsberber, Sigismundus 40, 87
 Kulcsár Péter 79
 Kurzböck, Joseph 154
 Küchelbecker, Joannes Basilus 41, 87

- La Chausse, Michel-Ange de 189, 193
 Lajos I, *rex Hungariae vide* Anjou, *dynastia*, Lajos I
 Lajos II, *rex Hungariae vide* Jagello (Jagiellończyk),
dynastia, Lajos II
 Lajos XI, *rex Franciae vide* Valois, *dynastia*, Lajos (Louis) XI
 Lajos, XIII, *rex Franciae vide* Bourbon, *dynastia*, Lajos
 (Louis) XIII
 Lajtabruck (*Prugg ad Leytham, Bruck an der Leitha,*
Burgenland, AU) 119, 120, 148
 Lambacher, Philipp Jakob 32, 34, 35, 37, 41, 68, 83,
 85, 86, 87, 97
 Lambeck (Lambecius), Petrus 13, 45, 47, 58, 63–65, 77,
 89, 93, 95, 96, 102, 105, 187, 188, 192
 Landinus, Christophorus 25, 33, 81, 83
 Langenheim, Johann Christian 188, 192
 Langus, Johannes 39, 86, 87
 Łaski (Laszky), Hieronym 53, 91
 Laszky Jeromos *vide* Łaski, Hieronym
 László I, II, *reges Hungariae vide* Jagello (Jagiellończyk),
dynastia, Ulászló (Vladislaus, Władysław) I, II
 László I, Szent, *rex Hungariae vide* Árpád, *dynastia*,
 László I
 László V, *rex Hungariae vide* Habsburg, *dynastia*, László V
 Laurentianae (synodus) *vide* Loreto
 Lausitz *vide* Oberspreewald-Lausitz
 Lazius, Wolfgang 48, 90
 Le Long, Jacobus 66, 67, 97
 Ledán M. István 94
 Leiden (*Lugdunum-Batavorum, Holland, NL*) 161
 Leipzig *vide* Lipcse
 Lentius, Gregorius 70, 98
 Leó pápák *vide* Papa, Leo
 Leodium *vide* Liège
 Leopoldus III, *Sanctus vide* Babenberg, *dynastia*, Lipót
 (Leopold) III
 Leslaeus, Jacobus 63, 64, 95, 96, 105
 Leto, Pomponio 94
 Leunclavius, Johannes 99
 Liège (*Leodium, Lüttich, Luik, B*) 138, 160
 Lipcse (*Lipsia, Leipzig, Sachsen, D*) 15, 77, 114, 135, 139,
 149, 153, 157, 158, 160, 188, 192
 Lipót III, *Szent vide* Babenberg, *dynastia*, Lipót (Le-
 opold) III
 Lipsiae *vide* Lipcse
 Lipsius, Justus 30, 84
 Livius, Titus 16, 78
 Lodomerius (Lodomér), *archiep. Strigoniensis vide* Mo-
 noszló nembeli Lodomér
 Logus, Georgius 39, 86
 Lohmeier, Johann 20, 26, 32, 62, 64, 78, 83, 95, 96
 Lomeier, Albert 79
 Loreto (*Lauretanum, Marche, I*) 140, 162
 Löwe, Anton 188, 192
 Lucera (*Luceria, Puglia, I*) 44, 88, 99, 128, 152, 153
 Ludovicus, *reges vide* Anjou, Jagello, Bourbon, *dynastiae*
Lugdunum vide Lyon
Lugdunum Batavorum vide Leiden
 Luther, Martin 66, 96, 97
 Luxemburg, *dynastia*, Zsigmond (Sigismundus) I, *imp.*
 12, 76, 139, 160
 Lyon (*Lugdunum, Rhône-Alpes, FR*) 36, 85
 Madas Edit 77, 78, 81, 85, 87, 88, 89, 93, 95, 97, 98,
 99, 183, 184, 185
 Mader, Joachim Johann 14, 15, 27, 64, 77, 82, 96,
 189, 193
 Maillard, Jean-François 183, 196
 Maittaire, Michael 31, 32, 82, 83
 Manget, Jean-Jacques 34, 84
 Mantova (*Mantua, Lombardia, I*) 59, 94
 Maratti, Carlo 189, 193
 Marbodus, Redonensi s (Marbodi) 44, 89
 Marcus Monachus 70, 98
 Margit, III. Béla felesége *vide* Capetien, *dynastia*, Mar-
 guerite
 Marguerite de France, *uxor Belae, regis Hungariae vide*
 Capetiens, *dynastia*, Marguerite
 Maria Porphyrogenita (Bíborbanszületett, III. Béla
 jegyese) 129, 153
 Mária, *regina Hungariae vide* Habsburg, *dynastia*,
 Mária, *regina Hungariae*
 Marseille (*Marsilium, Provence-Alpes-Côte d'Azur, FR*) 77
 Marsigli, Luigi Ferdinando 96
 Marzio (Martio), Giovanni 69, 98
 Massa, Gasparo 83
 Mátyás király *vide* Corvin Mátyás
 Maximilianus II, *imp. vide* Habsburg, *dynastia*, Miksa
 Mayerhöfer, Joseph 190, 194
 Medici, *familia* 24, 81
 Medici, Lorenzo de 36, 84, 85
 Mediolanum *vide* Milánó
 Mela, Pomponius 87

- Melanchthon, Philipp 70, 98
 Mencke, Friedrich Otto 32, 83
 Merula, Bartholomaeus 32, 83
 Merula, Georgius 25, 31, 34, 81, 83, 84, 85, 184
 Mikó Árpád 88, 95
 Miksa I, *imp. vide* Habsburg, *dynastia*, Miksa
 Miksch, Ferdinand Leopold 148, 152–155, 157, 189, 194
Mikulov vide *Nikolsburg*
Milánó (Mediolanum, Lombardia, I) 34, 85
Millstatt am See (com. Spittal an der Drau, Kärnten, AU) 134, 157
 Mitterdorfer, Sebastian 91, 141, 162
Modena (Emilia-Romagne, I) 85, 184
 Modrus, *familia* 138, 159
Mohács (com. Bács-Kiskun, HU) 48, 51, 54, 87, 90, 91, 92
 Molnár Albert, Szenci *vide* Szenci Molnár Albert
 Monachus, Joannes *vide* Zonaras
 Monachus, Marcus *vide* Marcus Monachus
 Monacum *vide* München
 Monfasani, John 87
 Monok István 77, 87, 88, 93, 95, 97, 98, 99, 100, 183, 187, 189, 191, 193, 193
 Monoszló nembeli Lodomér 128, 153
 Moravus, Augustinus (Moravo, Augustino) 40, 41, 44, 87, 89, 103
 Morhof, Daniel Georg (Morhofius) 52, 91
 Mühlwanger, Reimbert 17, 78
 Müller, Johann Ferdinand 51, 90
München (Monacum, Bayern, D) 93, 98, 183, 184
- Nagy László Szelestei *vide* Szelestei Nagy
Nagyszombat (Tyrnavia, Trnava, SK) 62, 95, 161
 Naldius, Naldus 13, 18, 19, 22, 24, 25, 26, 67, 71, 76, 79, 80, 81, 97, 98, 99, 101, 103, 184
 Naller, Augustinus 127, 152
Nápoly (Neapolis, Napoli, Campania, I) 71, 98, 99
Narni (Umbria, I) 84
 Neander, Michael 47, 89
Neapolis vide *Nápoly*
 Nebbiai, Donatella 183, 196
 Negri, Giulio 33, 83
 Nemesianus, Marcus Aurelius Olympius 32, 83
Németalföld (Pays-Bas, Nederlanden, jelentése itt: Belgium) 77, 161
 Németh András 77, 79, 87, 88, 93, 95, 96, 98, 100
- Neostadium vide* *Bécsújhely*
 Nessel, Daniel de 66, 73, 96, 99
 Nicephorus (Niképhorosz), Callistus Xanthopulus 39, 86, 87, 185
 Niger, Petrus 72, 99
 Niképhorosz *vide* Nicephorus
Nikolsburg (Mikulov, Moravia, CZ) 94
Norimberga vide *Nürnberg*
 Nuthius, Bernardus 28, 83, 103
Nürnberg (Norimberga, Bayern, D) 14, 58, 70, 77, 93, 98, 141, 162
 Nyssenus, Gregorius 70, 98
- Oberspreewald-Lausitz, Brandenburg (regio D)* 94
 Obsopaeus (Opsopaeus), Vincentius 58, 59, 93, 98
 Oláh (Olahus) Miklós 13, 14, 19, 20, 22, 23, 26, 38, 51, 52, 76, 77–81, 86, 91, 101, 138, 160
 Olkus, Martinus Bylica de *vide* Ilkusi Márton
Olmütz (Olomouc, Moravia, CZ) 40, 87
 Olmützi Ágoston *vide* Moravus, Augustinus
Olomouc vide *Olmütz*
 Oporinus, Johannes 47, 89
Oppenheim (Rheinland_Pfalz, D) 34, 85
 Opsopaeus, Vincentius *vide* Obsopaeus
 Orbán, Áron 78
 Ossinger, Johann Felix 142, 152, 163
 Ottokár II, *rex Bohemiae vide* Přemysl, *dynastia*, Ottokár
Oxford (Oxonium, England, GB) 161
- Padova (Padua, Veneto, I)* 84, 85
 Pajorin Klára 76, 83
 Pallavicini Gentili, Antonio 71, 98
 Palma Károly Ferenc 139, 160
Papa, Ince (Innocentius) III. 134, 157
Papa, Ince (Innocentius) VIII. 36, 85
Papa, Jenő (Eugenius) II. 132, 156
Papa, Leo X, Sanctus 31, 38, 134, 157
Papa, Sixtus IV. 35, 85
 Papebroch, Daniel 139, 161
 Pargali Damat Ibrahim *vide* Ibrahim vezír
Párizs (Parisium, Lutetia, Paris, FR) 66, 93, 97, 158
Párma (Parma, Emilia-Romagne, I) 28, 31, 32, 82, 83, 103, 188, 192
Passau (Passavia, Patavia, Bayern, D) 78, 132, 155
 Paille, Theophilus 136, 158

- Pázmány (Bozman, Pazmanus) Péter 61, 62, 63, 95, 105, 189, 193
Pécs (Quinqueecclesia, com. Barnya, HU) 12, 76
 Pensis, Christophorus de 31, 82
 Persius, Flaccus Aulus 32, 33, 40, 83, 87
 Péterffy Károly 133, 139, 156, 160, 161
 Petronius Arbiter, Gaius 67, 97
 Peurbach, Georg von 17, 78, 140, 161
 Pez (Pezius), Hieronymus 139, 161
 Pflugius (Pflugk), Julius 13, 14, 28, 33, 60, 62, 64, 65, 67, 73, 77, 82, 83, 94–97, 99, 100, 102, 105, 188, 189, 192, 193
 Philocalus, Furius Dionysius *vide* Filocalus, Furius Dionysius
 Philostratus, Flavius 42, 43, 88, 104, 185
 Pirckheimer (Pirckheymerus), Willibald 44, 70, 73, 88, 98–100
 Plautus, Titus Maccius 31, 83
 Plinius, Secundus Caius 34, 84
 Politianus, Angelus 21, 25, 26, 71, 80, 81, 98, 99
 Pollio, Asinius 23, 80
 Pomian, Krisztof 189, 193
Pozsony (Istropolis, Posonium, Bratislava, SK) 17, 40, 67, 68, 78, 79, 85, 87, 97, 120, 130, 140, 148, 154, 156, 160, 161, 188, 190, 192
Prága (Praha, Bohemia, CZ) 94
 Pray György 14, 76
 Přemysl, *dynastia*, Ottokár (Otakar) II, *rex Bohemiae* 139, 160, 161
 Priscianus Lydus 81, 185
 Procopius Caesariensis 42, 44, 88, 104
Prugg ad Leytham vide Lajtabruck
 Ptolemaeus, Claudius 67, 97, 100, 185
 Pulsperger, Wolfgang 43, 88
- Quétif, Jacques 99, 158
Quinqueecclesia vide Pécs
 Radevicus (Rahewin) 40, 87
 Raguzai (Ragusinus), Felix 24, 26, 30, 81, 85, 103
 Rahewin *vide* Radevicus
 Ransano, Pietro 72, 94, 99, 182, 185
 Ranzovius (Ranzau), Henricus 79, 99
 Ratdolt, Erhard 78
 Rees, Valery 81
 Regiomontanus, Johannes *vide* Johannes Regiomontanus (Müller)
- Reinpertus, *magister* 140, 161
 Renner, Niklas 140, 161
 Rennhofer, Friedrich 148, 152, 189, 194
Retz (Retzium, Niederösterreich, AU) 72, 99
 Révai (Révay, Rewa) Péter 51, 54, 60, 62, 91, 92, 94
 Rittershausen (Rittershusius), Konrad 47, 89
 Ritzer, Walter 190, 194
Róma 23, 35, 36, 53, 78, 80, 85, 92–94, 100, 134, 135, 137, 156, 157, 159, 163, 189, 190, 193, 194
 Romulaeus, Paulus 32, 83
 Rosnack, Martin 113, 117, 131, 147, 154, 155, 157
 Rothkegel, Martin 87
 Royer, Johann Paul 160
 Rötzel, Joseph Franz 109, 113
 Rubeus, Jacobus 34, 84
 Rubeus, Laurentius de 71, 98
 Rudolphus I, *imp. vide* Habsburg, *dynastia*, Rudolf I, *imp.*
- Saladius, Octavianus 31, 83
 Salm, Karl Theodor Otto zu 96
 Salvianus Massiliensis 14, 47, 77, 86, 89, 90, 91, 98, 185
Salzburg (Salisburgum, Salzburg, AU) 99, 184
 Sambucus, Johannes *vide* Zsámboky János
 Sanchi, Luigi Alberto 183
 Sándor III, Nagy (Alexander Magnus, Alekszandrosz), *rex Macedoniae* 16, 78
Sankt Gallen (Sankt Gallen, CH) 87
Sankt Pölten (Niederösterreich, AU) 78, 152
 Saphus *vide* Szapphó
 Sauer, Lorenz *vide* Surius, Laurentius
Saxonia vide Szászország
 Scala, Bartholomaeus 25, 81
Scepusium vide Szepesség
 Schefflerin, Maria Anna 134, 157
 Scherer, Henricus 20, 79
 Schmidt, Johannes Andreas 189, 193
 Schmitth Miklós 62, 95, 139, 161
Schöningen (Niedersachsen, D) 82
 Schramb, Anselmus 51, 90
Schrattenthal (Niederösterreich, D) 134, 157
 Schrickler von Hüttendorf, Nicolaus 17, 78
 Schulzius, Georgius Ludovicus 9, 75, 76, 101, 113, 117, 147, 152, 153, 155
 Schuster, Beda 41, 87

- Schuster, Jacob 157
 Schwandtner, Johann Georg von 17, 22, 36, 51, 53, 78, 80, 85, 90, 91, 135, 157
 Schwendimann, Wolfgang 162, 188, 192
 Schwindel, Johann Gottfried 70, 98
 Seckendorf, Vitus Ludovicus a 14, 77, 188, 192
Segnia vide Zengg
 Sigismundus I, *imp. vide* Luxemburg, *dynastia*, Zsigmond (Sigismundus) I, *imp.*
 Sigler, Michael 54, 92
 Simart, Nicolas 158
 Simonius, Richard 19, 59, 79, 94
 Singrenius (Singriener), Johannes 53, 92
Sirmia vide Szerémség
 Sixtus IV, *papa vide* Papa, Sixtus IV
 Solomet, Solymanus *vide* Szulejmán
 Sommer, Gottlob Wilhelm 114, 153, 188, 192
Spanyolország (Hispania) 29, 84
 Spiegelius, Jacobus 38, 40, 41, 43, 57, 86–88, 93, 103
 Spiessheimer, Johann *vide* Cuspianus, Johannes
 Spitzel (Spizelius), Gottlieb Theophil 64, 96
 Sponde, Henri de 51, 90
Stájerország (Stiria, Styria, Steiermark, regio, AU) 128, 133, 153, 157, 193
 Statius, P. Papinius 47, 89, 185
 Stauf, *dynastia*, Henrik VI, *imp.* 137, 159
 Steinitz, Wolfgang 189, 194
 Stephanus, Sanctus *vide* Árpád, *dynastia*, István I, Szent, *rex Hungariae*
Strasbourg (Argentoratum, Alsace, FR) 41, 87, 98
Strigonium vide Esztergom
 Struvius (Struve), Burcardus Gotthelf 15, 67, 77, 97
Styria vide Stájerország
 Suetonius Tranquillus, Caius 67, 97
 Suleiman *vide* Szulejmán
 Surlus (Sauer), Laurentius 54, 92
 Sylvester János 66, 97
 Synesius (Sinesius), episcopus Cyrenaicus 71, 81, 98, 99, 185
 Szádi (Sádi), Muszlih-ad-din 73, 99
 Szapolyai, *dynastia*, János I, *rex Hungariae* 45, 53, 55, 56, 58, 66, 89, 91, 92, 93, 97
 Szapolyai, *dynastia*, János II Zsigmond, *rex Hungariae* 55, 92
 Szapphó (Saphus) 34, 84, 188
Szászország (Saxonia, Sachsen, regio, D) 62, 95, 152
 Szebelédi Zsolt 93
 Széchényi Ferenc 189, 193
 Szegedy (Szegedi) János 139, 160
 Székely István 66, 97
Székesfehérvár (Alba Regia, HU) 40, 87
 Szelestei Nagy László 96
 Szenci Molnár Albert 66, 67, 97
 Szentiványi Márton 14, 77
Szepes (Scepusium, Zipps, SK) 85
Szerémség (Sirmia, regio, SRB) 35, 85
 Szilágyi Emőke Rita 83, 99
 Szulejmán (Solomet, Solymanus) I, Nagy, *imp. Turcorum* 49, 50, 51, 53–55, 90–92, 104
 Tacuino, Giovanni *vide* Tridino, Joannes de
 Taffernerus, Paulus 13, 14, 64, 77, 96, 102
 Takács László 83
 Tamás, *frater* 97
 Tanstetterus Collimitius, Georgius 38, 40, 41, 86, 87, 103
Taurinum vide Torinó
 Tecker, Richard 155
 Theodoretus Cyrensis 70, 98
 Theophanes Confessor 70, 98
 Theutonicus, Renaldus de Noviomago 32, 83
Thorun vide Toruń
 Thuróczy János 90
Tigurinum vide Zürich
 Tilmez, Friedrich 162
 Tolhopf, Johannes 71, 98, 99, 185
 Tomko Mrnavić, Ivan 128, 152, 153
 Torda, Sigismundus *vide* Gyalui Torda Zsigmond
Torinó (Taurinum, Torino, Piemonte, I) 34, 85
 Tornaesius, Johann 36, 85
 Torquato, Antonio 72, 99
Toruń (Thorun, Kuyavia-Pomerania, PL) 67, 97, 184
 Tóth Gergely 77
 Tóth Péter 93
Törökország (Turcia) 54, 92
Transylvania vide Erdély
 Trapezuntius, Georgius 67, 97
 Trastamara, *dynastia*, Beatrix de Aragonia 15, 59, 69–72, 78, 94, 98, 99, 102
 Trastamara, *dynastia*, Ferdinánd I, *rex Neapoli et Siciliae* 15, 78, 102
 Trattner, Johann Thomas 156, 160

- Tridino, Joannes de 31, 32, 82, 83
Trnava vide Nagyszombat
Turcia vide Törökország
Tyrnavia vide Nagyszombat
- Ugoletus, Angelus 31, 32, 82, 83
 Ugoletus, Anselmus 31, 32, 82, 83
 Ugoletus, Franciscus 31, 32, 83
 Ugoletus, Thaddaeus 23, 28, 31, 32, 81, 82, 83, 102, 103, 188, 192
 Ungnad, David 20, 78, 79, 172
- Vác (Vacium, com. Pest, HU)* 40, 41, 87
 Vadász, Géza 97
 Vadianus (Watt), Joachimus 10, 38, 40, 41, 43, 46, 48, 76, 86–88, 90, 101, 103, 190, 194
 Valerianus, Joannes Pierius 33, 84
 Valla, Laurentius 34, 84
 Valois, *dynastia*, Lajos (Louis) XI, *rex Franciae* 30, 84
 Valor, Philippus 25, 81
 Valturius, Robertus 67, 97, 185
 Vasarius, Gregorius 26, 81
Vatican, Vatikán 99, 156, 183, 185
 Vazul, Nagy Szent 63, 70, 95, 98
 Vegla, *familia* 138, 159
Véence (Venetia, Venezia, Veneto, I) 29, 32, 34, 35, 56, 59, 72, 78, 82–85, 94, 99
 Velius, Casparus Ursinus 19, 39, 43, 46, 50, 54, 57, 79, 86, 88, 90, 92
Venetia vide Véence
 Vergilius, Maro Publius 34, 36, 84, 85
 Verinus, Michael 25, 81
Veszprém (Wesprimium) 132, 155
Vetschau (Oberspreewald-Lausitz, Brandenburg, D) 94
Vienna, Vindobona vide Bécs
 Viskolcz Noémi 77, 96
Vitemberga vide Wittemberg
Viterbo (Viterbium) 137, 159
 Vitéz János (Johannes de Zredna) 16, 17, 34, 35, 68, 69, 78, 79, 83, 84, 85, 93, 97, 99, 102, 105
 Vladislaus, *reges vide Jagello, dynastia*
 Vos, Gerrit Janszoon 139, 161
Vratislaviensia vide Wrocław
- Walcher, Josephus 52, 65, 66, 91, 96, 105
 Wallaszky Pál 111, 114, 128, 153, 188, 192
 Watt, Joachim *vide* Vadianus, Joachimus
 Weingand, Johann Georg 157
Wesprimium vide Veszprém
Wien vide Bécs
 Wildenstein, Ernst Heinrich von 129, 153
 Wimmann, Nikolaus 48, 57, 90, 92, 93
 Wimpfeling, Jacobus 43, 88
 Winmannus, Nicolaus *vide* Wimmann, Nikolaus
 Wishoffer, Leopold 119, 148
Wittenberg (Vitemberga, Wittemberga, Sachsen, D) 15, 77, 85, 188, 192
 Władysław, *reges vide Jagello, dynastia*
Wolfenbüttel (Guelpherbytum, Niedersachsen, D) 25, 33, 62, 65, 71, 78, 81, 83, 95, 97–99, 167, 183, 184, 185, 196
Wrocław (Vratislavia, Breslau, Boroszló, Silesia, PL) 144, 163
Würzburg (Herbipolis, Bayern, D) 189, 194
- Xystus Schier *passim*
 Xystus *pápa vide* Papa, Sixtus
- Zágráb (Agram, Zagreb, CRO)* 44, 77, 88, 128, 133, 152, 153, 156
 Zapolya, Joannes *vide* Szapolyai, *dynastia*, János
Zengg (Segnia, Senj, CRO) 138, 159
 Zermegh, Joannes 53, 91
 Zimmermann, Michael 36, 85
 Zinner, Ernst 78
 Zintzendorf, Stephanus de 43, 88
 Zolnai Klára 187, 188, 191, 192
 Zonaras, Johannes 42, 44, 88, 104
Zredna (Srijednska, com. Bjelovar-Bilogora, CRO) 79
Zürich (Tigurium, Zürich, CH) 48, 90, 190, 194
 Zvara Edina 189, 193
Zwettl (Niederösterreich, AU) 133, 141, 156, 162
 Zsámboky (Sambucus) János 61, 63, 72, 95, 99
 Zsigmond, Luxemburgi *vide* Luxemburg, *dynastia*, Zsigmond (Sigismundus) I, *imp.*
 Zsoldos Attila 152
 Zsoldos Endre 99
 Zsupán Edina 81, 83, 87, 88, 93, 97, 99, 183, 196